

ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

πρ. ΛΕΚΤΟΡΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

Ἔκδοση Β΄ ἐπηξημένη

ΑΘΗΝΑ 2024

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ

ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
πρ. ΛΕΚΤΟΡΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

Έκδοση Β' επηυξημένη

ΑΘΗΝΑ 2024

Τίτλος βιβλίου:

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

Ἔκδοση Β΄ ἐπηυξημένη

© Βαρβάρα Γιαννακοπούλου

ISBN: 978-618-00-5029-5

Ἐκδοτική Παραγωγή

ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Ἄρδηντου 12-16, 116 36 Ἀθήνα

Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4820

www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τό παρόν διδακτικό σύγγραμμα έξεπονήθη προς χρήση τών φοιτητών του Τμήματος «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ» ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ από τήν διδάξασα τό Μάθημα τής Ποιμαντικής Θεολογίας, πρ. Λέκτορα Βαρβάρα Γιαννακοπούλου, κατά τά ακαδημαϊκά έτη 2004-2019, μέ απόφαση του Τομέως «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΙΜΑΝΣΕΩΣ» καί του Τμήματος «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ».

Τό μάθημα είναι θεμελιωμένο στην Ποιμαντική Θεολογία καί πράξη τών Αποστόλων, Πατέρων καί Αγίων καί στην Όρθόδοξη, διαχρονική παράδοση τής Έκκλησίας.

Στήν παρούσα έκδοση προτάσσεται ή Μελέτη, πού πρωταρχικώς παρεδίδετο, υπό τόν τίτλο: «Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΠΟΙΜΕΝΟΣ· ΩΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ».

Στό Παράρτημα δέ προστίθενται κείμενα Ποιμαντικής Θεολογίας του πρώτου διδάξαντος αυτήν στην ΡΙΖΑΡΕΙΟΝ ΕΚΚΛ. ΣΧΟΛΗ καί Διευθυντού αυτής (1894-

1908), τοῦ Πατρός τῆς Ἐκκλησίας καί Διδασκάλου τῆς οἰκουμένης, Ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως.

Ἀθήνα, 2.1.2024

Μνήμη τοῦ Ὁσίου καί Θεοφόρου
Πατρός ἡμῶν, Σεραφείμ τοῦ Σάρωφ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	5
Είσαγωγή	13

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΠΟΙΜΕΝΟΣ ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ	17

A. Ὁ ἀληθής Ποιμένας	19
B. Ἡ θυσία τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καί Ἀρχιποίμενος	23
Γ. Προϋπόθεση καί σκοπός τῆς Ποιμαντικῆς	29
α) Θεία Εὐχαριστία	30
β) Μετάνοια	33
γ) Αὐταπάρνηση - Αὐτοθυσία	37
δ) Προσευχή	41

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ	49

A. Ἡ Θυσία τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καί Ἀρχιποίμενος	51
B. Ἡ Θεία κλήση	55
α) Ἀγάπη θερμῆ πρός τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό	59
β) Ζῆλος θεῖος	61
γ) Φόβος Θεοῦ ἅγιος	62
δ) Πίστη σταθερά καί ζῶσα	63
Γ. Ἡ Αὐτογνωσία	65
Δ. Νήψη - Προσευχή	69
Ε. Διά τῆς Θεοτόκου	77
ΣΤ. Κοινωνία Ἁγίων	93
Z. Μαρτυρία - μαρτύριο	99

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

H ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΟΙΜΕΝΟΣ	103
A. Τύπος τῶν Πιστῶν	105
B. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὡς πρότυπο πνευματικοῦ ποιμένος	109
Γ. Τά βασικά κατὰ Παῦλον ποιμαντορικά προσόντα	115
Δ. Τό πρότυπο τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας	121
A. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος	122
B. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος	128
Γ. Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως	135
I. Ποιμαντορικές ἀρετές	136
1. Ἡ εἰρήνη	136
2. Ἡ ταπεινοφροσύνη	138
3. Ἡ μετριοφροσύνη	139
4. Ἡ αὐταπάρνηση	140
5. Ἡ ὑπομονή	141
6. Ἡ καρτερία	141
7. Ἡ ἀνεξικακία	142
8. Ἡ πραότης	142
9. Ἡ μακροθυμία	143
10. Ἡ ἐπιείκεια	144
11. Ἡ εὐσπλαγχνία	145
12. Ἡ ἐλεημοσύνη	146
13. Ἡ ἠθική ἀνδρεία	147
14. Ἡ ὀλιγάρκεια	149
15. Ἡ ἐγκράτεια	149
16. Ἡ φρόνηση	150
17. Ἡ ἀκεραιότης	152
II. Ποιμαντορικά προσόντα	154
α) Κοινά προσόντα	154
β) Ὀρησκευτικά προσόντα	154
γ) Διανοητικά προσόντα	155
1. Φυσικά διανοητικά προσόντα	155
2. Ἐπίκτητα διανοητικά προσόντα	156
i) Φιλολογική καὶ Θεολογική παιδεία	156
ii) Ἐκκλησιαστική μὀρφωση	158

iii) Ἐγκυκλοπαιδική μόρφωση - πολυμερής παιδεία	159
iv) Ἀληθής σοφία	160
δ) Σωματικά προσόντα	162
ε) Νόμιμος ἡλικία	162
E. Ποιμαντορικά χαρίσματα	165
Α. Διάκριση	166
Β. Διόραση	168
Γ. Προόραση	169
Δ. Πνευματική γνώση	170
Ε. Θεωρητική Θεολογία	170
ΣΤ. Ἰάσεις - Θαύματα	171
Ζ. Ἀγάπη	174

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α΄

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Α. ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ Β΄	181
Ἡ ποιμαντική τέχνη τεχνῶν, ἐπιστήμη ἐπιστημῶν καὶ ἰατρική ψυχῶν	181

Β. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄	193
1. Εὐδύνη γιὰ τὰ παραπτώματα τῶν ποιμαινομένων	193
2. Ὁ ποιμὴν καὶ ὁ μοναχός	195
3. Ἡ σπουδαιότης τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου	198

Γ. ΟΣΙΟΥ ΘΕΟΓΝΩΣΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΡΑΞΕΩΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ	203

Δ. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΤΕΡΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΙΜΕΝΑ	211

Ε. ΑΓΙΟΥ ΚΟΣΜΑ ΑΙΤΩΛΟΥ († 1779)

Διὰ ἐσένα, παιδί μου, ὅπου μέλλεις νά γένης παπᾶς	241

ΣΤ. ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΡΙΟΥ († 1813)	
Ταλανισμοῦ ἄξιον...	245
Πόσον ἀξίζει ἡ καλή ποιμαντική	247
Ἀναγκαῖος ὁ ἀληθινός ποιμὴν	248
Χρεία διδασχῆς...	250

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

I.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ	255

Α

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ († 1920)

ΠΕΡΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

1. Περί τῆς ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας καὶ περὶ τοῦ τόπου ὅπου δεῖ προσκυνεῖν τὸν Θεόν	279
2. Περί τοῦ Μυστηρίου τῆς νέας ἐν πνεύματι λατρείας	283
3. Περί τῶν ἀληθινῶν προσκυνητῶν Τίνες εἰσὶν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί;	285
4. Ὅτι μόνοι οἱ ἀναγεννημένοι δι' ὕδατος καὶ πνεύματος γινώσκουσι τὸν Θεόν καὶ οὗτοι μόνοι εἰσὶν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί	286
5. Περί τῆς προσκυνήσεως τοῦ Θεοῦ	290
6. Τίς ἡ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεία;	290
7. Περί τῆς Ἱερωσύνης τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς νέας λατρείας	292
8. Ὅπου δυσιαστήριον ἐκεῖ καὶ ἱερωσύνη	293
9. Περί τοῦ ὄρους τοῦ Κυρίου· ἦτοι περὶ τοῦ ὑψωθέντος ὑπὸ τοῦ Κυρίου αἰωνίου δυσιαστηρίου	294
10. Περί τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὕτη ἐστὶ τό ὄρος τό ἅγιον, ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ κ.τλ.	297
11. Περί τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας	299

12. Ὅτι ὁ τόπος ἐν ᾧ δεῖ προσκυνεῖν καὶ λατρεύειν τόν Θεόν ἐστὶν Ἐκκλησία	299

B

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

I.

Περὶ τῆς πολιτείας τοῦ ἱεροῦ κλήρου κατὰ τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας	303
Περὶ ἱερωσύνης ὡς ἱεράς διακονίας	305
Πρὸς τί δυνάμεθα νὰ ὁμοιώσωμεν τὴν ἱερωσύνην	306

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

II.

Περὶ ἱεροπρεπείας	315

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

III.

Περὶ ἱεροπρεπείας	319
Σεμνοπρεπὲς παράστημα	320
Μαρτύρια τῆς ἀληθοῦς σεμνοπρεπείας	321

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

IV.

Περὶ ἱεροπρεπείας	323
Τίνι τρόπῳ περιφρουρεῖται ἡ τοῦ Πνευματικοῦ Ποιμένος κοσμιότης	323
Ὅποῖος δέον νὰ εἶναι ἐν ταῖς συναναστροφαῖς αὐτοῦ ὁ Πνευματικός Ποιμὴν	324

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

V.

Ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν ἑαυτοῦ ἱερῶν καθηκόντων ἐν τῇ κοινωνίᾳ	327
Ὅποῖος τις δέον νὰ εἶναι ὁ πνευματικός ποιμὴν ἐν ταῖς συζητήσεσιν	328

Ὅποῖος ἐν ταῖς ὁμιλίαις καί ταῖς διαλέξεσιν αὐτοῦ	328
Περί ὁποῖά τινα πρέπει νά συζητῆ καί νά διαλέγηται	329
Ἐπισκόπησις	
Ὅποῖος ἀναδεικνύμενος ὁ πνευματικός ποιμὴν σώζει	
τὴν ἑαυτοῦ ἱεροπρέπειαν	330

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

II.

ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΣ Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ	
ΠΑΥΛΟΥ	335
Περί φόβου	339
Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΑΙ ΜΗΤΕΡΕΣ	345

III.

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ	
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ	
ΜΕΛΕΤΕΣ - ΟΜΙΛΙΕΣ	
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΕΡΟΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ	
ΣΧΟΛΗΣ	

Α΄

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΠΑΙΔΕΙΑΣ	
ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ	361
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ	
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ	362

Β΄

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΛΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ	377
Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΠΟΙΜΕΝΟΣ	
ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	385
ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ.....	393

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ Ποιμαντική εἶναι μάθημα θεολογικό, πού πραγματεύεται περί τοῦ ἀξιώματος τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καί περί τοῦ ποιός πρέπει νά εἶναι ὁ πνευματικός ποιμήν, ὅπως διακυβέρνηση καλῶς τήν πνευματική ποίμνη, πού ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτόν ὁ Θεός. Πραγματεύεται ἐπίσης περί τῶν προϋποθέσεων, τῶν ἀρχῶν καί τῶν πτυχῶν τῆς ποιμαντικῆς διακονίας. Ἰχνογραφεῖ τό στάδιο τῆς ποιμαντικῆς διακονίας καί προϋμνάζει τοὺς μέλλοντας νά εἰσέλθουν εἰς αὐτό μέ πνευματικά γυμνάσματα.

Ἡ Ποιμαντική κατατάσσεται στόν κλάδο τῆς Πρακτικῆς Θεολογίας, διότι συνάπτουσα τήν θεωρία μετά τῆς πράξεως διδάσκει τόν τρόπο, κατά τόν ὅποιο δύνανται οἱ πνευματικοί ποιμένες, νά ἐφαρμόζουν στήν πράξη τίς εὐαγγελικές ἀλήθειες, γιά νά ποιμαίνουν θεοφιλῶς τό πνευματικό ποίμνιό τους καί νά τό ἀναδείξουν ἄξιο τῆς ὑψηλῆς κλήσεως αὐτοῦ. Διδάσκει τόν τρόπο τῆς τῶν θεολογικῶν μαθημάτων ἐφαρμογῆς. Διά τοῦτο ἐκαλεῖτο πρακτική καί ἐφηρμοσμένη Θεολογία.¹ Ἡ Ποιμαντική, ἡ θεμελιωμένη

---

1. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 35.

στήν βιβλική και πατερική Θεολογία και Ἐκκλησιολογία, συνιστᾶ Ποιμαντική Θεολογία (Pastoraltheology) και αὐτή ὑπῆρξε τό ζητούμενο ὑπό Ἑλλήνων και ξένων εἰδημόνων κατά τίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 20ου αἰῶνος.²

Ἡ Ποιμαντική συντελεῖ στήν προπαρασκευή τῶν πνευματικῶν ποιμένων και τῶν συνεργατῶν αὐτῶν παρέχουσα θεολογική παιδεία, πνευματική γυμνασία και ποιμαντορικά πρότυπα πρός μίμηση. Μετά τό ποιμαντορικό Ἀρχέτυπο, τόν Ἀρχιποίμενα Ἰησοῦ Χριστό, ποιμαντορικά πρότυπα ἀνεδείχθησαν οἱ μιμητές Αὐτοῦ, οἱ Ἅγιοι, κατά τό ἀποστολικό παράγγελμα: «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθώς καί γώ Χριστοῦ».³

«Ὁ Ποιμήν ὁ καλός» εἶναι Ἕνας· εἶναι Ἐκεῖνος πού θυσιάζεται («τήν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν) ὑπέρ τῶν προβάτων,⁴ «ἵνα ζῶν ἔχωσι και περισσόν ἔχωσιν».⁵ Διά τοῦτο ἡ Θυσία τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως και Ἀρχιποίμενος εἶναι ὁ ἀπαράβατος ὄρος τῆς Ποιμαντικῆς, ἡ ἀρχή και τό τέλος τῆς. Ἐκεῖνος εἶναι ἡ θύρα τῶν ποιμένων και ποιμαινομένων· «ὁ δέ εἰσερχόμενος διά τῆς θύρας ποιμήν ἐστί τῶν προβάτων».⁶ Ὡς ἐκ τοῦτου πνευματικοί ποιμένες εἶναι οἱ κεκλημένοι ὑπό τοῦ Ἀρχιποίμενος «πρός τόν καταρτισμόν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομήν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τήν ἐνότητα τῆς πίστεως και τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ».⁷

2. Βλ. Κωνσταντίνου Δημ. Μουρατίδου, *Χριστοκεντρική Ποιμαντική ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς τοῦ Μ. Βασιλείου*, Ἀθήναι 1969², σ. 15 ἐξ.

3. Α΄ Κορ. 11, 1.

4. Ἰω. 10, 11.

5. Ἰω. 10, 10.

6. Ἰω. 10, 2.

7. Ἐφ. 4, 12-13.

Όνομάζονται ποιμένες παραβολικῶς πρὸς κατάδειξη τῆς ἀναλογίας τῆς μεταξύ τοῦ ποιμένου τῶν προβάτων καὶ τοῦ πνευματικοῦ ποιμένου τῆς λογικῆς ποιμνῆς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, διότι, ὅποια σπουδῆ, φροντίδα καὶ ἐπιμέλεια πρέπει νὰ καταβάλῃ ὁ πρῶτος γιὰ τὴν συντήρηση, εὐεξία καὶ σωτηρία τοῦ ποιμνίου του, τοιαύτη πρέπει νὰ καταβάλῃ καὶ ὁ πνευματικὸς ποιμένας γιὰ τὴν θεραπεία καὶ σωτηρία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Οἱ πνευματικοὶ ποιμένες εἶναι συνεργοὶ Θεοῦ πρὸς θεραπεία καὶ σωτηρία τοῦ κόσμου.

Οἱ πρῶτοι, πού ἐδίδαξαν συστηματικῶς τὴν Ποιμαντική στὴν νεωτέρα Ἑλλάδα, εἶναι δύο: Ὁ Ἀρχιμανδρίτης καὶ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν, Νικηφόρος Καλογεράς στὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1868-1883) καὶ ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος Πενταπόλεως στὴν Ριζάρειον Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή, τὴν ὅποια διηύθυνε ἐπὶ δεκατέσσαρα χρόνια (1894-1908). Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος Πενταπόλεως, ὁ ὁποῖος ὡς πρότυπο Ποιμενάρχου καὶ ὡς Καθηγητῆς τῆς Ποιμαντικῆς συνέζησε τὴν Ποιμαντικὴν μετὰ τὴν Θεολογία στὴν θεωρία καὶ στὴν πράξη, ἐκτιμᾷ, ὅτι ἡ Ποιμαντικὴ εἶναι τὸ ὠφελιμώτερο μάθημα τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης, διότι διδάκει, πῶς ἡ ἐκ τῆς Θεολογίας ὠφέλεια νὰ διαβῇ πρὸς τὸν λαόν.⁸

Ὡς λέγει καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, «Ὁ μὲν γὰρ ἑαυτὸν ἀσκῶν, εἰς ἑαυτὸν μόνον περιίστησι τὴν ὠφέλειαν· τὸ δὲ τῆς ποιμαντικῆς κέρδος εἰς ἅπαντα διαβαίνει τὸν λαόν».⁹

---

8. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 28 ἐξ.

9. Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Β, δ, Migne P.G. 48, 35.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

**Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΠΟΙΜΕΝΟΣ**

**ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ
ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ**

Α. Ὁ ἀληθής Ποιμένας

Ποιμένες ἐκαλοῦντο οἱ πολιτικοί καί θρησκευτικοί ἡγέτες τοῦ Ἰσραήλ¹, ἀλλ' ἀπεδοκίμασεν αὐτούς ὁ Θεός, διότι δέν ἐξεπλήρωσαν τό ἔργο τῆς ἀποστολῆς τους² καί διεσπάρησαν τά πρόβατά Του καί κατεφαγώθησαν ὑπό τῶν νοητῶν θηρίων³. Ἀπεκάλυψε δέ διά τῶν προφητῶν Του, ὅτι ὁ Μόνος Ἀληθινός Ποιμένας εἶναι Ἐκεῖνος: «Ἐγὼ βοσκήσω τά πρόβατά μου καί ἐγὼ ἀναπαύσω αὐτά»⁴, προεῖπε διά τοῦ Ἰεζεκιήλ. Ὁ Θεός δέν εἶναι μόνον ὁ παντοδύναμος Κύριος· εἶναι καί ὁ τρυφερός Ποιμένας. Ἀντί τῶν ἀναξίων ποιμένων, Ἐκεῖνος θά ἐπιτελέσῃ ἔργα ποιμαντορικά: θά ἀναζητήσῃ τά πρόβατα, πού διεσπάρησαν κατά τίς ἡμέρες τῆς δυστυχίας τους, ὅταν νεφέλη καί σκότος ἐκάλυπτε τόν ὀρίζοντά τους, θά τά ἐξαγάγῃ ἀπό τά εἰδωλολατρικά ἔθνη, θά τά ἐπαναφέρῃ στήν πατρίδα τους καί θά τά ὀδηγήσῃ στήν ἀνάπαυση καί πλουσία βοσκή τῶν ὁρέων τοῦ Ἰσραήλ⁵. Εἰς αὐτή τήν χαριεστάτη περιγραφή τῆς διαποιμάνσεως τοῦ Ἰσραήλ ὑπό τοῦ Θεοῦ ἐπιφανειακῶς δηλοῦται ὁ ἐπαναπατρισμός τῶν Ἰουδαίων ἀλλά κατά βάθος προεικονίζεται ἡ συγκρότηση καί ὁ ἐπαναπατρισμός τῆς πνευματικῆς ποιμνης τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας. Ἀκολουθῶς περιγράφονται ὑπό τοῦ Ἰεζεκιήλ οἱ ἀκόλουθες ποιμαντορικῆς ἐνέργειες τοῦ Ἀρχιποίμενος: Τό χαμένο θά ἀναζητήσῃ καί

τό πλανώμενο θά ἐπιστρέψω καί τό συντετριμμένο θά ἐπιδέσω καί τό ἀσθενές θά ἐνισχύσω καί τό ἰσχυρό θά διαφυλάξω καί βοσκήσω αὐτά μετά δικαιοσύνης⁶. Τρυφερωτάτη εἰκόνα τῆς προστασίας τῶν Ἰουδαίων ὑπό τοῦ Θεοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας ὑπό τοῦ Χριστοῦ δίδει καί ὁ Ἡσαΐας: «ὡς ποιμήν ποιμανεῖ τό ποιόνιον αὐτοῦ καί τῶ βραχίονι αὐτοῦ συναΐξει ἄρνας καί ἐν γαστροῖ ἐχούσας παρακαλέσει»⁷.

Προεῖπε διά τοῦ Ἰεζεκιήλ ὅτι, ἀντί τῶν πολλῶν καί κακῶν ποιμένων, θά ἀναστήσῃ Ποιμένα Ἕνα καί θά ποιμήνη αὐτοῦς, τόν Δαυῖδ⁸. Δέν πρόκειται ὁμως περί τοῦ Δαυῖδ προσωπικῶς, ἀλλά περί τοῦ τελευταίου καί ἐνδοξοτάτου ἐκ τῶν ἀπογόνων του, τοῦ Μεσσίου, ὡς βεβαιώνουν καί ἄλλες σαφεῖς προφητεῖες. (11 Βασ. 7, 14. Ἡσ. 9, 7· 11, 1. Ἰερ. 23, 5. Ὡσ. 3, 5. Ἄμ. 9, 11. Λουκ. 1, 32). Ὁ Δαυῖδ εἶναι τύπος Χριστοῦ. Ἄλλωστε καί ὁ Δαυῖδ τόν Θεό ὁμολογεῖ ὡς Ποιμένα του, στόν 22 (ΚΓ) ψαλμό: «Ὁ Κύριος εἶναι ὁ ποιμήν μου», λέγει στόν πρῶτο στίχο τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου, πού ἐκφράζει τήν συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ, τήν κάθοδο ἀπό τήν θέση τοῦ Κυρίου στή θέση τοῦ Ποιμένα. Ἡ λέξη «ὁ ποιμήν μου» ἐκφράζει τήν μοναδικότητα τοῦ Ποιμένος καί τῆς Ποιμαντικῆς Του: «Εἶναι ποιμένας μου ὄχι μόνο γιατί ἀνήκει σέ μένα καθ' ὅσον καί γώ Τοῦ ἀνήκω... ἀλλ' ἐπίσης γιατί ἐνεργεῖ σάν Ποιμένας μου σέ ὅ,τι μέ ἀφορᾷ, μ' ἕνα ἀποκλειστικό τρόπο πού ταιριάζει σέ μένα μόνο... Εἶναι ποιμένας τοῦ καθ' ἑνός ξεχωριστά, μ' ἕνα μοναδικό καί μυστικό τρόπο. Ἡ στάσις Του ἔναντι τοῦ κάθε ἀτόμου, ὁ τρόπος πού τό προσεγγίζει, ἡ <ποιμαντική> Του φροντίδα (πράγματι μπορούμε νά τήν ὀνομάσουμε ἔτσι) ποικίλλει ἀνάλογα μέ τήν προσωπική περίπτωση τοῦ καθ' ἑνός»⁹. Αὐτή ἡ ἀπολύτως προσωπική, ἡ ἀπολύτως «ἐξατομικευμένη» ποιμαντική δέν εἶναι δυνατόν νά ἀσκηθῇ ἀπό ἄνθρωπο, διότι οὐδεῖς

ἄνθρωπος δύναται νά εἶπη ἐν ἀπολύτῳ ἐννοίᾳ, «καί γινώσκω τά ἐμά καί γινώσκομαι ὑπό τῶν ἐμῶν»¹⁰, παρά μόνον «ὁ Ποιμήν ὁ καλός». Γιά τόν λόγο αὐτό καί γιά τούς συμβολισμούς, πού περιέχει –τοῦ Σταυροῦ (στ.4) καί τῆς Εὐχαριστιακῆς τραπέζης (στ. 5)– ὁ φαλμός αὐτός συνδέεται ἄριστα μέ τόν «καλό Ποιμένα» τοῦ κατά Ἰωάννη Εὐαγγελίου. «Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι, ὅταν ὁ Κύριος μιλοῦσε γιά τόν <καλό Ποιμένα>, εἶχε ὑπ' ὄψη Του τόν εἰκοστό τρίτο φαλμό»¹¹. Ὁ ἀνωτέρω φαλμός, ὅσο οὐδεῖς ἄλλος προφητικός λόγος, φανερώνει τήν προσωπική σχέση καί κοινωνία τοῦ Θεοῦ Ποιμένος καί τοῦ ποιμαινομένου ἀνθρώπου καί τίς θείες, ποιμαντικές ἐνέργειες, ἕως ὅτου ἀποκαταστήσῃ τόν ἄνθρωπο στόν πατρικό οἶκο.

Ἡ πρωτοχριστιανική Ἐκκλησία ἔχουσα ἔντονη συνείδηση αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀπεικόνιζε συμβολικῶς τόν Ἰησοῦ Χριστό ὡς Ποιμένα καί ὑμνοῦσε Αὐτόν ὡς Ποιμένα «ψυχῶν πλανωμένων ἐν τῇ ὁδῷ».

Ἡ πλάνη εἶναι πανανθρώπινη κατάσταση· «πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καί Κύριος παρέδωκεν αὐτόν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν»¹², ὁμολογεῖ ὁ Ἡσαΐας προβλέπων τό ἀντιπροσωπευτικό πάθος καί τήν ἐξιλαστήριο Θυσία τοῦ Θεοῦ Ἀμνοῦ καί Ἀρχιποίμενος¹³.

Β. Ἡ θυσία τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καί Ἀρχιποίμενος

Ο Ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων»¹⁴. Ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, πού ἐκπροσωποῦν ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα, προσέφερε, ὡς Αἰώνιος Ἀρχιερεὺς, ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἑαυτὸν θυσία στὸν Θεὸ καὶ Πατέρα ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας.

Ὁ Σταυρὸς εἶναι τὸ σύμβολο τῆς Ποιμαντορίας καὶ Βασιλείας Του. Εἶναι «τό σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»¹⁵. Ἐξ Αὐτοῦ ὁ δεξιὸς ληστής ἀνεγνώρισε ὡς Θεόν «κρυπτόμενον» καὶ Βασιλέα τοῦ παντός τὸν Ἰησοῦ Χριστό καὶ ἐθεολόγησε· τὸν δεξιὸ ληστήν ἐκφράζων ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέγει: «Διὰ τοῦτο δέ αὐτὸν Βασιλέα καλῶ, ἐπειδὴ βλέπω αὐτὸν σταυρούμενον· βασιλέως γὰρ ἐστὶ τό ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων ἀποθνήσκειν. Αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ εἶπεν· <ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων> Οὐκοῦν καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων. Ἐπεὶ οὖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν, διὰ τοῦτο αὐτὸν βασιλέα καλῶ. <Μνήσθητί μου, Κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου»¹⁶. Ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τῆς Θείας δυνάμεως καὶ δόξης· «νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ»¹⁷. Ὡς γράφει ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, «ἡ ὀρθόδοξος Θεολογία εἶναι ἐντόνως <θεολογία τῆς δό-

ξης>, *theologia gloriae*, αλλά μόνον διότι είναι πρωτίστως <Θεολογία τοῦ Σταυροῦ>. Αὐτός οὗτος ὁ Σταυρός εἶναι τό σημεῖον τῆς δόξης»¹⁸. Εἶναι τό σημεῖο τῆς νίκης τῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ θανάτου. «Ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκουμένου καὶ νεκρουμένου ἵνα ζήσωμεν», λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος¹⁹. Εἶναι ἡ φανέρωση τῆς Θείας Ἀγάπης· «ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τόν Θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτός ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ ἀπέστειλεν τόν υἱόν αὐτοῦ ἰλασμόν περί τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν»²⁰. Εἶναι ἡ Ὁδός καὶ ἡ Θύρα τῆς Βασιλείας. Διά τοῦ Σταυροῦ «οὐκέτι πλανώμεθα ἐν ἐρημίαις· τήν γάρ ἀληθινήν ὁδόν ἐπέγνωμεν· οὐκέτι τῶν βασιλείων ἔξω διάγομεν· τήν γάρ θύραν εὔρομεν»²⁰. «Σταυρός τό κεφάλαιον τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· σταυρός ἡ τῶν μυρίων ἀγαθῶν ὑπόθεσις. Διά τοῦτον οἱ πρότερον ἠτιμωμένοι καὶ ἔκπτωτοι, νῦν εἰς τήν τῶν υἱῶν τάξιν ἐδέχθημεν»²². Ὁ Σταυρός θά εἶναι τό σημεῖο καὶ τῆς δευτέρας, ἐνδόξου Αὐτοῦ Παρουσίας· ὅταν τά κτιστά φῶτα τοῦ κόσμου τούτου σβύσουν ὀριστικά, «τότε φανήσεται τό σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ»²³· τό γνῶρισμα τοῦ Ποιμένου. Ἐπειδή, ὡς εἶπε, θά προηγηθοῦν ψευδόχριστοι, ψευδοπροφήτες καὶ ὁ Ἀντίχριστος, γιά νά μή περιπέσουν στόν λύκο οἱ ζητοῦντες τόν Ποιμένα, ἔδωσε τά «γνῶρίσματα τῆς τοῦ Ποιμένου παρουσίας»²⁴. «ὡσπερ ἡ ἀστραπή...»²⁵ μετά τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ²⁶.

Ἡ ἀνθρωπότης εἶχε ἀνάγκη Ἀρχιερέως ὀσίου, ἀκάκου, ἀμιάντου, κεχωρισμένου ἀπό τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλότερου τῶν οὐρανῶν²⁷ καὶ Θυσιαστηρίου δυναμένου νά ἀνακαινίξῃ τόν ὑπό τῆς ἁμαρτίας φθαρέντα ἄνθρωπο. Τοιοῦτο Θυσιαστήριο ὑπῆρξε ὁ Σταυρός καὶ ἐπ' αὐτοῦ Θύτης καὶ Θῦμα ὁ Μέγας Ἀρχιερεύς. Περί τῆς αἰωνίου Ἀρχιερωσύνης Αὐτοῦ α) ἐλάλησε ὁ Θεός στήν Π. Διαθήκη διά στόματος τοῦ Δαυΐδ εἰπών πρὸς τόν Μεσία:

«ὥμοσεν Κύριος καί οὐ μεταμεληθήσεται· σύ ἱερεύς εἰς τόν αἰῶνα κατά τήν τάξιν Μελχισεδέκ»²⁸. β) Ἐμαρτύρησε Αὐτός ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀναφέρων εἰς ἑαυτόν τόν προφητικό τοῦτο ψαλμό²⁹. γ) Διερμήνευσε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στήν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή του³⁰. Τό ρῆμα «ὥμοσε» δηλώνει μέ ἀνθρωποπαθῆ ἔκφραση τό ἀμετάκλητο τῆς ἀποφασεως τοῦ Θεοῦ, τήν ἔναντι τῆς λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἀνωτερότητα³¹ καί αἰωνιότητα τῆς Ἀρχιερωσύνης τοῦ Ἰοῦ Του³² καί τήν ἐγγύηση κρείττονος διαθήκης³³. Ἡ λευϊτικὴ ἱερωσύνη, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο ἡ Μωσαϊκὴ νομοθεσία, ἦτο ἀνεπαρκῆς γιὰ τήν συμφιλίωση καί τελεία σχέση μέ τό Θεό³⁴. Διὰ τοῦτο ἀνεδείχθη νέα εἰσαγωγή «κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ»³⁵. «μετατιθεμένης γάρ τῆς ἱερωσύνης ἐξ ἀνάγκης καί νόμου μετάθεσις γίνεται»³⁶. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδεὶς προσῆλθε στό Θυσιαστήριον³⁷, δέν ἔγινε Ἀρχιερεύς «κατά νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς ἀλλά κατά δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου»³⁸. Ἀρχιερεύς Αἰώνιος «κατά τήν τάξιν Μελχισεδέκ». Ὁ Μελχισεδέκ – βασιλεύς Σαλήμ καί ἱερεύς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου – τό μυστηριώδες αὐτό πρόσωπο «περὶ οὗ πολὺς ὁ λόγος καί δυσερμηνεύτος» διὰ τοὺς ἔχοντας πνευματικὴ νωθρότητα καί νηπιότητα³⁹, ὁ ὁποῖος συνάντησε τόν Ἀβραάμ, ὅταν ἐπέστρεψε ἀπὸ τήν κατατρόπωση τῶν βασιλέων, τοῦ προσέφερε ἄρτο καί οἶνο. Εὐλόγησε τόν Ἀβραάμ καί ἐκεῖνος τοῦ ἔδωσε τό ἓν δέκατο ἐκ τῶν λαφύρων του⁴⁰. Συμφώνως πρὸς τά ἐρμηνευτικά στοιχεῖα, πού παραθέτουν ὁ Παῦλος καί οἱ Πατέρες ἀπὸ τό πέλαγος καί βάθος τῶν νοημάτων, ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος καί μέγας Μελχισεδέκ εἶναι ὁ τύπος τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καί Βασιλέως Χριστοῦ γιὰ τοὺς κάτωθι βασιικούς λόγους: Πρῶτον μὲν, ὡς ὁ Χριστός, ἔχει ὄνομα, τό ὁποῖον ἐρμηνευόμενον σημαίνει βασιλεύς δικαιοσύνης, ἔπειτα δέ

εἶναι ὁ βασιλεὺς Σαλήμ, πού σημαίνει βασιλεὺς εἰρήνης. Ὡς ἐρμηνεύει καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, «Σεδέχ γὰρ δικαιοσύνη λέγεται. Μελχὶ δὲ βασιλεὺς... Τίς δὲ ἐστὶ βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; Ἐπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ἀπὸ τῆς πόλεως· τοῦτέστι βασιλεὺς εἰρήνης· οὕτω γὰρ ἐρμηνεύεται τὸ Σαλήμ. Ὁ πάλιν ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ· οὗτος γὰρ ἡμᾶς δικαίους ἐποίησε καὶ εἰρηνοποίησε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς⁴¹. Ἀποσιωπῶσα ἡ ἁγία Γραφή τὴν καταγωγή καὶ τὸν θάνατό του παρουσιάζεται, ὡς ὁ Χριστός, «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές»⁴². Ὡς ἐρμηνεύει ὁ Μάρκος ὁ Ἐρημίτης, «ἐν τούτῳ δὲ ἀφωμοίωται τῷ Υἱῷ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός ἐπὶ τῆς γῆς οὐκ ἔσχε πατέρα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ οὐκ ἔσχε μητέρα... Κατ' οἰκονομίαν οὐκ ἐμφέρεται ἐν τῇ Θεῖα Γραφῇ, πότε ἐγεννήθη ὁ Μελχισεδέχ ἢ πότε ἀπέθανε»⁴³. «Ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ» σημαίνει τύπος Χριστοῦ· ἀφομοίωση καὶ ὑπόστασις δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἔννοια, διότι ἡ μὲν σημαίνει τύπο, ἡ δὲ ἀλήθεια. Περί αὐτοῦ λέγει ὁ Θεοδώρητος Κύρου: «οὕτω Μελχισεδέχ, ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς, τῶν τὰ εἰδωλα σέβειν προελομένων τὴν ἄνοιαν βδελυξάμενος, τῷ Ποιητῇ τῶν ὄλων τὴν οἰκειάν ἱερωσύνην ἀνέθηκεν. Οὐ χάριν, τὸν μέγαν ἐκεῖνον μισθὸν ἐκομίσατο, τύπος γενόμενος καὶ σκιά τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ἀπάτορος καὶ ἀμήτορος καὶ ἀγενεαλογήτου, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχοντος»⁴⁴. Αὐτός ὁ δίκαιος ἄνδρας, προφητικῶς πνεύματι κινούμενος καὶ τὸν Χριστὸ μιμούμενος προσέφερε ἄρτους καὶ οἶνο προεικονίζων τὸ μυστήριον τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας καὶ εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ «τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας»⁴⁵, διότι «τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται»⁴⁶. Ὁ δὲ Ἀβραάμ τιμῶν αὐτὸν ὡς ἱερέα τοῦ ἔδωσε τὸ ἐν δέκατο ἐκ

τῶν λαφύρων του. Ἡ ἕως θανάτου ὑπακοή καί αὐτοθυσία τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καί Ἀρχιποίμενος κατέπαυσε τίς αἱματηρές θυσίες τῶν ζώων καί ἔκαμε τά πάντα καινά· «ἀδύνατον γάρ αἷμα ταύρων καί τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. Διό εἰσερχόμενος εἰς τόν κόσμον λέγει· θυσίαν καί προσφοράν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δέ κατηρτίσω μοι· ὀλοκαυτώματα καί περί ἁμαρτίας οὐκ ἠδύκνησας· τότε εἶπον· ἰδοὺ ἤκω, ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περί ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεός τό θέλημά σου... ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμέν διά τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ», γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφερόμενος στούς στίχους 7-9 τοῦ 39 ψαλμοῦ⁴⁷. Ὁ στίχος 7 κατά τούς Ὁ εἶναι «θυσίαν καί προσφοράν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δέ κατηρτίσω μοι». Τό ἑβραϊκό ἔχει: ὀζνάγιμ καρείθα = ὦτα ἔταμες (ἡνοιξας, ἔδωκας). Ἀμφότερες οἱ γραφές ἔχουν τό ἴδιο νόημα: Ἀνωτέρα πάσης θυσίας εἶναι ἡ θυσία τοῦ προσωπικοῦ θελήματος καί ἡ ὑπακοή στό θεῖο Θέλημα· διά μέν τῶν ὠτων δηλοῦται ἡ ὑπακοή στό θεῖο Θέλημα, διά δέ τοῦ σώματος ἡ συνεργία ὄλων τῶν αἰσθήσεων καί ἡ προσφορά τοῦ σώματος πρὸς ἐπιτέλεση τοῦ θείου Θελήματος.

Ἡ Θυσία τοῦ Χριστοῦ, «ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καί ἀσπίλου», ἦτο προεγνωσμένη ὑπό τοῦ Θεοῦ «πρὸ καταβολῆς κόσμου»⁴⁸. Τὴν προανήγγειλαν οἱ προφῆτες: «Οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ἡμῖν, λέγει Κύριος Παντοκράτωρ, καί θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι πρὸ ἀνατολῶν ἡλίου ἕως Δυσμῶν τό ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι καί ἐν παντί τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ Ὄνοματί μου καί θυσία καθαρὰ, διότι μέγα τό Ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος Παντοκράτωρ»⁴⁹. Τὴν προδιετύπωσαν: α) Ἡ θυσία τοῦ Μελχισεδέκ, β) ὁ ἀμνός τοῦ νομικοῦ Πάσχα, γ) τό μάννα, δ) ὁ ἄνθραξ, πού ἐκαθάρισε τόν Ἡσαΐα κατά τό ὄραμα τῆς κλήσεώς του καί ε) «τό

σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου»⁵⁰.

Τό «σημεῖον Ἰωνᾶ» εἶναι ἡ ὁδός τοῦ Κυρίου, ποῦ ἐκτείνεται διά μέσου τοῦ σταυρικοῦ θανάτου ὡς τά καταχθόνια τοῦ Ἄδου. «Περί τῆς ἐν τῷ ἅδῃ καθόδου» γράφει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: «Κάτεισιν εἰς ἅδην ψυχὴ τεθωμένη, ἵνα ὡσπερ τοῖς ἐν γῆ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος⁵¹, οὕτω καί τοῖς ὑπὸ γῆν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἐπιλάμψη τό φῶς⁵², ἵν' ὡσπερ τοῖς ἐν γῆ εὐηγγελίσαστο εἰρήνην, αἰχμαλώτοις ἄφρασι, καί τυφλοῖς ἀνάβλεψιν⁵³, καί τοῖς μέν πιστεύουσι γέγονεν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, τοῖς δέ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος, οὕτω καί τοῖς ἐν ἅδου⁵⁴, ἵνα αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψη ἐπουρανίων καί ἐπιγείων καί καταχθονίων⁵⁵, καί οὕτω τούς ἀπ' αἰώνων λύσας πεπεδημένους, αὐθις ἐκ νεκρῶν ἀνεφοίτησεν, ὁδοποιήσας ἡμῖν τήν ἀνάστασιν»⁵⁶.

Γ. Προϋπόθεση και σκοπός τῆς Ποιμαντικῆς

Ἡ ἐξ ἀγάπης ἰλαστήριος, σταυρική θυσία τοῦ Αἰωνίου Ἀρχιερέως καί Ἀρχιποίμενος δέν εἶναι μόνον ἓνα ἀπό τὰ γεγονότα τῆς σωτηριώδους Οἰκονομίας· εἶναι ἡ πηγή καί ἡ αἰτία πάντων τῶν θείων δωρημάτων πρὸς τόν ἄνθρωπο. Ὁ ἀνωτέρω μέγας δογματικός πατέρας τῆς Ἐκκλησίας γράφει: «Πᾶσα μὲν οὖν πρᾶξις καί θαυματουργία τοῦ Χριστοῦ μεγίστη, καί θεία, καί θαυμαστή· ἀλλὰ πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτοῦ σταυρός. Δι' οὐδενός γάρ ἑτέρου ὁ θάνατος κατήργηται, ἢ τοῦ προπάτορος ἀμαρτία λέλυται, ὁ ἄδης ἐσκύλευται, ἢ ἀνάστασις δεδῶρηται, δύναμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν τῶν παρόντων καί αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, ἢ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατώρθωται, πύλαι παραδείσου ἠνοίχθησαν, ἢ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ κεκάθηται, τέκνα Θεοῦ καί κληρονόμοι γεγονάμεν, εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ σταυροῦ γάρ πάντα κατώρθωται»⁵⁷.

Ἡ ἀνάβαση Του «ὑπέρανω πάντων τῶν οὐρανῶν» καί ἡ δωρεὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προϋποθέτουν τὴν κατάβασή Του: «Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστὶν εἰ μὴ ὅτι καί κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; ... καί αὐτός ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας,

τούς δέ εὐαγγελιστάς, τούς δέ ποιμένας καί διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ»⁵⁸.

Ἔνεκα τούτων ἀπάντων ἡ Θυσία τοῦ Ἀρχιποιμένου, ὡς ποιμαντορία στήν βαθυτέρα της ἔννοια⁵⁹, συνιστᾶ προϋπόθεση καί σκοπὸ τῆς Ποιμαντικῆς, τὴν ἀρχὴ καί τὸ τέλος της. Οὐδεμία ἄλλη δύναμη σωτηριώδης ὑπάρχει⁶⁰ καί οὐδὲν ἄλλο ἔργο εἶναι ἰσάξιον αὐτῆς. Τὰ διάφορα ποιμαντικά ἔργα καί μέσα ἀποσκοποῦν στήν οἰκείωση τῆς Θυσίας Αὐτοῦ α) διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, β) διὰ τῆς μετανοίας, γ) διὰ τῆς αὐταπαρνήσεως καί αὐτοθυσίας καί δ) διὰ προσευχῆς.

α) Θεία Εὐχαριστία

Κύριο ἔργο τοῦ ἱερέως εἶναι ἡ προσφορά τῆς ἀναιμάκτου Θυσίας ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Θυσιαστηρίου. Τοῦτο καθίσταται φανερό ἀπὸ τῆς παρακαταθήκης, τὴν ὁποία μόνη παραδίδει εἰς αὐτόν ὁ Ἀρχιερεὺς λέγων: «*Λάβε τὴν παρακαταθήκην ταύτην καί φύλαξον αὐτὴν ἕως τῆς Παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτε παρ' Αὐτοῦ μέλλεις ἀπαιτεῖσθαι αὐτὴν*».

Ἡ αἰωνία Ἀρχιερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ τὴν αἰωνίως προσφερομένη Θυσία Του, ἐνεργοποιεῖται διὰ τῶν Αὐτοῦ ἱερέων· «*καί τὸ εἶναι τὸν Χριστὸν ἀρχιερέα εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, οὐκ ἄλλως ἐνεργεῖται εἰς τὸν αἰῶνα, εἰμὴ διὰ τῶν Αὐτοῦ ἱερέων, δι' ὧν ὡς μέσων αὐτὸς διηνεκῶς ἱερουργεῖ καί ἱερουργεῖται εἰς τοὺς αἰῶνας*»⁶¹. «*οὐ δέχεται δὲ παρ' οὐδενός θυσίας ὁ Θεός, εἰ μὴ διὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ*», λέγει ὁ φιλόσοφος καί μάρτυς Ἰουστίνος⁶².

Αὐτὸς ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς παρέδωκε στοὺς μαθητές

καί Ἀποστόλους Του τό μυστήριον τῆς ἱερωσύνης, γιά νά διαμείνη στόν αἰῶνα, καί τοὺς ἀνέδειξε ἱερούς τῶν θεῶν μυστηρίων μυσταγωγούς καταπέμφας εἰς αὐτούς τό Πνεῦμα τό Ἅγιο, διότι τό ἔργο τῆς ἀπολυτρώσεως δέν εἶναι ἀπλῆ θεολογική θεωρία δυναμένη νά σώσῃ τόν περί αὐτήν ἀσχολούμενον ἢ αὐτήν παραδεχόμενον, «ἀλλά καί πρᾶξις μυστική τελουμένη ἐν τῇ ὁρατῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία»⁶⁵. Ἐκεῖνος διά τοῦ Αἵματός Του ἐγκαινίασε ὁδὸ Ζωῆς καί τήν εἴσοδο εἰς τὰ Ἅγια καί ἔδωσε τήν χάρη τῆς αἰωνίου ἱερωσύνης εἰς τοὺς ἀξιούς αὐτῆς. Ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, «Ὁ τῆς ἀληθινῆς ἱερωσύνης λαβόμενος καί τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ ἑαυτὸν συντάξας, μένει πάντως καί αὐτός ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, οὐκέτι θανάτῳ παραμένει εἰς τό διηνεκές κωλύμενος»⁶⁶. Ὁ Ἰδρυτῆς τῆς Ἐκκλησίας ὕψωσε Θυσιαστήριον ἐν μέσῳ αὐτῆς, παρέχον χάρη, ἁγιασμό καί ἀπολύτρωση, καθαῖρον ἀπὸ τοῦ ρύπου αὐτῆς πᾶσα τὴν οἰκουμένη· «ἔχομεν θυσιαστήριον ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες», γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος⁶⁵. Τοῦτο τό Θυσιαστήριον εἶναι ἀντίτυπο τοῦ ὑπερουρανίου καί νοεροῦ Θυσιαστηρίου. Ἐκεῖνο μὲν ἑκαθάρισε τὸν Ἡσαΐα στό ὄραμα τῆς κλήσεώς του στό προφητικὸ ἀξίωμα⁶⁶, τοῦτο δέ καθαρίζει τὸν πνευματικὸ ποιμένα γιά τὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἔργου τῆς ἀποστολῆς του. Ἐκεῖ ἄνθραξ ἐπὶ τοῦ Θυσιαστηρίου καί λαβίς καί Σεραφεῖμ μεταδίδον διά τῆς λαβίδος τὸν ἄνθρακα, τὸν ἐπὶ τοῦ Θυσιαστηρίου. Ἐνταῦθα ὁ ἄνθραξ ὁ ζῶν, «τό μέγα Θῦμα καί Ἱερεῖον τό ὑπὲρ τοῦ κόσμου σφαγέν»⁶⁷, «τό κοινόν τῆς οἰκουμένης καθάρσιον»⁶⁸. Τό ἐπ' αὐτοῦ τελούμενο μυστήριον δέν εἶναι εἰκόνα καί τύπος θυσίας, ἀλλὰ Θυσία πραγματικὴ τοῦ Ἄμνοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ αἵροντος τίς ἁμαρτίες τοῦ κόσμου. «Ἡ θεία ἀγάπη εἶναι ἀγάπη θυσίας. Διά τῆς θυσίας ταύτης συγκρατεῖται ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ τοῦ ἀφανισμοῦ» (βλ. Γέν. β,

17)⁶⁹. «Ἡ Λειτουργία, ἐν τῇ αἰωνίῳ αὐτῆς πνευματικῇ πραγματικότητι, εἶναι θυσία ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τῆς ἀνθρωπότητος»⁷⁰. Ἡ πίστη στὸν θυσιαστικὸ χαρακτήρα τῆς Θείας Εὐχαριστίας εἶναι ἡ πίστη τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, πού ἐκφράζεται στὰ θυσιαστήρια τῶν κατακομβῶν καὶ στὴν λειτουργικὴ τῆς πράξης. Ἡ ἔννοια τῆς θυσίας ὑπάρχει εἰς ὅλες τὶς Λειτουργίες, καθὼς μαρτυροῦν ἅπαντα τὰ σωζόμενα λειτουργικά βιβλία. Εἶναι ἡ πίστη τῶν Πατέρων. Ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων λέγει: «Εἶτα μετὰ τὸ ἀπαρτισθῆναι τὴν πνευματικὴν θυσίαν, τὴν ἀναίμακτον λατρείαν, ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ ἰλασμοῦ, παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν... δεόμενοι»⁷¹. «Χριστὸν ἐσφαγισμένον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων προσφέρομεν ἐξιλεούμενοι ὑπὲρ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν τὸν Φιλάνθρωπον Θεόν»⁷². Ὁ ἱερός Χρυσόστομος μαρτυρεῖ: «Καὶ ἐν Σαββάτῳ καὶ ἐν Κυριακῇ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ μαρτύρων ἡ αὐτὴ θυσία ἐπιτελεῖται»⁷³. Κατὰ τὴν φρικτὴ ταύτη θυσία «πάντα πρόκειται ἠὲ τρεπισμένα· πάρεσιν ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι· πάρεσιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· μετὰ τοσαύτης φρίκης ἐστήκασιν ἅπαντες. Ὅρα γάρ· καταγγέλλεται τότε τὸ μυστήριον τὸ φρικτόν, ὅτι ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἔδωκεν ἑαυτὸν ὁ Θεός». Τότε μνημονεύονται οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἁμαρτωλοί, ὅπως στὴν ἐορτὴ τῆς νίκης τῶν βασιλέων δοξάζονται ὅσοι ἔλαβαν μέρος στὴ νίκη καὶ ἀπελευθερώνονται οἱ φυλακισμένοι⁷⁴.

Ἡ Εὐαγγελικὴ διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων ἦτο συνδεδεμένη μὲ τὴν Εὐχαριστιακὴ Τράπεζα. Στὴν πρωτοχριστιανικὴ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων «ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς»⁷⁵. Αὐτὴ ἡ ἐνότης διατηρεῖται στὴν Θεία Λειτουργία· τὰ ἱερά ἀναγνώσματα εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ: Θεολογία. Ἡ ἁγία Ἀναφορὰ εἶναι τὸ ἔργο τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ: Θεουργία. «Καὶ ἔστι

τῆς Θεολογίας ἢ Θεουργία συγκεφαλαίωσις»⁷⁶. Εἶναι δέ ἡ Θεολογία καί ἡ Θεουργία τῆς Ποιμαντικῆς πηγὴ καί Θεμελίωσις. Ἡ Ποιμαντικὴ, μέ τὴν αὐθεντικὴ τῆς ἔννοια, εἶναι τῆς Θεουργίας ἢ ἐπέκτασις.

β) Μετάνοια

Διὰ τῆς σταυρικῆς Θυσίας καί τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καί Ἀρχιποίμενος ἐδόθη καί ἡ χάρις τῆς μετανοίας στὸν κόσμον⁷⁷. Μέ τὸ κήρυγμα καί τὸ βάπτισμα μετανοίας προετοίμαζε τὴν ὁδὸ τοῦ Κυρίου ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος⁷⁸. Θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος Αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἦτο ἡ κλήσις εἰς μετάνοια, τὴν ὁποία ὁ γέροντας Σωφρόνιος (Ζαχάρωφ), μέ τὸν χαρισματικὸ, βαθύ στοχασμὸ του, θεωρεῖ ὡς συνέχιση τοῦ ἀρξαμένου μεγάλου διαλόγου μεταξὺ Θεοῦ καί ἀνθρώπου (Γεν. 3, 8 ἐξ.) στὸν Παράδεισο κατ' ἐκείνη τὴν ἡμέρα, πού ἄρχισε ἡ τραγικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος· τότε πού οἱ προπάτορές μας κληθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοια ἀρνήθηκαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν προσωπικὴ τους ἐνοχὴ καί εὐθύνη καί ἡ μὲν Εὐα «μετὰ μικροψυχίας ἐνοχοποίησε τὸν Ὅφιν, ὁ δὲ Ἀδάμ μετ' αὐθαδείας καί τὴν Εὐαν καί Αὐτόν τὸν Θεόν, ὅστις ἔδωκεν εἰς αὐτόν τοιαύτην γυναικᾶ»⁷⁹. Ἡ κλήσις εἰς μετάνοια, ὡς θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ Προδρομικοῦ καί Κυριακοῦ κηρύγματος, συνιστᾷ τὴν ἀρχὴ καί τοῦ ποιμαντορικοῦ κηρύγματος καί προετοιμασία γιὰ τὴν οἰκείωσις τῆς Λειτουργικῆς θυσίας. Γιὰ νὰ πάρῃ ὁ Λειτουργὸς στὰ χέρια του τὰ Τίμια Δῶρα, πρέπει νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς μετανοίας. Πλησιάζει τὸ ἅγιο θυσιαστήριον μετανοῶν... Ὁ ψαλμὸς τῆς μετανοίας, πού λέγει, καθὼς θυμιάζει, τὰ κατανοκτικὰ τροπάρια, ἢ προσκύνησις τοῦ ἁγίου Θυσιαστηρίου καί τῆς ἁγίας Προθέσε-

ως, ἡ ἐκζήτηση συγγνώμης ἀπό τόν Θεό, ἀπό τούς συλλειτουργούς καί ἀπό τόν λαό ἐξωτερικεύουν τά αἰσθήματα τῆς μετανοίας τοῦ λειτουργοῦ. Μέ τό παράδειγμά του ὑποδεικνύει τόν ἴδιο δρόμο στους πιστούς· ἐπομένως κατ' αὐτή τήν ἔννοια εἰκονίζει τόν Πρόδρομο καί Βαπτιστή Ἰωάννη καί μᾶς παρακινεῖ, νά ἐτοιμάσουμε τήν ὁδό τοῦ Κυρίου, τόν δρόμο, γιά νά φθάσωμε κοντά στόν Χριστό. Καί ὁ δρόμος αὐτός εἶναι ἡ μετάνοια⁸⁰.

Ὅταν κάποιοι ἐκ τῶν Γραμματέων καί Φαρισαίων ἐζήτησαν ἀπό τόν Ἰησοῦ «σημεῖο» – ὡς νά μή εἶχαν δῆ τό πλῆθος τῶν σημείων – Ἐκεῖνος ἀπεκρίθη: «γενεά πονηρά καί μοιχαλῖς σημείον ἐπιζητεῖ καί σημείον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μή τό σημείον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου»⁸¹. Μέ τό σημεῖο αὐτό προφητικῶς προδιετυπώθη ἡ κατάβασή Του στά κατώτατα μέρη τῆς γῆς καί στή συνέχεια ἡ ἀνάβασή του ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, πού ἔγινε ἡ αἰτία ὄλων τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ἐφ. 4, 8-9). Τό «σημεῖον Ἰωνᾶ» εἶναι ἡ ὁδός τοῦ Κυρίου· εἶναι τό αἰώνιο σημεῖο τοῦ Θεοῦ γιά ὅλες τίς γενεές τοῦ παρόντος αἰῶνος.

Τό σημεῖο τοῦτο προετυπώθη καί ἀπό τούς τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ, οἱ ὁποῖοι ἐπῆραν ἐπάνω τους τίς ἀμαρτίες καί ἀνομίες τοῦ λαοῦ τους, μετενόησαν γι' αὐτές, ἐθεώρησαν δικαία τήν τιμωρία τους καί προσέφεραν τόν ἑαυτό τους θυσία «ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καί πνεύματι ταπεινώσεως»⁸². «Ἐπειδή ὁμως βρέθηκαν προφητικά στήν ταπεινή ὁδό τῆς καταβάσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, γι' αὐτό ἀξιώθηκαν νά ἔχουν συνοδοιπόρο καί σύντροφο τόν ἄσαρκο τότε Υἱό τοῦ Θεοῦ, πού κατέβηκε στήν κάμινο καί «περιεπάτει ἐν μέσῳ τοῦ πυρός» μαζί τους, διαφυλάσσοντάς τους χωρίς «διαφθοράν»⁸³.

Κατενύγη ὁ Ἡσαΐας θεωρῶν τήν δόξα τοῦ Θεοῦ καί ἐταλάνισε ἑαυτόν, «ἄνθρωπος ὢν καί ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος»⁸⁴. Ὡς, ἐρμη-

νεύει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, συγκρίνων τόν ἑαυτόν του, ὡς ἄνθρωπο, καί τά χεῖλη του πρὸς τά ἔμπυρα στόματα ἐκείνων τῶν καθαρῶν δυνάμεων, τά θεωρεῖ ἀκάθαρτα καί ὡς ἐκ τούτου ἀκατάλληλα πρὸς ὑμνωδία καί ἐπιτέλεση τοῦ προφητικοῦ του ἔργου, ὡς οἱ τρεῖς παῖδες οἱ λέγοντες: «Καί νῦν οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι τό στόμα»⁸⁵. Μετενόησε καί ἐξωμολογήθη περί ἑαυτοῦ καί περί παντός τοῦ λαοῦ, ὡς «ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος», διότι ἦτο πλήρης ἀνομιῶν, καί ἰδοῦ τῆς ἐξομολογήσεως τό κέρδος: «κατηγόρησε ἑαυτοῦ καί εὐθέως ἐκαθάρθη... Τοιοῦτοι γάρ οἱ ἅγιοι πάντες· ἐπειδάν μείζονος ἀπολαύσωσι τιμῆς, τότε ταπεινοῦνται μειζόνως»⁸⁶. «Εἰς πολλούς δυνατόν νά φανῆ ἀκατανόητος, εἰσέτι δέ καί παράδοξος, ἢ κατάστασις ἐκείνη τῆς ψυχῆς, τήν ὁποίαν συναντῶμεν εἰς ἀνθρώπους, οἵτινες ἐγνώρισαν τήν φανέρωσιν τοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει. Οὗτοι ὄντως θεωροῦν ἑαυτούς ἀξιούς τοῦ ἄδου, ἀλλ' ὁ Κύριος παραμένει δι' αὐτούς εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας»⁸⁷.

Τό «σημεῖον Ἰωνᾶ» εἶναι ἡ ὁδός τῶν Ἁγίων· δέν μπορεῖ κάποιος νά εἶναι Ἅγιος, φίλος καί μαθητής τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἂν δέν ἔχη διαβῆ τήν ὁδό τοῦ Διδασκάλου του. Οἱ Πατέρες ἐκ πείρας βεβαιώνουν, ὅτι, μετά τήν πτώση, ἄλλη ὁδός δέν υπάρχει πρὸς τόν Πατέρα τῶν Φώτων.

Τό «σημεῖον Ἰωνᾶ» εἶναι ἡ ὁδός τῆς Ἐκκλησίας· στό πνεῦμα τῶν προσευχῶν της υπάρχει αὐτή ἡ διπλῆ κίνηση: Ἡ κατάβαση καί ἡ ἀνάβαση. Πρὶν ἀπό τήν τέλεση τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὁ λειτουργός ταπεινώνεται μέ αὐτομεμφία καί πορεύεται ἐν πνεύματι πρὸς τά κάτω λέγων: «Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καί ἡδοναῖς προσέρχεσθαι ἢ προσεγγίξειν ἢ λειτουργεῖν Σοι, Βασιλεῦ τῆς δόξης. Ἄλλ' ὅμως διὰ τήν ἄφατον Σου φιλανθρωπίαν...». Τό ἴδιο καί πρό τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος: «...Μή βδελύξῃ με, μηδέ τό πρόσωπόν Σου ἀποστρέψῃς ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλά πάριδέ μου

τά παραπτώματα...»⁸⁸. «Γιὰ τὴν ταπεινὴ αὐτὴ κίνηση ὁ Θεὸς τὸν ἐνδύει μὲ δύναμη νὰ ἱερουργήσῃ, καὶ ἔτσι νὰ ἀνεβάσῃ πρὸς τὰ πάνω τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καὶ τοὺς πιστοὺς πού ἐμπιστεύθηκε σέ αὐτόν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»⁸⁹. Ὁ πνευματικὸς πατέρας, πού μετανοεῖ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου, μὲ τὴν κίνηση αὐτὴ τοῦ πνεύματός του ἐξομοιώνεται πρὸς τὸν Χριστὸ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου.

Τὸ «σημεῖον Ἰωνᾶ» ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ στὴν ἰδική μας γενεὰ διὰ τῶν λόγων Αὐτοῦ πρὸς τὸν ὄσιο Σιλουανό: «Κράτει τὸν νοῦν σου στὸν ἄδη καὶ μὴ ἀπελπίζεσαι». Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ἐτοποθέτησε τὸν Σιλουανό στὴν ὁδὸ Του, γιὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ταπείνωση καὶ νὰ ἐξομοιωθῇ μὲ Αὐτόν. Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Σιλουανὸς «πραγματοποίησε τὴν διάβασή του ἀπὸ τὴν καταδυναστεία τῶν παθῶν στὴν ἐλευθερία τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὸν θάνατο στὴ ζωὴ»⁹⁰. Ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, πού ἐδόθη στὸν Ἅγιο Σιλουανό καὶ δι' αὐτοῦ στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι ἡ μίμηση τῆς ταπεινῆς καταβάσεώς Του, γιὰ νὰ οικειωθοῦν τὸν πλοῦτο τῶν χαρισμάτων, πού ἐπήγασαν ἀπὸ τὴν ἀνάβασή Του. Διὰ τῆς καταβάσεώς του ὁ ἄνθρωπος ἐξομοιώνεται πρὸς τὸν Χριστὸ τὸν κατελθόντα στὸν «ἄδη τῆς Ἀγάπης» καὶ καταβαίνοντα στὸν ἄδη ἑνὸς ἐκάστου, γιὰ νὰ τὸν περιβάλῃ μὲ τὴν Ἀγάπη Του. «Ἡ γνώση τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ δὲν θά εἶναι ποτέ ὀλοκληρωμένη, ἂν ἡ ἐμπειρία τοῦ ἀνθρώπου δὲν συμπεριλάβῃ καὶ τὸν Ἄδη»⁹¹. Ὁ ἄνθρωπος στὸν «ἄδη τῆς μετανοίας» του δὲν ἀπελπίζεται, διότι συναντᾷ τὸν Χριστὸ, πού κατέρχεται εἰς αὐτόν καὶ τὸν ὀδηγεῖ... «Ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν ἔδωκεν εἰς ζῶν»⁹².

Ἡ νίκη ἐπὶ τοῦ ἄδου κατὰ τὴν ἀσκητικὴ πείρα διέρχεται δύο στάδια: «Τὸ πρῶτον συνίσταται εἰς τὴν ὑπέρβα-

σιν τοῦ ἐν ἡμῖν σκότους· τό δεύτερον εἰς τήν συμπάσχουσαν πρὸς πᾶσαν τήν κτίσιν ἀγάπην, τήν ἰδιάζουσαν εἰς τήν Θεότητα»⁹³. Ὁ ἄνθρωπος, πού διά τῆς μετανοίας ἔχει καθαρισθῆ καί διά τῆς Θείας Λειτουργίας ζῆ ἤδη τήν ἀτελεύτητη καινή Ζωή, «ξέρει ὅτι ὁ καιρός πού ἔρχεται ὕστερα ἀπό τήν μετάνοια εἶναι γεμάτος ἀπό χαρά καί ἀγαλλίαση. Καί ἡ χαρά τῆς καρδιάς του περιπαίζει τόν θάνατο καί ὁ Ἄδης δέν τήν κυριεύει, γιατί ἡ χαρά αὐτή ποτέ δέν τελειώνει»⁹⁴.

γ) Αὐταπάρνηση – Αὐτοθυσία

Ἐφ' ὅσον σημεῖο τοῦ Ἀρχιποίμενος εἶναι ὁ Σταυρός, τό «σημεῖο τοῦ οὐκ ἐγώ», τότε καί ἡ ἐξ ὀνόματος Αὐτοῦ ἀσκουμένη Ποιμαντική δέν μπορεῖ νά εἶναι ἐγωκεντρική· προϋποθέτει τήν αὐταπάρνηση καί αὐτοθυσία τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος, πού συνιστᾶ συμμετοχή στήν Θυσία Ἐκείνου, ὥστε νά πορεύεσαι στήν ὁδό τοῦ θελήματός Του.

«Αὐταπάρνησις δέ εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ ἐγωῖσμοῦ, ταύτη δέ ἔπεται ἡ ταπεινώσις καί ἡ ὑποταγή εἰς τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, τό ὁποῖον ἐπί γῆς ἀντιπροσωπεύει ἡ Ἐκκλησία...», γράφει ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος Πενταπόλεως⁹⁵, ὁ ὁποῖος τόν ἀγῶνα κατά τῆς λερναίας ὕδρας τοῦ ἐγωῖσμοῦ καί τοῦ ἰοβόλου ὄφεως τῆς ὑπερηφανείας θέτει στό ἐπίκεντρο τῆς ἀσκητικῆς του. Περὶ τῆς ψυχικῆς νόσου τοῦ ἐγωῖσμοῦ λέγει ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Δεινόν γάρ τό πάθος καί πολυκέφαλον· οἱ μὲν γάρ ἀρχῆς διά ταύτην, οἱ δέ χρημάτων, οἱ δέ ἰσχύος ἐρῶσιν. Ὁδῶ δέ βαδίζουσα καί ἐπί ἐλεημοσύνην ἔρχεται, καί νηστείαν, καί εὐχάς, καί διδασκαλίαν καί πολλάί αἱ τοῦ θηρίου τούτου κεφαλαί...»⁹⁶. Περὶ μιᾶς μορφῆς δέ αὐτοῦ λέγει: «Πάντων αἴτιον τῶν κακῶν ἡ κενοδοξία... Τοῦτο τὰς Ἐκκλησίας ἄνω καί κάτω

πεποίθησε, τοῦτο καί τοῖς πολιτικοῖς λυμαινεται πράγμασι, τοῦτο καί οἰκίας ὀλοκλήρους ἀνέτρεψε, καί πόλεις, καί δήμους καί ἔθνη. Καί τί θαυμάζεις, ὅπου γε καί εἰς τήν ἔρημον ἐξῆλθε καί πολλήν αὐτοῦ κάκει τήν δύναμιν ἐπεδείξατο; Οἱ γάρ πολλά χρήμασι χαίρειν εἰπόντες, καί τῆ τοῦ κόσμου φαντασία πάση, καί μηδενί σιγγινόμενοι, καί τῆς τυραννικωτέρας τῶν σωμάτων κρατοῦντες ἐπιθυμίας, οὗτοι πολλάκις ἀλόντες ὑπό κενοδοξίας πάντα ἀπώλεσαν»⁹⁷.

Ἡ ὑπερηφανία, ὡς ἔπαρση, ὡς «τό φρονεῖν παρ' ὁ δεῖ φρονεῖν», θεωρεῖται ὡς καταφρόνηση καί ἀθέτηση Θεοῦ, ὅταν ὁ τό ἀγαθό ἐργασάμενος δέν ἀποδίδῃ τοῦτο στόν Θεό ἀλλά στήν προσωπική του δύναμη: «ὁ ἑαυτῷ ἐπιγραφόμενος τά κατορθώματα ἀρνεῖται τόν Θεόν καί ἀντίθεος εἶναι»⁹⁸. «Ἡ ὑπερηφανία εἶναι ἡ ζοφώδης ἐκείνη ἄβυσσος ἐν τῇ ὁποία ἐβυθίσθη ὁ ἄνθρωπος διά τῆς πτώσεως... ἡ ἀρχή τοῦ κακοῦ, ἡ ρίζα πάσης τραγωδίας, ὁ σπορεύς τοῦ μίσους, ὁ ἀφανιστής τῆς εἰρήνης, ἀντικειμένη εἰς τήν τάξιν, ἣν ἐθέσπισεν ὁ Θεός. Ἐν αὐτῇ εὐρίσκεται ἡ οὐσία τοῦ ἄδου... Ἡ σωτηρία ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἄδου εἶναι δυνατή μόνον διά τῆς μετανοίας»⁹⁹.

Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως, ὡς ἄριστο ποιμαντορικό Πρότυπο, ἔργω καί λόγῳ διδάσκει, ὅτι «ἡ αὐταπάρνησις διασπᾶ τά δεσμά τῆς φιλαυτίας καί ἐλευθεροῖ τῆς φυλακῆς τήν ἀγάπην, ἣτις ἐκπηδῶσα τῆς φυλακῆς τοῦ ἰδίου ἐγώ ἐκχέεται πρός πάντας... καί ἀπεριόριστος ἦδη τείνει νά διαδοθῇ ἀνά τήν ὑφήλιον»¹⁰⁰.

Ἡ μέχρι αὐτοθυσίας αὐταπάρνηση εἶναι τό κατ' ἐξοχήν ἴδιον γνώρισμα τῆς Ποιμαντικῆς, διότι «ὁ ποιμῆν ὁ καλός οὐκ εἶπε, τιμᾶται καί θεραπεύεται, ἀλλά τήν ψυχήν αὐτοῦ τίθησιν ὑπέρ τῶν προβάτων. Τοῦτο ἀρχή, τοῦτο ποιμαντική ἐπιστήμη, τό τά αὐτοῦ παροράν καί τά τῶν ἀρχομένων μεριμνᾶν»¹⁰¹. Ἡ ἄσκησις δέ τῆς πνευματικῆς πατρότητος ὀρίζεται ὑπό τοῦ Ἰωάννου τοῦ Σι-

ναίτου ὡς «ψυχῆς δόσις ὑπέρ τῆς ψυχῆς τοῦ πλησίον κατὰ πάντα»¹⁰².

Ἡ αὐτοθυσία τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος συνίσταται κυρίως στήν θυσία τοῦ προσωπικοῦ θελήματός του πρός ἐπικράτηση τοῦ Θείου καί στή θυσία τῶν παθῶν ἐκείνων, πού δουλεύουν στόν ἐν ἡμῖν νόμο τῆς ἁμαρτίας¹⁰³ καί ἀνθίστανται στό θεῖο θέλημα, ἐφ' ὅσον καί ὁ Ἀρχιποίμην πρός τοῦτο ἤλθε στόν κόσμο, γιά νά πραγματοποιήσῃ τό θέλημα τοῦ Πατρός Του. Πρός πραγμάτωση δέ τοῦ θείου θελήματος, ὅπως Ἐκεῖνος, οὕτω καί ὁ ἄνθρωπος προσφέρει καί τό σῶμα του «θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τήν λογικήν λατρείαν»¹⁰⁴. Ἀλλ' ἐάν ἡ θυσία αὕτη ἀπαιτεῖται παρά πάντων τῶν Χριστιανῶν, ὡς λογική λατρεία, πόσο μᾶλλον ἀπαιτεῖται παρ' ἐκείνων, πού ἔχουν περιβληθῆ τήν ἱερωσύνη, πού ὡς ἔργο τους ἔχουν, νά προσφέρουν ἐκάστοτε στόν Θεό τήν ἀναίμακτο θυσία; Τοῦτο ἀναλογιζόμενος καί ὁ Θεολόγος Γρηγόριος λέγει: «Ταῦτα οὖν εἰδώς ἐγώ, καί ὅτι μηδεὶς ἄξιος τοῦ μεγάλου καί Θεοῦ, καί Θύματος καί Ἀρχιερέως, ὅστις μὴ πρότερον ἑαυτόν παρέστησε τῷ Θεῷ θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, μηδέ τήν λογικήν λατρείαν εὐάρεστον ἐπεδειξάτο, μηδέ ἔθυσσε τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως καί πνεῦμα συντετριμμένον, ἦν μόνον ὁ πάντα δούς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν θυσίαν, πῶς ἔμελλον θαρρήσαι προσφέρειν αὐτῷ τήν ἔξωθεν, τήν τῶν μεγάλων μυστηρίων ἀντίτυπον· ἢ πῶς ἱερέως σχῆμα καί ὄνομα ὑποδύεσθαι, πρὶν ὅσοις ἔργοις τελειῶσαι τὰς χεῖρας; πρὶν τόν ὀφθαλμόν ἐθίσαι βλέπειν ὑγιῶς τήν κτίσιν καί εἰς θαῦμα μόνον τοῦ κτίσαντος, ἀλλά μὴ ζημίαν τοῦ πλάσματος»¹⁰⁵. Ὁ ἱερεὺς πού πλησιάζει τά ἅγια μυστήρια, χωρίς προηγουμένως νά ἔχη θυσιάσῃ τόν ἑαυτό του, δέν πλησιάζει τό φῶς τό ἀληθινό, ἀλλά φωτιά πού κατακαίει. «Ἱερωσύνης καταξιωθεὶς τῆς θείας καί σεβασμίου, σεαυτόν πρότερον κεχρεώστηκας ἔχεις τεθυμένον

τῷ θανάτῳ τῶν παθῶν καί τῶν ἡδονῶν, καί οὕτω κατατολμᾶν προσάπτεσθαι τῆς ζωηρᾶς καί φρικώδους θυσίας, εἰ μή βούλει, ὡς ὕλη εὐπρηστος, τῷ θεῷ κατακαῆναι πυρί»¹⁰⁶. Τόν ἱερωμένον, καί πάντων μέν χρή καθαρεῦειν τῶν παθῶν, ἐξαιρέτως δέ πορνείας καί μνησικακίας...¹⁰⁷, γράφει ὁ ὄσιος Θεόγνωστος. Ἡ θυσία τῶν παθῶν συντελεῖται στήν ὁδό τῆς μετανοίας μέ τά ρεῖθρα τῶν δακρύων, ὡς συμβουλεύει ὁ ἴδιος: «Ρεῖθροις δακρύων πρότερον ὑπέρ χιόνα λευκαινόμενος, οὕτω δὴ καί λελευκασμένη συνειδήσει διά καθαρότητος ἅπτου τῶν ἁγίων, ὡς ἅγιος...¹⁰⁸.

«Τό βράδῳ πού προηγεῖται τῆς Θείας Λειτουργίας ὁ λειτουργός μόνος του, ἐνώπιος Ἐνωπίῳ, καθαρίζει τήν καρδιά του ἀπό αἰσθήματα πού διώχνουν τήν ἀγάπη. Νηστεύει ἀπό λογισμούς πονηρούς καί ἀπό τροφές. Ἀγρυπνεῖ. Σέ λίγο, μέσα στό Ναό, μαζί μέ τούς πιστούς, θά ζητήσῃ τήν ἐξ ὕψους δύναμη, γιά νά προχωρήσῃ στό ἅγιο Θυσιαστήριο. Γιά νά μπορέσῃ νά πεῖ μαζί μέ τόν ψαλμωδό: «Ἐτοίμη ἡ καρδιά μου, ὁ Θεός, ἐτοίμη ἡ καρδιά μου...»¹⁰⁹.

Τό ὑπόβαθρο τῆς ἱερατικῆς καί ποιμαντικῆς διακονίας πρέπει νά εἶναι ἀσκητικό, θεμελιωμένο στήν αὐτογνωσία καί ταπεινοφροσύνη, γιά νά εἶναι οἱ θυσίες καί οἱ προσφορές εὐάρεστες στόν Θεό καί εὐπρόσδεκτες, διότι δέν ἀρκεῖ μόνον τό προσφέρειν θυσίες καί προσφορές πρὸς εὐαρέστηση τοῦ Θεοῦ, ἀλλά τό «καλῶς προσφέρειν, ἥτοι ἐν συναισθήσει τῆς ἀτελείας καί τῆς ἀναξιότητος τοῦ προσφέροντος»¹¹⁰. Καί τελικά ἡ ἄσκηση καί ἡ πείρα ἐκεῖ ὀδηγεῖ τόν προσφέροντα: στήν συναισθήσει τῆς ἀτελείας, τῆς ἀναξιότητος καί ἀδυναμίας του. Ἀλλά καί ἡ ἄσκηση τῆς ποιμαντορίας καί κυρίως τῆς πνευματικῆς πατρότητος ἐκεῖ ὀδηγεῖ τόν πνευματικό ποιμένα· στήν συναισθήσει τῆς ἀδυναμίας καί ἀνεπαρκείας του. «Καί ὡς ἐν τῇ

λειτουργική λατρεία ἡμῶν, συναισθανόμενος ὁ ἱερεὺς τὴν ἀνεπάρκειαν αὐτοῦ προφέρει τοὺς λόγους “οὐδεὶς ἄξιος”, οὕτω καὶ διὰ τὸ ἔργον τοῦ πνευματικοῦ, ὀρθῶς ἐννοούμενον τοῦτο, “οὐδεὶς ἐστὶν ἰκανός” ἀφ’ ἑαυτοῦ εἰς τὸ ἐπιτελεῖν τοῦτο»¹¹¹. Πάντα ταῦτα συντελοῦνται θεανθρωπίνως. Ἡ Ποιμαντική ἀσκεῖται ὡς θεανθρώπινη συνεργία, μέ συνταύτιση τοῦ ἀνθρωπίνου θελήματος πρὸς τὸ Θεῖο, διὰ τῆς συμμετοχῆς στήν Θυσία τοῦ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Ὄνόματος Αὐτοῦ.

δ) Προσευχή

Οἱ ἐξ Ὄνόματος τοῦ Ἀρχιεπίσκοπος ἀσκοῦντες τὴν ποιμαντορία καρποφοροῦν διὰ τῆς μυστικῆς ἐνώσεως τους μετ’ Αὐτοῦ, μένοντες ἐν Αὐτῷ, ὡς τὸ κλῆμα ἐν τῇ ἀμπελῷ, προσευχόμενοι καὶ ἐπικαλούμενοι τὸ Ὄνομα Αὐτοῦ, ὡς εἶπεν Ἐκεῖνος: «οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ’ ἐγὼ ἐξελέξαμην ὑμᾶς, καὶ ἔθηκα ὑμᾶς ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένη, ἵνα ὅτι ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δῶ ὑμῖν»¹¹². Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου φαίνεται, ὅτι ἡ κλήση τῶν μαθητῶν στό ἀποστολικό ἀξίωμα καὶ ἡ πνευματικὴ καρποφορία τους συνδέεται ὑπὸ τοῦ Κυρίου μέ τὴν προσευχὴν στό Ὄνομά Του.

Τὴν ἀδιάλειπτο προσευχὴν ἐδίδαξε ὁ Ἰησοῦς πρωτίστως διὰ τοῦ ἐξόχου παραδείγματός Του, ὁ Ὅποιος προσέφερε «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων...»¹¹³. Προσηύχετο καθ’ ὅλα τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ζωῆς Του τὰ ἀναφερόμενα στό Εὐαγγέλιο: Κατὰ τὴν βάπτισή Του¹¹⁴. Πρὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, «ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος

προσεύξασθαι καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ»¹¹⁵. Κατὰ τὴν Μεταμόρφωσή Του¹¹⁶, κατὰ τὸν Μυστικό Δεῖπνο¹¹⁷ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴν θεσπεσία Ἀρχιερατικὴ προσευχὴ Του¹¹⁸, κατὰ τίς ὥρες τῆς ἀγωνίας Του στὴν Γεθσημανῆ¹¹⁹, ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ¹²⁰ καὶ ἕως τοῦ θανάτου Αὐτοῦ¹²¹, ἔτι δὲ καὶ μετὰ τὴν Ἀνάστασή Του¹²². Ὅλο τὸ ἐπίγειο ἔργο Του εἶναι συνδεδεμένο μὲ τὴν προσευχὴ· προσηύχετο πρό ἢ μετὰ τὴν διδασκαλία καὶ τίς θαυματουργικὲς ἐνέργειές Του¹²³. Χρειάζεται ἰδιαίτερα προσοχὴ καὶ μελέτη τὸ ἀναφερόμενο ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ὅτι, ἐνῶ διεδίδετο ἡ φήμη Του λόγῳ τῶν θαυμάτων Του «καὶ συνήρχοντο ὄχλοι πολλοὶ ἀκούειν καὶ θεραπεύεσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν· αὐτὸς δὲ ἦν ὑποχωρῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ προσευχόμενος»¹²⁴. Περί τῆς τοῦ Κυρίου προσευχῆς γράφει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: «Ὡσπερ γὰρ τὰ πάθη ὑπέμεινεν, ἡμῖν τὴν κατ' αὐτῶν νίκην βραβεύων, οὕτω καὶ προσεύχεται, ἡμῖν ὁδοποιῶν, ὡς ἔφη, τὴν πρὸς Θεὸν ἀνάβασιν... ὥστε τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος πρόσωπον ταῦτα προσηύξατο»¹²⁵. Ἐκ τοῦ παραδείγματός Του ὑποκινούμενοι οἱ Ἀπόστολοι «ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύσατο», Τοῦ ἐζήτησαν νὰ τοὺς διδάξῃ τὴν προσευχὴ¹²⁶ καὶ τὴν ἐδιδάχθησαν ὑπ' Αὐτοῦ προοδευτικῶς. Στὸ Εὐαγγέλιο ὑπάρξει μία μυστικὴ ἀλυσίδα προοδευτικῆς διδασκαλίας περὶ προσευχῆς. Κατ' ἀρχὴν πρὸς ἀποφυγὴ τῆς ὑποκριτικῆς καὶ ἐπιδεικτικῆς προσευχῆς τοὺς ἐδίδαξε τὴν ἐν τῷ «ταμείῳ», τὴν ἐν τῷ κρυπτῷ προσευχῇ¹²⁷ καὶ πρὸς ἀποφυγὴ τῆς ἐθνικῆς πολυλογίας τὴν λεγομένη Κυριακὴ προσευχῇ¹²⁸. Στὴν συνέχεια τοὺς ὅρους τῆς ἀποτελεσματικῆς προσευχῆς¹²⁹ καὶ τὴν ἐμμονὴ εἰς αὐτήν¹³⁰. Τοὺς ἐδίδαξε τὴν νήψη καὶ ἀδιάλειπτο προσευχὴ στὴν Γεθσημανῆ: «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν»¹³⁴. Τὴν ἐδίδα-

ξε δι' ὅλους¹³². Στό τέλος δέ τῆς ἐπιγείου ζωῆς Του τούς ἀπεκάλυψε τό μυστήριο τῆς ἐσωτερικῆς προσευχῆς στό ὄνομά Του, πού μέχρι τότε ἀγνοοῦσαν: «ἕως ἄρτι οὐκ ἠτήσατε οὐδέν ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε καί λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρά ὑμῶν ᾗ πεπληρωμένη»¹³⁸. Τούς προεῖπε: «ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόματί μου αἰτήσεσθε»¹³⁴.

Στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀπεικονίζονται οἱ καρποὶ τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, «τό ὑπέρ πᾶν ὄνομα»¹³⁵, πού μέ τόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπεκαλοῦντο. Ἐν τῷ ὀνόματί Του ἐκήρυτταν «μετάνοιαν καί ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»¹³⁶, σωτηρία¹³⁷ καί Ζωήν αἰώνιον¹³⁸. Ἐν τῷ ὀνόματι Του ἐγίνοντο «σημεῖα καί τέρατα»¹³⁹. Ἐν τῷ ὀνόματι Του ἐνεδυναμοῦντο, ὑπέμεναν καί ἐθριάμβευαν. Ὑπό τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἐμφορούμενος καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔργῳ καί λόγῳ διδάσκει: «καί πᾶν ὅ,τι ἄν ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντοτε ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καί Πατρί δι' αὐτοῦ»¹⁴⁰. Ἡ περί προσευχῆς ἀποστολική διδασκαλία, πού εἶναι διάσπαρτη στίς Πράξεις καί Ἐπιστολές τῶν Ἀποστόλων¹⁴¹, συνοψίζεται στήν γνωστή ρῆση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»¹⁴².

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί ὅσοι πνευματικοὶ Ποιμένες διέπρεψαν εἰς ὀσιότητα βίου καί ἔργα ἀγαθά, μέ αὐτή τήν βιβλική, ἀδιάλειπτο ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ἔφεραν καρπό πολύ μένοντες ἐν Αὐτῷ καί αὐτήν ἐδίδαξαν φωτισθέντες ὑπό τοῦ Πνεύματος.

Ἡ ἀναγκαιότης τῆς ἀσκήσεως τῆς νοεράς προσευχῆς ἀπό πάντας τούς χριστιανούς, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, σοφοὺς καί ἰδιῶτες, πού ἐδίδασκε ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἐπεκυρώθη ἄνωθεν κατά τήν περίοδο πού ἀσκήτευε στήν Σκήτη τῆς Βερροίας (1326-1331). Τήν ἀναγκαιότητά της τονίζει καί ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης στό Προοίμιό τῆς «Φιλοκαλίας», ἐξαίρει τήν καλ-

λιέργειά της και από αξιωματούχους του Βυζαντίου και αποδίδει τήν μη ανάδειξη Ἀγίων στήν παραμέληση αὐτῆς τῆς ζωοποιῦ καί θεοποιῦ ἐργασίας.

Διά τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ὄνόματος τοῦ Ἰησοῦ καθαίρεται, ἀναγεννᾶται καί ἀγιάζεται ἡ ἀνθρώπινη φύση. Ἡ προσευχή διά τοῦ Ὄνόματος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι «πῦρ καταναλίσκον» τά πάθη (Ἐβρ. 12, 29)· «*συνοδευομένη ὑπό φλογερᾶς μετανοίας, ἀνάγει τό πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου εἰς σφαίρας κειμένας πέραν τῶν ὀρίων <τῆς σοφίας τῶν σοφῶν... τοῦ αἰῶνος τούτου>* (Α΄ Κορ. 1, 19-20). *Εἶναι φοβερόν νά ὀμιλῶμεν περὶ αὐτῆς: Αὕτη διαπερᾶ ἡμᾶς διά μέσου τῶν ἀβύσσων τοῦ ἐξωτερικοῦ σκότους, τοῦ ἐν ἡμῖν κεκρυμμένου, ἐνοῖ ἐν συνεχείᾳ τό πνεῦμα ἡμῶν μετά τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ καί δίδει νά ζήσωμεν τήν ἀγίαν αἰωνιότητα ἤδη ἐντεῦθεν*»¹⁴³. Ἡ προσευχή αὐτή, στήν ὑφίστη μορφή της, ἐνώνει τόν ἄνθρωπο πλήρως μετά τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι τό Φῶς, ἡ Ἀλήθεια καί ἡ Ζωή¹⁴⁴.

Κατά τήν βιβλική ἀντίληψη τό Ὄνομα τοῦ Θεοῦ συνδέεται μέ τήν Παρουσία Του. Ἡ δύναμή Του εἶναι παροῦσα στό Ὄνομά Του. Τό Ὄνομα Ἰησοῦς εἶναι δύναμη σωτηριώδης. Μέ τήν ἐπίκληση Αὐτοῦ ὁ Θεός εἶναι παρών καί ἐνεργεῖ καί ὁ πιστός προσφέρεται εἰς Αὐτόν ὡς θυσία καί ὄργανο τῶν ποιμαντορικῶν ἐνεργειῶν Του. Διά τοῦτο πᾶσα λυτρωτική καί ποιμαντική πράξις τῆς Ἐκκλησίας τελεῖται ἐν τῷ Ὄνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «*Ποιμῆν κυρίως ἐστίν ὁ τά ἀπολωλῶτα λογικά πρόβατα δι' ἀκακίας, δι' οἰκείας σπουδῆς καί εὐχῆς ἀναζητῆσαι καί ἀνορθῶσαι δυνάμενος*», γράφει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Συναΐτης¹⁴⁵.

Ὁρθόδοξη παραδοσιακή ἀρχή τῆς Ἐξομολογητικῆς εἶναι ἡ ἐπίκληση τοῦ Θείου Ὄνόματος κατά τήν ὥρα τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως ἢ τῆς πνευματικῆς καθοδηγήσεως, τήν ὁποία ἐτήρουν οἱ Ἅγιοι. Δι' αὐτῆς ἀπεκαλύπτετο εἰς τόν Πνευματικό τό θεῖο θέλημα.

Πρόκειται για «τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησιν τοῦ λόγου ἐν τῇ καρδίᾳ διὰ τῆς προσευχῆς»¹⁴⁶. Ὁ Ὅσιος Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ, πού ἐφήρμοζε αὐτὴν τὴν ἀρχή, εἶπε, ὅτι ὁσάκις ὠμίλει «ἐκ τοῦ νοός αὐτοῦ», ἔκαμε λάθη.

Αὐτὴ ἡ πραγμάτωση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐντολῶν Αὐτοῦ καθίσταται δυνατὴ μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Θεοῦ Ὀνόματος. Ὁ γέροντας Σωφρόνιος (Σαχάρωφ) ὁμολογεῖ: «Ὅτε ἐδόθη εἰς ἐμέ νά βεβαιωθῶ καὶ ἐκ πείρας ὅτι αἱ ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ εἶναι, ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτῶν, προβολὴ τῆς Θείας ζωῆς ἐπὶ τοῦ γηίνου ἐπιπέδου, τότε κατενόησα τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου: <Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν>»¹⁴⁷.

Κατὰ τὴν τέλεση τῆς Λειτουργικῆς Θυσίας ἡ ἐπίκληση τοῦ Ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ ἱερέως φέρει εἰς ὄλο του τό εἶναι τὴν αἴσθησι «τοῦ Γεγονότος τῆς Παρουσίας τοῦ Θεοῦ, Ὅστις τελεῖ τό μυστήριον»¹⁴⁸, τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως.

Διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ἡ καρδία πλατύνεται καὶ περιπτύσσεται πᾶν ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ γεγονός, ὅλον τὸν κόσμον· γίνεται παγκόσμιος καὶ συμμετέχει εἰς τὴν προσευχὴ τοῦ Κυρίου. «Τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως ἀναγκαῖον διὰ τὸν ἱερέα, τὸν τελοῦντα τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν, ἐάν οὗτος ἀγωνίζηται νά εἰσέλθῃ πληρέστερον εἰς τὴν καθολικὴν αὐτῆς θεωρίαν»¹⁴⁹. Κατὰ τό ὑπόδειγμα τοῦ Ἀρχιερέως, πού προσηύχεται ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου, ὀφείλουν ἅπαντες, ποιμένες καὶ ποιμνιόμενοι, νά προσεύχωνται ὑπὲρ ὅλου τοῦ Ἀδάμ. Γιὰ τὴν δωρεὰ τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος»¹⁵⁰, πού ἀπορρεεῖ ἀπὸ τὴν θυσία τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως, εἶναι κεκλημένοι ὅλοι οἱ πιστοί· καὶ ἡ οὐσία αὐτῆς τῆς ἱερωσύνης ἔγκειται εἰς τὴν προσευχὴ ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου. Κατευθυνόμενοι δὲ ποιμαντικῶς στὴν Εὐχαριστιακὴ καὶ ὑπαρξιακὴ συμμετοχὴ τους (διὰ μετανοίας, αὐταπαρνή-

σεως, αὐτοθυσίας καὶ προσευχῆς) στήν θείκη Θυσία αὐξάνονται πνευματικῶς «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»¹⁵¹ καὶ κατανοοῦν ὑπαρξιακῶς «τό μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον». «Ὅστις χάριν τῆς εἰς Χριστόν – Θεόν πίστεως αὐτοῦ ἔλαβε τὴν δωρεάν νά εἰσέλθῃ, ἔστω καὶ ἐκ μέρους, εἰς τό αἰώνιον ρεῦμα τῆς Γεθσημανίου Αὐτοῦ προσευχῆς καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡσαύτως, ἔστω καὶ μόνον ἐκ μέρους, νά ὑψωθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀθανάτου Γολγοθᾶ, οὗτος δι' ἀναμφισβητήτου τρόπου βλέπει νά ἀποκαλύπτεται πρό αὐτοῦ τό <μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεός ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι, ὤφθη ἄγγελοις...> (Α' Τιμ. γ, 16). Ἀπό τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ πιστός <οὐκέτι γινώσκει κατὰ σάρκα Χριστόν>, τουτέστιν ὡς φυσικόν ἄνθρωπον, ἀλλά γινώσκει Αὐτόν ὡς τόν πανταχοῦ παρόντα Παντοκράτορα, <ἐλθόντα εἰς τόν κόσμον ἁμαρτωλοῦς σῶσαι> (πρβλ. Β' Κορ. ..., 16, Α' Τιμ. α' 15)»¹⁵².

Στήν ἀρχή τῆς Θείας Λειτουργίας, ὅταν ἔχουν τελειώσει τά προκαταρκτικά καὶ ὅλα πλέον εἶναι ἔτοιμα, γιά νά ἀρχίσῃ ἡ Θεία Εὐχαριστία, ὁ διάκονος πλησιάζει τόν ἱερέα καὶ λέγει: «Καιρός τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ» – καιρός γιά νά δράσῃ ὁ Κύριος.

«Ἀληθινὴ ἐσωτερικὴ προσευχὴ σημαίνει νά σταματᾶμε νά μιλάμε καὶ νά ἀφουγκραζόμαστε στήν καρδιά μας τῆ χωρίς λόγια φωνή τοῦ Θεοῦ· σημαίνει νά πάψουμε νά ἐνεργοῦμε ἀπό μόνοι μας καὶ νά εἰσερχόμαστε στό χῶρο τῆς δράσης τοῦ Θεοῦ»¹⁵³. Σκοπός τῆς προσευχῆς εἶναι, νά ταυτισθῇ σταδιακά μέ τὴν προσευχή, πού προσφέρει ὁ Ἰησοῦς, ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς μέσα μας· εἶναι ἡ ζωὴ μας νά γίνῃ ἓνα μέ τὴν δική Του ζωὴ, ἡ ἀνάσα μας ἓνα μέ τὴν θεία πνοή, πού βαστάζει τὴν οἰκουμένη¹⁵⁴.

Ἡ Ποιμαντικὴ, πού ἔχει ὡς προϋπόθεση καὶ σκοπὸ τῆς τὴν Εὐχαριστιακὴ καὶ ὑπαρξιακὴ συμμετοχὴ στήν Θυσία

τοῦ Ἀρχιποίμενος, εἰσέρχεται στόν χώρο τῆς δράσεως
Ἐκείνου καί ταυτίζεται μέ τίς θεῖες, ποιμαντορικές Του
ἐνέργειες.

«Καιρός τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

**ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ
ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΠΟΙΜΕΝΟΣ

Ἐξ ἀγάπης ἱλαστήριος, σταυρική θυσία τοῦ Αἰωνίου Ἀρχιερέως καί Ἀρχιποίμενος δέν εἶναι μόνον ἓνα ἀπό τά γεγονότα τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας· εἶναι ἡ πηγή καί ἡ αἰτία πάντων τῶν θείων δωρημάτων πρὸς τόν ἄνθρωπο. Ὁ μέγας δογματικός πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, γράφει: «Πᾶσα μὲν οὖν πρᾶξις καί θαυματουργία τοῦ Χριστοῦ μεγίστη, καί θεία, καί θαυμαστή· ἀλλὰ πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτοῦ σταυρός. Δι' οὐδενός γάρ ἑτέρου ὁ θάνατος κατήργηται, ἢ τοῦ προπάτορος ἀμαρτία λέλυται, ὁ ἄδης ἐσκύλευται, ἢ ἀνάστασις δεδωρηται, δύναμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, ἢ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατώρθωται, πύλαι παραδείσου ἡνοιχθήσαν, ἢ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ κεκάθη-

ται, τέκνα Θεοῦ καί κληρονόμοι γεγονάμεν, εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ σταυροῦ γάρ πάντα κατώρθωται»¹.

Ὁ Σταυρός εἶναι τό σύμβολο τῆς ποιμαντορίας καί Βασιλείας Του. Εἶναι «τό σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»². «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων»³. Ἡ ἀνάβασή Του «ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν» καί ἡ δωρεὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προϋποθέτουν τὴν διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου κατάβασή Του ἕως τοῦ Ἄδου· «τό δέ ἀνέβη τί ἐστὶν εἰ μὴ ὅτι καί κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς;... καί αὐτός ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δέ προφήτας, τοὺς δέ εὐαγγελιστάς, τοὺς δέ ποιμένας καί διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καί τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»⁴.

Ἐνεκα τούτων ἀπάντων ἡ Θυσία τοῦ Αἰωνίου Ἀρχιερέως καί Ἀρχιποίμενος, πού ἱερουργεῖται ὑπ' Αὐτοῦ διὰ τῶν ἱερέων ἐπὶ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου καί συνιστᾶ ποιμαντορία στήν βαθυτέρα τῆς ἐννοια, εἶναι ὁ ἀπαράβατος ὄρος τῆς Ποιμαντικῆς, ἡ ἀρχὴ καί τό τέλος τῆς. Οὐδεμία ἄλλη δύναμη σωτηριώδης ὑπάρχει καί οὐδέν ἄλλο ἔργο εἶναι ἰσάξιον αὐτῆς. Τά διάφορα ποιμαντικά ἔργα καί μέσα ἀποσκοποῦν στήν οἰκείωση αὐτῆς τῆς Θυσίας Εὐχαριστιακῶς καί ὑπαρξιακῶς, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπορρέ-

---

1. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Ἐκθεσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, IV, IA, Migne 94, 1128-1129.

2. Ματθ. 24, 30.

3. Ἰω. 10, 11.

4. Ἐφ. 4, 9· 11-13.

ουν πάντα τά ἀγαθὰ καὶ αὐτὴ ἡ σταδιακὴ ἐπίγνωση καὶ οἰκείωση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πού συνιστᾶ τὸν ἀπώτερο σκοπὸ τῆς Ποιμαντικῆς⁵.

Τῆς κλήσεως τοῦ Ἡσαΐου στό προφητικό ἀξίωμα προηγεῖται ἡ μετάνοια καὶ ἡ κάθαρσὴ του μέ τὸν ἀναμμένο ἄνθρακα τοῦ Θυσιαστηρίου –σύμβολο τοῦ θυσιαζομένου Σώματος του Ἰησοῦ Χριστοῦ–. Στό ὄραμα τῆς κλήσεως του θεωρῶν «τόν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου» εἶπε: «ὦ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανέ-
νυγμαι, ὅτι ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγώ οἰκῶ καὶ τόν βασιλέα Κύριον σαβαώθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου· καὶ ἀπεστάλη πρὸς με ἐν τῶν Σεραφίμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Θυσιαστηρίου, καὶ ἤψατο τοῦ στόματός μου καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἤψατο τοῦτο τῶν χειλέων σου καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου καὶ τὰς ἀμαρτίας σου περικαθαριεῖ»⁶.

Ἡ εὐαγγελικὴ διδασχὴ τῶν Ἀποστόλων ἦτο συνδεδεμένη μέ τὴν Εὐχαριστιακὴ Τράπεζα. Στὴν πρωτοχριστιανικὴ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων «ἦσαν δέ προσκαρτεροῦντες τῇ διδασχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινῶν καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς»⁷. Στὴν Τρωάδα «ἐν δέ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων συνηγμένων τῶν μαθητῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξιέναι τῇ ἐπαύριον, παρέτεινέ τε τὸν λόγον μέχρι μεσονυκτίου»⁸. Τῆς διδασκαλίας προηγήθη ἡ Θεία Εὐχαριστία, ὡς

---

5. Βλ. Βαρβάρας Χ. Γιαννακοπούλου, *Ἡ Θυσία τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καὶ Ἀρχιποιμένος ὡς προϋπόθεση καὶ σκοπὸς τῆς Ποιμαντικῆς*, Ἀθήνα 2003.

6. Ἡσ. 6, 5-7.

7. Πρ. 2, 42.

8. Πρ. 20, 7.

παρατηρεῖ καί ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «ὥστε οὐ προηγου-
μένως εἰς διδασκαλίαν καθήκει, ἀλλά συνῆλθον μὲν κλά-
σαι ἄρτον, ἐμπεσόντος δέ λόγου, παρέτεινε τὴν διδασκα-
λίαν»⁹. Αὐτὴν τὴν ἀποστολικὴ ἐνότητα Θείας Εὐχαρι-
στίας καὶ κηρύγματος διασώζει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μας
παράδοση. Στὴν Θεία Λειτουργία τὰ ἱερά ἀναγνώσματα
εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ: Ἡ Θεολογία. Ἡ ἅγια Ἀναφορά
εἶναι τὸ ἔργο τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ: Ἡ Θεουργία. «Καί
ἔστι τῆς Θεολογίας ἡ Θεουργία συγκεφαλαίωσις» κατὰ
τὸν Διονύσιον Ἀρεοπαγίτη¹⁰. Εἶναι δέ ἡ Θεολογία καὶ ἡ
Θεουργία πηγὴ καὶ θεμέλιο τῆς Ποιμαντικῆς. Ἡ Ποιμα-
ντικὴ, μὲ τὴν αὐθεντικὴ τῆς ἔννοια, εἶναι τῆς Θεουργίας ἡ
ἐπέκταση.

---

9. Ἰω. Χρυσόστομος, *Στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, ΜΓ, β, Migne P.G. 60, 305.

10. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας*, Κεφ. Γ, V, Migne P.G. 3, 432.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΘΕΙΑ ΚΛΗΣΗ

Πρωταρχική προϋπόθεση τῆς ποιμαντικῆς διακονίας εἶναι ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τῆς Ἀγάπης Αὐτοῦ ἀπορρέει ἡ καθολικὴ κλήση πρὸς πάντα τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαούς, γιὰ νὰ δεχθοῦν τὴν ἐν Χριστῷ ἀπολύτρωση καὶ υἰοθεσία. Οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες εἶναι «κλητοί»¹ καὶ ἀποτελοῦν «γένος ἐκλεκτόν, βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον»². Ἐκαστο μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ –τῆς Ἐκκλησίας– μετέχει τῆς Ἱερωσύνης καὶ Βασιλείας Του, ἔχει τὴν λειτουργικότητα, τὸν σκοπὸ τοῦ καὶ τὴν δυνατότητα νὰ συμμετάσχη στὴν ποιμαντικὴ διακονία ἀναλόγως τοῦ χαρίσματος ποῦ ἔλαβε. «Διαιρέσεις δέ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν

---

1. Ματθ. 22, 14. Ρωμ. 1, 6-7·8, Α' Κορ. 1, 24· Ίουδ. 1, 1, Ἀποκ. 17, 14.

2. Α' Πέτ. 2, 9.

εἰσί καί ὁ αὐτός Κύριος· καί διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δέ αὐτός ἐστι Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἐκάστῳ δέ δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τό συμφέρον»³. Ἡ θέση καί ἡ λειτουργικότης τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀποδίδεται ἀλληγορικῶς ὑπὸ τοῦ ἄββᾶ Δωροθέου οὕτω: «Οἱ μὲν διοικοῦντες εἰσίν ἡ κεφαλή· οἱ δέ προσέχοντες καί διορθούμενοι εἰσίν οἱ ὀφθαλμοί· οἱ διὰ λόγου ὠφελοῦντες εἰσι τό στόμα· τὰ δέ ὦτα εἰσιν οἱ ὑπακούοντες· αἱ χεῖρες εἰσιν οἱ ἐργαζόμενοι· οἱ πόδες εἰσίν οἱ ἀποκρισιάριοι καί οἱ ἔχοντες τάς διακονίας»⁴.

Ἡ ἱερωσύνη ὁμῶς καί ἡ ποιμαντορία ὑπὸ τὴν εἰδική ἔννοια τοῦ ὄρου προϋποθέτουν τὴν εἰδική, τὴν «μερική» κλήση, ὅπως λειτουργήσουν ἐπαξίως τῆς ἀρχῆς καί τοῦ σκοποῦ τους. Ἀρχή δέ καί σκοπός αὐτῶν εἶναι ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς καί Ἀρχιποίμην Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Ὅποιος εἶπε: «οὐχ ὑμεῖς με ἐξελεξασθε ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς»⁵.

... Ἐκεῖνος εἶναι «ἡ θύρα» τῶν προβάτων καί τῶν ποιμένων· «ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλήν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτῃς ἐστὶ καί ληστής· ὁ δέ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας ποιμὴν ἐστὶ τῶν προβάτων»⁶. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει σχετικῶς: «καί οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καί Ἀαρῶν. οὕτω καί ὁ Χριστός οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν· υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· καθὼς καί ἐν ἑτέρῳ λέγει· σύ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»⁷.

3. Α' Κορ. 12, 4-7.

4. Ἄββᾶ Δωροθέου, Ἔργα ἀσκητικά, διδασκαλία «Περὶ τοῦ μὴ κρίνειν τὸν πλησίον», 77, Ἀθήναι 1988, σ. 200.

5. Ἰω. 15, 16.

6. Ἰω. 10, 1-2.

7. Ἐβρ. 5, 4-6.

Υπόδειγμα εὐλάβειας πρὸς τὴν ἄνωθεν κλήση παρέχουν οἱ Ἀπόστολοι κατὰ τὴν ἐκλογή τοῦ Μαθθία⁸.

Οἱ Θεόκλητοι Πατέρες –πρότυπα ποιμαντορίας καὶ εὐλαβείας πρὸς τὴν ἄνωθεν κλήση– ἐθλίβοντο καὶ διεμαρτύροντο γιὰ τὴν ἀπολεσθεῖσα στὴν Ἐκκλησία ἀγαθὴ τάξη ἔνεκα τῆς χειροτονίας ἀναξίων, ἀμαθῶν καὶ ἀλλοτρίων πρὸς τὴν ἱερωσύνη. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέγει χαρακτηριστικῶς: «Ἐπεὶ πόθεν, εἶπέ μοι, νομίζεις τάς τοσαύτας ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τίκτεσθαι ταραχάς; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδέ ἄλλοθεν πόθεν, οἶμαι, ἢ ἐκ τοῦ τάς τῶν προεστώτων αἰρέσεις καὶ ἐκλογάς ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν γίνεσθαι»⁹. Στὸ ὑπόμνημά του δὲ στὴν πρὸς Τιμόθεον Α΄ ἐπιστολὴ λέγει: «Τὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα μέγα ἐστὶ καὶ θαυμαστόν, καὶ ὄντως τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμενον ψήφου, ὥστε τὸν ἄξιον εἰς μέσον παραγαγεῖν»¹⁰. Ὁ Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης ἀποβλέπων πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ποιμαντορικοῦ ἀξιώματος καὶ τοσοῦτων ὄντων τῶν δυσχερειῶν καὶ κινδύνων διερωτᾶται, «τίς μὴ τῷ θείῳ πνεύματι τὴν ψυχὴν φωτισθεῖς εἰδέναι ἢ ἐπαρχέσαι δηγήσεται;»¹¹.

Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος στὴν «**Ποιμαντικὴ τῶν Πατέρων**» –παράρτημα τοῦ συγγράμματός του «**Μάθημα Ποιμαντικῆς**»– γράφει, ὅτι οἱ κεκαθαρμένοι δὲν τολμοῦν νὰ λάβουν ποιμαντικὴ ἀρχὴ ἀλλὰ παραιτοῦνται καὶ καλοῦμενοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Μωϋσῆς, ἐπειδὴ γνωρίζουν καὶ προσβλέπουν στὸ μέγα ὕψος τῆς ἱερωσύνης¹².

8. Πρ. 1, 24.

9. Ἰω. Χρυσοστόμου, *Περὶ Ἱερωσύνης*, Λόγος Γ', Migne P.G. 48 647.

10. Ἰω. Χρυσοστόμου, *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον Α΄ ἐπιστολήν*, E, a, Migne P.G. 62, 525.

11. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, *Ἐπιστολαί*, βιβλ. IV, PME, Migne P.G. 78, 1228.

12. Βλ. σ. 236.

Αὐτοί οἱ ἱερεῖς τῆς ὑπό νόμον Ἐκκλησίας τῆς Π. Διαθήκης, οἱ πνευματικοὶ ὁδηγοί, οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ προφῆτες τοῦ Ἰσραὴλ ἐκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ¹³.

Στὸ ἀνωτέρω σύγγραμμά του γράφει ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος Πενταπόλεως: «Ἄνευ κλήσεως οὔτε ἡ ἔμφυτος πρὸς τὸ ποιμαντορικὸν ἀξίωμα ροπή οὔτε τὰ ἄλλα πνευματικὰ αὐτοῦ προσόντα δύνανται νὰ ἀναδείξωσι τὸν μὴ κεκλημένον ἄξιον τοῦ ποιμαντορικοῦ ἀξιώματος. Ὁ μὴ κεκλημένος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀλλ' αὐτογνωμόνως καὶ δι' ἰδίων ἐνεργειῶν ἐπιζητῶν νὰ ἀναλάβῃ τὰ βαρῆα καὶ ὑψηλά καθήκοντα τοῦ ἐπισκόπου ἐλέγχεται φιλόδοξος καὶ ἐστερημένος συναισθήσεως καὶ τελείας γνώσεως τοῦ ἔργου, οὔτινος ἐφίεται τῆς δόξης. Ὁ τοιοῦτος οὔτε περὶ τῶν καθηκόντων σκέπτεται, οὔτε τὸ βᾶρος πρὸς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ὑπελόγησε, οὔτε τὰς δυσκολίας κατεμέτρησε, οὔτε τὴν εὐθύνην ἐστάθμισε. Ὁ τοιοῦτός ἐστὶν ὅλως ἀκατάλληλος πρὸς τὸ μέγα ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης, διότι οὔτε τὸ βᾶρος θὰ δυνηθῇ νὰ φέρῃ μὴ ὑπολογίσας αὐτό, οὔτε τὰς φροντίδας θὰ ὑπομείνῃ μὴ ἀναμετρήσας αὐτάς, οὔτε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ θὰ ἐπιτελῇ ἀγνοῶν αὐτά, οὔτε ὅλως θέλει φροντίζει περὶ τῆς τύχης τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ ποιμνῆς, ὡς φίλαυτος καὶ ἰδιοτελής. Οὗτος ἐστὶ ὁ μισθωτός

---

13. Ὁ Ἀβραάμ: «ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ὑμῶν καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς· ὅτι εἷς ἦν, καὶ ἐκάλεσα αὐτόν...» (Ἠσ. 51, 2). Ὁ Μωϋσῆς: «ἐκάλεσεν αὐτόν ὁ Κύριος ἐκ τοῦ βᾶτου» (Ἐξ. 3, 4). Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ (Ἰησ. Ναυῆ 1). Ὁ Ἡσαΐας: «καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου λέγοντος: τίνα ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπα· ἰδοὺ ἐγὼ εἰμι· ἀπόστειλόν με» (Ἠσ. 6, 8). Ὁ Ἱερεμίας: «καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με· πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μητρός ἡγίακά σε, προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε» (Ἱερ. 1, 5).

ποιμήν, ὁ εἰσπηδήσας τῇ ποιμνῇ καὶ μὴ εἰσελθὼν διὰ τῆς θύρας, ἀλλὰ ὡς κλέπτῃς καὶ ληστῆς εἰσελθὼν ἀλλαχόθεν, καὶ οὐ μέλλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων»¹⁴. Πρὸς τοὺς μισθωτοὺς λέγει ὁ Κύριος διὰ τοῦ Ἱερεμίου: «Ὡ οἱ ποιμένες οἱ διασκορπίζοντες καὶ ἀπολλύοντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς μου... ὑμεῖς διεσκορπίσατε τὰ πρόβατά μου καὶ ἐξώσατε αὐτά καὶ οὐκ ἐπισκέψασθε αὐτά...»¹⁵.

Πνευματικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀληθοῦς ἐσωτερικῆς, ποιμαντορικῆς κλήσεως καὶ βασικὲς προϋποθέσεις εἶναι: α) Ἀγάπη θερμὴ πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, β) ζῆλος ἱερός, γ) φόβος Θεοῦ ἅγιος καὶ δ) πίστις σταθερά καὶ ζῶσα.

α) Ἀγάπη θερμὴ πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό.

Ἡ ἐναργεστέρα ἀπόδειξη τῆς ποιμαντορικῆς κλήσεως, προσὸν ἀναγκαιότατο καὶ βασικὴ προϋπόθεση τῆς ποιμαντικῆς διακονίας εἶναι ἡ θερμὴ ἀγάπη πρὸς τὸν Κύριο. Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς τριπλῆς ἐρωτήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Πέτρο, «ἀγαπᾷς με;», «φιλεῖς με;», καὶ τῆς τριπλῆς καταφατικῆς ἀπαντήσεως, πού ἔλαβε ἀπὸ αὐτόν, πρὶν τὸν ἀποκαταστήσῃ στό ἀποστολικὸ ἀξίωμα¹⁶. Κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο, «Ἡ ἀγάπη ἐστὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ἢ εἰκόν, ὁ χαρακτήρ τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων, τὸ γνῶρισμα τῶν ἀποστόλων»¹⁷. Ὁ Ἰησοῦς

14. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 129.

15. Ἱερ. 23, 1-2.

16. Ἰω. 21, 15-17.

17. Ἰω. Χρυσόστομος, *Περὶ Ἀκαταλήπτου*, Λόγος 1, α, Migne P.G. 48, 701-702.

Χριστός για τον ποιμένα δεν είναι μόνον ο Σωτήρας της ανθρωπότητας αλλά και ιδιόκτος του Λυτρωτής και ρύστης. Διά τουτο έξ αγάπης φλεγόμενος δύναται, ως ο Παῦλος, νά λέγη: «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπό τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμός ἢ λιμός ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;»¹⁸.

Ἡ ἀγάπη εἶναι τό ἀσφαλέστατο ἐχέγγυο τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν καί τοῦ θείου θελήματος, πού φέρει τόν ποιμένα εἰς στενοτάτη σχέση καί οἰκειότητα πρός τόν Σωτήρα Χριστό, τόν Εἰπόντα: «ἐάν τίς ἀγαπᾷ με, τόν λόγον μου τηρήσει, καί ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καί πρός αὐτόν ἐλευσόμεθα καί μονήν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν»¹⁹. Εἶναι ἀναγκαιοτάτη, διότι τόν ἐνισχύει στούς κόπους, τούς μόχθους, τούς ἀγῶνές του καί στήν ἀκριβῆ ἐκπλήρωση τῶν ποιμαντορικῶν καθηκόντων του. Αὐτή τόν καθιστᾷ ὑπόδειγμα ἐνσαρκώσεως τῆς πρώτης καί μεγίστης τῶν ἀρετῶν καί πρότυπο ποιμένος πού ζῆ μόνον γιά τόν Θεό καί εἶναι ἔτοιμος νά θυσιάσῃ καί τήν ζωή του ὑπέρ Αὐτοῦ καί τοῦ πνευματικοῦ ποιμνίου του, ως «ὁ ποιμήν ὁ καλός». Αὐτήν τήν ἀγάπη ἐζήτησε παρά τῶν μαθητῶν του ὁ Ἀρχιποίμην Ἰησοῦς. Διά τουτο ἔλεγε: «ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπέρ ἐμέ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καί ὁ φιλῶν υἱόν ἢ θυγατέρα ὑπέρ ἐμέ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καί ὅς οὐ λαμβάνει τόν σταυρόν αὐτοῦ καί ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος»²⁰.

Ἡ ἀγάπη στηρίζεται στήν κορυφή τῆς κλίμακος τῶν ἀρετῶν κατά τόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Σιναῖτη, ὁ ὁποῖος γράφει: «Ἀγάπη, κατά μέν ποιότητα, ὁμοίωσις Θεοῦ, καθόσον βροτοῖς ἐφικτόν· κατά δέ ἐνέργειαν, μέθη ψυχῆς· κατά δέ

---

18. Ρωμ. 8, 35.

19. Ἰω. 14, 23.

20. Ματθ. 10, 37-38.

τήν ιδιότητα, πηγή πίστεως, ἄβυσσος μακροθυμίας, θάλασσα ταπεινώσεως... Ἀγάπη, προφητείας χορηγός· ἀγάπη, τεράτων παρεκτική· ἀγάπη, ἐλλάμψεως ἄβυσσος· ἀγάπη, πηγή πυρός... ἀγάπη, ἀγγέλων στάσις, ἀγάπη, προκοπή τῶν αἰώνων...»²¹.

β) Ζῆλος θεῖος.

Ἐκ τῆς θερμῆς πρὸς τόν Σωτῆρα ἀγάπης γεννᾶται καὶ τρέφεται ὁ θεῖος ζῆλος. Ὁ ζηλωτὴς τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐργάζεται ἀκόπως καὶ μετὰ πόθου πρὸς δόξα Θεοῦ, πρὸς διάδοση τοῦ θείου κηρύγματος, πρὸς στερέωση στὴν πίστη καὶ ὠφέλεια τοῦ πλησίον καὶ πρὸς εὐδόωση τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέγει: «Ἀρκεῖ εἰς ἄνθρωπος ζῆλω πεπυρωμένος ὁλόκληρον διορθώσασθαι δῆμον»²².

Ὁ ζῆλος εἶναι θεῖος καὶ ἱερός, ὅταν εἶναι «κατ' ἐπίγνωσιν». Κατὰ τόν Ἅγιο Νεκτᾶριο Πενταπόλεως ὁ ζῆλος εἶναι «κατ' ἐπίγνωσιν», ὅταν ἡ συνείδηση πληροφοροῦται καλῶς καὶ φωτίζεται δεόντως τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ θείου λόγου, διότι τότε κινεῖται ἐξ ἔρωτος θείου καὶ ἀγάπης πρὸς τόν Θεόν καὶ τόν πλησίον καὶ ἐν ἐπιγνώσει πραγματοποιεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ περιστρέφεται ἐντὸς τοῦ κύκλου τοῦ χαραχθέντος ὑπὸ τοῦ θείου νόμου. Ὑπὸ τοιοῦτου ζήλου πρέπει νὰ ἐμφοροῦνται πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας τὰ κατ' ἀξία τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ φέροντα ἀλλ' ἰδιαιτέρως οἱ τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα στὴν Ἐκκλησία φέροντες· αὐτῶν ὁ ἱερός καὶ ἔνθεος ζῆλος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποκορυφῶνται

21. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος Λ, ιγ', ἐκδ. Ἰ. Μ. Παρακλήτου, Ὁρωπὸς Ἀττικῆς 1984, σ. 378.

22. Ἰω. Χρυσόστομος, *Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας*, Α, ιβ, Migne P.G. 49, 34.

μέχρις εκείνου τοῦ σημείου, στό ὁποῖο ἔφθασε ὁ ψαλμωδός, ὅταν ἔλεγε: «ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με»²³.

Πρός τόν θεῖο καί «κατ' ἐπίγνωσιν» ζῆλο ἀντιδιαστέλλεται ὁ χωρίς ἐπίγνωση ζῆλος· ὁ ἔχων ζῆλον «οὐ κατ' ἐπίγνωσιν» πράττει τά ἐναντία πρός τό θεῖο θέλημα καί πρός τόν θεῖο νόμο καί ἐνεργῶν ὑπέρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ παραβαίνει τοῦ θείου Αὐτοῦ νόμου τήν πρωτίστη ἐντολή τῆς πρός τόν πλησίον ἀγάπης, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, περὶ τῶν ὁποίων μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν»²⁴.

Τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ χωρίς ἐπίγνωση ζηλωτοῦ, ὡς περιγράφονται ὑπό τοῦ Ἁγίου Ἱεράρχου, εἶναι τά ἑξῆς: φθόνος, ἐπίμονος θυμός καί ἐμπαθής ἀντίσταση πρός τό ἀληθές πνεῦμα τοῦ θείου νόμου, παράλογος ζέση πρός ὑπεράσπιση ἰδιοτύπων δογμάτων καί ἀξιωμαίων, παράφορος ὑποστήριξη ἐπουσιωδῶν θρησκευτικῶν ὑποθέσεων καί διάθεση φιλοτάραχος καί φιλόνεικος εἰς ὅλα τά θρησκευτικά ζητήματα.

γ) Φόβος Θεοῦ ἅγιος.

Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ὁ ἅγιος, μέ τήν ἀγιογραφική ἔννοια τῆς αἰδοῦς καί εὐλαβείας, εἶναι πρωτίστη ἀρετή, προσόν ἀναγκαιότατο τοῦ κλητοῦ ποιμένος, «*χαρακτήρ ἐξαισίος τῆς τελείας πρός τόν Θεόν ἀγάπης καί τοῦ ἀγνοῦ καί κατ' ἐπίγνωσιν ζήλου καί ἔκφρασις τῆς τελείας τοῦ Θεοῦ προσοικειώσεως καί ἐπιγνώσεως*»²⁵.

23. Ψαλμ. 68, 10.

24. Ρωμ. 10, 2.

25. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 110.

Ὁ ἀγνός φόβος ἀντιδιαστέλλεται ἀπό τόν μὴ ἀγνό, διότι ὁ μὲν ἀγνός φόβος πηγάζει ἐκ τῆς τελείας πρὸς Θεόν ἀγάπης, ὁ δὲ μὴ ἀγνός ἐκ τῆς μνήμης τῶν οἰκείων πλημμελημάτων. Ὁ ἀγνός τοῦ Θεοῦ φόβος τοῦ τετελειωμένου ἐν τῇ ἀγάπῃ ἀφ' ἑνός μὲν διασκορπίζει τὴν ἄκρα συστολή καὶ τό δέος, τό ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς ἀναξιότητος διὰ τό ὕψος τοῦ ποιμαντορικοῦ ἀξιώματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ δημιουργεῖ εὐλάβεια στὴν ψυχὴ, ὅπως μὴ διὰ τὴν παρρησία τῆς ἀγάπης ἔλθῃ ποτέ εἰς καταφρόνηση τοῦ Θεοῦ.

«Ὁ τόν ἀγνόν τοῦ Θεοῦ φόβον ἔχων τῆς θεωρητικῆς ἤδη μυστικῶς ἠξιώθη θεολογίας καὶ πάσης φαντασίας ὑλικῆς τόν νοῦν ἀποκαθάρας ἀπεκατέστησεν ἀνελλιπῶς ὅλην τὴν εἰκόνα τῆς θείας ὠραιότητος»²⁶, γράφει ὁ ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως.

δ) Πίστη σταθερά καὶ ζῶσα.

Σταθερά καὶ ζῶσα πίστη ἐννοεῖται ἡ ἀκλόνητος πίστη, ἡ μαρτυρουμένη διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς.

Σταθερά καὶ ζῶσα πίστη ἔχει ὁ πνευματικὸς ποιμένας, πού θυσιάζει τὴν ζωὴ του ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ποιμένης του, πού βαδίζει στὰ ἴχνη τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἔχει ἀκλινῆ καὶ βεβαία τὴν ἐλπίδα του εἰς Αὐτόν, πού ὑπομένει μετὰ ψυχικῆς γαλήνης τίς θλίψεις καὶ ἀντιμετωπίζει μὲ θάρρος τίς ἐπιδρομὲς τοῦ πονηροῦ, πού καυχᾶται γιὰ τὰ παθήματά του καὶ εὐχαριστεῖ τόν Θεό γι' αὐτά, πού τὰ πάντα πράττει, γιὰ νὰ εὐαρεστήσῃ μόνον εἰς τόν Θεό.

Εἶναι ἐκεῖνος πού προσβλέπει στό «περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων»²⁷, οἱ ὁποῖοι «διὰ πίστεως κατηγωνίσα-

---

26. Αὐτόθι.

27. Ἑβρ. 12, 1.

ντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων... ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος»²⁸.

Πρότυπο πνευματικοῦ ποιμένος μέ σταθερά καί ζῶσα πίστη ἀπὸ τὴν παλαιὰ Διαθήκη εἶναι ὁ Μωϋσῆς, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψε ὁ Παῦλος μέ θαυμασμό: «Πίστει Μωϋσῆς μέγας γενόμενος ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραῶ, μᾶλλον ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν, μείζονα πλοῦτον ἠγησάμενος τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέβλεπε γάρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν»²⁹. Εἶναι ὁ τύπος τοῦ τελείου πνευματικοῦ ποιμένος, ὁ ὁποῖος διὰ πίστεως εἶχε πρῶτον τὴν δύναμη, νά περιφρονήσῃ τὴν υἰοθεσία τῆς θυγατρὸς τοῦ Φαραῶ καί μετ' αὐτῆς τίς βασιλικές δόξες, τιμές καί ἀπολαύσεις· δεῦτερον τὴν αὐταπάρνηση, ὥστε νά προτιμήσῃ νά συγκακουχῆται μέ τόν λαόν τοῦ Θεοῦ ἢ νά ἔχῃ πρόσκαιρον ἀμαρτίας ἀπόλαυση· τρίτον τὴν πεποίθησιν εἰς τόν Θεόν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐθεώρησε ὡς πλοῦτο μεγαλύτερο τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τόν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ καί τέταρτο ἐλπίδα ἀκλινῆ καί βεβαία, διότι ἀπέβλεπε εἰς τὴν μισθαποδοσία.

Ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη τοιαῦτα πρότυπα ὑπῆρξαν οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Πατέρες καί οἱ Ἅγιοι ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας.

---

28. Ἐβρ. 11, 33-34· 38.

29. Ἐβρ. 11, 24-26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

Βασική προϋπόθεση τῆς ποιμαντικῆς διακονίας εἶναι ἡ αὐτοδιαποίμανση τοῦ πνευματικοῦ ποιμένου. Μία μορφή αὐτοδιαποιμάνσεως εἶναι ἡ ἄσκηση πρὸς αὐτογνωσία, ὡς ἀρχή τῆς προσωπικῆς του θεραπείας.

Ἡ αὐτογνωσία τίττει τὴν ὑποποιό ταπεινοφροσύνη, πού ἐλκύει τὴν «τά ἀσθενῆ θεραπεύουσα καί τά ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα» θεία Χάρι.

Ἡ αὐτογνωσία ὀδηγεῖ στήν κατανόηση τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, «ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»¹ φέρει στήν συναίσθηση τῆς ἀναγκαιότητος τῆς θείας δυνάμεως καί τῆς θεανθρωπίνης συνεργίας, ὡς ποιμαντικῆς ἀρχῆς, γιά τὴν καρποφορία τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου.

Ἐπίστευε καί ἀγαποῦσε τόν Κύριον ὁ Πέτρος, ὅταν τοῦ ἔλεγε, «εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δέ οὐδέ-

---

1. Ἰω. 15, 5.

ποτε σκανδαλισθήσομαι»² και «κἄν δέη μέ σύν σοι ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι»³, ἀλλ' ἀγνοοῦσε τόν ἑαυτό του, τήν ἀσθένεια και ἀσυνέπεια τοῦ σαρκικοῦ ἀνθρώπου. Διά τοῦτο ὁ ὕμνογράφος θέτει στό στόμα τοῦ Θεανθρώπου τούς ἐξῆς λόγους:

«Σάρξ οὖν ὑπάρχων μή καυχῶ· ἀρνήσει τρίτον γάρ με...»⁴.

Ὁ πνευματικός ποιμένας ὁ ἀσκούμενος στήν αὐτογνωσία φθάνει στήν ἀνθρωπογνωσία, στήν βαθεῖα γνώση και κατανόηση τοῦ ποιμνίου του και στήν Θεογνωσία.

Ὁ ἐξόχως χαρισματικός Ἅγιος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, Ἰωάννης τῆς Κροστάνδης († 1908), εἰς μία ἱερατική σύναξη ἔλεγε: «Γιά τήν δική μου ἐσωτερική καλλιέργεια ἐφαρμόζω συστηματικά τό ἀρχαῖο ἑλληνικό ρητό: «Γνώθι σαυτόν». Ἔως τώρα ἀγωνίζομαι νά γνωρίσω τόν ἑαυτό μου. Ἔτσι καταλαβαίνω τήν ἀδυναμία μου σ' ὄλους τούς πνευματικούς τομεῖς και αὐτό μέ ἀναγκάζει νά ταπεινώνομαι.

Ὅ,τι καλό ἔχω, εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ...

Ἡ διαρκῆς ἐμβάθυνσις στήν ἔρευνα τοῦ ἑαυτοῦ μου μέ κάνει περισσότερο προσεκτικό στήν ζωή μου και θερμότερο ἰκέτη τοῦ θείου ἐλέους για τήν κάθαρσι μου ἀπό τά πάθη. Μέ ὑποχρεώνει ἀκόμη νά εἶμαι συγκαταβατικός στούς ἄλλους, νά τούς συγχωρῶ, νά τούς βοηθῶ και νά προσεύχωμαι γι' αὐτούς.

Ἡ γνώσις τῶν ἀδυναμιῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς μου εἶναι ἐπίσης πολύτιμη για μένα διότι μέ διδάσκει τίς βασικές ἐκδηλώσεις τοῦ Θεοῦ. Ἐξετάζοντας τόν ἑαυτό μου μαθαίνω πόσο ὁ Κύριος εἶναι εὐσπλαγχνικός, μακρόθυμος, παντοδύναμος, γοργοεπήκοος, ταχύς στήν βοήθεια.

---

2. Ματθ. 26, 35.

3. Ματθ. 26, 35.

4. Τροπάριο ἡ ὠδῆς Ὁρθρου Μεγάλης Παρασκευῆς.

Αὐτός εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ψυχικῆς καὶ σωματικῆς υἰείας, τῆς ἠθικῆς καθαρότητος, τῆς πνευματικῆς δυνάμεως...⁵.

Ἡ αὐτογνωσία προϋποθέτει τὴν ἄσκησιν τῆς ψυχῆς στὴν αὐτομελέτη καὶ αὐτοκριτικὴ, πού συνιστᾷ τὴν ψυχὴ τῆς ἀσκήσεως. Τό καθαρότερο κάτοπτρο πρὸς αὐτογνωσία εἶναι τὸ ἀπαστράπτον Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου. Ἄλλα μέσα πού ἄγουν στὴν αὐτογνωσία εἶναι: α) ὁ πνευματικὸς ἀγώνας, β) οἱ δοκιμασίες, γ) οἱ πειρασμοὶ καὶ δ) ἡ διακριτικὴ πνευματικὴ καθοδήγησις ὑπὸ ἀπλανοῦς πνευματικοῦ ὁδηγοῦ.

Ἡ αὐτογνωσία εἶναι ὄντως ἔργο δυσχερέστατο. Κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο «τῷ ὄντι γὰρ ἔοικε πάντων εἶναι χαλεπώτατον ἑαυτὸν ἐπιγινῶναι»⁶. Ὁ Ἅγιος Νεῖλος ὁ ἀσκητῆς, μαθητῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, γράφει: «Γνωθὶ σαυτὸν πρὸ πάντων, οὐδὲν γὰρ δυσχερέστερον τοῦ ἑαυτὸν γινῶναι, οὐδὲν ἐπιπονώτερον, οὐδὲν ἐργωδέστερον. Ὅταν δὲ σαυτὸν γινῶς, τότε δυνήσῃ καὶ Θεὸν ἐπιγινῶναι, καὶ τῷ λογισμῷ ἐπελθεῖν τὰ κτίσματα, ὡς προσήκει»⁷. Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος ἐξαίρει τὴν αὐτογνωσία ὡς θεμέλιο τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὡς ἀρχὴ τῆς ἀρετῆς, τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς καὶ ἀληθοῦς μορφώσεως, πού ἀνάγει στὴν ἀληθῆ ἐπιστήμη, στὴν ἐπίγνωσιν τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, στὴν «ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν», πού εἶναι ἡ ἀληθὴς σοφία. Αναγνωρίζων ὁμως τὴν δυσχέρεια αὐτῆς συνέταξε πόνημα, ὡς βοήθημα καὶ

5. Ἐπισκ. Ἀλεξάνδρου Σεμενώφ-Τιάν-Σάνσκυ, Ὁ π. Ἰωάννης τῆς Κρονστάνδης, μτφρ. Ἀρχιμ. Τιμοθέου, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1980, σ. 313-314.

6. Βασιλείου Μ., Ὁμιλίαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον, Θ, 6, ΒΕΠΕΣ 51, 270, 20.

7. Ἀββᾶ Νεῖλου, Ἐπιστολαί, βιβλ. ΙΙΙ, ΤΙΔ, Migne P.G. 79, 536.

κάτοπτρο πρὸς αὐτογνωσία, ὑπὸ τὸν τίτλο: «*Τὸ γνῶθι σαυτὸν...*»⁸. Εἰς τὴν «*Ἐν εἶδει Προλόγου περὶ τοῦ ἐπιγῶναί τινα ἑαυτὸν*» θεωρία του γράφει τὰ ἐξῆς ἀξιολημνόμενευτα: «*Τῷ ἐπιγόντι ἑαυτὸν ἡ ἀλήθεια ἐμφανίζεται ὡς θεῖον ἰδίωμα, προάγει δὲ τὸν ταύτης ἐραστήν εἰς τὴν ἐφικτὴν τελειότητα καὶ ἐξομοιοῖ πρὸς τὸ θεῖον. Τῷ ἑαυτὸν ἐπιγόντι ἡ ἐπιστήμη ἀποκαλύπτεται ἐν τῷ ἀληθεῖ αὐτῆς χαρακτῆρι καὶ ἀναδεικνύει αὐτὸν ἀληθῆ ἐπιστήμονα καὶ διδάσκει αὐτὸν τὰ τε θεῖα, τὰ τε ἀνθρώπινα, τὰ τούτων αἷτια καὶ ἀνάγει εἰς τὸν Θεόν*».

---

8. Εἶναι καρπὸς ἐμβριθεστάτης μελέτης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἐρεύνης τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, μεστὲς χωρίων ἀγιογραφικῶν, πατερικῶν καὶ φιλοσοφικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΝΗΣΨΗ - ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Μέσο αὐτοδιαποιμάνσεως τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος πρὸς ἔνωση μὲ τὸν Ἀρχιποίμενα καὶ καρποφορία ποιμαντική εἶναι ἡ νήψη καὶ ἀδιάλειπτος προσευχή. Οἱ ἐξ Ὀνόματος τοῦ Ἀρχιποίμενος ἀσκοῦντες τὴν ποιμαντορία καρποφοροῦν διὰ τῆς μυστικῆς ἐνώσεώς τους μετ' Αὐτοῦ, μένοντες ἐν Αὐτῷ, ὡς τὸ κλῆμα ἐν τῇ ἀμπέλῳ¹, προσευχόμενοι καὶ ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα Αὐτοῦ, ὡς εἶπεν Ἐκεῖνος: «οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελέξαμην ὑμᾶς, καὶ ἔθηκα ὑμᾶς ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένη, ἵνα ὅ,τι ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου δῶ ὑμῖν»². Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου φαίνεται, ὅτι ἡ κλήση τῶν μαθητῶν στοῦ ἀποστολικό ἀξίωμα καὶ ἡ πνευματικὴ καρποφορία τους συν-

---

1. Ἰω. 15, 4.

2. Ἰω. 15, 16.

δέεται υπό τοῦ Κυρίου μέ τήν προσευχή στό Ὄνομά Του.

Τήν ἀδιάλειπτο προσευχή ἐδίδαξε ὁ Ἰησοῦς πρωτίστως διά τοῦ ἐξόχου παραδείγματός Του· προσηύχετο καθ' ὅλα τά μεγάλα γεγονότα τῆς ζωῆς Του τά ἀναφερόμενα στό Εὐαγγέλιο: κατά τήν Βάπτισή Του³ καί μετά ἀπό αὐτήν. Πρό τῆς ἐκλογῆς τῶν δώδεκα Ἀποστόλων «ἐξῆλθεν εἰς τό ὄρος προσεύξασθαι καί ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ»⁴. Κατά τήν Μεταμόρφωσή Του⁵, κατά τόν Μυστικό Δεῖπνο⁶ καί μετά ἀπό αὐτόν μέ τήν θεσπεσία Ἀρχιερατική προσευχή Του⁷, κατά τίς ὥρες τῆς ἀγωνίας του στήν Γεθσημανῆ⁸, ἐπί τοῦ Σταυροῦ⁹ καί ἕως τοῦ θανάτου αὐτοῦ¹⁰, ἔτι δέ καί μετά τήν Ἀνάστασή Του¹¹. Ὅλο τό ἐπίγειο ἔργο του εἶναι συνδεδεμένο μέ τήν προσευχή· προσηύχετο πρό ἤ μετά τήν διδασκαλία καί τίς θαυματουργικές ἐνέργειές Του¹². Χρειάζεται ἰδιαίτερα προσοχή καί μελέτη τό ἀναφερόμενο ὑπό τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ὅτι, ἐνῶ διεδίδετο ἡ φήμη Του λόγω τῶν θαυμάτων Του «καί συνήρχοντο ὄχλοι πολλοί ἀκούειν καί θεραπεύεσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀπό τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν· αὐτός δέ ἦν ὑποχωρῶν ἐν τοῖς ἐρήμοις καί προσευχόμενος»¹³.

Ἐκ τοῦ παραδείγματός Του ὑποκινούμενοι οἱ Ἀπό-

---

3. Λουκ. 3, 21.

4. Λουκ. 6, 12.

5. Λουκ. 9, 28-29.

6. Μάρ. 14, 22-23· 26.

7. Ἰω. 17, 1-26.

8. Ματθ. 26, 36-44. Μάρ. 14, 32-39. Λουκ. 22, 39-46.

9. Λουκ. 23, 34.

10. Λουκ. 23, 46.

11. Λουκ. 24, 30.

12. Ματθ. 14, 23. Μάρ. 6, 46. Λουκ. 9, 18. Μάρ. 1, 35.

13. Λουκ. 5, 15-16.

στολοι, «έν τῷ εἶναι αὐτόν έν τόπῳ τινί προσευχόμενον, ὡς ἐπαύσατο», Τοῦ ἐζήτησαν, νά τοὺς διδάξῃ τήν προσευχή¹⁴ καί τήν ἐδιδάχθησαν ὑπ' Αὐτοῦ προοδευτικῶς. Στό Εὐαγγέλιο ὑπάρχει μία μυστική ἀλυσίδα προοδευτικῆς διδασκαλίας περί προσευχῆς. Κατ' ἀρχήν, πρὸς ἀποφυγή τῆς ὑποκριτικῆς καί ἐπιδεικτικῆς προσευχῆς τοὺς ἐδίδαξε τήν έν τῷ «ταμείῳ», τήν έν τῷ κρυπτῷ προσευχή¹⁵ καί πρὸς ἀποφυγή τῆς ἐθνικῆς πολυλογίας τήν λεγομένη «Κυριακή προσευχή»¹⁶. Στή συνέχεια τοὺς ὄρους τῆς ἀποτελεσματικῆς προσευχῆς¹⁷ καί τήν ἐμμονή εἰς αὐτήν¹⁸. Στήν Γεθσημανῆ τοὺς ἐδίδαξε τήν νήψη καί ἀδιάλειπτον προσευχή: «Γρηγορεῖτε καί προσεύχεσθε, ἵνα μή εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν· τό μέν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δέ σὰρξ ἀσθενής»¹⁹. Τήν ἐδίδαξε γιά ὅλους: «ἅ δέ ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω· γρηγορεῖτε»²⁰. Στό τέλος δέ τῆς ἐπιγεῖου ζωῆς Του τοὺς ἀπεκάλυψε τό μυστήριον τῆς ἐσωτερικῆς προσευχῆς στό ὄνομά Του, πού μέχρι τότε ἀγνοοῦσαν: «ἕως ἄρτι οὐκ ἠτήσατε οὐδέν έν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε καί λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρά ὑμῶν ἦ πεπληρωμένη»²¹. Τοὺς προεῖπε, ὅτι μέ τόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θά ἐπικαλοῦνται τό ὄνομά Του στήν προσευχή τους: «έν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ έν τῷ ὀνόματί μου αἰτήσεσθε»²².

---

14. Λουκ. 11, 1.

15. Ματθ. 6, 6.

16. Ματθ. 6, 7-13.

17. Ματθ. 6, 14-15.

18. Ματθ. 7, 7-11. Λουκ. 11, 1-14· 18, 1-8.

19. Μάρ. 14, 38. Ματθ. 26, 41. Λουκ. 22, 46.

20. Μάρ. 14, 37.

21. Ἰω. 16, 24.

22. Ἰω. 16, 26. «Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μή έν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Α' Κορ. 12, 3).

Στίς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» ἀπεικονίζονται οἱ καρποὶ τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, «τό ὑπέρ πᾶν ὄνομα»²³, πού ἐπεκαλοῦντο μέ τόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐν τῷ ὀνόματι Αὐτοῦ ἐκήρυττον «μετάνοιαν καί ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»²⁴, σωτηρία²⁵ καί ζωήν αἰώνιο²⁶. Ἐν τῷ ὀνόματι Αὐτοῦ ἐγίνοντο «σημεῖα καί τέρατα»²⁷. Ἐν τῷ ὀνόματι Αὐτοῦ ἐνεδυναμοῦντο, ὑπέμεναν καί ἐθριάμβευαν. Ὑπό τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἐμφορούμενος καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔργω καί λόγῳ διδάσκει: «καί πᾶν ὅ,τι ἄν ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντοτε ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καί Πατρί δι' αὐτοῦ»²⁸. Πᾶσα ἡ ποιμαντική διακονία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἀνεπτύσσετο διά τῆς ἐπικλήσεως καί δυνάμεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐπικλήση αὐτή δέν ἦτο μία τυπική ἐνέργεια τῆς ποιμαντικῆς τους ἀλλά οὐσιώδης προϋπόθεση αὐτῆς. Κατά τήν βιβλική ἀντίληψη, τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ συνδέεται μέ τήν Παρουσία Του. Ἡ δύναμή Του εἶναι παρούσα στό ὄνομά Του. Τό ὄνομα Ἰησοῦς εἶναι δύναμη σωτηριώδης. Μέ τήν ἐπικλήση Αὐτοῦ ὁ Θεός εἶναι Παρών καί ἐνεργεῖ καί ὁ πνευματικός ποιμένας προσφέρεται εἰς Αὐτόν ὡς θυσία καί ὄργανο τῶν ποιμαντορικῶν ἐνεργειῶν Του²⁹. Διά τοῦτο πᾶσα λυτρωτική καί ποιμαντική πράξις τῆς Ἐκκλησίας τελεῖται ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λόγῳ τῆς πρωταρχικῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ τοῦ

23. Φιλ. 2, 9. Βλ. Πρ. 21, 5· 10, 9· 16, 25· 28, 8.

24. Λουκ. 24, 47.

25. Πρ. 2, 21· 4, 12.

26. Ἰω. 20, 31.

27. Πρ. 4, 30.

28. Κολ. 3, 17.

29. Βλ. Βαρβάρας Χ. Γιαννακοπούλου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 29.

γεγονότος, οί Ἀπόστολοι διδάσκουν στούς πιστούς τήν ἀδιάλειπτον προσευχή στό ὄνομά Του. Ἡ περί προσευχῆς ἀποστολική διδασκαλία, πού εἶναι διάσπαρτη στίς Πράξεις καί Ἐπιστολές τῶν Ἀποστόλων³⁰, συνοψίζεται στή γνωστή Παύλειο ρήση: «ἀδιαλείπτως προσεύχασθε»³¹.

Συμφώνως πρός τήν Ἀποστολική παράδοση οί Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί οί ἅγιοι ποιμένες, οί μιμητές τοῦ Ἀρχιεπίσκοπου, μέ αὐτήν τήν βιβλική, ἀδιάλειπτο ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ κατά τήν ἄσκηση τῆς ποιμαντικῆς διακονίας τους ἔφεραν καρπό πολύ καί ἀνεδείχθησαν ποιμαντορικά πρότυπα καί κάτοπτρα τῶν θείων ποιμαντορικῶν ἐνεργειῶν καί αὐτήν ἐδίδαξαν φωτισθέντες ὑπό τοῦ Πνεύματος.

Στόν «**Λόγο εἰς Ποιμένα**» ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης γράφει: «*ποιμήν κυρίως ἐστίν ὁ τά ἀπολωλότα λογικά πρόβατα δι' ἀκακίας, δι' οἰκείας σπουδῆς καί εὐχῆς ἀναζητῆσαι καί ἀνορθῶσαι δυνάμενος*»³².

Ὁ Ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος τήν ἐπίκληση αὐτή θεωρεῖ εὐχή, προσευχή καί ὁμολογία πίστεως, συνιστᾷ, οἱ ἱερωμένοι νά τήν ἐπιμελοῦνται «*ὡς ἀποστολικό ἔργο καί θεῖο κήρυγμα*», ἐπειδή ἐκτελεῖ θεῖα ἐνεργήματα καί παριστᾷ τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Ἐκτός δέ τῶν ἱερωμένων, νά

30. Βλ. Πρ. 1, 24· 6, 6· 8, 15· 9, 11· 10, 5· 10, 30· 11, 5· 13, 3· 20, 36. Ρωμ. 8, 36. Α' Κορ. 14, 12· 14, 15. Ἐφ. 6, 18. Φιλ. 1, 9. Κολ. 1, 3. Β' Θεσ. 3, 1. Ἰακ. 5, 13-18. Ἰουδ. 16, 20. Α' Πέτρο. 4, 7.

31. Α' Θεσ. 5, 17.

32. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Εἰσαγωγή-κείμενον-μετάφραση-σχόλια-πίνακες ὑπό Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς τοῦ Παρακλήτου, Ὠρωπός Ἀττικῆς 1984², σ. 381.

τήν ἀσχοῦν, ὅσο μποροῦν, οἱ μοναχοὶ καί οἱ λαϊκοί³³.

Ἡ ἀναγκαιότης τῆς ἀσκήσεως τῆς νοεράς προσευχῆς ἀπό πάντας τοὺς χριστιανούς, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, σοφοὺς καί ἰδιῶτες, πού ἐδίδασκε ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἐπεκυρώθη ἄνωθεν κατά τὴν περίοδο, πού ἀσκήτεψε στήν Σκήτη τῆς Βερροίας (1326-1331)³⁴. Τὴν ἀναγκαιότητά της τονίζει καί ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης στό προοίμιο τῆς «Φιλοκαλίας». Ἐξαίρει τὴν καλλιέργειά της καί ἀπό ἀξιωματοῦχους τοῦ Βυζαντίου, ὡς ἀπό τὸν πατέρα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, Κωνσταντῖνο Παλαμᾶ, συγκλητικό καί σύμβουλο τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β', καί ἀποδίδει τὴν μὴ ἀνάδειξη Ἁγίων στήν παραμέληση αὐτῆς τῆς ζωοποιῦ καί θεοποιῦ ἐργασίας.

Ὁ Ἅγιος Ἀρσένιος ὁ Καππαδόκης († 1924), ὡς δάσκαλος στά Φάρασα τῆς Καππαδοκίας, ἐδίδασκε στοὺς μαθητές του τὴν νοερά προσευχή.

Ἡ νοερά προσευχή συνδέεται μέ τὴν νήψη: τὴν προσοχή, τὴν πνευματικὴ ἐπαγρύπνηση, τὴν φροντίδα τοῦ κρυπτοῦ τῆς καρδίας ἀνθρώπου, τὴν ἐπι-τήρηση τοῦ νοῦ καί τὴν κάθαρσή του ἀπό ἀτόπους λογισμοὺς, ὥστε νοῦς καί καρδία νά εὐρίσκωνται εἰς ἀδιάλειπτο κοινωνία μέ τὸν Κύριο. Εἶναι καί αὐτὴ μία μορφή αὐτοδιαποιμάνσεως, ὡς ἐκφράζεται καί ποιητικῶς σέ τροπᾶριο τῆς ἀ' ὠδῆς τοῦ κανόνος τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Τρύφωνος (1 Φεβρουαρίου):

---

33. Ἁγίου Συμεῶν Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, *Γιά τὴν ἱερότητα καί θεοποιό προσευχή, «Φιλοκαλία»,* μτφρ. Ἀντωνίου Γ. Γαλίτη, ἐκδ. «Τό περιβόλι τῆς Παναγίας», Θεσσαλονίκη 1993², τ. Ε., 283.

34. Βλ. Βαρβάρας Χ. Γιαννακοπούλου.

«Υπήρξας τῷ ὄντι ποιμαντικός,
ποιμαίνων ψυχῆς σου
ἐν σοφίᾳ τούς λογισμούς,
ψυχὰς ἐπιστρέφων πλανωμένας
καί τῷ Θεῷ προσάγων, Ἐνδοξε»³⁵.

Σκοπός τῆς προσευχῆς τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος εἶναι νά ταυτισθῆ σταδιακῶς μέ τήν προσευχή πού προσφέρει ἐντός του ὁ Μέγας Ἀρχιερεύς, νά παύσῃ νά ἐνεργῆ μόνος του καί νά εἰσέλθῃ στό χῶρο δράσεως Ἐκείνου· οἱ ποιμαντορικές ἐνέργειες του νά ταυτισθοῦν μέ τίς θεῖες ποιμαντορικές ἐνέργειες τοῦ Ἀρχιποίμενος.

---

35. Βλ. Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, *Ἡ Ποιμαντική τῶν Ἁγίων, Φάκελλος Μαθήματος Ποιμαντικῆς (Γυμνάσματα Ποιμαντικά)*, Ἀθήνα 1992, σ. 88.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Πρωτοκορυφαία Συνεργός τοῦ Θεοῦ γιά τήν σωτηρία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ Θεοτόκος. Ὡς ἐκ τούτου Ἐκείνη εἶναι ἡ Πρώτη, μετά τόν Ἀρχιποίμενα, καί Ὑψηλότερα ποιμαντορική Κορυφή. Ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ εἶναι καί Μητέρα τῶν ποιμένων καί ποιμαινομένων καί ὀλοκλήρου τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί ὅλου τοῦ κόσμου, ἰδιαιτέρως δέ τῶν μοναχῶν καί μάλιστα τοῦ Ἁγίου Ὄρους, στό ὁποῖο Ἐκείνη ἡγεῖται καί δεσπόζει. Ἡ Θεοτόκος εἶναι ἡ Κυρία τοῦ παντός· ἡ Ἐλευθέρα πάσης δουλείας καί ρίζα τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους μας. Κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ καί αὐτό τοῦτο τό ὄνομά της εἶναι δηλωτικό κυριότητος καί ἐλευθερίας: *«Καί τό ὄνομα, φησί, τῆς Παρθένου Μαριάμ· τοῦτο δέ ἐρμηνεύεται Κυρία. Παρίστησι δέ καί τό ἀξίωμα τῆς Παρθένου... Ἀλλά καί Κυρία πάλιν ἕτερον τρόπον ἡ παρθένος, κατά τήν ἀξίαν, ὡς δεσπόζουσα πάντων, ἄτε*

τόν φύσει τοῦ παντός Δεσπότην ἐν παρθενίᾳ συλλαβοῦσά τε καί τεκοῦσα θείως. Ἔτι γε μήν Κυρία καί ὡς οὐκ ἐλευθέρα μόνον δουλείας, καί κυριότητος θείας ἐπειλημμένη, ἀλλά καί ὡς πηγὴ καί ρίζα τῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, καί μάλιστα μετὰ τὸν ἀπόρρητον καί χαρμόσυνον τόκον»¹.

Ἡ ποιμαντικὴ τῶν Ἀγίων καί ὅλη ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἔχει τὴν ἀναφορὰ τῆς στήν Θεοτόκο, ἰδιαιτέρως δέ ἡ λατρεία καί ἡ ὕμνογραφία, στήν ὁποία ἐξυμνοῦνται τὰ χαριτόβρυτα μεγαλεῖα τῆς.

Τό μυστήριον τοῦ Προσώπου τῆς ἀποκαλύπτεται εἰς τοὺς γινώσκοντας τὸν Θεόν ἐν τῇ κοινωνίᾳ Αὐτοῦ. Ὡς γράφει ὁ ἴδιος Πατέρας, «οὐκοῦν ἡ Παρθενομήτωρ αὕτη μόνη μεθόριον ἐστὶ κτιστῆς καί ἀκτίστου φύσεως, καί αὐτὴν εἴσονται τοῦ ἀχωρήτου χώραν ὅσοι δὴ γινώσκουσι Θεόν, καί αὐτὴν ὕμνήσουσι μετὰ Θεόν ὅσοι τὸν Θεόν ὕμνοῦσιν»².

Ἀληθῶς «γιά τὴν προσέγγιση στήν, ἐπέκεινα πάσης καθαρότητος, ἀγιότητα τῆς τιμιωτέρας τῶν Χερουβίμ, ἀπαιτεῖται ἀγιότης... γιά τὴν συμπυκνοῦσαν ὅλο τό μυστήριον τῆς Θεολογίας Μητέρα τοῦ Θεοῦ, χρειάζεται νοῦς Θεολόγος. Καί ἐπομένως, οἱ μόνοι ἀρμόδιοι νά μᾶς διδάξουν γιά τὴν Παναγία, σέ ὅλες τίς ἐκφάνσεις τῶν θαυμασίων τῆς ἐνδοξότερας ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεῖμ, εἶναι οἱ Ἅγιοι, αὐτοὶ πού, διά τῆς καθαρότητός των, ἀπέκτησαν «νοῦν Χριστοῦ»³.

Πατέρες, πού μέ τὴν Θεολογία τους ἦ τοὺς θεσπεσίους

---

1. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὁμιλία ΙΔ', *Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας*, Μ. Ρ.Γ. 151, 177.

2. Αὐτόθι, Μ. Ρ.Γ. 151, 177.

3. Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, *Μαρία ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ (Μέσα ἀπὸ τὴν Θεολογία καί τὴν Ὑμνολογία τῶν Ἀγίων Πατέρων)*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 24.

ὕμνους τους διδάσκουν καί μυσταγωγοῦν στό μυστήριο τοῦ Προσώπου τῆς, ἐκτός τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, εἶναι οἱ ἐξῆς: Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ἐφραίμ ὁ Σύρος, Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως, Κύριλλος ἀλεξανδρείας, Μόδεστος καί Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων, Ἀνδρέας Κρήτης καί Ἱεροσολύμων, Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, Φώτιος Κωνσταντινουπόλεως, Συμεών ὁ νέος Θεολόγος, Θεοφάνης Νικαίας καί Γραπτός, Νικόλαος Καβάσιλας, Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος, Ἰγνάτιος Κωνσταντινουπόλεως, Μάρκος Ἐφέσου, Νικόδημος Ἀγιορείτης καί Νεκτάριος Πενταπόλεως.

Ὅπως τό Σεραφίμ, στό ὄραμα τοῦ Ἡσαΐου, δέν ἐτόλμησε διά τῆς χειρός ἀλλά διά τῆς λαβίδος ἔλαβε τόν ἀνθρακα ἀπό τοῦ ὑπερουρανίου θυσιαστηρίου, οὕτω καί οἱ Ἅγιοι διά τῆς Θεοτόκου, ὡς διά λαβίδος μυστικῆς, προσήγγιζαν τό Θεῖο καί ἔγιναν μέτοχοι Αὐτοῦ καί ποικίλων ποιμαντικῶν χαρισμάτων.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς διερμηνεύει, ὅτι, ὅπως ὁ Θεός «δι' αὐτῆς μόνης πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημήσας ἐπὶ γῆς ὤφθη καί τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, πᾶσιν ὧν ἀθέατος πρό ταύτης, οὕτω καί εἰς τόν ἐξῆς ἀληκτον αἰῶνα πᾶσα φωτοφανείας θείας πρόοδος, καί πᾶσα μυστηρίων θείων ἀποκάλυψις, καί πᾶσα πνευματικῶν ἰδέα χαρισμάτων, ἅπασιν ἀχώρητος χωρὶς αὐτῆς...»⁴. Διότι αὐτός εἶναι καί αἰώνιος νόμος στοὺς οὐρανοὺς: «διὰ τῶν μεγαλυτέρων οἱ μικρότεροι νά μετέχουν τοῦ ἐπέκεινα· «Ἐπεὶ γάρ καί τοῦτο νόμιμον αἰώνιον ἐν οὐρανοῖς, διὰ τῶν μειζόνων τούς ἐλάττονας μετέχειν τοῦ ἐπέκεινα...»⁵.

4. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὁμιλία ΛΖ', *Εἰς τὴν πάνσεπτον Κοίμησιν τῆς Πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί Ἀειπαρθένου Μαρίας*, Migne P.G. 151, 472C-473A.

5. Αὐτόθι.

Από τήν ζωή τῶν ἁγίων ποιμένων πληροφορούμεθα περί τῶν θείων δωρεῶν καί χαρισμάτων, πού ἔλαβαν διά τῆς Θεοτόκου πρὸς εὐεργεσία τῆς ἀνθρωπότητος. Δειγματοληπτικῶς μόνον ἀναφέρομε τά κάτωθι:

α) Ὁ μέγας δογματικός Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός († 750) εὐλαβεῖτο πολύ τήν Θεοτόκο. Ἐπροσθεν τῆς εἰκόνας τῆς συνετελέσθη τό θαῦμα τῆς θεραπείας τῆς χειρός του, πού ἀπεκόπη κατόπιν διαταγῆς τοῦ Χαλίφη τῆς Δαμασκοῦ Οὐαλίδ Α' –ὁ ὁποῖος εἶχε προσλάβει τόν Ἰωάννη ὡς «πρωτοσύμβουλον»– ἐξ αἰτίας τῆς κατασυκοφαντήσεως του ἐπί προδοσία ὑπό τοῦ εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου⁶.

Μοναχός γενόμενος μετά ταῦτα στήν Λαύρα τοῦ Ὁσίου Σάββα τοῦ Ἁγιασμένου στήν Παλαιστίνη ἀσχοῦσε «σιωπὴν μετά συνέσεως» καθ' ὑπακοή στόν γέροντά του, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶχε ἀπαγορεύσει νά συγγράφῃ ἐπιδεικνύων τίς γνώσεις του. Μία ἡμέρα ὅμως ἡ θλίψη πνευματικοῦ του ἀδελφοῦ μοναχοῦ γιά τόν θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ ἐνέπνευσε τό γνωστό τροπάριο τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας «πάντα ματαιότης τά ἀνθρώπινα...», τό ὁποῖο συνέθεσε καί ἔψαλε πρὸς παρηγορίαν αὐτοῦ. Τοῦτο εἶχε ὡς συνέπεια, νά τόν διώξῃ ὁ γέροντάς του ἀπό τήν Μονή καί, ὅταν, μετά ἀπό παράκληση τῶν ἄλλων πατέρων, τόν ἐδέχθη, νά τοῦ ἐπιβάλλῃ ὡς ἐπιτίμιο, νά καθάρισῃ ὄλο τόν χῶρο τῆς Μονῆς· κάτι πού ἔπραξε ὁ Ἅγιος μέ προθυμία καί ἄκρα ταπεινώση. Ἀλλά τότε ἀπεκαλύφθη ἡ Θεοτόκος στόν γέροντά του καί τοῦ ἔδωσε

---

6. Ἡ Θαυματουργός αὐτή Εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς ἐπονομαζομένης «Τριχερούσης» φυλάσσεται στήν Σερβική Ἱερά Μονή Χιλανδαρίου Ἁγίου Ὁρους. Τήν μετέφερε ἐκεῖ ἀπό τήν Λαύρα τοῦ Ὁσίου Σάββα τοῦ Ἁγιασμένου ὁ πρῶτος Ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας, Σάββας Α' († 1235).

έντολή νά ἀφήσῃ ἐλευθέρα αὐτήν τήν πηγὴ τῆς Θεολογίας, γιὰ ν' ἀρδεύῃ ἕσαεὶ τόν κόσμον. Ἔτσι τοῦ ἐδόθη ἡ εὐλογία νά συνεχίσῃ τήν σύνταξη θεολογικῶν συγγραφεῶν καὶ τήν σύνθεση ὕμνων.

Χειροτονηθεὶς εἰς πρεσβύτερον ἀπὸ τόν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Ἰωάννη Ε' (706-735) διακόνησε ἕνα διάστημα στὸν Ἱερό Ναό τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ὅπου καὶ ἐξεφώνησε, μεταξύ τῶν ἄλλων, καὶ τοὺς γνωστούς Λόγους του γιὰ τὴν Θεοτόκο: «Λόγος εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου», «Ἐγκώμιον εἰς τὴν πάνσεπτον Κοίμησιν τῆς Θεομήτορος Α'», «Ἐγκώμιον εἰς τὴν πάνσεπτον Κοίμησιν τῆς Θεομήτορος Β'», «Ἐγκώμιον εἰς τὴν πάνσεπτον Κοίμησιν τῆς Θεομήτορος Γ'»⁷.

β) Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαμᾶς, ὁ πατέρας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ (1296-1359), ἄνθρωπος ἐνάρετος, πνευματικὸς καὶ πεπαιδευμένος, ὁ ὁποῖος διετέλεσε συγκλητικὸς, φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' τοῦ πρεσβυτέρου καὶ παιδαγωγὸς τοῦ ἐγγονοῦ καὶ διαδόχου του Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου καὶ ἀσχοῦσε τὴν νοερὰ προσευχὴ καὶ κατὰ τὴν ἀσκήση τῶν λειτουργημάτων του, ἐτελειώθη ὡς μοναχὸς μετονομασθεὶς Κωνσταντῖος. Τὸ αὐτὸ ἔπραξαν ἀργότερον ἡ σύζυγός του Καλλονή, καὶ τὰ πέντε τέκνα του: οἱ τρεῖς υἱοὶ του Γρηγόριος, Μακάριος καὶ Θεοδόσιος καὶ οἱ δύο θυγατέρες του Ἐπίχαρις καὶ Θεοδότη, πού ἔλαβαν καὶ χάρισμα προφητικόν.

---

7. Βλ. Ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἡ Θεοτόκος· τέσσερις Θεομητορικές Ὀμιλίες*. Κείμενο – Εἰσαγωγή – Σχόλια, Ἱερομονάχου (Νῦν Ἐπισκόπου) Ἀθανασίου Γιέβτιτς, λογοτεχνικὴ ἀπόδοση Ὀμιλιῶν Α': Ἐλ. Μάινας, Β. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Γ. Καίτη Χιωτέλλη, Δ. Δημήτρης Σταθόπουλος, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1995³.

Όλιγο πρό τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας του, ὅταν ἡ σύζυγός του τὸν παρεκάλεσε νά ἀναθέσῃ τὴν προστασία τῶν τέκνων του στὸν αὐτοκράτορα, ἐκεῖνος, ἀφοῦ τὴν ἐπέπληξε τρυφερά, ὡς σκεφθεῖσα ἀναξίως τῆς πνευματικότητος καὶ τῆς ἐκ παιδὸς ἀρετῆς της, στραφεῖς πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος εἶπε: «Ἐγὼ γάρ... οὐ τοῖς ἐπιγεῖοις καὶ μερικοῖς τουτοισί βασιλεῦσιν, ἀλλὰ ταύτῃ δὴ τῇ τῶν ὄλων Δεσποίνῃ, τῇ μητρὶ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν... ταύτῃ τοὺς ἐμούς καταλείπω παῖδας»⁸.

Καὶ δὲν διεψεύσθησαν οἱ ἐλπίδες τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρός. Ἐκτοτε καὶ διαπαντός ἡ Κυρία Θεοτόκος «κηδεμών ὥφθη καὶ ὁδηγός, καὶ παντοδαπὴ τις σώτειρα καὶ σωμάτων καὶ ψυχῶν» ἀλλὰ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἐστερήθη τῆς πατρικῆς στοργῆς καὶ προστασίας αὐτός καὶ οἱ ἀδελφοί του. Εἰς τοὺς βασιλικούς ἀντιθαλάμους μετὰ τῶν τέκνων τῶν μεγιστάνων ἔτυχε θύραθεν παιδείας ὄχι τυχούσης· ἐσπούδασε Γραμματικὴ, Ρητορικὴ καί, βάσει τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους, Φυσικὴ καὶ Λογικὴ μὲ ἀξιοθαύμαστον ἐπίδοση. Τὴν Θεολογία ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Φιλαδελφείας Θεόληπτο, Ἁγιορείτη ἡσυχαστή, ὁ ὁποῖος τὸν εἰσήγαγε στὴν ὁδὸ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νήψεως. Καὶ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ τὸν προετοίμαζε καὶ τὸν καλοῦσε εἰς ἀνώτατα κρατικά ἀξιώματα, ὁ δὲ Ἐπουράνιος Βασιλεὺς τὸν προετοίμαζε καὶ τὸν καλοῦσε εἰς ὑπερκόσμια βασιλεία. Ὁ δὲ οὐρανόφρων καὶ μεγαλόψυχος Γρηγόριος, ἀντάξιός τῆς ὑψηλῆς πνευματικότητος τοῦ πατρὸς του, ἀπέρριψε εὐγενῶς ὅλες τίς βασιλικές ὑποσχέσεις καὶ τιμές. Βλέπων δὲ πρὸς ἐκείνην τὴν ἀφθαρτον καὶ ἀδιάδοχον βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἤγειτο

---

8. Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (Ὁ βίος καὶ ἡ Θεολογία του, 1296-1359), Θεσσαλονίκη 194, σ. 7.

πάντα τὰ ἐπίγεια βασιλεία ὡς σκύβαλα, κατὰ Παῦλον. Διό καί ἔλεγε εἰς τόν αὐτοκράτορα, ὅτι τό νά ανταλλάξῃ κανεῖς τήν θείαν υἰοθεσίαν, τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καί τήν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ διά προσκαίρων βασιλικῶν ἀξιωματῶν θά ἦτο ἀσυγχώρητον καί «τῆς ἐσχάτης ἀπειθευσίας τε καί ἀνοίας». Ὁ δέ αὐτοκράτωρ ἀσπασθεῖς ἐν τέλει περίλυπος καί μέ σεβασμό τό φρόνημά του προεῖπε: «ἐπεὶ τῶν κρειττόνων ἐρῶν πρὸς ἐκεῖνα καλῶς μεταβαίνει, καί παρ' ἐκεῖνοις θαυμαστός μετ' ὀλίγον ἔσται τῶντι καί μέγας»⁹.

Ἐρασθεῖς τῶν κρειττόνων ὁ Γρηγόριος ἀνεχώρησε εἰκοσαετῆς μετὰ τῶν ἀδελφῶν του γιά τό ἅγιον Ὅρος, ἀφοῦ πρῶτον ἔκαμε ἓνα σταθμό στό Παπίκιον Ὅρος, τό κείμενο μεταξύ Θράκης καί Μακεδονίας. Στόν Ἄθωνα ὑπετάγη στόν περίφημο ἡσυχαστή Νικόδημο, τόν ἀσκούμενο ἔξω τῆς Λαύρας τοῦ Βατοπεδίου, καί ἐκάρη μοναχός. Ἐκεῖ διερχόμενος τήν ἀσκητική ὁδὸ τῶν Πατέρων, τῆς νομίμου ἀσκήσεως, ἐδέετο νυχθημερόν μέ πανανθρώπινη κραυγή λέγων: «**φώτισον μου τό σκότος, φώτισόν μου τό σκότος**». πού δέν ἄφησε ἀσυγκίνητον τήν Ὑψηλοτάτη Προστάτιδά Του. Ὡς διηγῆθη ὁ ἴδιος ἀργότερον στόν μαθητή του Δωρόθεο Βλατῆ, ἰδρυτῆ τῆς Μονῆς Βλατάδων καί διάδοχό του στόν μητροπολιτικό Θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπέστειλε εἰς αὐτόν, ὡς ἐκπρόσωπό της, τῆς Θεολογίας τόν Πρύτανι, Ἰωάννη τόν Εὐαγγελιστή. «Ὁ Γρηγόριος κατεπλάγη, ὁ δέ φίλος τοῦ Χριστοῦ καί μαθητής προσέβλεψεν ἰλαρῶς πρὸς τόν ἡσυχαστήν, διέλυσε τόν φόβο του καί τοῦ λέγει: «Ἦλθα ἀπό τήν Ὑπεραγίαν Δέσποιναν νά σέ ἐρωτήσω, διατί νυχθημερόν καί σχεδόν ὅλας τὰς ὥρας δέν παύεις νά φωνάζεις, **φώτισόν μου τό σκότος, φώτισόν μου τό σκότος;**»

---

9. Αὐτόθι, σ. 15.

Ὁ καλὸς Γρηγόριος ἀπεκρίθη μέ ταπεινωσιν· «καὶ τί ἄλλο πρὸς Θεὸν προσευχόμενος πρέπει νά ζητῶ ἐγώ, ἄνθρωπος ἀτελής καὶ πλήρης παθῶν, εἰμὴ τὸν φωτισμὸν διὰ νά βλέπω καὶ πράττω τό σωτήριον Ἐκεῖνου θέλημα;»

Τότε εἶπε πάλιν ὁ ἡγαπημένος μαθητής: Ἡ Δέσποινα τῶν ἀπάντων, διὰ μέσου ἐμοῦ τοῦ δούλου της ὀρίζει: «αὐτὴ γάρ καὶ ἐγώ σοι βοηθὸς ἔσομαι». Καὶ ἐρωτᾷ πάλιν ὁ Γρηγόριος: «Καὶ ποῦ μοι τὰ τῆς συμμαχίας ἄρ' ἔσται παρά γε τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου μου; Ἐν τῷ παρόντι ἢ ἐν τῷ μέλλοντι;».

Καὶ ὁ τῶν μεγάλων καὶ ὑψηλῶν εἰδήσεων Εὐαγγελιστῆς ἀπήντησε: «Καὶ πάλαι καὶ νῦν κἂν τῷ παρόντι χαριέντως τε καὶ ἡδέως, φησί, κἂν τῷ μέλλοντι»¹⁰. Καὶ δι' Αὐτῆς ἔλαβε τὴν πλήρωση τῶν ἱερῶν πόθων του καὶ τό χάρισμα τῆς Θεολογίας¹¹.

γ) Ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος εἶχε θεραπεύσει βαριεῖς ἀσθένειες τοῦ Ὁσίου Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ (1759-1833) κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικία του, ὅταν ἦτο δόκιμος μοναχὸς καὶ ὅταν, ὡς ἱερομόναχος, ἀσκούμενος στὴν ἔρημο ἐδέχθη ἐπίθεση ληστῶν.

Μετά ἀπὸ δεκαεξ ἔτη κοινοβιακοῦ βίου, δεκαπέντε ἔτη ἀσκήσεως στὴν ἔρημο καὶ δεκαπέντε ἔτη ἐγκλειστοῦ βίου, ἀφιερῶθη στὴν διακονία τοῦ πλησίον, ὡς πνευματικὸς ὁδηγὸς (στάρετς), κατ' ἐντολὴ τῆς Θεοτόκου, εἰς ἡλικία ἐξηνταεξ ἑτῶν. Ἐμφανισθεῖσα μετὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων μέσα σέ ἄρρητο φῶς καὶ δόξα τοῦ ἀνέθεσε τὴν καθοδήγησιν τριῶν μονῶν, τοῦ Ντιβέγιεβο, τοῦ Ἀρυτάτωφ καὶ τοῦ ζελενογκόρσκ, ὅταν ἦτο στὴν ἔρημο.

10. Αὐτόθι, σ. 21.

11. Βαρβάρας Χ. Γιαννακοπούλου, Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμαῆς· Ὁ Θεολόγος τῆς νοερᾶς προσευχῆς καὶ τοῦ ἀκτίστου Φωτός, Ἀθήναι 2000, σ. 5.

Ένα χρόνο και δέκα μήνες πρὸς τῆς ἐκδημίας του εἶδε τὴν Θεοτόκο συνοδευομένη ἀπὸ Ἀγγέλους καὶ Ἁγίους, ἡ Ὅποια, σὺν τοῖς ἄλλοις, τὸν εὐλόγησε καὶ τοῦ εἶπε:

– Σύντομα, ἀγαπητέ μου, θά εἶσαι μαζί μας!

Μία ἐβδομάδα πρὶν, τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων, μετὰ τὴν θεία Λειτουργία, ὅταν ἐπέστρεψε στό κελλί του, «παρέδωσε στὸν μοναχὸ Ἰάκωβο, μετέπειτα ἱερομόναχο στὴ Μονὴ Τολσέσκυ, μίαν εἰκόνα ἀπὸ σμάλτο, πού παρίστανε τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Θεομήτορος στὸν ἅγιον Σέργιο.

– Ὅταν πεθάνω, αὐτὴ τὴν εἰκόνα νὰ μοῦ βάλετε καὶ μ' αὐτὴ νὰ με κατεβάσετε στὸν τάφο. Μοῦ τὴν ἔχει στείλει ὁ σεβαστὸς ἀρχιμανδρίτης Ἀντώνιος, ὁ ἡγούμενος τῆς λαύρας τῆς Ἁγ. Τριάδος, ἀπὸ τὸ λείψανον τοῦ κτίτορός της ὁσίου Σεργίου»¹².

2 Ἰανουαρίου 1833, τὸ πρωῖ, ὁ ὁσιος Σεραφεῖμ «μέ τὸ λευκὸ τοῦ ζωστικὸ ἦταν γονατιστὸς στὴ συνηθισμένη θέσιν προσευχῆς μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἀσκεπῆς, μέ τὸ χάλκινον σταυρὸ στὸν λαιμὸ καὶ τὰ χέρια στό στήθος σὲ σχῆμα σταυροῦ... Ὁ στάρετς εἶχε τελειώσει τὸν δρόμον τῆς ἀσκητικῆς του ζωῆς... Τὰ μάτια του ἦσαν κλειστά. Τὸ πρόσωπόν του φωτεινὸ ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ. Τὸ κατὰ γὰζε ἡ θεία δόξα. Τὸ σῶμα του ἦταν ζεστό»¹³.

Διδαχὴ του: «Ὅσοι ἀληθινὰ ἀπεφάσισαν νὰ ὑπηρετήσουν τὸν Κύριον, πρέπει νὰ καταγίνωνται στὴ μνήμην τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ἀδιάλειπτη καὶ νοερά ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος Του: “Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν”. Τίς ὥρες, πού ἀκολουθοῦν μετὰ τὸ γεῦμα, μπορεῖ κανεὶς νὰ προσεύχεται ὡς ἐξῆς: “Κύριε Ἰησοῦ

12. Ὁσιος Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ, ἐπιλογή καὶ σύνθεσις ἀπὸ ρωσικὰς πηγὰς, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1993⁴, σ. 268.

13. Αὐτόθι, σ. 271-272.

Χριστέ, Γιέ τοῦ Θεοῦ, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου ἐλέησον με τόν ἁμαρτωλόν”. Μπορεῖ ἐπίσης νά καταφεύγη ἰδιαιτέρως στή Θεοτόκο: “Ἵπεραγία Θεοτόκε σῶσον ἡμᾶς” ἢ νά λέη τόν ἀρχαγγελικό ἀσπασμό: “Θεοτόκε Παρθένε, χαῖρε κεχαριτωμένη Μαρία...”. Μέ αὐτή τήν ἀπασχόλησι ὄχι μόνο διατηροῦμε εἰρηνική τή συνείδησί μας, ἀλλά μπορούμε νά πλησιάσουμε τόν Θεό καί νά ἐνωθοῦμε μαζί Του»¹⁴.

δ) Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κροστάνδης (1829-1908), ὁ χαρισματικός «ποιμὴν πασῶν τῶν ρωσιῶν», ἐπεκαλεῖτο διαρκῶς τήν Θεοτόκο καί ἐλάμβανε πείρα τοῦ ἐλέους καί τῶν εὐεργεσιῶν τῆς. Διά τοῦτο ἐλυπεῖτο τούς προτεστάντες καί ὄλους ἐκείνους, πού δέν εἶχαν ἀνάλογες ἐμπειρίες. Ἔλεγε: «Εἶναι μεγάλη δυστυχία γιά σένα πού δέν ἔμαθες, δέν πίστεψες, δέν συνήθισες νά καταφεύγεις μ’ ἐμπιστοσύνη, μέ ταπεινῶσι καί μέ ἀγαθή παρρησία σ’ ὄλες σου τίς θλίψεις καί τίς χαρές στήν Μητέρα τῆς Ζωῆς, στήν ἄβυσσο αὐτή τοῦ ἐλέους καί τῶν οἰκτιρισμῶν»¹⁵.

Ὅπως ὄλοι οἱ Ἅγιοι, δέν θεολογεῖ μόνο διανοητικῶς ἀλλά ἐκφράζει καί τήν ἐμπειρία τῆς καρδιάς του: Ἡ Ἵπεραγία Θεοτόκος κατώρθωσε τήν ὑψίστη ἐνότητα Θεοῦ καί ἀνθρώπου. Εἶναι «ἡ τιμιωτέρα εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καί ὁμοίωμα Αὐτοῦ», ἔλεγε¹⁶. «Ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ... εἶναι ἓνα σῶμα καί ἓνα αἷμα καί ἓνα πνεῦμα μέ τόν Σωτῆρα, ἀφοῦ εἶναι ἡ Μητέρα Του. Ὡ, πόσο ἀπερίγραπτη εἶναι ἡ ἀνταμοιβή τῆς! Ἔγινε Μητέρα τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, δίνοντάς Του τήν ἄχραντη σάρκα, τρέφοντάς Του

14. Αὐτόθι, σ. 326.

15. † Ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου Σεμενώφ – Τιάν – Σάνσχυ, Ὁ π. Ἰωάννης τῆς Κροστάνδης, μτφρ. Ἀρχιμανδρίτου Τιμοθέου, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, Ὠρωπός Ἀττικῆς 1980², σ. 171.

16. Αὐτόθι, σ. 149.

μέ τό γάλα, σηκώνοντάς Τον στά χέρια, ντύνοντάς Τον καί θωπεύοντάς Τον... Κύριε, ποιός μπορεί νά περιγράψῃ τό μεγαλεῖο τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου; Αὐτή εἶναι ἕνα μέ τόν Θεό, ὅπως ὅλοι οἱ ἅγιοι καί ἀκόμη περισσότερο»¹⁷. Καί συνεχίζει: «Σάν λαμπρό ἀστέρι ἡ Παναγία Δέσποινα ἀντιφεγγίζει μέσα στό φῶς τοῦ Θεοῦ. Σάν πυρωμένο κάρβουνο μέσα στήν δυνατή φωτιά. Ὅλη εἶναι ὑπέρλαμπρη καί φλογισμένη. Ὅπως ὁ Θεός εἶναι αἰώνιο φῶς καί μακαρία ἀγιότης, ἔτσι καί ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος εἶναι παντοτινό φῶς καί ἀσπιλη ἀγιότης»¹⁸. Καί διερμηνεύει: «Αἰτία τοῦ μεγαλείου της... εἶναι ἡ ἀπεριόριστη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρός τόν ἄνθρωπο, τήν εἰκόνα δηλαδή πού ξέπεσε. Εἶναι ἀκόμη ἡ ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ ν' ἀναστήσῃ τόν ἄνθρωπο καί νά τόν ἀνυψώσῃ στήν πρωταρχική τελειότητα καί τήν παντοτινή μακαριότητα»¹⁹.

ε) Στήν σεπτή χορεία τῶν ἱερῶν μυστῶν καί ὕμνητῶν τῆς Θεοτόκου ἀνήκει καί ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως (1846-1920), ὁ ὁποῖος ἀνυμνῶν μακαρίζει ὡς «ἄξιόν ἐστιν» καί μεγαλύνει «τήν τό γένος ἡμῶν μεγαλύνασαν» Ποιητής τοῦ «**Θεοτοκαρίου**» τοῦ μικροῦ (1905) καί τοῦ μεγάλου (1907), γράφει στόν πρόλογον αὐτοῦ: «Διδαχθεῖς ὑπό τῆς ἀγιωτάτης ἡμῶν Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ἄξιόν ἐστιν, ὡς ἀληθῶς, μακαρίζει τήν Θεοτόκον καί ἀειπάρθενον Μαρίαν, ἐποίησα ὠδᾶς τινάς καί ὕμνους πρός αἴνεσιν καί ἀνύμνησιν τῆς Παναγίας Μητρός τοῦ Κυρίου τῆς Γοργοεπηκόου καί ταχείας εἰς ἀντίληψιν, βοήθειαν καί προστασίαν τῶν ἐπικαλουμένων αὐτήν, καί πρός ἔκφρασιν τῆς ἀπείρου πρός Αὐτήν εὐγνωμοσύνης μου διά τάς πολλάς πρός ἐμέ Αὐτῆς εὐερ-

17. Αὐτόθι, σ. 170-171.

18. Αὐτόθι, σ. 172.

19. Αὐτόθι, σ. 149.

γείας ἅς παραπήλαυσα». Στόν Ὅσιο καί Θεοφόρο Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας Νεκτάριο ἀνακεφαλαιώνεται ἡ ὀρθόδοξος, ἐκκλησιαστική καί πατερική παράδοση τῆς τιμῆς καί ἀνυμνήσεως, μετά Θεόν, τῆς Θεοτόκου καί ἐπικλήσεως τῶν πρεσβειῶν, τῆς ἀρωγῆς καί προστασίας Τῆς. «Καί οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι», γράφει στήν «**Μελέτη περί τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καί Ἀειπαρθένου Μαρίας**», «τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ συνιστῶντος τήν τιμήν πρός τήν Θεοτόκον παρθένον Μαρρίαν καί αὐτῆς τῆς Θεοτόκου ἀναγγελλούσης, ὅτι “ἀπό τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί” (Λουκ. 1, 48)»²⁰. Στήν Μελέτη αὐτή ἀναφέρει, ὅτι ἡ Θεοτόκος τιμᾶται καί μακαρίζεται διά τῶν αἰώνων, ὡς ἡ ἰδία προφητικῶ πνεύματι προεῖπε, μέ πολλούς τρόπους καί ἐκφράσεις: Διά θεομητορικῶν εἰκόνων ἀπό τοῦ Α΄ μ.Χ. αἰῶνος, διά χριστιανικῆς ὕμνωδίας ἀπό τοῦ Γ΄ μ.Χ. αἰῶνος καί δι’ ἀνεγέρσεως μεγαλοπρεπῶν ἐπ’ ὄνοματι Αὐτῆς Ναῶν ἀπό τοῦ Δ΄ μ.Χ. αἰῶνος.

Τό πολύπλευρο ποιμαντικό καί παιδαγωγικό του ἔργο ἦτο συνδεδεμένο μέ τήν ἐπίκληση καί ἀνύμνηση τῆς Θεοτόκου. Ἀκόμη καί τό «**Μάθημα Ποιμαντικῆς**», πού ἐδίδασκε στήν Ριζάρειο Ἐκκλ. Σχολή, τό διήνθιζε μέ ποιήματά του πρός τήν Θεομήτορα μελοποιημένα ἀπό τόν ἴδιον, τά ὅποια ὑπό τήν καθοδήγησή του ἔψαλλαν οἱ ἱεροσπουδαστές, ὡς μαρτυρεῖ ὁ μαθητής του, Ἀρχιμανδρίτης Γερβάσιος Παρασκευόπουλος²¹. Ἡ ποιμαντική ἐπι-

20. Βλ. σ. 18.

21. Βλ. Τάκη Κωνσταντόπουλου, Γερβάσιος Παρασκευόπουλος Ἀρχιμανδρίτης 1877-1964· Ὁ βαθυστόχαστος ἐρευνητής καί μαχητής. (Ἀναμνήσεις ἀπό τήν Ριζάρειο Σχολή), «Ριζάρειος Ἐκκλησιαστική Σχολή» Παναγυρικὸς Τόμος

στολογραφία του επίσης προς τίς μοναχές τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀγίας Τριάδος Αἰγίνης διανθίζεται ἀπό Τριαδικούς καί Θεομητορικούς ὕμνους. Ἐνίοτε ἀντί συμβουλῶν ἢ πρό συμβουλῶν, ἔστελλε ᾠδές καί ὕμνους. Πᾶσα ποιμαντική μέριμνα καί θεραπευτική ἀγωγή τῶν ἀσθενούντων πνευματικῶν τέκνων του δέν παρατίθεται αὐτονόμως ἀλλά συνδέεται καί ἀνατίθεται στήν Θεία καί Θεομητορική Χάρι. Εἰς ὅλα τά ἔργα καί τά λόγια του ἐζήτει καί ἐλάμβανε διὰ τῆς Θεοτόκου Θεῖο Φῶς. Διὰ τοῦτο ἡ ποιμαντική διακονία του εἶναι ἔργο Φωτός.

στ) Ὁ τελευταῖος χρονικῶς Ἅγιος, τοῦ ὁποῖου ἡ ζωὴ καί ἡ ποιμαντική διακονία ἐμπνέεται καί κατευθύνεται ἀπό τὴν Θεοτόκο, εἶναι ὁ Ἱερομόναχος Ἄνθιμος τῆς Χίου (1869-1960)· πνευματικό τέκνο τοῦ Γέροντος Παχωμίου (1840-1905), ἰδρυτοῦ τῆς Σκήτης τῶν Ἀγίων Πατέρων Νικητά, Ἰωάννου καί Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος διετέλεσε πρῶτος πνευματικός ποδηγέτης στό πνευματικό πολίτευμα τοῦ Ἀγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως. Χαρακτηριστικοί εἶναι οἱ λόγοι του: «Ἦταν γιά μένα ἡ Παναγία ὡς ἓνα δένδρο δροσερό καί κατάσκιο καί ἐγὼ ἀναπαυόμενον κάτωθεν τῆς σκιάς Του... Ἡ ὠραιότης του μέ εὐχαριστοῦσε, ἡ σκιά του μέ ἐσκέπαζε καί ἡ δροσιά του μέ ἔκαμνε νά ἀποκτήσω μιά καρδιά μεγάλη...»²².

Ἡ Παντάνασσα ἀπό βρέφος τόν ἔσκεπε μέ τὴν ἐξαστράπτουσα βασιλική πορφύρα Της καί δι' αὐτοῦ ηὐδόκησε, νά διαλύη τά σκότη τῶν παθῶν καί τῶν πόνων τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

ἐπί τῇ 125ετηρίδα τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς (1844-1969), Ἀθήναι 1969, σ. 666.

22. Βλ. Βαρβάρας Γιαννακοπούλου, Ἄνθιμος Βαγιάνος· «Ὁ Γέροντας τῆς Βοηθείας» (1869-1960), «Ἐφημέριος», Ἀθήναι, 36 (1987) 40-42· Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 1990².

Δεσπόζουσα μέ τήν εικόνα της στό πενιχρό κελλί του τόν ένίσχυε στά άσκητικά του παλαιάσματα και τόν έθε-
ράπευσε από βαρυτάτη άσθένεια. Ός Όρθρος τής άδύ-
του Έμέρας, κατίσχυε τών δυνάμεων του σκότους, ή κα-
θαιρέτις τών δαιμόνων και τών μοναχών Έπέρμαχος και
τόν έξήγαγε νικητή και στεφανηφόρο εκ του έπιγειου πε-
δίου του άοράτου πολέμου.

Διακόνησε επί δεκαοκτώ έτη (1912-1930) στό Λωβο-
κομείο τής Χίου, ως πατέρας τών λεπρών, πού μέ τήν χά-
ρι Της κατέστη θεραπευτήριο πολλών νοσημάτων και
πολλοί έξ αυτών - άνδρες και γυναΐκες- άσπάσθηκαν τόν
μοναχισμό.

Μετά τήν μικρασιατική καταστροφή ανέλαβε τήν
πνευματική καθοδήγηση πενήντα καταδιωγμένων, περι-
πλανωμένων και άπροστατεύτων μοναχών. Χάριν αυτών
και πρόσ πλήρωση του ιεροϋ πόθου του άποδύθηκε στό
πολύπονο έργο τής ανεγέρσεως και διοργανώσεως Έερās
Μονής, πού άποπερατώθηκε έντός δύο έτών. Τήν 30η
Μαρτίου 1930 ή Χαριτόβρυτος εικόνα τής Παναγίας τής
«Βοηθείας» «έξ άσήμου καλύβης και ταπεινής» ένθρονί-
σθηκε στόν περικαλλή Ναό Της μέ κατάνυξη και πνευμα-
τική έξαρση. «Τό Μοναστήρι τό έστησε αυτός ό Κύριος
πρός δόξα τής Μητρός Του», ώμολόγησε ό τότε Μητρο-
πολίτης Χίου Παντελεήμων Φωστίνης. Έψώνεται περιφα-
νής, ως πνευματικός φάρος, όλίγον έξω τής πόλεως τής
Χίου, επί τής όδοϋ τής άγούσης προς Καρυές. «Ό Γέρο-
ντας τής Βοηθείας» -ως έκαλεΐτο- δέν ύπήρξε μόνον ό
πνευματικός πατέρας τών μοναζουσών και από αυτήν
τήν πνευματική έπαλξη επί τριάντα χρόνια (1930-1960)
έποίμανε τόν λαό τής Χίου και διά τής Θεομητορικής Χά-
ριτος κατέστη όδηγός πλανωμένων και άμισθος ιατρός
τών νοσούντων.

Έκχυση τής πατρικής του άγάπης ύπήρξε και ή τε-

λευταία, λυγμική, ὑπὲρ πάντων προσευχή πρὸ τῆς εἰκό-
νος τῆς τοῦ κόσμου Βοηθείας κατὰ τὸν τελευταῖο του
ἐορτασμό τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου τὸ 1959: «... Σέ
εὐχαριστῶ, πού δέν παραβλέπεις ποτέ ὅτι Σοῦ ζητήσω.
Παρακαλῶ Σε καί τώρα, Παναγία μου: εἰς ὅποιον βρεθῆ
σέ ἀνάγκη καί ἔλθη ἐδῶ καί Σοῦ ζητήση ὅποιαδήποτε
Χάρι καί Σέ παρακαλέση, νά ἐκπληρώνης τό αἶτημά του,
ἐάν εἶναι συμφέρον του. Κανείς νά μή φεύγη κατησχυμ-
μένος ἀπό ἐδῶ μέσα. Καί τοῦτο ὄχι μίαν μόνον φοράν,
ἀλλά πάντοτε νά γίνεται... Καί τάς ψυχάς τῶν κεκοιμημέ-
νων Ἀδελφῶν τῆς Μονῆς ταύτης ἅς τάς ἀναπαύσῃ ἐν
τόπῳ φωτεινῷ, ἐν τόπῳ χλοερῷ, ἐν τῷ χορῷ τῶν Δικαίων.
Ὅλοι οἱ χριστιανοί νά ἀξιωθῶμεν χριστιανικά τά τέλη τῆς
ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά καί καλήν
ἀπολογία ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ. Γένοι-
το»²³.

---

23. Αὐτόθι, σ. 16. Βλ. Θεοκλήτου Διονυσιάτου Μοναχοῦ, Ὁ
Ἅγιος Ἄνθιμος τῆς Χίου ὁ θαυματουργός (βίος – θαύματα
– διδασχές) 1869-1960, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παναγίας «Βοηθείας»
Χίου 1987.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΑΓΙΩΝ

«... ἵνα ὤσιν ἓν»¹, εὐχήθηκε ὁ Ἰδρυτής τῆς Ἐκκλησίας Ἰησοῦς Χριστός πρό τοῦ πάθους Του στήν Ἀρχιερατική προσευχή Του.

Σκοπός τῆς Ποιμαντικῆς κατά Παῦλον εἶναι ὁ καταρτισμός τῶν Ἀγίων «εἰς ἔργον διακονίας», μέ ἀπώτερο σκοπό νά φθάσωμε οἱ πάντες «εἰς τήν ἐνότητα τῆς πίστεως καί τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειου, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»². Ὡς ἐκ τούτου εἰς τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν θέσιν ἔχει «ἡ Ποιμαντική του “καταρτισμοῦ τῶν ἁγίων”» (Ἐφ. δ’.

---

1. Ἰω. 17, 11.

2. Ἐφ. 4, 12.

3. Εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι τόν «καταρτισμόν τῶν ἁγίων» ὁ καθηγητής Παν. Τρεμπέλας ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς: «τούς πρότερον ἐξηθρωμένους ὑπό τῆς ἁμαρτίας καί κεχωρισμέ-

12) *διὰ τῆς ἐνώσεως καὶ αὐξήσεως αὐτῶν εἰς ἓν σῶμα, τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου καὶ ἡ Ἁγία Τριάς, καὶ ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος, καὶ οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι, καὶ οἱ ἅγιοι Πάντες, καὶ ἡ υἰοθεσία, καὶ ἡ ἀπολύτρωσις, καὶ ἡ δικαίωσις, καὶ ὁ ἁγιασμός, καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ, καὶ ἡ ἐνωσις Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, καὶ ἡ ἀνάκρασις κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου, καὶ ἡ θέωσις καὶ πάντα τὰ σωτηριώδη καὶ ὠφέλιμα. Ὅθεν, ἡ Ἐκκλησία, ὡς σῶμα Χριστοῦ, δέν εἶναι μόνον ἡ κοιτίς τῆς Ποιμαντικῆς, ὁ χῶρος ἐκ τοῦ ὁποῖου πηγάζει καὶ εἰς τόν ὁποῖον ἀσκεῖται αὐτή, ἀλλά καὶ ὁ σκοπός αὐτῆς, ἐφ' ὅσον Σωτηριολογία καὶ Ἐκκλησιολογία συμπίπτουν»⁴.*

Ἡ κοινωνία καὶ ἐνότης τῶν Ἁγίων, τῶν δυνάμει καὶ τετελειωμένων, τῶν ἀγωνιζομένων στήν στρατευομένη Ἐκκλησία καὶ δεδοξασμένων στήν θριαμβεύουσα, εἶναι ζωὴ καὶ διδαχὴ τῶν ἁγίων ποιμένων καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὑπέρβαση τοῦ θανάτου τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μελῶν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἡ ἐξέχουσα θεολογικὴ καὶ ἐμπειρικὴ μαρτυρία τους. Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος στήν «Μελέτη περὶ τῶν Ἁγίων τοῦ Θεοῦ» γράφει σχετικῶς: «Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀδυνατεῖ νά νοήσῃ διάσπασιν καὶ χωρισμόν τῶν ἑαυτῆς μελῶν, τῶν τε ζώντων καὶ τεθνεώτων, διότι ἀδυνατεῖ νά νοήσῃ μέλη Χριστοῦ χωρισθέντα τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ σώματος τοῦ

νους ἀλλήλων ἀνθρώπους ... ἀποκαθιστᾶ εἰς ἀρμονικὴν πρὸς ἀλλήλους ἐνωσιν...», ἐφ' ὅσον «τό καταρτίζειν κυριολεκτικῶς σημαίνει ἀποκαθιστᾶν τι εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ, ὅστοῦν ἐξηθρωμένον εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἄρθρωσιν» (Υπόμν. εἰς τὰς Ἐπιστολάς, Ἀθῆναι 1956², τ. 2, 125).

4. Γεωργίου Ἀν. Καψάνη, *Σχέδιον Θεολογικῆς καὶ Ἐκκλησιολογικῆς θεμελιώσεως τῆς Ποιμαντικῆς, ἀνάτ. ἐκ τοῦ περ. «Ἐκκλησία», Ἀθῆναι 1970, σ. 19-20.*

Χριστοῦ, μετά θάνατον καί κατασταθέντα νεκρά καί ἀναίσθητα... ἀδυνατεῖ νά ἐννοήσῃ μέλη αὐτῆς λαβόντα τήν ἐν Χριστῷ ζωήν καί μὴ ἔχοντα πλέον αὐτήν· ἀδυνατεῖ νά ἐννοήσῃ μέλη ἄνευ νοήσεως, ἄνευ συναισθήσεως· τοῦναντίον ἡ Ἐκκλησία πιστεύει κατὰ τὰς ἁγίας Γραφάς, ὅτι “ ἄρτι βλέπομεν δι’ ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δέ πρόσωπον πρός πρόσωπον... (Α΄ Κορ. ιγ. 12) »⁵. Ἐργῶ καί λόγῳ διδάσκει, ὅτι οἱ Ἅγιοι, ὡς μέλη τοῦ σώματος Αὐτοῦ, τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας, γνωρίζουν τὰ συμβαίνοντα εἰς αὐτήν, συναισθάνονται τίς λειτουργίες αὐτῆς, συμπροσεύχονται καί συνδοξάζουν μεθ’ ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας τόν Κύριο, δέονται ὑπέρ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας καί τῶν ἐν ἀσθενείᾳ ψυχικῇ ἢ σωματικῇ μὴ τετελειωμένων μελῶν αὐτῆς καί παρέχουν τήν ἑαυτῶν ἀντίληψη καί βοήθεια στούς ἐπικαλουμένους αὐτούς⁶. Προσωπικό του

-
5. Στήν Μελέτη αὐτή προσάγων μαρτυρίες ἐκ τῆς Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης, ἐκ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, τῆς πατερικῆς Θεολογίας, ἐκ τῶν κανόνων Οἰκουμενικῶν καί τοπικῶν Συνόδων καί ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ τιμὴ τῶν Ἁγίων καί τό περί πρεσβείας τῶν Ἁγίων δόγμα εἶναι θεῖο θέλημα, Ἀποστολική παράδοση, Πατερική διδασχὴ καί φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας καθ’ ὅλους τοὺς αἰῶνες. Περί τῆς τιμῆς τῶν Ἁγίων ἡ Ἐκκλησία ἀπό τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς μίαν εἶχε γνώμη, μία δοξασία, μία φωνή. Οἱ αἰῶνες ἅπαντες τοῦτο μαρτυροῦν.
6. Ἡ ἐπίκληση τῶν Ἁγίων δέν παραβλάπτει τήν μεσιτεία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς φρονοῦν οἱ Διαμαρτυρόμενοι, διότι πᾶσα πρὸς τοὺς Ἁγίους δέηση ἀποτείνεται πρὸς αὐτούς, ὄχι ὡς πρὸς ἰδία δυνάμει δυναμένους νά βοηθήσουν ἢ νά σώσουν, ἀλλά διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ὁποίου ἐμμέσως ζητεῖται ἡ Χάρις, ἡ ἀρωγὴ καί ἡ σωτη-

βίωμα ἦτο ἡ κοινωνία μετά τῶν Ἁγίων Νικολάου Ἐπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας, Διονυσίου Ἐπισκόπου Αἰγίνης, Μηνᾶ τοῦ μεγαλομάρτυρος, μετά τῶν μεγαλομαρτύρων Παρασκευῆς, Κυριακῆς, Θεοδοσίας καί Εὐφημίας καί μετά πάντων τῶν Ἁγίων καί πρός αὐτήν τήν κοινωνία καθοδηγοῦσε καί τά πνευματικά τέκνα του.

Ἡ ζωὴ στήν Ἐκκλησίᾳ εἶναι πάντοτε καθολική· εὐρίσκεται εἰς κοινωνία μετά πάντων τῶν Ἁγίων. «Τό ἀληθινόν κατά συνέπειαν μέρος τῆς Ἐκκλησίας αἰσθάνεται ἐνεργῶς ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς πίστεως μετά τῶν Ἀποστόλων, τῶν Μαρτύρων καί τῶν Ἁγίων ὅλων τῶν αἰώνων· αἰσθάνεται ὅτι οὗτοι εἶναι αἰωνίως ζωντανοί καί ὅτι πάντας αὐτούς διαπερᾶ ταυτοχρόνως μία καί ἡ αὐτή θεανδρική δύναμις καί ἐνέργεια, μία καί ἡ αὐτή θεανθρώπινη ζωὴ, μία καί ἡ αὐτή θεανθρώπινη ἀλήθεια»⁷. «Ζωὴ γάρ ἐστὶν ὁ Θεός, καί φῶς, καί οἱ ἐν χερσί Θεοῦ ὄντες ἐν ζωῇ καί

ριώδης δύναμη. Τὴν προτεσταντικὴ ἔνστασι «εἰς μεσίτης Θεοῦ καί ἀνθρώπων ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός» (Α' Τιμ. 2, 5), τὴν «μέχρι κόρου ἀφορήτου προβαλλομένην», ἐλέγχει ὡς ἄσχετον πρὸς τό περί πρεσβείας τῶν Ἁγίων ζήτημα καί μὴ μετά λόγου προσαγομένην· οἱ ἐνιστάμενοι, γράφει, περιπίπτουν εἰς τό «ἐν τῇ λογικῇ καλούμενον σόφισμα ἐτεροζητήσεως», διότι ἕτερον μεσιτεία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἀυτρωτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πρὸς τόν Ἐαυτοῦ Πατέρα καί ἕτερον πρεσβεία ἢ μεσιτεία τῶν ἁγίων πάντων, τῆς Θεοτόκου καί τῶν ἀγγέλων πρὸς τόν Σωτῆρα Χριστόν... «Ἀληθῶς πρὸς μέν τόν Πατέρα εἰς μεσίτης, ὁ Υἱός· πρὸς τόν Υἱόν ὅμως πάντες οἱ ἅγιοι οἱ κύκλω αὐτοῦ» (αὐτόθι, σ. 21-22).

7. Ἀρχιμ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, Ἄνθρωπος καί Θεάνθρωπος, μτφρ. Ἀθανασίου Γιέβτιτς, ἐκδ. Παπαδημητρίου, «Ἄστηρ», Ἀθῆναι 1974³, σ. 121.

φωτί υπάρχουν», λέγει ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκητός.⁸

Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἀντικατοπτρίζει τὴν ἐνότητα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ εἶναι θεμελιωμένη βασικὰ στὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κατὰ τὸν Ἅγιο Ιωάννη τῆς Κροστάνδης: «Ὅλοι εἴμεθα γήινοι», λέγει. «Ὅπως τὸ νερό, ὁ ἀέρας, τὸ πολὺφυλλο δένδρο, ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἀποτελοῦμε ἓνα σύνολο, ἂν καὶ τὸ σύνολο αὐτὸ κομματιάζεται ἀπὸ τὸν σατανικὸ φθόνο, τὴν φιλαυτία, τοὺς παροξυσμούς, τὴν ἐχθρότητα, τὸν ἐγωϊσμό, καὶ τὰ ἄλλα πάθη»⁹.

Ἄν ὅμως ἐδῶ, στὴ γῆ, ἡ ἐνότης ἀποτελεῖ ἀντικείμενο προσπαθείας, στὴν θριαμβεύουσα Ἐκκλησία εἶναι θριαμβεύουσα πραγματικότης. Ἡ Θεοτόκος ἐμφανίζεται πολυάκις συνοδευομένη ὑπὸ Ἁγίων.

Ἡ ἐνότης τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι μόνον ἐκκλησιολογικὴ καὶ ποιμαντικὴ διδασχὴ ἀλλὰ καὶ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ Ἁγίου, τὴν ὁποία ἐκφράζει μὲ πολὺ ζωντάνια καὶ γλαφυρότητα: «Ἡ Θεοτόκος Μαρία, οἱ ἅγιοι ἄγγελοι καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι, γράφει, εἶναι τόσο κοντὰ μου, ὅταν ἐγὼ μὲ καθαρὴ καρδιά τοὺς ἐπικαλοῦμαι, ὅσο κοντὰ εἶναι ἡ ψυχὴ μου. Καὶ τόσο μὲ ἀκούουν, ὅσο ἐγὼ ἀκούω τὸν ἑαυτὸ μου. Διότι ὅλοι συγκροτοῦμε ἓνα σῶμα, ἓνα πνεῦμα, μιὰ Ἐκκλησία ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Ὅποια σχέσι ἔχουν μεταξύ τους τὰ μέλη τοῦ σώματος, τέτοια σχέσι ἔχουν μεταξύ τους τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας: Τὸ ἓνα ὑπηρετεῖ τὸ ἄλλο, τὸ ἓνα βοηθεῖ τὸ ἄλλο, τὸ ἓνα ἐνισχύει τὸ ἄλλο, τὸ ἓνα σώζει τὸ ἄλλο»¹⁰.

8. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ΙΕ, Migne PG 94, 1164.

9. Ἐπισκ. Ἀλεξάνδρου Σεμενώφ – Τιάν – Σιάνσκυ. Ὁ π. Ἰωάννης τῆς Κροστάνδης, μτφρ. Ἀρχιμ. Τιμοθέου, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1980², σ. 157.

10. Αὐτόθι, σ. 159 ἐξ.

Οἱ Ἅγιοι ἐνωμένοι πλήρως μέ τόν Θεάνθρωπο διά τῆς κοινωνίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «ζοῦν καθετί πού εἶναι δικό Του ὡς δικό τους, κατέχουν καθετί πού εἶναι δικό Του, καί γνωρίζουν μέ τή δική Του γνώση, γιατί σκέπτονται καί νοοῦν μέ τόν καθολικό νοῦ τῆς Ἐκκλησίας πού ἔχει «νοῦν Χριστοῦ» (Α΄ Κορ. 2, 16)»¹¹.

Διά τοῦτο ἡ Ποιμαντική τῶν Ἁγίων προσβλέπει στήν καθολική «ἐνότητα τῆς πίστεως καί τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ¹² σύν πᾶσι τοῖς ἁγίοις»¹³, διότι μόνο «σύν πᾶσι τοῖς ἁγίοις» δύναται ὁ πιστός ὀρθῶς νά πιστεῦη καί ἀληθῶς νά γνωρίσῃ τό μυστήριον τοῦ Προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ὥστε νά φθάσῃ βαθμιαία καί προοδευτικά στήν πνευματική ὠρίμανση καί θεανθρωποποίηση· «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»¹⁴, πού εἶναι ὁ ἀπώτερος σκοπός τῆς Ποιμαντικῆς καί ὁ σκοπός ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας.

---

11. Ἀρχιμανδρίτου Ἰουστίνου Πόποβιτς, Ὁδός Θεογνωσίας· Κεφάλαια ἀσκητικά καί γνωσιολογικά, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1985, σ. 288.

12. Ἐφ. 4, 13.

13. Ἐφ. 3, 18.

14. Ἐφ. 4, 13.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΜΑΡΤΥΡΙΑ – ΜΑΡΤΥΡΙΟ

Βασική και ουσιώδης λειτουργία τῆς Ποιμαντικῆς εἶναι ἡ μαρτυρία Χριστοῦ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, διότι «οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ»¹. Αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ἔδωκε ὁ Ἰησοῦς ὀλίγο πρὸ τῆς Ἀναλήψεώς Του: «ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς»². Ὅμιλῶν πρὸ τοῦ πάθους Του περὶ τῶν σημείων, πού θά προηγηθοῦν τῶν ἐσχάτων, προεῖπε, ὅτι οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ παθήματα τῶν μαθητῶν Του θά ἀποβοῦν «εἰς μαρτύριον»³: θά ἔχουν ὡς τελικὴ ἔκβαση τὴν μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ μαρτυρία τοῦ

---

1. Α' Κορ. 12, 3.

2. Πρ. 1, 8.

3. Λουκ. 21, 13.

Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Εὐαγγελίου Του συνοφθαίεται μέ τό μαρτύριο. «Ὅπου τό Πνεῦμα τό ἅγιον, ἐκεῖ ἐπακολουθεῖ, οἷον σκιά, ὁ διωγμός καί ἡ πάλη», λέγει ὁ Ἅγιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος⁴. Ἡ Ἐκκλησία καθ' ὅλη τήν διαχρονική, ἱστορική πορεία της προσφέρει στόν κόσμο μαρτυρία Χριστοῦ μαρτυρικῶς.

Τό μαρτύριο τῶν κλητῶν τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀναπόφευκτο, ἐφ' ὅσον τό ὑπέστη Πρῶτος Ἐκεῖνος· «εἰς τά ἴδια ἦλθε καί οἱ ἴδιοι αὐτόν οὐ παρέλαβον»⁵, ἀλλά Τόν ἐμίσησαν,⁶ Τόν ἐδίωξαν⁷ καί Τόν ἐσταύρωσαν. Ὡς ἐκ τούτου οἱ ἰδικοί Του εἶναι μισούμενοι⁸, διωκόμενοι⁹, θανατούμενοι¹⁰. Ὁ Πρόδρομός Του, πού «ἦλθε εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περί τοῦ φωτός»¹¹, ἐπεσφράγισε τήν ἀποστολή του μέ μαρτυρικό θάνατο. Ὁμοίως καί ὁ Πρωτόκλητος Ἀνδρέας, ὁ Πέτρος, «ὁ μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων»¹², ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος, ὁ πρωτοδιάκονος Στέφανος καί ὁ Παῦλος. Τόν Παῦλο ἐκάλεσε ὑποδείξας αὐτῷ «ὅσα δεῖ παθεῖν»¹³. Τά παθήματά του προσήγαγε ὁ Παῦλος ὡς ἀπόδειξη τῆς ἀποστολικότητος, τῆς γνησιότητος καί τῆς ἀγάπης του πρός τόν Χριστό. Θεωρεῖ δέ «τό ὑπερ Αὐτοῦ πάσχειν» ὡς χάρισμα, πού ἐπισφραγίζει

---

4. Μακαρίου Αἰγυπτίου, Ὁμιλίες Πνευματικάι, ΒΕΠΕΣ 41, 221.

5. Ἰω. 1, 11.

6. Ἰω. 15, 18-19· 23-25· 7, 7· 3, 20.

7. Ἰω. 15, 20.

8. Ματθ. 10, 22. Μάρ. 13, 13. Λουκ. 21, 17.

9. Ματθ. 5, 10. Πρ. 7, 52.

10. Ματθ. 10, 21. Μάρ. 13, 12. Λουκ. 21, 16.

11. Ἰω. 1, 7.

12. Α' Πέτ. 5, 1.

13. Πρ. 9, 16.

«τό εἰς Αὐτόν πιστεύειν»¹⁴.

Τό μαρτύριο τοῦ αἵματος διεδέχθη τό «μαρτύριο τῆς συνειδήσεως» τῶν μοναχῶν καί τῶν ἀσκητικῶς ἀγωνιζομένων Χριστιανῶν. Οἱ μοναχοί στά ἀγιολογικά καί πατερικά κείμενα ὀνομάζονται «μιμηταί τοῦ Κυρίου», «σταυροφόροι», «μάρτυρες», «στρατιῶτες Χριστοῦ» καί κατά τόν Μ. Βασίλειο «συστρατιῶται τῶν ἀγίων τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν»¹⁵. Οἱ τάφοι διαπρεπῶν μοναχῶν πολλάκις ὀνομάζονται «Μαρτύρια», ὡς καί οἱ τάφοι τῶν μαρτύρων¹⁶. Ἡ πρώτη ἀναφορά στό «μαρτύριο τῆς συνειδήσεως» γίνεται ὑπό τοῦ Μ. Ἀθανασίου στόν βίο τοῦ Μ. Ἀντωνίου¹⁷. Ὁ ἀσκητής Νεῖλος γράφει περί αὐτοῦ εἰς μοναχό ἐπιποθοῦντα τό μαρτύριο: «Ἐάν μηδεῖς διώκη σε τύραννος ἕλλην, ἀλλ' ὅμως γίνου ἔτοιμος εἰς μαρτύριον.. πάρεστι διωγμός διά παντός τοῦ βίου· πάρεστι θυμός, πάρεστι ἐπιθυμία αἰσχρά, πάρεστιν ἀθυμίας καί λύπης καί ἀκηδίας τυραννίς, ἐγγύς σου φόβος ἀκαιρος καί βασκανία παρίσταται, ἐφέστηκε σοι κενοδοξίας ἄρχων καί λαιμαργίας καί μέθης καί τῶν ἄλλων λυμαντηρίων παθῶν. Τούτων γάρ ἕκαστον τήν ἀνθρωπείαν ψυχὴν ἐκδιώκει τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἀγωνίζου τοίνυν καί ἀνδρίζου κατ' αὐτῶν ὡς στρατιώτης Χριστοῦ»¹⁸.

Πρωταίτιος καί ἐφευρέτης τῶν σωματικῶν βασανιστηρίων τῶν μαρτύρων τοῦ αἵματος καί τῶν ψυχικῶν βασανιστηρίων τῶν μαρτύρων τῆς συνειδήσεως εἶναι ὁ ἀντίπαλος, ὁ ἀρχαῖος ἐχθρός. Τοῦτο ἐκφράζει μέ σαφήνεια

---

14. Φιλ. 1, 29.

15. Βασιλείου Μ., Ἀσκητικά, Migne PG 31, 620· 629.

16. Βλ. Ἀνδρέου Φυτράκη, *Μαρτύριον καί Μοναχικός βίος*, Ἀθῆναι 1948, σ. 21.

17. Βλ. PG 26, 912.

18. Βλ. PG 79, 421.

καί ὁ ἅγιος Διάδοχος Ἐπίσκοπος Φωτικῆς: «Ὁ γάρ τότε λέγων τοῖς ἀγίοις μάρτυσι διὰ τῶν ἀνόμων ἐκείνων ἀρχόντων. Ἀρνήσαθε τόν Χριστόν, ποθήσατε δέ τάς βιωτικές δόξας, καί νῦν ταῦτα ἐφέστηκε δι' ἑαυτοῦ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ ἀδιαλείπτως λέγων. Ὁ τότε ἀλγύνων τά τῶν δικάϊων σώματα καί ὑβρίζων ἐσχάτως τούς τῆς τιμῆς διδασκάλους διὰ τῶν ὑπηρετούντων τοῖς διαβολικοῖς ἐκείνοις φρονήμασιν αὐτός καί νῦν τοῖς τῆς εὐσεβείας ὁμολογηταῖς ἐπάγει τά διάφορα πάθη μετά ὑβρεων πολλῶν καί ἐξουδενώσεων, ὅτε μάλιστα πολλῇ δυνάμει τοῖς καταπονυμένοις πένησι διὰ τήν δόξαν τοῦ Κυρίου βοηθοῦσιν. Καί διὰ τοῦτο ἐχρῆν μετά ἀσφαλείας καί ὑπομονῆς τό μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν κατεργάζεσθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὑπομένων γάρ, φήσιν, ὑπέμεινα τόν Κύριον καί προσέσχε μοι»¹⁹.

Ὁ πνευματικός ποιμένας καλεῖται, νά συσταυρωθῇ μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό, ἄν ὄχι μέ τό μαρτύριον τοῦ αἵματος, ὅπως ὅποτε ὅμως μέ τό μαρτύριον τῆς συνειδήσεως, μέ τούς ἐκουσίους ἀσκητικούς πόνους καί τίς ἀκούσιες δοκιμασίαι καί θλίψεις. Ὁ πνευματικός ἀγώνας κατά τῶν ἀντιθέων δυνάμεων – τῶν ἔνδοθεν καί ἐξωθεν προερχομένων – εἶναι μαρτύριον ἀναπόδραστο. Διά τῆς μυστικῆς συσταυρώσεώς του μέ τόν Χριστό συμμετέχει στήν σταυρική Θυσία τοῦ Ἀρχιποιέμενος καί δύναται νά αἰσθάνεται καί νά λέγῃ τόν Παύλειον λόγο: «Χριστῷ συνεσταύρωμαι ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοί Χριστός». Ταυτίζει τό θέλημα του μέ τό θεῖο θέλημα καί τίς ἐνέργειαι του μέ τίς θεῖαι ποιμαντορικές ἐνέργειαι Αὐτοῦ.

---

19. Διαδόχου Φωτικῆς, *Κεφάλαια γνωστικά* ρ', δ, SC 5, 156, 23-157, 9.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

**Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ
ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ
ΠΟΙΜΕΝΟΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΥΠΟΣ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ

Ἡ προσωπικότης τοῦ πνευματικοῦ ποιμένου, πού σκιαγραφεῖται κατωτέρω κατά τά ποιμαντορικά πρότυπα τῶν Ἀγίων καί τήν ποιμαντική θεολογία τους, συγκροτεῖται βασικά ἀπό ὠρισμένα «ἐκ τῶν, ὧν οὐκ ἄνευ», ποιμαντορικά προσόντα, ἀρετές καί χαρίσματα. Συνιστᾷ δέ ὑπερχρονικό πρότυπο πρὸς μίμηση ὑπὸ τῶν πνευματικῶν ποιμένων στο μέτρο πού μιμεῖται τό Ἀρχέτυπο: Τόν Ἀρχιποίμενα Ἰησοῦ Χριστό, κατά τό Παύλειο λόγο: «Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ἐγὼ Χριστοῦ»¹.

Εἶναι παράγγελμα ἀποστολικό καί πατερικό, νά ἀναδειχθοῦν οἱ ποιμένες πρότυπα τοῦ ποιμνίου. Εἶναι ἡ παράκληση τοῦ Πέτρου πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους: «Πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος καί μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, ὁ καί τῆς μελ-

---

1. Α΄ Κορ. 11, 1.

λούσης αποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνός, ποιμάνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον τοῦ Θεοῦ, ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς ἀλλ' ἐκουσίως, μηδὲ αἰσχροκερδῶς ἀλλὰ προθύμως, μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποίμενος κομειῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον»². Εἶναι ἡ παραίνεση τοῦ Παύλου πρὸς Τίτο καὶ Τιμόθεο διὰ τῶν ποιμαντικῶν ἐπιστολῶν του, τὸν μὲν Τίτο προτρέπων νὰ παράσχη ἑαυτὸν κατὰ πάντα «τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα, ἀφθαρσίαν, λόγον ὑγιῆ, ἀκατάγνωστον, ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῆ μηδὲν ἔχων περὶ ἡμῶν λέγειν φαῦλον»³, εἰς δὲ τὸν Τιμόθεο λέγων: «τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ»⁴. Τοῦτο τὸ χωρίο ὁ ἱερός Χρυσόστομος σχολιάζει οὕτω: «**Τύπος γίνου τῶν πιστῶν**... τουτέστι τὸ ἀρχέτυπον τοῦ βίου αὐτός ἔσο, ὥσπερ εἰκὼν προκείμενος, ὥσπερ νόμος ἔμφυχος, ὥσπερ κανὼν καὶ ὄρος εὐζωΐας. Τὸν γὰρ διδάσκαλον τοιοῦτον εἶναι χρή»⁵. Ὁ Μ. Βασίλειος συνιστᾷ στοὺς πνευματικούς ποιμένες, νὰ μὴ λησμονοῦν αὐτὸ τὸ ἀποστολικὸ παράγγελμα: «**Χρή τοίνυν τὸν προεστῶτα μεμνημένον τῆς τοῦ Ἀποστόλου παραγγελίας λέγοντος, «τύπος γίνου τῶν πιστῶν**», πάσης ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἐναργές ὑπόδειγμα τὸν ἑαυτοῦ βίον παρέχειν, ὡς μηδεμίαν τοῖς διδασκομένους ἀφορμὴν καταλιμπάνειν πρὸς τὸ ἀδύνα-

---

2. Α' Πέτ. 5, 1-4.

3. Τίτ. 2, 7-8.

4. Α' Τίμ. 4, 12.

5. Ἰω. Χρυσόστομος, *Εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον Α' ἐπιστολή*, ΙΓ, α, Migne P.G. 62, 565.

τον ἢ εὐκαταφρόνητον ἠγγεῖσθαι τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου»⁶.

Ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης γράφει σχετικῶς: «Εἰ τύπος ἱερεὺς τοῦ ποιμνίου καὶ φῶς τῆς Ἐκκλησίας ὠνομάσθη καὶ ὑπάρχει, ἀνάγκη τοῖς ἡθεσιν αὐτοῦ συνεκτυποῦσθαι τὸ ὑπήκοον ὡς σημάντρῳ κηρόν»⁷. Ἡ ἀνάδειξη τοιούτων προτύπων εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἐπιβεβλημένη, ἐφ' ὅσον, ὡς μιμητὲς τοῦ Ἀρχιποίμενος, ἀνάγουν καὶ τοὺς ἀσθενεστεροὺς εἰς αὐτὴν τὴν μίμηση καὶ ἐξομοίωση. Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειο «εἰ γὰρ οὗτος ὅρος χριστιανισμοῦ, μίμησις Χριστοῦ ἐν τῷ μέτρῳ τῆς ἐνανθρωπήσεως, κατὰ τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἐκάστου κλήσει, οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι τοὺς ἔτι ἀσθενεστεροὺς διὰ τῆς ἑαυτῶν μεσιτείας προβιβάζειν ὀφείλουσι τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐξομοίώσει, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον λέγοντα: μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ»⁸.

---

6. Μ. Βασιλείου, Ὅροι κατὰ πλάτος, ΜΓ, ΒΕΠΕΣ 53, 204.

Βλ. Κωνστ. Δωρ. Μουρατίδου, Χριστοκεντρικὴ Ποιμαντική ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς τοῦ Μ. Βασιλείου, Ἀθήναι 1969².

7. Ἐπιστολές.

8. Μ. Βασιλείου, Ὅροι κατὰ πλάτος, ΜΓ, ΒΕΠΕΣ 53, 204.

Βλ. Α' Κορ. 11, 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΩΣ ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΟΙΜΕΝΟΣ

Ποιμαντορικά πρότυπα υπήρξαν ὅλοι οἱ Ἀπόστολοι. Ἰδιαιτέρως ὅμως ἐξάιρεται ἡ προσωπικότης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὑπό τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου εἰς τόν Λόγον του φέροντα τίτλον: «*Ἀπολογητικός τῆς εἰς τόν Πόντον φυγῆς ἔνεκεν καί αὐθις ἐπανόδου ἐκεῖθεν μετά τήν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν, ἐν ᾧ τί τό τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα*» καί ὑπό τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου εἰς Λόγον Δ' αὐτοῦ «*Περί Ἱερωσύνης*». Καί ὁ μέν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος διερωτᾶται: «...ποῖος θά ἠμποροῦσε νά ἐξετάσῃ ἐπαξίως τήν καθημερινήν φροντίδα καί καθοδήγησιν, τήν φροντίδα καί τό ἐνδιαφέρον διά τόν καθένα χωριστά, τήν φροντίδα δι' ὅλας τάς Ἐκκλησίας, τήν συμπάθειαν καί τήν ἀγάπην πρός ὅλους; Ἐπεφτε κάποιος εἰς πειρασμόν καί ἀσθενοῦσε ὁ Παῦλος, καί ἄλλος ἐσκανδα-

λίζετο καί ὁ Παῦλος κατεκαίετο¹.

Ἡ δέ προθυμία διά τήν διδασκαλίαν; Οἱ διάφοροι τρόποι τῆς θεραπείας; Ἡ Φιλανθρωπία; Ἡ αὐστηρότης πάλιν; Ὁ συνδυασμός καί τῶν δύο καί ἡ συγχώνευσίς των; Εἰς τρόπον ὥστε νά μή εἶναι οὔτε μαλακοί ἐξ αἰτίας τῆς καλωσύνης, οὔτε νά εἶναι πολύ σκληροί ἐξ αἰτίας τῆς αὐστηρότητος... Πότε ἀποκόπτει ἀπό τήν Ἐκκλησίαν² καί πότε προσφέρει ἀγάπην³. Πότε θρηνεῖ καί πότε ἐνθουσιάζεται καί χαίρει. Πότε ποτίζει μέ γάλα καί πότε πλησιάζει εἰς τά μυστήρια. Πότε ταπεινώνεται μαζί μέ τοὺς ἄλλους καί πότε ἀνυψώνει τόν ἑαυτόν του. Πότε εἶναι ἐλάχιστος ἀπό τοὺς ἀποστόλους⁴ καί πότε παρουσιάζει ἀπόδειξιν περί τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ δι' αὐτοῦ⁵. Πότε ἐπιθυμεῖ τόν θάνατον καί θυσιάζεται καί πότε ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι συμφερότερον δι' αὐτούς νά παραμείνη εἰς τήν ζωήν⁶. Διότι δέν ἐπιδιώκει τό ἰδικόν του συμφέρον, ἀλλά τό συμφέρον τῶν τέκνων του τῶν πιστῶν, τοὺς ὁποίους ἐγέννησεν εἰς Χριστόν διά τοῦ Εὐαγγελίου⁷. Αὐτό εἶναι τό βασικόν καθήκον κάθε πνευματικοῦ ἡγέτου, τό νά παραβλέπη εἰς κάθε περίπτωσιν τό ἰδικόν του συμφέρον πρὸς χάριν τοῦ συμφέροντος τῶν ἄλλων.

Καυχᾶται διά τὰς ἀσθενείας καί τὰς θλίψεις του. Ὡσάν νά πρόκειται διά κάποιο στολίδι, ὑπερηφανεύεται διά τήν νέκρωσίν του ἐν Χριστῷ. Εἶναι ὑπεράνω τῶν σαρκικῶν καί εὐφραίνεται μέ τά πνευματικά. Κατέχει ὑψηλήν

---

1. Β' Κορ. 11, 29.

2. Α' Κορ. 5, 5.

3. Β' Κορ. 2, 8.

4. Α' Κορ. 15, 9.

5. Β' Κορ. 13, 3.

6. Φιλιπ. 1, 23-24.

7. Α' Κορ. 4, 15.

γνώσιν καί λέγει ὅτι βλέπει ὡσάν μέσα ἀπό καθρέπτη καί αἰνίγμα... Ὑπερασπίζεται τούς πάντας, εὐχεται δι' ὅλους, ἀνάπτει ζῆλον εἰς ὅλους, φλέγεται ἀπό ἀγάπην δι' ὅλους, καί δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται ἔξω ἀπό τόν Νόμον καί δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ζοῦν μέ τόν Νόμον. Εἶναι κήρυξ τῶν εἰδωλολατρῶν καί προστάτης τῶν Ἰουδαίων. Ἐτόλμησε δέ νά κάμη καί κάτι μεγαλύτερον διά τούς ἀδελφούς του κατά σάρκα, διά νά τολμήσω καί ἐγώ ὁ ἴδιος νά εἶπω κάτι τέτοιο, νά εὐχηθῆ δηλαδή ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης του ἀγάπης νά ζήσουν αὐτοί ἀντί τοῦ ἰδίου μέ τόν Χριστόν⁸. Ὡ, πόση εἶναι ἡ μεγαλοψυχία του! Ὡ, πόση εἶναι ἡ θερμῆ τοῦ πνεύματός του! Μιμεῖται τόν Χριστόν, ὁ ὅποιος ἔγινε δι' ἡμᾶς κατάρα⁹, ὁ ὅποιος ἀνέλαβε τάς ἀδυναμίας μας¹⁰ καί ἐβάστασε τάς ἀσθενείας μας... καί διατί νά τά ἀναφέρω ἕνα πρὸς ἕνα χωριστά; Διότι θεωρεῖ τά πάντα ἀσήμαντα καί μικρότερα ἀπό τήν ἐπιθυμίαν του, ἐπειδῆ ζῆ ὄχι διά τόν ἑαυτόν του ἀλλά διά τόν Χριστόν καί διά τό κήρυγμα καί ἐπειδῆ ἔχει σταυρώσει τόν κόσμον διά τόν ἑαυτόν του καί ἔχει σταυρωθῆ διά τόν κόσμον καί τήν ὄρατῆν κτίσιν...»¹¹.

---

8. Ρωμ. 9, 3.

9. Γαλ. 3, 13.

10. Ἡσ. 53, 4.

11. Γαλ. 6, 14. Βλ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος Β' Ἀπολογητικός τῆς εἰς τόν Πόντον φυγῆς ἔνεκεν καί αὐθις ἐπανόδου ἐκεῖθεν μετά τήν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν, ἐν ᾧ τί τό τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἄπαντα τά ἔργα, 1 Λόγος (Προσωπικάι σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία), Βίος - Συγγράμματα - Θεολογικάι ἀντιλήψεις ὑπό Παναγιώτου Κ. Χρήστου, Εἰσαγωγή - κείμενον - μετάφρασις - σχόλια ὑπό Νικολάου Ἐμμ. Ἀποστολάκη, Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλη-

Ὁ δὲ ἱερός Χρυσόστομος λέγει: «Ὁ Παῦλος μέ τήν προσευχήν ἀνιστοῦσε νεκρούς¹² καί ἐνεργοῦσε καί ἄλλα παρόμοια θαύματα¹³, ὥστε ὑπό τῶν εἰδωλολατρῶν νά νομισθῆ καί Θεός. Καί προτοῦ ἀποθάνη, ἤξιώθη ν' ἀρπαγῆ μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ καί ν' ἀκούσῃ λόγια πού δέν ἐπιτρέπεται ν' ἀκούσῃ ἀνθρωπίνη φύσις...¹⁴ Πῶς νά περιγράψῃ κανεῖς τόν ζῆλον, τήν ἐπιείκειαν, τούς συνεχεῖς κινδύνους, τάς ἄλλεπαλλήλους φροντίδας, τήν ἀκατάπαυστον στενοχωρίαν διά τάς Ἐκκλησίας, τήν συμπάθειαν πρὸς τούς ἀσθενεῖς, τάς πολλές θλίψεις, τούς διαρκῶς ἀνανεουμένους διωγμούς, τούς καθημερινούς θανάτους¹⁵; Ποῖος τόπος τῆς οἰκουμένης, ποία στερεά, ποία θάλασσα δέν ἐγνώρισε τά κατορθώματα τοῦ δικαίου τούτου; Ἀκόμη καί ἡ ἔρημος τόν ἐγνώρισε καί τόν ἐδέχθη πολλάκις, ὅταν ἐκινδύνευεν. Ὑπέμεινεν ἐπιβουλάς κάθε εἶδους καί ἐκέρδισε νίκας κάθε μορφῆς καί ποτέ δέν ἔπαυσε ν' ἀγωνίζεται καί νά θριαμβεύῃ. Ἀλλά χωρίς νά τό καταλάβω ἤρχισα νά ὑβρίζω τόν ἄνδρα. Διότι τά κατορθώματά του ὑπερβαίνουν τήν δύναμιν κάθε λόγου γενικῶς, εἰδικώτερα δέ τόν ἰδικόν μου τόσον πολύ, ὅσον ὑπερτεροῦν ἐμέ οἱ δόκιμοι ρήτορες. Παρ' ὅλα αὐτά ὅμως (ἐπειδὴ ξεύρω ὅτι ὁ μακάριος θά μέ κρίνῃ ὄχι ἀπό τά ἀποτελέσματα τῆς προσπαθείας μου, ἀλλ' ἀπό τήν προαίρεσίν μου) δέν θά σιωπήσω ἕως ὅτου εἰπῶ τοῦτο, τό ὅποῖον εἶναι τόσον ἀνώτερον ἀπό τά λεχθέντα, ὅσον ἀνώτερος εἶναι ἐκεῖνος ἀπό ὅλους τούς ἀνθρώπους. Ποῖον εἶναι λοιπόν αὐτό;

σίας 18, Πατερικαί ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1975, σ. 140-147.

12. Πράξ. 20, 9-10.

13. Πράξ. 19, 11.

14. Β' Κορ. 12, 2 ἐξ.

15. Β' Κορ. 11, 23 ἐξ. Ρωμ. 8, 36.

Ἐπειτα ἀπό τόσα κατορθώματα, ἔπειτα ἀπό τοὺς ἀναριθμήτους στεφάνους ἠύχθη ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν γέεναν καὶ νά παραδοθῇ εἰς τὴν αἰωνίαν τιμωρίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι πολλάκις τὸν ἐλιθοβόλησαν καὶ προσεπάθησαν νά τὸν φονεύσουν»¹⁶.

---

16. Ρωμ. 9, 3. Βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου Λόγος Γ, 6, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, *Οἱ περὶ Ἱερωσύνης Λόγοι*, Εἰσαγωγή – κείμενον – μετάφρασις – σχόλια ὑπὸ Παναγιώτου Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1954, σ. 170-173.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΚΑΤΑ ΠΑΥΛΟΝ ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΣΟΝΤΑ

Ο Απόστολος Παῦλος δέν παρέδωκε μόνον ἑαυτόν ὡς πρότυπο πνευματικοῦ ποιμένος ἀλλά σκιαγράφησε καί θεωρητικῶς τήν εἰκόνα τοῦ ἀληθοῦς ποιμένος στίς δύο πρὸς Τιμόθεον καί πρὸς Τίτον ποιμαντικές ἐπιστολές του, οἱ ὁποῖες εὐλόγως ἐθεωρήθησαν ὡς τό πρῶτο καί σπουδαιότατο πόνημα τῆς ποιμαντικῆς ἐπιστήμης. Σκοπός τῶν τριῶν αὐτῶν ἐπιστολῶν ἦτο, νά ὀρίση τά προσόντα καί τά καθήκοντα καί νά ρυθμίση τά ἦθη τῶν κατά τόπους πνευματικῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας. Διά τοῦτο πᾶς ὁ ἀναδεχόμενος ἔργο ποιμαντορίας ὀφείλει νά ἔχη αὐτές πρό ὀφθαλμῶν. Ὁ Απόστολος Παῦλος γιά τήν σύνταξη τῶν τριῶν αὐτῶν ἐπιστολῶν ἐκλήθη Πατέρας καί Θεμελιωτῆς τῆς Ποιμαντικῆς.

Τά βασικά προσόντα, πού πρέπει νά κοσμοῦν τόν πνευματικό ποιμένα, τά παρέχει στήν πρώτη πρὸς Τιμό-

θεον ἐπιστολή (3, 3) γράφων: «δεῖ οὖν τόν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικός ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μή πάροινον, μή πλήκτην, μή αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον».

Ἄνεπίληπτος εἶναι ὁ ἀμεμπτος, ὁ ἀκέραιος, ὁ ἔχων βίον καθάρου. Καί τοιοῦτος πρέπει νά εἶναι ὁ ἱερεὺς καί ὁ ἐπίσκοπος, διότι πάντες πρὸς αὐτόν ἀτενίζου, ὡς πρὸς φωτιστικὴ λυχνία, ὡς πρὸς εἰκόνα ἠθικῆς τελειότητος, στήν ὁποία ἀναζητοῦν πᾶσαν ἀρετή, ὡς πρὸς πνευματικούς αὐτῶν πατέρες καί διδασκάλους, ὡς μυσταγωγούς τῶν Θεῶν καί ὡς μεσίτες μεταξύ αὐτῶν καί τοῦ Θεοῦ, πού φέρουν τήν θεῖαν εἰκόνα ἀκηλίδωτο. Διά τοῦτο ἔχουν τήν ἀξίωση, ὅπως οἱ πράξεις καί τά ἔργα τους συμφωνοῦν πρὸς τήν ἱερότητα καί ἀγιότητα τοῦ λειτουργήματός τους, καί γίνονται αὐστηροί, ἀνεπιεικεῖς καί ἀδυσώπητοι κριτές τῶν πράξεων τῶν ἱερέων. Καί, ἐάν μόλις κατορθώνη νά ἀποβῆ ἄτρωτος ὁ ἄμωμος καί ἀκηλίδωτος, εἰς ποίαν ἀμηχανία μέλλει νά εὑρεθῆ ὁ ἀμαυρώσας τόν βίον του μέ πράξεις ἐπιλήψιμες; Πῶς νά διαφύγη τίς προσβολές καί κατακρίσεις τῶν ἀδυσωπῆτων αὐτοῦ ἐχθρῶν; διότι οὐδέν τοσοῦτον ταχύτερον διαφημίζεται καί διακωδωνίζεται, ὅσον τό τοῦ ποιμένος ἀμάρτημα. Τά δέ τῆς ἐκπομπεύσεως ἀποτελέσματα εἶναι ἡ προσβολή τοῦ κύρους του, ἡ ἀφαίρεση τῆς ἱεροπρεποῦς παρρησίας καί τοῦ θάρρους του πρὸς διδασκαλία. Ἄλλ' ἀκόμη καί ἂν διέφυγε τά μάτια τῶν ἀνθρώπων, ὁ χωλαίνων στή σωφροσύνη καί καθαρότητα τοῦ βίου συναισθάνεται, ποιός ἰσχυρός φραγμός καί ἀδιάβατο χάσμα ὑπάρχει μεταξύ αὐτοῦ καί τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ἡ δέ τύψη τῆς συνειδήσεως, ὡς ἄορατο χέρι, ἐμποδίζει τόν ἀναξίως εἰσελθόντα, νά προχωρήσῃ εἰς τά ἅγια τῶν ἁγίων.

Ὁ πνευματικὸς ποιμένας πρέπει νά εἶναι μιᾶς γυναι-

κός άνδρας, εάν προέρχεται από τόν έγγαμο κλήρο.

Χρειάζεται προσεκτική φροντίδα και επαγρύπνηση έφ' έαυτοῦ και επί τοῦ ποιμνίου του, νηφαλιότητα. Νηφάλιον, έξ έπόψεως ποιμαντικῆς, έννοεῖ τόν όξυδερκῆ, τόν διορατικό, τόν άγρυπνο φύλακα τῆς ποιμνης, τόν μή τά τοῦ έαυτοῦ αποβλέποντα αλλά τά τῶν άλλων. Ός έπισημαίνει και ό ιερός Χρυσόστομος, «*Νηφάλιον εἶναι δεῖ τόν ιερέα και διορατικόν και μυρίους πανταχόθεν κεκτῆσθαι τούς όφθαλμούς, οὐχ ώς έαυτῶ μόνον, αλλά και πλήθει ζῶντα τοσοῦτω*»¹. Τό άνεπίληπτο προϋποθέτει τήν σωφροσύνη και κοσμιότητα. Τό όνομα τῆς σωφροσύνης έκφράζει τήν δύναμη αὐτῆς, διότι σημαίνει τήν ύγεία τῶν φρενῶν και τήν έκ Θεοῦ δοθεῖσα ρώμη αὐτῶν. Υπό τοῦ Άγίου Νεκταρίου όρίζεται ώς «*ή μετά σοφίας και φρονήσεως εὔτακτος οἰκονομία πάντων τῶν ψυχικῶν κινήματων*»², ή έλευθερία έκ τῶν παθῶν³, «*ρώμη και φῶς ψυχῆς άπαθοῦς*»⁴. Εἶναι φῶς, πού φωτίζει τούς όφθαλμούς τῆς ψυχῆς, γιά νά βλέπουν τήν αλήθεια. Υπό τοῦ Νικηφόρου Καλογεραῦ όρίζεται ώς δύναμη τῆς ψυχῆς, πού έξαφανίζει τά ἴχνη τῶν αἰσχροῶν διανοημάτων και διαλύει τήν φλεγμονή τῶν παθῶν. Εγκωμιάζεται δέ ώς ή έξοχωτέρα και λαμπροτέρα πασῶν τῶν άρετῶν, ή ήγεμονίς και ή δέσποινα, ή όποία περιφρουρεῖ τίς πνευματικές, ήθικές και σωματικές δυνάμεις εὔσταθεις και έδραϊες. Επιδραφιλεύει

1. Αὐτόθι, σ. 104.

2. Άγίου Νεκταρίου Κεφαλαῦ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Τό γνώθι σαυτόν*, έκδ. Νεκταρίου Παναγοπούλου, Άθῆναι 2001⁵, σ. 220.

3. Αὐτόθι.

4. Άγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Όρθόδοξος Ίερά Κατήχησις*, έκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 164.

στόν σώφρονα μακροβιότητα μετ' εὐδαιμονίας καί ἐπιτυχίας πασῶν τῶν εὐγενῶν αὐτοῦ ἐπιθυμιῶν, καθιστᾷ τόν βίον του σοβαρό καί αἰδέσιμο καί παρασκευάζει εἰς αὐτόν γήρας τίμιο καί δόξα ἀθάνατο. Ἀρετή ὄντως ὠραιότερα, τῆς ὁποίας τό κάλλος πάντοτε χλοάζει καί ἐαρίζει καί εἰς κάθε ἡλικία χαριτωμένο, ἐράσιμο, ἀνθηρό καί θαυμάσιο φαίνεται. Τά πάντα σὺν τῷ χρόνῳ μαραίνονται, ἀμαυροῦνται καί φθείρονται. Μόνη δέ ἡ σωφροσύνη παραμένει μέχρι τελευταίας πνοῆς θάλλουσα καί παρασκευάζει δόξα μετά θάνατο καί μνήμη ἀγαθῆ⁵.

Θεωρεῖται ὡς ἠθικό χαρακτηριστικό τῆς ἀληθοῦς, ἐσωτερικῆς, ποιμαντορικῆς κλήσεως, διότι εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐν τῇ σωφροσύνῃ καί τῇ ἀγνότητι τοῦ βίου ἡ ποιμαντορία ἔχει τήν ὑπόστασι. Ὁ χωλαίνων εἰς αὐτήν εἶναι ἀκατάλληλος καί ἀνεπιτήδειος γιά τό ἀξίωμα τῆς ποιμαντορίας, ἀκόμη καί ἂν διαθέτῃ πάντα τά λοιπά ποιμαντορικά προσόντα· διότι, ἐάν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ζητῇ παρά πάντων τῶν χριστιανῶν, νά παραστήσουν τά σώματά τους «*θυσίαν ζῶσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ*»⁶ ὡς λογική λατρεία, πόσο μᾶλλον τοῦτο ἀπαιτεῖται παρ' ἐκείνων, πού ἔχουν περιβληθῆ τήν ἱερωσύνη, πού ὡς κύριο ἔργο τους ἔχουν, νά προσφέρουν ἐκάστοτε τήν ἀνάιμακτο θυσία; Διά τοῦτο στήν ποιμαντική αὐτή ἐπιστολή του κατατάσσει τήν σωφροσύνη καί τήν κοσμιότητα – τήν σεμνότητα τοῦ ἥθους, τήν ἱεροπρέπεια – μεταξύ τῶν βασικῶν προσόντων, πού πρέπει νά διακρίνουν τόν πνευματικό ποιμένα.

Ὁ πνευματικός ποιμένας ὀφείλει νά μὴ ὑπολείπεται τῶν ποιμαιομένων στήν φιλοξενία. Πρωτίστως δέ ὀφείλει νά

---

5. Νικηφόρου Καλογερά Ἀρχιμανδρίτου, *Ἡ Ποιμαντική*, ἐν Ἀθήναις 1883, σ. 116-117.

6. Ρωμ. 12, 1.

είναι διδακτικός δι' ἔργου καὶ λόγου καὶ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος, «ἵνα δυνατός ᾗ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχει», ὡς γράφει πρὸς Τίτον (1, 9). Ὁ πνευματικός ποιμένας φέρει, ὡς τροφή καὶ φάρμακο τῶν ψυχῶν, τὸν θεῖο λόγο. Τοῦτο εἶναι πρωταρχικό καθῆκον καὶ ἰδιαίτατον αὐτοῦ προσόν.

Δέν πρέπει νά εἶναι πάροινος, δηλ. μέθυσος ἢ ὑβριστής καὶ αὐθάδης, ἀλλά γλυκύς, ἤρεμος, μετριοπαθής καὶ μετρημένος στοὺς λόγους του. Μὴ πλήκτης τῶν συνειδήσεων καὶ βαρὺς ἐλεγκτής προσώπων, σκανδαλίζων καὶ ἀποκρούων τῆς Ἐκκλησίας ἢ χειροδίκης.

Μὴ αἰσχροκερδής, ἀλλ' ἐπιεικής, ἄμαχος, ἀφιλάργυρος. Ἡ αἰσχροκέρδεια καθιστᾷ τοὺς αἰσχροκερδεῖς ἀνεπιεικεῖς, φιλέριδας καὶ φιλαργύρους· ἐλαττώματα ὅλως ἀνάρμοστα ὄχι μόνο στοὺς ποιμένες ἀλλὰ καὶ στοὺς ποιμαινομένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΟΙΜΕΝΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Μετά τούς Ἀποστόλους ὑπερχονικά, ποιμαντορικά πρότυπα διατελοῦν οἱ διάδοχοι αὐτῶν καί μιμητές τοῦ Ἀρχιποίμενος, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί πάντες οἱ διά τῶν αἰώνων ἅγιοι ποιμένες. Ἐκεῖνοι ὅμως πού ἐξεικονίζουν τό πρότυπο τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος ὄχι μόνον διά τῆς προσωπικότητός τους καί τῆς ποιμαντικῆς τους πράξεως ἀλλά καί θεωρητικῶς, διά τῆς ποιμαντικῆς θεολογίας τους, εἶναι κυρίως οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας: Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὁ κατ' ἐξοχήν ποιμαντικός Θεολόγος, καί ὁ σύγχρονος πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καί Καθηγητής τῆς ποιμαντικῆς Θεολογίας, Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως.

Α. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος

Στόν Λόγο του «*Απολογητικός τῆς εἰς τόν Πόντον φυγῆς ἔνεκεν, καί αὐθις ἐπανόδου ἐκεῖθεν μετά τήν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν, ἐν ᾧ τί τό τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα*»¹ ἀφοῦ πρῶτον ἐκθέτει τά αἷτια τῆς φυγῆς του μετά τήν χειροτονία του εἰς πρεσβύτερον, πού εἶναι ἡ ἀγάπη του γιά τήν μοναχική ζωή, ἡ ἐντροπή του δι' ἐκείνους πού ἐπιδιώκουν τό ποιμαντορικό ἀξίωμα, χωρίς νά εἶναι ἄξιοι, ἀλλά κυρίως τό δέος καί ὁ σεβασμός πρός τό ὑπόργημα τῆς διαποιμάνσεως ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἀναφέρεται στό πρόσωπο καί στό ἔργο τοῦ πνευματικοῦ ποιμένου.

Εἶναι πράγματι «*τέχνη... τεχνῶν καί ἐπιστήμη ἐπιστημῶν*» τό νά καθοδηγῇ κανεῖς τόν ἄνθρωπον, «*τό πολυτροπώτατον ζῶον καί ποικιλώτατον*»² ὡς προσφυῶς χαρακτηρίζει τό ἔργο τοῦ πνευματικοῦ ποιμένου. Τό ἔργο τοῦτο εἶναι θεραπευτικό, εἶναι ἰατρική ψυχῶν, διότι καί τό ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας εἶναι θεραπευτικό, «*τῆς ἀσθενείας ἰατρεία τῆς ἡμετέρας*»³. Οἱ δέ πνευματικοί ποιμένες εἶναι αὐτῆς «*τῆς θεραπείας ὑπηρέται καί συνεργοί*»⁴. Συγκρινομένη ἡ ἰατρική ψυχῶν μέ τήν ἰατρική τῶν σωμάτων εἶναι

---

1. Βλ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἄπαντα τά ἔργα, 1 Λόγοι (Προσωπικά σχέσεις καί Ἐκκλ. Διακονία), Βίος – Συγγράμματα – Θεολογικά ἀντιλήψεις ὑπό Παναγιώτου καί Χρήστου, Εἰσαγωγή – κείμενον – μετάφρασις – σχόλια ὑπό Νικολάου Ἐμμ. Αποστολάκη, Ε.Π.Ε. 18, Πατερικά ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 195, σ. 74-215.

2. Αὐτόθι, σ. 94.

3. Αὐτόθι, σ. 106.

4. Αὐτόθι.

ἀσυγκρίτως δυσκολωτέρα καί ὁ σκοπός τῆς ἀσυγκρίτως ὑψηλότερος. Ὁ σκοπός τῆς ποιμαντικῆς, ὡς ἰατρικῆς ψυχῶν, ταυτίζεται μέ τόν σκοπό τῆς θείας οἰκονομίας, πού εἶναι ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, κατά τόν ἱερό Γρηγόριο· εἶναι ἡ ἀναπτέρωση τῆς ψυχῆς, ἡ ἀρπαγή της ἀπό τόν κόσμον καί ἡ προσφορά της στόν Θεό: «**πτερῶσαι ψυχήν, ἀρπάσαι κόσμου, καί δοῦναι Θεῷ**», καί τό κατ' εἰκόνα ἢ νά τό διατηρήσῃ, ὅταν παραμένῃ, ἢ νά τό χειραγωγήσῃ, ὅταν κινδυνεύῃ, ἢ νά τό διασώσῃ, ὅταν ἔχῃ διαρρεῦσῃ, νά καταστήσῃ τόν Χριστό ἔνοικο στίς καρδιές διά τοῦ Πνεύματος· καί τό κυριώτερο, νά κάμῃ Θεό καί τῆς ἄνω μακαριότητος (ἄξιον) ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τήν ἄνω παράταξιν⁵. Οἱ πνευματικοί ποιμένες, γιά νά καταστοῦν ἰατροί τοῦ ποιμνίου τους, πρέπει οἱ ἴδιοι νά εἶναι θεραπευμένοι καί νά διαθέτουν αὐτογνωσία⁶. Ὡς ἐκεῖνοι, πού περιπατοῦν ἐπάνω εἰς ἓνα σχοινί μετέωρο καί ὑψηλό (σχοινοβατοῦν), διατρέχουν τόν κίνδυνον, νά γείρουν πρός τήν μία ἢ τήν ἄλλη πλευρά καί νά πέσουν, ἀσφάλειά τους δέ ἀποτελεῖ ἡ ἰσορροπία, οὕτω καί οἱ πνευματικοί ποιμένες, ὅποτεδήποτε καί ἄν γείρουν, εἴτε ἀπό κακία, εἴτε ἀπό ἀμάθεια, διατρέχουν κίνδυνον, ὄχι τυχόντα, καί ἐκεῖνοι καί οἱ καθοδηγούμενοι, νά πέσουν στήν ἀμαρτία. Ἀλλά πρέπει νά πορεύωνται στήν ὄντως βασιλική ὁδὸ μέ περίσκεψη, χωρίς νά παρεκκλίνουν μήτε πρός δεξιὰ μήτε πρός ἀριστερά, ὡς λέγουν οἱ Παροιμίες. Οὕτω λοιπόν ἔχουν τά πάθη μας καί τοσοῦτον ἔργον ἐν προκειμένῳ ἔχει νά ἐπιτελέσῃ ὁ ἀγαθός ποιμένας, ὁ ὁποῖος θά γνωρίσῃ καλῶς τίς ψυχές τοῦ ποιμνίου καί θά τίς ὀδηγήσῃ κατά τόν λόγο τῆς ὀρθῆς καί δικαίας ποιμαντικῆς καί ἀξίας τοῦ ἀληθινοῦ ἡμῶν ποιμένος: «**κατά λόγον ποιμαντικῆς, τῆς γε ὀρθῆς καί δι-**

5. Αὐτόθι, σ. 102.

6. Αὐτόθι, σ. 106.

καίας, και τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος ἡμῶν ἀξίας»⁷.

Κατά τό φρόνημα τοῦ ἀγίου πατρός ἡ θεραπεία καί τό σταμάτημα τῆς ψυχικῆς νόσου εἶναι ἔργο ἑνός Πέτρου ἢ ἑνός Παύλου, τῶν μεγάλων τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, οἱ ὅποιοι μαζί μέ τήν λόγῳ καί ἔργῳ ποιμαντορία, ἔλαβαν καί τοῦτο τό χάρισμα καί ἔγιναν «τοῖς πᾶσι... τά πάντα», γιά νά κερδήσουν τούς πάντας⁸. Δι' ἡμᾶς δέ τούς ὑπολοίπους εἶναι μέγα καί ἄν καλῶς κυβερνώμεθα καί καθοδηγοῦμεθα ὑποτασσόμενοι εἰς ἐκείνους, πού ἔχουν ταχθῆ, νά ἐπανορθώνουν καί νά διευθύνουν. Προβάλλει δέ ὡς πρότυπο ποιμένος τόν Παῦλο καί τά ποιμαντορικά προσόντα, πού ἔθεσαν ὡς ὄρους, στίς ποιμαντικές ἐπιστολές του⁹.

Γιά νά ὀδηγήσῃ ὁ πνευματικός ποιμένας τούς πιστούς στήν θέωση, πρέπει ἐκεῖνος πρῶτος νά ἔχη διαβῆ τήν ὁδό καί νά γνωρίζῃ τά στάδιά της. Πρέπει νά καθαρίσωμε πρῶτον τόν ἑαυτόν μας, καί μετά τούς ἄλλους. Νά ἀποκτήσωμε τήν σοφία καί οὕτω νά καταστήσωμε τούς ἄλλους σοφούς. Νά γίνωμε φῶς καί νά φωτίσωμε. Νά προσεγγίσωμε τόν Θεό καί νά ὀδηγήσωμε κοντά Του καί ἄλλους. Νά ἀγιασθῶμε καί νά ἀγιάσωμε. Νά χειραγωγῆσωμε, νά συμβουλευσωμε μετά συνέσεως. Συνιστοῦν ὄρους τῆς Ποιμαντικῆς οἱ θεσπέσιοι τοῦτοι λόγοι: «Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον, εἶτα καθᾶραι· σοφισθῆναι, καί οὕτω σοφίσαι· γενέσθαι φῶς, καί φωτίσαι· ἐγγίσαι Θεῷ, καί προσαγαγεῖν ἄλλους· ἀγιασθῆναι καί ἀγιάσαι· χειραγωγῆσαι μετά χειρῶν, συμβουλευσαι μετά συνέσεως»¹⁰.

Γιά νά ἐπιτευχθῆ ὁ σκοπός τῆς ποιμαντικῆς, πρέπει ὁ

---

7. Αὐτόθι, σ. 114.

8. Α' Κορ. 9, 22. Αὐτόθι, σ. 138.

9. Αὐτόθι, σ. 162.

10. Αὐτόθι, σ. 164.

ἴδιος ὁ πνευματικός ποιμένας νά εἶναι ὑψιπέτης καί δοσμένος στόν Θεό. Πρίν δέ ἀνουψώση τήν ψυχή του, μέ ὄση δύναμη διαθέτει, καί καθάριση ἱκανοποιητικῶς τήν διάνοιά του καί ξεχωρίση κατά πολύ ἀπό τούς ἄλλους, ὡς πρὸς τήν ἐγγύτητα πρὸς τόν Θεό, εἶναι ἐπισηφαλές νά ἀναλάβῃ ἢ τήν καθοδήγησιν τῶν ψυχῶν ἢ τήν μεσολάβησιν μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων· (διότι αὐτή εἶναι περίπου ἡ ἀπυστολή τοῦ ἱερέως)¹¹.

Κινδύνους ἐπίσης περικλείει διά τόν ποιμένα καί τούς ποιμαινομένους ἡ διανοητική ἐνασχόληση μέ τήν Θεολογία –μέ τόν θεῖο λόγο καί ὑψηλό περί τοῦ Τριαδικοῦ δόγματος– ἢ ὅποια δέν εἶναι ἔργο κάθε διανοίας. Ἡ κατανόηση καί ὁ λόγος περί αὐτῶν, ὁ κατανοητός καί ἀντάξιος, χρειάζεται καιρό περισσότερο ἀπό τήν παροῦσα ζωή μας, μᾶλλον δέ καί τώρα καί πάντοτε χρειάζεται τό Ἅγιο Πνεῦμα, διά τοῦ ὁποίου Μόνου «*Θεός καί νοεῖται καί ἐρμηνεύεται καί ἀκούεται*»¹², διότι μόνο μέ τό Καθαρό πρέπει νά ἐγγίσωμε τό Καθαρό.

Γιά νά ὀδηγηθῇ τό κοινό σῶμα τῆς ἐκκλησίας, τό ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπό ἀνθρώπους διαφόρων ἡθῶν καί πνευματικῶν ἐπιπέδων, ὡς ζῶο σύνθετο καί ἀνόμοιο, εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖο ὁ πνευματικός ποιμένας νά εἶναι *ἀπλός* ὡς πρὸς τήν ὀρθότητα ἐν πᾶσι, «*ποικίλος*» ὡς πρὸς τόν τρόπο τῆς οἰκειώσεως ἐνός ἐκάστου καί ὡς πρὸς τήν ὁμιλία *ἐπιτήδειος* καί *κατανοητός* εἰς ὅλους· Διότι οἱ μὲν νήπιοι καί νεοστήρικτοι ἔχουν ἀνάγκη νά τραφοῦν μέ γάλα, δηλ. μέ τά ἀπλούστερα καί στοιχειωδέστερα τῶν διδαγμάτων, ἐφ' ὅσον δέν ἀντέχουν τήν δυνατή τροφή τοῦ λόγου. Οἱ δέ ἔχοντες ἀνάγκη σοφίας, τῆς διδασκομένης στοῦς τελείους, τροφῆς ὑψηλοτέρας καί

---

11. Αὐτόθι, σ. 184.

12. Αὐτόθι, σ. 120.

στερεοτέρας, ἐπειδὴ ἔχουν γυμνασθῆ τά αἰσθητήριά τους πρὸς διάκριση τοῦ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς, θά ἐστεναχωροῦντο, ἐάν ἐποτίζοντο μέ γάλα καὶ ἐτρέφοντο μέ λάχανα, τροφές ἀσθενεῖς. Καί τί πρὸς ταῦτα ἱκανός; Διότι οἱ ἀληθινοὶ πνευματικοὶ ποιμένες δέν εἶναι ὡς οἱ πολλοί, οἱ ὁποῖοι μποροῦν νά καπηλευθοῦν τόν λόγο τῆς ἀληθείας καὶ νά τόν νοθεύσουν, νά ἀναμείξουν δηλ. μέ νερό τόν οἶνο, πού εὐφραίνει τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου¹³.

Ἔχων ἐπίγνωση ὁ ἱερός Γρηγόριος τοῦ μεγαλείου, πού εἶχε ἡ ἱερωσύνη ἀπό τήν ἐποχή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καί ὅτι οὐδεὶς εἶναι ἄξιος τοῦ μεγάλου καὶ Θεοῦ, καί Θύματος καὶ Ἀρχιερέως, ὅστις δέν παρέστηκε πρῶτα τόν ἑαυτό του «θυσίαν ζῶσαν, ἀγίαν» μηδέ τήν λογική λατρεία ἐπέδειξε εὐάρεστο¹⁴, μηδέ προσέφερε στόν Θεό «θυσίαν αἰνέσεως»¹⁵ καί «πνεῦμα συντετριμμένον», τήν μόνη Θυσία πού ἀπαιτεῖ ἀπό ἡμᾶς Ἐκεῖνος, πού προσέφερε τά πάντα, διερωτᾶται, πῶς νά λάβῃ τό θάρρος, νά προσφέρῃ εἰς Αὐτόν τήν ἔξωθεν θυσία, τήν τῶν μεγάλων μυστηρίων ἀντίτυπο· ἢ πῶς νά ὑποδυθῆ ἱερέως σχῆμα καί ὄνομα, πρὶν καταστήσῃ τά χέρια του ἄξια πρὸς τοῦτο μέ ὅσια ἔργα; Πρὶν συνηθίσῃ τά μάτια του νά βλέπουν ὑγιῶς τήν κτίση καὶ πρὸς θαυμασμό μόνον τοῦ Κτίσαντος καί μή ζημία τοῦ Πλάσαντος; Πρὶν ἀνοίξῃ τά αὐτιά του στήν διδασκαλία τοῦ Κυρίου, πρὶν ἀνοίξῃ τό στόμα του γιά νά ἐλκύσῃ Πνεῦμα, πρὶν πατήσῃ σταθερά ἐπάνω στήν πέτρα, πρὶν κατευθυνθοῦν τά βήματά του σταθερά πρὸς τόν Θεό, πρὶν γίνῃ τό κάθε μέλος τοῦ σώματός του ὄπλο δικαιοσύνης καί πρὶν ἀποβάλλῃ κάθε νεκρότητα, ἡ ὁποία θά καταποθῆ ὑπό τῆς ζωῆς καί θά ὑποχωρήσῃ πρό τοῦ

13. Αὐτόθι, σ. 130. Βλ. ψαλμ. 103, 15.

14. Αὐτόθι, σ. 188. Βλ. ψαλμ. 12, 1.

15. Αὐτόθι, σ. 190. Βλ. ψαλμ. 49, 14.

Πνεύματος¹⁶; Ποιός θά δεχθῆ μέ χαρά καί προθυμία, νά τεθῆ ἐπικεφαλῆς τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ δέν ἔχει ἀκόμη πυρποληθῆ στήν καρδιά ἀπό τά ἀγνά καί πεπυρωμένα λόγια τοῦ Θεοῦ διά τῆς διανοίξεως εἰς αὐτόν τῶν Γραφῶν καί ὁ ὁποῖος δέν ἔχει γράφει αὐτά τρεῖς φορές εἰς ὅλο τό πλάτος τῆς καρδιάς του, ὥστε νά ἔχη «νοῦν Χριστοῦ»¹⁷, οὔτε εἰσῆλθε στό βάθος τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν, τῶν ἀποκρύφων διά τούς πολλούς καί ἀοράτων καί σκοτεινῶν, ὥστε νά ἴδῃ τόν ἐντός αὐτῶν ἐνυπάρχοντα πλοῦτο, καί νά δύναται καί ἄλλους νά πλουτίζη συγκρίνων τά πνευματικά μέ ἄλλα πνευματικά;

Ποιός, ἐνῶ δέν ἔχει θεωρήσει ἀκόμη, ὡς εἶναι ἄξιο νά θεωρῆ, τήν τερπνότητα τοῦ Κυρίου καί ἐνῶ δέν ἔχει ἐπισκεφθῆ τόν ναόν αὐτοῦ¹⁸, μᾶλλον δέ ἐνῶ δέν ἔχει γίνει ναός τοῦ ζῶντος Θεοῦ¹⁹ καί ζῶν κατοικητήριον Χριστοῦ ἐν πνεύματι²⁰; Ποιός, ἐνῶ δέν ἔχει ἐπίγνωση τῆς συγγενείας καί διαφορᾶς τύπων καί ἀληθείας καί ἐνῶ δέν ἔχει ἀπομακρυνθῆ ἀπό τούς τύπους καί δέν ἔχει πλησιάσει τήν ἀλήθεια, γιά νά ὑπηρετήσῃ τήν νεότητα τοῦ πνεύματος, ἀφοῦ ἀποφύγῃ τήν παλαιότητα τοῦ γράμματος, καί νά μεταβῆ καθαρῶς στήν Χάρι²¹; Ποιός, ἐνῶ δέν ἔχει ὀδεύσει ἀκόμη καί μέ τήν πράξη καί θεωρία δι' ὄλων τῶν ὀνομασιῶν καί δυνάμεων τοῦ Χριστοῦ, τῶν ὑψηλοτέρων καί πρώτων καί τῶν δι' ἡμᾶς ταπεινοτέρων καί τελευταίων: *Τοῦ Θεοῦ, τοῦ Υἱοῦ, τῆς Εἰκόνας, τοῦ Λόγου, τῆς Σο-*

---

16. Αὐτόθι, σ. 192.

17. Α' Κορ. 2, 16.

18. Πρβλ. Ψαλμ. 26, 4.

19. Β' Κορ. 6, 16.

20. Πρβλ. Ἐφεσ. 2, 22.

21. Αὐτόθι, σ. 192.

φίας, τῆς Ἀληθείας, τοῦ Φωτός, τῆς Ζωῆς, τῆς Δυνάμεως, τῆς Ἀτιμίδος, τῆς Ἀπορροίας, τοῦ Ἀπαυγάσματος, τοῦ Ποιητοῦ, τοῦ Βασιλέως, τῆς Κεφαλῆς, τοῦ Νόμου, τῆς Ὁδοῦ, τῆς Θύρας, τοῦ Θεμελίου, τῆς Πέτρας, τοῦ Μαργαρίτου, τῆς Εἰρήνης, τῆς Δικαιοσύνης, τοῦ Ἁγιασμοῦ, τῆς Ἀπολυτρώσεως, τοῦ Ἀνθρώπου, τοῦ Δούλου, τοῦ Ποιμένου, τοῦ Ἄμνου, τοῦ Ἀρχιερέως, τοῦ Θύματος, τοῦ Πρωτοτόκου πρό κτίσεως, Πρωτοτόκου ἐκ τῶν νεκρῶν, τῆς Ἀναστάσεως· ποιός, ἐνῶ ἀκούει τὰ ὀνόματα καί τὰ πράγματα εἰκῆ καί ὡς ἔτυχε καί δέν ἔχει γίνει κοινωνός τοῦ Λόγου καί δέν ἔχει λάβει γνώση Αὐτοῦ, ὥστε νά κατανοήσῃ τήν ἐννοιά τους· δηλ. διατί τό καθένα ἀπό αὐτά ὑπάρχει καί πότε προσφωνεῖται²².

Ἐν κατακλείδι ποιμένες καί διδάσκαλοι πρός τόν καταρτισμόν τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νά εἶναι οἱ ἀνώτεροι τῶν πολλῶν ὡς πρός τήν ἀρετή καί τήν οἰκείωση τοῦ Θεοῦ²³.

Β. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος

Στήν ποιμαντική Πραγματεία του, πού φέρει τόν τίτλο «Οἱ περί *Τερωσύνης Λόγοι*»²⁴, ἀποσκοπεῖ στήν περι-

---

22. Αὐτόθι, σ. 194.

23. Αὐτόθι, σ. 76.

24. Ἡ πραγματεία αὐτή ἀποβλέπει στήν καταπολέμηση «τῶν μανιωδῶν ἐραστῶν τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος». Συνετάγη ὑπό μορφή διαλόγου, οἱ δέ Λόγοι δέν ἔχουν τήν ἐννοια ἐκφωνηθεισῶν ὁμιλιῶν ἀλλά κεφαλαίων. Φέρει τήν ἐπίδραση τοῦ «Ἀπολογητικοῦ τῆς εἰς τόν Πόντον φυγῆς» τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί ἀνεγνώσθη περισσότερο παντός ἄλλου πατερικοῦ συγγράμματος. Κατά τόν καθηγητή Παναγιώτη Χρήστου «Δέν ἐπιτρέ-

γραφή τοῦ μεγαλείου τῆς Ἱερωσύνης καί στόν καθορισμό τῶν ἀρετῶν καί προσόντων, πού πρέπει νά κοσμοῦν τόν πνευματικό ποιμένα.

Ἀναλογιζόμενος τό ὕψος καί τό μεγαλεῖο τῆς Ἱερωσύνης καί τήν σπουδαιότητα τῆς ποιμαντικῆς διακονίας διερωτᾶται, ποιός πρέπει νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού πρεσβεύει ὄχι μόνον ὑπέρ μιᾶς πόλεως ἀλλ' ὑπέρ πάσης τῆς οἰκουμένης καί παρακαλεῖ τόν Θεό, νά εἶναι εὐσπλαγχνος πρός τίς ἁμαρτίες ὄχι μόνον τῶν ζώντων, ἀλλά καί τῶν ἀπελθόντων. Ἀκολουθῶς δέ ἐκφράζει τό φρόνημά του, ὅτι δέν ἀρκεῖ οὔτε τοῦ Μωϋσέως καί τοῦ Ἥλιου ἢ παρρησία διά ταύτη ἰκεσία²⁵. Διότι προσέρχεται στόν Θεό, ὡς νά ἔχη ἀναλάβει τήν φροντίδα ὅλου τοῦ κόσμου καί ὡς νά εἶναι αὐτός πατέρας ἀπάντων, δεόμενος, νά σβυσθοῦν οἱ πόλεμοι, νά διαλυθοῦν οἱ ταραχές, νά ἐπέλθῃ εἰρήνη, εὐφορον ἔτος καί ζητῶν καί κατ' ἰδίαν καί δημοσία ἀπαλλαγὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἀπό τά ἐπικείμενα κακά. Πρέπει δέ νά διαφέρει αὐτός καθ' ὅλα ἀπό ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὑπέρ τῶν ὁποίων προσεύχεται, ὅσο φυσικά διαφέρει ὁ προεστώς ἀπό τόν προστατευόμενο. Ὅταν δέ καλῆ τό Πνεῦμα τό ἅγιον καί τήν φρικωδεστάτη ἐπιτελῆ θυσία καί τόν κοινό πάντων συνεχῶς ἐγγίξῃ Δεσπότη, πού νά τόν κατατάξωμε αὐτόν, διερωτᾶται... Πόση δέ νά ἀπαιτήσωμε ἀπό αὐτόν καθαρότητα, πόσην εὐλάβεια. Σκέψου, λέγει, ποιὰ πρέπει νά εἶναι τά χέρια, πού διακονοῦν αὐτά τά μυστήρια, ποιὰ πρέπει νά εἶναι ἡ

πεται νά ὑπάρχη κληρικός, ὁ ὁποῖος δέν θά ἔχη μελετήσει ἐπισταμένως τό λαμπρόν τοῦτο ἐγχειρίδιον ποιμαντικῆς». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Οἱ περί Ἱερωσύνης Λόγοι, Εἰσαγωγὴ – κείμενον – μετάφρασις – σχόλια ὑπὸ Παναγιώτου Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1954.

25. Λόγος ΣΤ, 3, Αὐτόθι, σ. 204 ἐξ.

γλῶσσα, πού προφέρει ἐκεῖνα τὰ λόγια, τίνος δέν πρέπει νά εἶναι καθαρωτέρα καί ἀγιωτέρα ἢ ψυχή, πού ὑπεδέχθη τοσοῦτον Πνεῦμα. Τότε καί οἱ ἄγγελοι συμπαρίστανται στόν ἱερέα καί ὄλο τό τάγμα τῶν οὐρανίων δυνάμεων βοᾷ καί γεμίζει ὁ περί τό θυσιαστήριον τόπος πρός τιμή τοῦ Θυσιαζομένου²⁶.

Ὅταν ἴδῃς τόν Κύριον Θυσιασμένον καί Κείμενον καί τόν ἱερέα σκυμμένον ἐπάνω στό Θῦμα καί προσευχόμενο καί πάντας τούς παρισταμένους νά κοκκινίζουν ἀπό τό τίμιον ἐκεῖνο αἷμα, ἄραγε ἀκόμη νομίζεις, ὅτι εἶσαι μέ ἀνθρώπους καί στέκεσαι ἐπάνω στή γῆ καί δέν μεταφέρεσαι εὐθέως στούς οὐρανοῦς καί, ἀφοῦ ἀποδιώξης πᾶσα σκέψη σαρκική, δέν περιβλέπεις μέ γυμνή ψυχή καί καθαρό νοῦ τά ἐν οὐρανοῖς; «Ἡ γάρ ἱερωσύνη τελεῖται μέν ἐπί τῆς γῆς, τάξιν δέ ἐπουρανίων ἔχει ταγμάτων»²⁷, διότι οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλη κτιστή δύναμη, ἀλλά αὐτός ὁ Παράκλητος τήν ἐγκαθίδρυσσε καί κατέστησε ἀνθρώπους, ἀκόμη μένοντας στή σάρκα, ἱκανούς νά διεξάγουν ἀγγέλων διακονία. Διά τοῦτο ὁ ἱερωμένος πρέπει νά εἶναι τόσο καθαρός, σάν νά στέκεται στούς οὐρανοῦς μεταξύ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων.

Ἐδῶ δέν γίνεται λόγος περί στρατηγίας, οὔτε περί βασιλείας ἀλλ' ὑπέρ πράγματος, πού ἀπαιτεῖ ἀγγελική ἀρετή. Καί πράγματι αὐτῶν τῶν ἀκτίνων καθαρωτέρα πρέπει νά εἶναι τοῦ ἱερέως ἢ ψυχή, γιά νά μή τόν ἐγκαταλίπη ποτέ ἔρημον τό Πνεῦμα τό ἅγιον καί νά δύναται νά λέγῃ (ὡς ὁ Παῦλος): «ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοί Χριστός»²⁸.

Ἀναλογίζεται ἐπίσης τήν ἐξουσία, πού ἐδόθη στούς ἱε-

26. Λόγος ΣΤ, 4, αὐτόθι, σ. 206.

27. Λόγος Γ, 4, αὐτόθι, σ. 84.

28. Λόγος ΣΤ, 1, αὐτόθι, σ. 198. Βλ. Γαλ. 2, 20.

ρείς διά τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως· ἐξουσία, τήν ὁποία οὔτε εἰς ἀγγέλους οὔτε εἰς ἀρχαγγέλους ἔδωκεν ὁ Θεός, διότι δέν εἶπε πρὸς ἐκείνους: «ὅσα ἂν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐάν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ»²⁹. Ἔχουν βεβαίως καὶ οἱ ἄρχοντες ἐπὶ γῆς τήν ἐξουσία νά δένουν, ἀλλά μόνον τά σώματα. Ὁ δεσμός ὅμως τῶν ἱερέων αὐτήν ἐγγίζει τήν ψυχὴ καὶ διαβαίνει στοὺς οὐρανοὺς καὶ ὅσα ἐνεργοῦν κάτω οἱ ἱερεῖς, ταῦτα ὁ Θεός ἄνω ἐπικυρώνει καὶ τήν τῶν δούλων ἀπόφαση ὁ Δεσπότης ἐπιβεβαιώνει. Καί τί ἄλλο, παρά πᾶσαν εἰς αὐτοὺς ἔδωκε τήν οὐράνιον ἐξουσίαν; «ἂν τινων ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφιένται αὐτοῖς, ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται»³⁰, λέγει. Ποιά ἐξουσία θά μποροῦσε νά ὑπάρξη μεγαλυτέρα αὐτῆς; Πᾶσαν τήν κρίση ἔδωσε ὁ Πατήρ στόν Υἱό. Ὁ δέ Υἱός τήν παρεχώρησε πᾶσαν στοὺς ἱερεῖς³¹. Ὡς ἐκ τούτου, ὅλοι θέλουν νά κρίνουν τόν ἱερέα ὄχι ὡς περιβεβλημένο μέ σάρκα καὶ ὡς ἔχουσα ἀνθρωπίνη φύση, ἀλλ' ὡς ἄγγελο καὶ ἀπηλλαγμένο ἀπό κάθε ἀδυναμία. Ὅλοι οἱ ἀνθρωποι μετροῦν τήν ἁμαρτία ὄχι μέ τό μέγεθος τοῦ γεγονότος ἀλλά μέ τήν ἀξία ἐκείνου, πού τήν διέπραξε. Συνεπῶς πρέπει ὁ ἱερεύς νά εἶναι περιφραγμένος ἀπό παντοῦ ὡς μέ κάποια ἀδαμάντινα ὄπλα καὶ μέ ἔντονη φροντίδα καὶ διαρκῆ περί τόν βίον ἐπαγρύπνηση, νά προσέχη παντοῦ, μήπως κάποιος, ἀφοῦ τόν εὖρη κάπου γυμνό καὶ παραμελημένο, τοῦ προξενήσῃ θανάσιμο τραῦμα. Ὅλοι τόν περιτριγυρίζουν, ἔτοιμοι νά τόν τραυματίσουν καὶ νά τόν καταβάλουν, ὄχι μόνον ἐκ τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων ἀλλά καὶ πολλοί ἐξ αὐτῶν, πού προσποιοῦνται φιλία. Διά

29. Ματθ. 18, 18.

30. Ἰω. 20, 23.

31. Λόγος Γ, 5, αὐτόθι, σ. 88.

τουτο, γι' αὐτήν τήν διακονία, πρέπει νά ἐπιλέγωνται ψυχές σάν ἐκείνες τῶν ἀγίων τριῶν παιδῶν, τῶν ὁποίων τά σώματα τοιαῦτα ἀνέδειξε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ κάποτε στήν Βαβυλωνιακή κάμινο³². Ἡ ψυχὴ τοῦ ἱερέως πρέπει νά λάμπη σάν φῶς, πού καταυγάζει τήν οἰκουμένη «Φωτός γάρ δίκην τήν οἰκουμένην καταυγάζοντος λάμπειν δεῖ τοῦ ἱερέως τήν ψυχὴν»³³.

Οἱ ἱερεῖς εἶναι ὑπεύθυνοι γιά τά παραπτώματα τοῦ ποιμνίου τους καί ὑπόλογοι ἔναντι τοῦ Θεοῦ κατά τόν λόγο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καί ὑπέικετε· αὐτοί γάρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπέρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσοντες»³⁴. Συνετάρασσε τήν ψυχὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ὁ φόβος τῆς αἰωνίου κολάσεως ἐκείνων τῶν ποιμένων, πού δέν σκανδαλίζουν ἀπλῶς ἓνα ἢ δύο ἀδελφούς, ἀλλ' ὀδηγοῦν μεγάλα πλήθη στήν ἀπώλεια³⁵. Ὅπως τά κατορθώματά τους ὠφελοῦν πολλούς, διότι παρακινοῦν πρὸς ἴσο ζῆλο, οὕτω καί τά πλημμελήματά τους ραθυμοτέρους κατέστησαν πολλούς στήν ἄσκηση τῆς ἀρετῆς καί ὀκνηρούς πρὸς τοὺς κόπους ὑπέρ τῶν σπουδαίων. Διὰ τοῦτο πρέπει τό κάλλος τῆς ψυχῆς τοῦ ἱερέως νά λάμπη παντοῦ, γιά νά δύναται νά εὐφραίνη καί συγχρόνως νά φωτίζη τίς ψυχές ἐκείνων πού τόν βλέπουν³⁶.

Ἀπό τῆς στιγμῆς τῆς εἰσόδου του εἰς αὐτήν τήν διακονία, παύει νά ζῆ πλέον γιά τόν ἑαυτό του καί ζῆ γιά τήν Ἐκκλησία. Οἱ ὑποχρεώσεις του εἶναι ἀνυπολογίστου ἀξίας ἀλλά καί ἡ δυσκολία τοῦ ἔργου του καταφανής.

---

32. Λόγος Γ, 14, αὐτόθι, σ. 112.

33. Αὐτόθι, σ. 110.

34. Ἐβρ. 13, 17.

35. Λόγος ΣΤ, 1, αὐτόθι, σ. 198.

36. Λόγος Γ, 13, αὐτόθι, σ. 110.

Τοῦτο ὑπεδηλώθη ὑπό του Κυρίου εἰπόντος: «Τίς ἄρα ἐστίν ὁ πιστός δοῦλος καί φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπί τῆς θεραπείας αὐτοῦ τοῦ διδόναι αὐτοῖς τήν τροφήν ἐν καιρῷ;»³⁷.

Δυσδιάγνωστες οἱ ἀνθρώπινες ἀσθένειες καί δυσθεράπευτες, διότι ἡ ἐξουσία τῆς ἀποδοχῆς τῆς θεραπείας ἐναπόκειται εἰς τόν ἀσθενῆ καί ὄχι εἰς τόν ἰατρό, πού προσάγει τά φάρμακα. Περισσότερο ἀπό ὅλους τούς ἀνθρώπους δέν ἀρμόζει εἰς τούς Χριστιανούς, νά ἐπανορθώσουν τά πταίσματα τῶν Χριστιανῶν διά τῆς βίας, ἐφ' ὅσον ὁ Θεός στεφανώνει ὄχι τούς ἐξ ἀνάγκης ἀλλά τούς ἐκ προαιρέσεως ἀπέχοντας ἀπό τήν ἁμαρτία³⁸.

Ἡ δυσκολία ἐπαυξάνει ἀπό τίς προσωπικές ἀδυναμίες καί τόν σκληρό ἐσωτερικό πόλεμο, πού διεξάγει ὁ ἴδιος, καί ἀπό τίς πολεμικές μηχανές καί τίς παγίδες, πού τόν περιστοιχίζουν ἀπό παντοῦ, ἐκ μέρους ἀνδρῶν καί γυναικῶν.

Πρέπει νά ἔχη τήν τέχνη καί ἐπιστήμη ἅπασα ἐναποκειμένη στούς θησαυρούς τῆς ψυχῆς, γιά νά ἐνσαρκώνει τήν ἀρίστη εἰκόνα τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος, πού παρεδόθη ὑπό τοῦ Ἀποστόλου Παύλου³⁹.

Ὁ εἰσερχόμενος στό στάδιο τῆς ποιμαντικῆς διακονίας πρέπει νά περιφρονῆ τήν δόξα, νά εἶναι ἀνώτερος ὀργῆς, πλήρης συνέσεως⁴⁰, πολλῶν ἔμπειρος καί νά γνωρίζη ὅλες τίς βιοτικές ὑποθέσεις ὄχι ὀλιγώτερον ἀπό τούς συναναστρεφόμενους μέ τόν κόσμον ἀλλά νά εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπό αὐτές περισσότερο ἀπό τούς μοναχοῦς, πού ἔχουν καταλάβει τά ὄρη.

---

37. Ματθ. 24, 45.

38. Λόγος Β, 3, αὐτόθι, σ. 60.

39. Λόγος ΣΤ, 6, αὐτόθι, σ. 210.

40. Λόγος ΣΤ, 7, αὐτόθι, σ. 214.

Ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ συναναστρέφεται μὲ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι καὶ γυναῖκες ἔχουν καὶ παιδιά ἀνατρέφουν καὶ ὑπηρετές ἔχουν ἀποκτήσει καὶ πλοῦτο πολὺ διαθέτουν καὶ τὰ δημόσια διοικοῦν καὶ ἐξουσία ἔχουν, πρέπει νὰ εἶναι «ποικίλος». Μὲ τὴν λέξη «ποικίλος» ὁ ἱερός Χρυσόστομος δὲν ἐννοεῖ τὸν ὑπουλο ἢ τὸν κόλακα ἢ τὸν ὑποκριτὴ, ἀλλὰ τὸν μεστό μὲν ἐλευθερίας καὶ παρρησίας, γνωρίζοντα δὲ νὰ συγκαταβαίνει χρησίμως, ὅταν οἱ περιστάσεις τὸ ἀπαιτοῦν· ἐκεῖνον ποῦ εἶναι καὶ καλὸς μαζί καὶ αὐστηρὸς. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μεταχειρίζεται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅλους τοὺς ποιμαινομένους, ἐπειδὴ δὲν εἶναι καλὸ οὔτε οἱ ἰατροὶ νὰ μεταχειρίζονται μίᾳ μέθοδο θεραπείας ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν, οὔτε ὁ κυβερνήτης ἑνὸς πλοίου νὰ γνωρίζῃ ἓνα χειρισμὸ στὴ μάχη τοῦ πρὸς τοὺς ἀνέμους. Διότι καὶ τοῦτο τὸ πλοῖο τῆς Ἐκκλησίας συνεχεῖς τὸ περικυκλῶνουν χειμῶνες. Οἱ δὲ χειμῶνες αὐτοὶ δὲν τὸ προσβάλλουν μόνον ἀπ' ἔξω ἀλλὰ γεννῶνται καὶ ἀπὸ μέσα· καὶ ὑπάρχει ἀνάγκη καὶ πολλῆς συγκαταβάσεως καὶ ἀκριβείας⁴¹.

Σκέψου, γράφει, ποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποῦ πρόκειται ν' ἀντιμετωπίσῃ τέτοια τρικυμία καὶ νὰ ὑπερηδῆσῃ τόσα ἐμπόδια, ποῦ ὀρθῶνονται πρὸ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς Ἐκκλησίας. Πρέπει νὰ εἶναι καὶ σεμνὸς καὶ ἀπλὸς καὶ φοβερός καὶ προσηνὴς καὶ ἡγεμονικὸς καὶ κοινωνικὸς καὶ ἀδέκαστος καὶ ταπεινὸς καὶ ἀδούλωτος καὶ ὀξύς καὶ ἡμερος, γιὰ νὰ μπορῇ εὐκόλως πρὸς πάντα ταῦτα νὰ μάχεται καὶ νὰ προάγῃ τὸν κατάλληλο μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας, καὶ ἂν ἀντιλέγουν ἅπαντες, τὸν δὲ ἀκατάλληλο νὰ μὴ προσδέχεται, καὶ ἂν τὸν ὑποστηρίζουν ἅπαντες⁴².

---

41. Λόγος ΣΤ', 4, αὐτόθι, σ. 208.

42. Λόγος Γ', 17, αὐτόθι, σ. 124.

Πάντες δέ αὐτοί οἱ διαφορετικοί τρόποι εἰς ἓνα σκοπὸ ἀποβλέπουν· «*τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν, τῆς Ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομήν*»⁴³. «*τό δέ τῆς ποιμαντικῆς κέρδος εἰς ἅπαντα διαβαίνει τὸν λαόν*»⁴⁴.

Γ. Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως

Ὡς Διευθυντὴς τῆς Ριζαρείου Ἐκκλ. Σχολῆς ἐπὶ δεκατέσσερα ἔτη (1894-1908), ἐκτός τῶν ἄλλων θεολογικῶν μαθημάτων, ἐδίδαξε καὶ τὴν Ποιμαντικὴ καὶ συνέταξε τὸ ἀνάλογο διδακτικὸ ἐγχειρίδιο ὑπὸ τὸν τίτλο «*Μάθημα Ποιμαντικῆς*»⁴⁵. Εἰς τοῦτο ἐξεικονίζει τὸ πρότυπο τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος πραγματευόμενος περὶ τοῦ ἦθους

---

43. Λόγος ΣΤ', 4, αὐτόθι, σ. 208.

44. Λόγος Β', 4, αὐτόθι, σ. 64.

45. Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως ὑπῆρξε Καθηγητὴς τῆς Ποιμαντικῆς ἀπὸ τοὺς πρώτους στὴν νεωτέρα Ἑλλάδα. Ἐκεῖνος ἐδίδαξε πρῶτος συστηματικῶς τὴν Ποιμαντικὴ ἐπὶ δεκατέσσερα ἔτη (1894-1908) στὴν Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή καὶ πρό αὐτοῦ ὁ Καθηγητὴς καὶ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Νικηφόρος Καλογεράς στὴν Θεολογικὴ Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη (1868-1883). Τὸ «*Μάθημα Ποιμαντικῆς*» θεμελιώνεται στὴν βιβλική καὶ πατερικὴ Θεολογία καὶ Ἐκκλησιολογία. Ὅπως ὅλοι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, συνέζηυξε τὴν Ποιμαντικὴν μέ τὴν Θεολογία στὴν πράξη καὶ Θεωρία του. Ἐποίμαине θεολογικῶς καὶ ἐθεολογοῦσε ποιμαντικῶς. Ἀμφότερα δέ – θεωρία καὶ πράξη – συνυφασμένα μέ τὴν Θεολογία του, πού λειτουργεῖ πατερικῶς – ὡς γνώση Θεοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ Αὐτοῦ – συγκροτοῦν τὴν ποιμαντικὴ Θεολογία του.

(τῆς σεμνοπρεπείας καί ἱεροπρεπείας), καί τῶν κάτωθι ποιμαντορικῶν ἀρετῶν καί προσόντων αὐτοῦ. Τό δέ πρότυπο τοῦτο ἐνεσάρκωσε στό πρόσωπό του. Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος καί διά τοῦ μαθήματος Ποιμαντικῆς καί διά τῆς προσωπικότητός του διδάσκει, ποιός πρέπει νά εἶναι ὁ πνευματικός ποιμένας, γιά νά διακυβερνήσῃ καλῶς τήν ἐμπιστευθεῖσα εἰς αὐτόν ὑπό τοῦ Θεοῦ ποίμνη, καί παραδίδει ἕνα ποιμαντορικό πρότυπο πατερικοῦ ἀναστήματος.

I. Ποιμαντορικές ἀρετές

Τόν πνευματικό ποιμένα πρέπει νά κοσμοῦν οἱ ἐξῆς ποιμαντορικές ἀρετές: Ἡ εἰρήνη, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ μετριοφροσύνη, ἡ αὐταπάρνηση, ἡ ὑπομονή καί καρτερία, ἡ ἀνεξικακία, ἡ πραότης, ἡ μακροθυμία, ἡ ἐπιείκεια, ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ἠθική ἀνδρεία, ἡ ὀλιγάρεκεια, ἡ ἐγκράτεια, ἡ φρόνηση καί ἡ ἀκεραιότης.

1. Ἡ εἰρήνη

Ὡς ἀπαρχή τῶν ἀγαθῶν, πού ηὐδόκησεν ὁ Θεός, νά δαφιλεύσῃ στήν ἀνθρωπότητα, ἐδώρησε τήν εἰρήνην, γράφει στό ἀνωτέρω σύγραμμα⁴⁶. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ ἀγγελικός ὕμνος κατά τήν γέννηση τοῦ Θεανθρώπου. Ἐξ ἀγάπης ὁ Χριστός ἀπευθύνει τοὺς τελευταίους, πρό τοῦ πάθους, λόγους τοις μαθητέσιν Του, γιά νά ἔχουν ἐν Αὐτῷ εἰρήνην: «Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἐν ἐμοί εἰρήνην ἔχητε»⁴⁷. Μετά τήν Ἀνάστασή Του δέν ἐμφανισθεῖς ἐν

46. Βλ. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 143.

47. Ἰω. 16, 33.

μέσω αὐτῶν εἶπε: «εἰρήνη ὑμῖν»⁴⁸.

Ἡ εἰρήνη ὀρίζεται ὡς «θεία ἐνέργεια πρὸς ἐπικράτησιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς»⁴⁹. Ἐπειδὴ δὲ χρειάζεται δεκτικότητα πρὸς ἀποδοχὴν αὐτῆς, ἡ δὲ δεκτικότης χρειάζεται προαίρεση, ἡ εἰρήνη πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἀρετὴ.

Ἡ εἰρήνη εἶναι ἡ πρωτίστη τῶν ποιμαντορικῶν ἀρετῶν, διότι ὁ πνευματικὸς ποιμένας, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς εἰρήνης, ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ προσωποποίηση αὐτῆς καὶ τοῦτο τὸ θεῖο δῶρο νὰ κατέχη καὶ νὰ μεταδίδῃ στὴν Ἐκκλησία καὶ ὑπὲρ αὐτῆς συνεχῶς νὰ προσεύχεται. Τότε οἱ λόγοι του προσλαμβάνουν ἀπόλυτο κύρος. Κατὰ τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβο «καρπὸς δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιούσιν εἰρήνην» (3, 18). Αὐτὴ πρώτη συνδέει τὸν μαθητὴ μὲ τὸν Διδάσκαλο, «ὁ δὲ μετὰ τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ σύνδεσμος, σύνδεσμος τοῦ ποιμνίου μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς εἰρήνης». Ὁ Ἰησοῦς ἀπέστειλε τοὺς μαθητὲς του ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων μὲ τὴν ἐξῆς ἐντολή: «εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε· εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ. καὶ ἐὰν ἦ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτόν ἡ εἰρήνη ὑμῶν· εἰ δὲ μήγε, ἐφ' ὑμᾶς ἐπανακάμψει»⁵⁰. Ὁ εἰρηνοποιὸς ποιμένας εἶναι υἱὸς τῆς ἄνω κλήσεως, υἱὸς τῆς ἐπουρανίου Βασιλείας.

Ἄλλὰ πᾶσα εἰρήνη δέν εἶναι ἄψογος καὶ καλὴ, γράφει εἰς «**Τὸ γινῶθι σαυτὸν**» ἡ εἰρήνη εἶναι πολλακίς ἐπισημῆς καὶ ἀπομακρύνει τῆς θείας ἀγάπης, ὅπως, ὅταν εἰρην εὔωμε καὶ συμφωνοῦμε πρὸς κατάλυση τῆς ἀληθείας⁵¹.

48. Ἰω. 20, 19-26.

49. Ἀγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 142.

50. Λουκ. 10, 6.

51. Βλ. σ. 206.

2. Ἡ ταπεινοφροσύνη

Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος, ὡς τό κατ' ἐξοχὴν πρότυπο ταπεινοῦ Ἱεράρχου καὶ ἀνεγνωρισμένος στήν ἐκκλησιαστική συνείδηση ὡς μύστης καὶ διδάσκαλος τῆς ὑποποιοῦ ταπεινώσεως, δίδει περὶ αὐτῆς τοὺς ἐξῆς ὀρισμούς: «*Ἀγνοίας συναίσθησις, φιλοσοφίας ἀρχή, ἀληθείας ἐπίγνωσις, γενέτειρα φόβου Θεοῦ, θεμέλιον ἀρετῶν, ἐντολῶν τήρησις, δύναμις ὑποποιός, εὐγενείας παροχεύς*»⁵².

Τέλειος μιμητῆς τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καὶ Ἀρχιποίμενος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος μέ τὴν ἐνανθρώπησή του, μέ ὅλον τὸν ἐπίγειο βίον του καὶ ἰδιαιτέρως μέ τὴν τέλεση τοῦ νιπτῆρος καὶ τό πάθος Του «*ὁδὸν ἀρίστην ὑψώσεως*» ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς τὴν ταπείνωση, ἔργῳ καὶ λόγῳ διδάσκει περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ἀρχιερέως (καὶ κατ' ἐπέκταση τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος): «*Τό ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιερέως ὑπόδειγμά ἐστὶ ταπεινοφροσύνης· εἰ οὖν ὑπόδειγμα, πρῶτος ἄρα ἐν τοῖς ταπεινόφροσιν· εἰ δέ πρῶτος ἐν τούτοις, ἄρα καὶ ἔσχατος πάντων· εἰ δέ ἔσχατος, ποῦ ἢ ὑπεροχή; Τό ἀξίωμα περιποιεῖ τιμὴν τῷ ἔχοντι, ἀλλ' οὐ διακρίνει τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κυρίου αὐτόν· μεταξύ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κυρίου διακρίνονται ἀσχέτως πρὸς τὰ ἀξιώματα οἱ μιμηταὶ τοῦ Χριστοῦ, διότι οὗτοι φέρουσι τό ἀρχέτυπον τῆς εἰκόνας καὶ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἐγκαλλωπίζουσαν καὶ ἐξυψοῦσαν αὐτοὺς εἰς περιωπὴν δόξης καὶ τιμῆς*»⁵³.

Εἶναι, ὡς γράφει καὶ στό «*Μάθημα Ποιμαντικῆς*», «*ὁ*

52. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Ὁρθόδοξος Ἱερά Κατήχησις, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 159.

53. Τίτου Ἐμμ. Ματθαίακη, Μητροπολίτου..., ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Κεφαλαῖς Μητροπολίτης Πενταπόλεως (1846-1920), Ἀθῆναι 1985², σ. 187.

ταπεινόφρων πνευματικός ποιμήν... τό ἀγλαΐσμα τῆς ἑαυτοῦ ποιμνης καί ὁ διδάσκαλος τῆς ὑφοποιοῦ ταπεινοφροσύνης, ὁ ὀδηγῶν τό ἑαυτοῦ ποιμνιον ἐν τῇ ὁδῶ τῆς σωτηρίας ἐν τῇ θεία χάριτι· διότι ὁ Κύριος ταπεινοῖς δίδωσι τήν ἑαυτοῦ χάριν, τοῖς δέ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται»⁵⁴.

Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἀρετή, ὡς ἀποτέλεσμα αὐτομελέτης καί αὐτογνωσίας, καί ὀδηγεῖ στήν τελείωση καί θεογνωσία, διότι μόνον αὐτός, πού ἐγνώρισε τόν ἑαυτό του, γνωρίζει τόν Θεόν⁵⁵.

3. Ἡ μετριοφροσύνη

Καρπός τῆς ὀρθῆς κρίσεως καί γνώσεως ἑαυτοῦ ἡ μετριοφροσύνη ὀρίζεται ὡς «τό μετρίως περί ἑαυτοῦ φρονεῖν καί μή ὑψηλοφρονεῖν»⁵⁶.

Ὁ μετριοφρων πνευματικός ποιμένας εἶναι ὁ εὐαγγελικός τύπος τοῦ ποιμένος, πού ὑπέδειξε ὁ Κύριος εἰπών: «οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν, καί οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν εὐεργέται καλοῦνται· ὑμεῖς δέ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν γινέσθω ὡς ὁ νεώτερος καί ὁ ἡγούμενος ὡς ὁ διακονῶν... ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακονῶν»⁵⁷.

---

54. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, σ. 145.

55. Αὐτόθι, σ. 144. Κατά τόν Νικηφόρο Καλογερά, καί ὁ θεράπων τῆς Θεολογίας ὀφείλει πάντοτε νά προσέρχεται στίς θεολογικές μελέτες μετ' αἰδοῦς καί ταπεινοῦ φρονήματος, διότι εἰς τούς δοκησισόφους καί οἰηματίες καί ἐπηρμένους πάσης ἐπιστήμης οἱ θύρες εἶναι προσιτές ἀλλά τῆς Θεολογίας οὐδέ αὐτά τά προπύλαια προσιτά καθίστανται (βλ. Νικηφόρου Καλογερά, Ἀρχιμανδρίτου, *Ἡ Ποιμαντική*, σ. 209).

56. Αὐτόθι, σ. 146.

57. Λουκ. 22, 25-27.

Ἡ μετριοφροσύνη, ὡς ποιμαντορική ἀρετή, ἐξυψώνει τὴν ἀξία τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος, κραταιώνει τὴν πνευματικὴ δύναμή του, ἐλκύει τὴν ἀγάπη πάντων, ταπεινώνει τοὺς ὑψηλόφρονες, ἀγερώχους καὶ ἀτιθάσους, κατευναρίζει τοὺς ὀργίλους, εἰρηνεύει τοὺς πολεμίους καὶ ἀναγκάζει πάντας νὰ ἀποδίδουν εἰς αὐτόν τὸν προσήκοντα σεβασμό.

Τὰ χαρακτηριστικά, πού κοσμοῦν τὸν μετριόφρονα, εἶναι τὰ ἑξῆς: Χρηστότης πρὸς τοὺς φίλους, ἠπιότης πρὸς τοὺς πταίοντας, φιλανθρωπία πρὸς τοὺς ἀναξιοπαθοῦντας, εὐπροσηγορία πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους, ἀξιοπρέπεια πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, μετριοπάθεια πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας, εὐγένεια τρόπων καὶ συμπεριφορᾶς καὶ περικάλυψη τῶν ἰδίων ἀρετῶν καὶ πλεονεκτημάτων.

4. Ἡ αὐταπάρνηση

Ἡ αὐταπάρνηση, ὡς ἄρνηση τοῦ ἐγωΐσμοῦ καὶ αὐτοθυσία τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος ὑπὲρ τῆς λογικῆς αὐτοῦ ποιμνῆς, κατὰ τὸ Ἀρχέτυπο τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καὶ Ἀρχιποίμενος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ θυσιάσαντος τὴν ζωὴν Αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν λογικῶν προβάτων, ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς Ποιμαντικῆς. Εἶναι δέ ἀρετή, ὡς ἔργο ἰσχυρᾶς βουλήσεως, καὶ προϋποθέτει ἄσκηση.

Ἡ ὑψίστη μορφή αὐτοθυσίας εἶναι ἡ θυσία τοῦ προσωπικοῦ θελήματος τοῦ πρὸς ἐπικράτηση τοῦ θείου θελήματος καὶ ἀποκατάσταση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ πνευματικὸς ποιμένας διὰ τῆς αὐταπαρνήσεως ἀναδεικνύεται ἄξιος τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ κλήσεως, ὑπόδειγμα ἀρετῆς καὶ τελειότητος καὶ λάμπει, ὡς φωστήρ φαεινός, ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας⁵⁸.

---

58. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 147.

5. Ἡ ὑπομονή

Ἡ ὑπομονή εἶναι ἀρετή, ὡς καρπὸς τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος, καὶ ὀρίζεται ὡς ἠθικὴ δύναμη, ποῦ κατευνάζει τὰ διεγειρόμενα θλιβερά συναισθήματα καὶ καταπραῦνει τοὺς ἐκ τῶν δεινῶν πόνους.

Εἶναι ἀρετὴ μεγίστη καὶ ἀπαραίτητη γιὰ τὸν ὀδεύοντα τὴν στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸ, τὴν ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴ, καὶ δι' αὐτῆς βραβεύεται ἡ σωτηρία συμφώνως πρὸς τοὺς θείους λόγους: «ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν»⁵⁹, «ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται»⁶⁰.

Διὰ τῆς ὑπομονῆς ὁ πνευματικὸς ποιμένας ἀναδεικνύεται ἀνώτερος ὅλων τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν θλίψεων καὶ φθάνει ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἐπιζητούμενο τέλος. Ἡ ὑπομονὴ συγκρατεῖ αὐτοῦ τὴν δύναμη πρὸς ἐκδίκηση, θέτει ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτοῦ φυλακὴ καὶ ἐπιχέει στὴν καρδιά του ἔλαιον εἰρήνης καὶ ἡσυχίας.

Ὑποδείγματα ὑπομονῆς ἐκ μὲν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔχομε τὸν Μωϋσέα, τὸν Δαυΐδ καὶ τὸν Ἰώβ, ἐκ δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἰησοῦ Χριστό, τοὺς Ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς ποιμάναντας ὁσίως καὶ δικαίως τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

6. Ἡ καρτερία

Καρτερία εἶναι ὑπομονὴ λύπης ἕνεκα τοῦ καλοῦ, ὑπομονὴ πόνων ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ δικαίου.

Ἡ ἀρετὴ αὐτὴ προσιδιάζει στὸν πνευματικὸ ποιμένα, διότι ἀποστολὴ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐργασία πρὸς ἐπικράτηση τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ δικαίου.

---

59. Λουκ. 21, 19.

60. Ματθ. 10, 22.

Ἡ καρτερία καθιστᾷ αὐτόν ἀνένδοτο, σταθερό καί ἀκατάβλητο καί ἀναδεικνύει αὐτόν πάντοτε ἰσχυρό στίς ἐνέργειές του. Οἱ θλίψεις καί οἱ πόνοι πρὸς ἐπίτευξη τοῦ ἀγαθοῦ ὄχι μόνον δέν τὸν ἀποθαρρύνουν ἀλλὰ καί κραταιώνουν τὸ θάρρος αὐτοῦ⁶¹.

7. Ἡ ἀνεξικακία

Ἀνεξικακία εἶναι «ἀνοχή τῶν κακῶν τῆς φαυλότητος καί λήθη αὐτῶν ἐξ ἀγάπης τοῦ πλησίον»⁶². Προσιδιάζει δέ πρωτίστως στὸν πνευματικὸν ποιμένα, ὡς διδάσκαλο τῆς ἀγάπης καί ἀντιπρόσωπο τοῦ ἀνεξικάκου Σωτῆρος ἡμῶν, τοῦ δεομένου ὑπὲρ τῶν σταυρωτῶν αὐτοῦ.

Δεύτερο, μετὰ τὸν Ἐνα, πρότυπο ἀνεξικακίας ἔχομε τὸν Ἀρχιδιάκονο Στέφανο. Πρότυπα ἀνεξικακίας ἐπίσης ἀνεδείχθησαν οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Μάρτυρες καί πάντες οἱ Ἅγιοι, οἱ εὐχόμενοι ὑπὲρ τῶν διωκτῶν τους, ὡς καί ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος.

8. Ἡ πραότης

Πραότης εἶναι ἡρεμία ψυχῆς πού ἀγαπᾷ τὸν πλησίον της. Εἶναι ἀρετὴ, ὡς ἐκουσία ὑποταγὴ τοῦ θυμικοῦ στὸ συναίσθημα τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον. Προϋποθέτει μαθητεία στὸν Ἰησοῦ καί οἰκείωση Αὐτοῦ, διότι Ἐκεῖνος εἶπε: «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶος εἰμι καί ταπεινός τῆ καρδία καί εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν»⁶³.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στίς ποιμαντικές πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολές του τὸν συμβουλεύει, νά ἐπιδιώκη, σὺν τοῖς ἄλλοις, τὴν πραότητα⁶⁴ «δοῦλον δέ Κυρίου οὐ δεῖ μάχε-

61. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, σ. 149.

62. Αὐτόθι, σ. 148.

63. Ματθ. 11, 29.

64. Α' Τιμ. 6, 11.

σθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικὸν ἀνεξίκακον, ἐν πραότητι παιδεύουσα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους...»⁶⁵. Στὴν πρὸς Τίτο δὲ ποιμαντικὴ ἐπιστολὴ του τὸν συμβουλεύει, νὰ διδάσκη τοὺς ἐν Κρήτη «μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους»⁶⁶. Πρὸς Γαλάτας γράφει: «Ἀδελφοί, ἐάν καὶ προληφθῇ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος, σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς»⁶⁷. Πρὸς Ἐφεσίους ἐπίσης: «Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ...»⁶⁸.

Ὁ πρῶτος πνευματικὸς ποιμένας εἶναι ἀληθῶς τύπος τοῦ Ἀρχιποίμενος Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἄξιός τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ κλήσεως⁶⁹.

9. Ἡ μακροθυμία

Ἡ μακροθυμία εἶναι ἀρετὴ, πού ἔχει θεμέλιο τὴν ἀγάπη, τὴν μεγαλοφροσύνη καὶ μεγαλοψυχία. Μαρτυρεῖ εὐγένεια καὶ εὐαγωγία ψυχῆς καὶ ἐκδηλώνεται στοὺς λόγους καὶ στίς πράξεις.

Ἡ μακροθυμία εἶναι ἓν ἐκ τῶν θείων ιδιωμάτων καὶ ἀρμόζει εἰς κάθε ἄνθρωπο, διότι κάθε ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Ἰδιαιτέρως ὁμῶς ἀρμόζει εἰς τὸν πνευματικὸ ποιμένα, στὸν ἀντιπρόσωπο

65. Β' Τιμ. 2, 24-25.

66. Τίτ., 3, 2.

67. Γαλ. 6, 1.

68. Ἐφεσ. 4, 1-2.

69. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, σ. 151.

τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τοῦ μακροθυμήσαντος καί παριδόντος τά παραπτώματα καί ὀφειλήματα ἡμῶν⁷⁰.

10. Ἡ ἐπιείκεια

Ἡ ἐπιείκεια εἶναι ἀρετή, πού ἐκδηλώνεται στήν πραότητα, στήν προσήνεια, στήν μετριοπάθεια, στήν συγκατάβαση καί στήν ἔλλειψη ὑπερβολικῆς αὐστηρότητας, διότι «ἡ ἄγαν αὐστηρότης ἐστὶ διάφορος ὄψις τῆς ἀδικίας»⁷¹, γράφει ἐπιγραμματικῶς ὁ Ἅγιος Νεκτάριος.

Τὴν θεωρεῖ γνώρισμα μεγάλης ἠθικῆς ἀξίας καί σημείον ἐμφαίνον εὐγένεια χαρακτῆρος καί φύση ψυχῆς γενναίας καί ἰλαρᾶς. Ἀρμόζει εἰς ὅλους τοὺς χριστιανούς ἀνεξαιρέτως. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει στοὺς Φιλιππησίους: «Τό ἐπιεικές ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις»⁷². Ἄλλ' ἰδιαίτερος ἀρμόζει στοὺς πνευματικούς ποιμένες: «δεῖ τὸν ἐπίσκοπον... εἶναι... ἐπιεικῆ...», γράφει, σὺν τοῖς ἄλλοις, στὸν Τιμόθεο⁷³.

Ἡ ἐπιείκεια δὲν πρέπει νά ἐπιδεικνύεται μόνον ἔναντι τῶν ἰσχυρῶν ἀλλὰ καί ἔναντι τῶν ὑποδεεστέρων.

Ὁ ἐπιεικῆς πνευματικὸς ποιμένας ἀνέχεται πάντοτε μέ μακροθυμία καί πραότητα τά ἐλαττώματα καί τίς ἐλλείψεις τῶν ἀνθρώπων, ἀκόμη δέ καί τὴν σκληρά αὐτῶν ἐμμονή στήν κακία. Καί, ἂν ἀδυνατῆ νά φέρῃ τὴν πρέπουσα διόρθωση, οὔτε ἀγανακτεῖ, οὔτε ἀποθαρρύνεται, οὔτε παραιτεῖται, ἀλλὰ μέ ὑπομονή καί πατρικὴ ἀνοχή ἐγκαρτερεῖ στήν διδασχὴ καί νοουθεσία. Δέν γίνεται αὐστηρὸς δικαστής, οὔτε πικρὸς ἐλεγκτῆς καί κατήγορος τῶν πράξεων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ποιμαιομένων. Εἶναι καί φαίνε-

---

70. Αὐτόθι, σ. 152.

71. Αὐτόθι.

72. Φιλ. 4, 5.

73. Α' Τιμ. 3, 3.

ται εις ὅλους ἐξ Ἰσου ἰλαρός, μειλίχιος καὶ πλήρης πραότητος καὶ ἀγαθότητος, γιὰ νά μή χωρίζεται ἀπ' αὐτοῦ οὐδεὶς κατηφής καὶ τεθλιμμένος. Τίς πρὸς αὐτόν προσβολές ὄχι μόνον παραβλέπει καὶ συγχωρεῖ, ἀλλ' ὑποχωρεῖ, προλαμβάνει καὶ ἐξασθενεῖ τὴν ὀρμὴ αὐτῶν ἐγκαίρως καὶ ἔργῳ βεβαιώνει, ὅτι κατοικεῖ ἐντὸς τοῦ τό πνεῦμα τῆς ἀνοχῆς καὶ χριστιανικῆς ἀγάπης. Οὐδέν ἄλλο λαμπρότερο δείγμα τῆς βαθείας συναισθήσεως τῆς κλήσεως καὶ ἀποστολῆς του παρέχει ἀπὸ τό νά δέχεται ὡς πατέρα ἢ μητέρα τίς σκληρότητες καὶ τοὺς παροξυσμούς τῶν πνευματικῶν τέκνων του.

Ἐπάρχουν ὅμως περιπτώσεις, πού προσβαλλόμενος ὁ πνευματικὸς ποιμένας πρέπει νά ἀμύνεται μέ νόμιμα μέσα γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἱερωσύνη του, ὅταν διὰ κακεντρεχοῦς συκοφαντίας προσβάλλεται ὄχι ἡ φιλαυτία του ἀλλὰ ἡ λειτουργία τοῦ ἀξιώματός του, διότι ἡ σιγή εἶναι δυνατόν, νά ἐρμηνευθῆ ὡς κατάφαση⁷⁴.

11. Ἡ εὐσπλαγχνία

Εὐσπλαγχνία εἶναι κίνηση τῆς ψυχῆς πρὸς θεραπεία τῶν πασχόντων. Εἶναι ἀρετὴ, ὡς κίνηση ψυχῆς βουλομένης τό ἀγαθὸ τοῦ πλησίον καὶ ἐργαζομένης αὐτό καθ' ὁμοίωση τοῦ Ἀρχιποίμενος, πού περιήρχετο τίς πόλεις καὶ κῶμες κηρύττων τό εὐαγγέλιο τῆς Βασιλείας καὶ θεραπέυων πᾶσα νόσο καὶ ἀσθένεια τοῦ λαοῦ⁷⁵, καὶ καθ' ὁμοίωση τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου. «Ἡ εὐσπλαγχνία εἶναι εὐαισθησία ψυχῆς ἀγαθῆς, ἀγαπώσης τὸν πλησίον αὐτῆς». γράφει εἰς «**Τό γνώθι σαυτόν**»⁷⁶.

Ἐάν διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου ἐδιδά-

74. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 154.

75. Ματθ. 9, 35. Βλ. αὐτόθι, σ. 155.

76. Βλ. σ. 203.

χθη ὁ νομικός, νά εἶναι εὐσπλαγχνος, πόσο μᾶλλον ὁ μαθητής, ὁ ἀπόστολος, ὁ διάδοχος τῶν ἀποστόλων καί διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου. Ὡς ἐκ τούτου ὁ πνευματικός ποιμένας ὀφείλει πρωτίστως, νά εἶναι εὐσπλαγχνος, γιά νά σπεύδῃ πρὸς θεραπεία τῶν πληγῶν καί ἀσθενειῶν τῶν ψυχῶν καί σωμάτων τοῦ λογικοῦ ποιμνίου του, ἐλευθερώνη τούς πάσχοντας καί αἰχμαλώτους, παρηγορῇ τούς τεθλιμμένους, ἀνορθώνη τούς παραπεσόντας καί καταπεπονημένους καί ἀφαιρῇ τὰ δάκρυα τῶν πενθούντων.

Ὁ εὐσπλαγχνος συμπάσχει μέ τούς πάσχοντας καί θεωρεῖ δικό του πάθος τό πάθος τοῦ πλησίον. Ἐπιθυμεῖ νά ἄρῃ τήν δυστυχία ἐκ τοῦ κόσμου καί νά ἐκχύσῃ τήν χαρά καί ἀγαλλίαση ἐπί πᾶν τό πρόσωπο τῆς γῆς... Ἀγάπησε τόν ἄνθρωπο καί εἶναι ἔτοιμος, ὡς ἀληθής μαθητής τοῦ Κυρίου, νά παράσχῃ ἑαυτόν θυσία ὑπέρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς εἰρήνης καί τῆς χαρᾶς στόν κόσμο. Ὁ εὐσπλαγχνος δέν θεωρεῖ κόπο τόν ὑπέρ τῆς ἀγαθοεργίας κάματο, διότι τό ἱλαρό μείδιμα τοῦ ἀπολαύσαντος τήν εὐεργεσία του ἀπέκρουσε πᾶν συναίσθημα κόπου καί ἐπλήρωσε μυστικῆς εὐφροσύνης τήν καρδιά του. Ὁ εὐσπλαγχνος σπεύδει πανταχοῦ, ὅπου ὁ στεναγμός τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος καλεῖ αὐτόν. Διέσπασε τὰ δεσμά τῆς φιλαυτίας, πού περιώριζαν τήν ἀγάπη του ἐντός τοῦ κύκλου τοῦ ἰδίου ἐγώ καί «ἐλεύθερος ἤδη δεσμῶν διατρέχει τήν γῆν ἅπασαν πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος αὐτῆς, καί σπεύδει πανταχοῦ, ὅπου καλεῖ αὐτόν ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον»⁷⁷, ὡς πράττει καί διδάσκει ὁ Ἅγιος Νεκτάριος.

12. Ἡ ἐλεημοσύνη

Ἡ ἐλεημοσύνη, ὡς ἔργο ἀγαθῆς προαιρέσεως, εἶναι ἀρετή καί ταυτίζεται μέ τήν δικαιοσύνη, διότι ἀποδίδει

---

77. Αὐτόθι, σ. 23.

τό όφειλόμενο στους ένδεείς, γράφει στό «*Μάθημα Ποιμαντικῆς*»⁷⁸. Ὡς έρμηνευτής τοῦ εὐαγγελικοῦ πνεύματος έπεξηγεῖ, ότι όφείλει ό έχων νά μεταδίδη έκ τῶν ιδίων στους μή έχοντας, διότι πρός τοῦτο έλαβε παρά τοῦ Θεοῦ διαχειριστή τῶν Ἐαυτοῦ δωρεῶν κατέστησε τόν έχοντα ό Θεός. Ἡ έλεημοσύνη εἶναι έντολή Θεοῦ, τῆς όποι-ας τήν πλήρωση έπιζητεῖ μάλλον ό Θεός παρά θυσίες καί όλοκαυτώματα: «έλεον θέλω καί οὐ θυσίαν»⁷⁹, φωνεῖ διά τῶν προφητῶν Του. Τήν δέ φωνή τῶν προφητῶν έπεκύρωσε διά τοῦ Θείου κύρους Του ό Ἰησοῦς Χριστός εἰπών πρός τούς άνελεήμονες: «Πορευθέντες δέ μάθετε τί έστιν έλεον θέλω καί οὐ θυσίαν»⁸⁰.

Ἐλεος, γράφει εἰς «*Τό γνώθι σαυτόν*» εἶναι έκούσιος λύπη γιά άλλότρια παθήματα, πού έκδηλώνεται ώς άγαπητική διάθεση πρός τούς δυσφοροῦντας υπό τῶν λυπηρῶν. Τό έλεος γεννᾶται έκ συμπαθοῦς καρδίας, πού πάσχει γιά τά παθήματα τῶν άλλων, καί γεννᾶ τήν παρηγορία, τήν μακροθυμία, τήν συγχώρηση, τόν οίκτησμό, τήν χρηστότητα, τήν εὐεργεσία, τήν άγαθοεργία, τήν έλεημοσύνη⁸¹, πού άποκαθαίρει άμαρτίες καί έλευθερώνει έκ τοῦ θανάτου.

Ὁ έλεήμων πνευματικός ποιμένας έξομοιοῦται πρός τόν Ἀρχιποίμενα, τόν Ἐλεήμονα καί Φιλάνθρωπο⁸².

13. Ἡ ήθική άνδρεία

Οἱ προαναφερθεῖσες άρετές τῆς αὐταπαρνήσεως, ύπο-

---

78. Ἐνθ' άνωτ., σ. 155.

79. Ωσ. 6, 6

80. Ματθ. 9, 13.

81. Βλ. σ. 194.

82. Ἀγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, σ. 156.

μονῆς καί καρτερίας καί ἡ μεγαλοφροσύνη προϋποθέ-
τουν τήν γενέτειρα αὐτῶν «ἀρχική» ἀρετή τοῦ θυμικοῦ,
τήν ἠθική ἀνδρεία.

Ἡθική ἀνδρεία εἶναι τό ἠθικό σθένος, διά τοῦ ὁποίου ὁ
τοῦτο κεκτημένος ἀναδεικνύεται ἀνώτερος πάντων τῶν
ἀντιξῶν περιστάσεων καί περιπετειῶν τοῦ βίου ἐμμέ-
νων ἄκαμπτος ὑπό τίς πιέσεις πρὸς παραβίαση τοῦ ἠθι-
κοῦ νόμου καί σταθερός στίς πεποιθήσεις του καί στά
φρονήματά του⁸³.

Τήν ἠθική ἀνδρεία συνιστοῦν οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ: «Καί μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τό
σῶμα, τήν δέ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνει»⁸⁴. Αὐτήν
συνιστᾶ καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγων: «Γρηγορεῖτε,
στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε»⁸⁵.

Δι' αὐτῆς στήνει τρόπαιο κατὰ τοῦ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ,
τῶν ὀργάνων του καί τῶν μεθοδειῶν του καί κατὰ τῶν
σκοτεινῶν παθῶν τοῦ θυμικοῦ: τοῦ μίσους, τῆς ἔχθρας,
τοῦ φθόνου, τῆς ζηλοτυπίας, τῆς μνησικακίας, τῆς συκο-
φαντίας, τῆς χαιρεκακίας, τοῦ ἐγωῖσμοῦ, τῆς μικροψυ-
χίας, τῆς κακοβουλίας, τῆς μικροπρεπείας καί τῆς φιλαρ-
γυρίας. Δι' αὐτῆς ἀναδεικνύεται ἀνώτερος τῆς τοῦ κό-
σμου ἀπάτης καί μάρτυς τῆς ἀληθείας.

Λαμπρά ὑποδείγματα ἠθικῆς ἀνδρείας λαμβάνομε
ἀπὸ τήν ζωή τῶν ἁγίων Πατέρων: Βασιλείου, Γρηγορίου
τοῦ Θεολόγου, Χρυσοστόμου, Ἀμβροσίου, Φωτίου καί
ἄλλων ἁγίων ποιμένων⁸⁶.

---

83. Αὐτόθι, σ. 149.

84. Ματθ. 10, 28.

85. Α' Κορ. 16, 13.

86. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 150.

14. Ἡ ὀλιγάρκεια

Ποιμαντική ὀλιγάρκεια εἶναι ἡ ἐπάρκεια στά ἀπαραίτητα πρὸς συντήρηση καὶ πρὸς ἄσκηση πολιτείας εὐαγγελικῆς, ὡς ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «ἔχοντες δέ διατροφάς καὶ σκεπάσματα τούτοις ἀρκεσθησόμεθα»⁸⁷. Ἐάν ὅλες οἱ ἠθικὲς ἀρετὲς εἶναι μεσότητες, ἔπεται ὅτι καὶ ἡ ὀλιγάρκεια, ὡς μεσότης, εἶναι ἀρετὴ. Μεσότης εἶναι τὸ «μηδὲν ἄγαν» καὶ τὸ μέτρο ἐν πᾶσι.

Εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ γνησίου εὐαγγελικοῦ ποιμένου, τοῦ ὁπαδοῦ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, τῶν ὁποίων ὁ βίος ὑπῆρξε τελεία ἀκτημοσύνη. Πρὸς αὐτὴν διαρκῶς, ὡς πρὸς κάτοπτρο, πρέπει νά ἀτενίζῃ ὁ πνευματικὸς ποιμένας καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὴν νά κοσμήῃ καὶ νά ρυθμίζῃ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ⁸⁸.

15. Ἡ ἐγκράτεια

Ἡ ἐγκράτεια εἶναι ἡ ἐκουσία φειδῶ ὄχι τῶν ἀπηγορευμένων ἀλλὰ τῶν ἐπιτετραμμένων ἕνεκεν σωφροσύνης. Ἡ ἀκουσία φειδῶ τῶν ἀπηγορευμένων δὲν εἶναι ἐγκράτεια ἀλλὰ εὐλάβεια νόμου· ἡ δὲ ἀρετὴ δὲν εἶναι τὸ ἀκούσιο ἀλλὰ τὸ ἐκούσιο⁸⁹. Διὰ τοῦτο ἡ ἐγκράτεια εἶναι ἀρετὴ μεγίστη, «ἀρχικὴ», γενέτειρα τῶν ἀρετῶν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁹⁰.

Ἡ ἐγκράτεια εἰς πάντας πού ἀσκοῦν τὴν σωφροσύνην εἶναι ἀναγκαία, ἰδιαίτατα ὅμως εἰς τὸν πνευματικὸν ποιμένα, πού εἶναι πρωταθλητὴς καὶ ὑπόδειγμα σωφροσύνης, α) διότι ἡ ἐγκράτεια εἶναι ὁδηγὸς σωφροσύνης, πού

87. Α΄ Τιμ. 6, 8.

88. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 158.

89. Αὐτόθι, σ. 156.

90. Γαλ. 5, 23.

δουλαγωγεί τά πάθη τοῦ σώματος, κατευνάζει τίς ὁρμές, καθαρίζει τό νοῦ καί εἰρηνεύει τήν καρδία, β) διότι κοσμεῖ τόν ἐγκρατῆ καί καταστολίζει τόν χαρακτήρα του λαμπρύνουσα μέ τήν αἴγλη τῆς δυνάμεως της καί γ) διότι ἐπιβάλλεται εἰς αὐτόν, ὡς καθήκον, ὑπό τοῦ ἀξιώματος του, τό ὁποῖο τόν ὑποχρεώνει νά διδάσκη περί ἐγκρατείας, ὁ δέ διδάσκων ὀφείλει πρῶτος νά δέχεται τήν διδασκαλία καί διά τοῦ ἰδίου παραδείγματος, νά συνιστᾷ αὐτήν στούς διδασκομένους· ὁ θέλων νά ἐλευθερώσῃ τόν δουλεύοντα εἰς τήν ἁμαρτία, ὀφείλει νά δείξῃ διά τοῦ ἰδίου παραδείγματος, ὅτι ἡ ἠθική ἐλευθερία εἶναι κάτι μέγα καί ὑψηλό καί ὅτι ὠραΐζει καί καλλωπίζει τόν ἠθικῶς ἐλεύθερο. Ἄλλως οὐδέν κατορθώνει καί ματαιῶς διδάσκει. Ἄλλά πῶς νά ταπεινώσῃ τά πάθη του ἐκεῖνος, πού διά τῆς ποικιλίας καί ἀφθονίας τῶν τροφῶν τά ἀναφλέγει καί συσσωρεύει καθ' ἐκάστην εἰς αὐτά ὕλην εὐφλεκτον; Πῶς θά καθαρῖσῃ τόν νοῦ του, τόν ὑπό τοσοῦτων ἀναθυμιάσεων σκοτιζόμενο καί διά τῶν συνεχῶν ἐξεγέρσεων τῶν παθῶν χαινούμενο; Πῶς θ' ἀποκτήσῃ τήν χαρακτηριστική ἀγιότητα τήν περικοσμοῦσα τόν πνευματικό ποιμένα; Πῶς θά μεταδώσῃ στούς ἄλλους τήν πνευματική ζωή, ὅταν αὐτός διάγῃ κτηνώδη βίον;

Ἡ ἐγκράτεια δέν ὑφίσταται μόνον ἐπί τῶν τροφῶν, ἀλλά καί ἐπί τῶν παραλόγων ὁρμῶν καί παθῶν, τῶν πονηρῶν λογισμῶν καί τῶν λόγων.

Πάντες οἱ Πατέρες καί οἱ Ἅγιοι εἶναι πρότυπα ἐγκρατείας καί σωφροσύνης.

16. Ἡ φρόνηση

Στό «*Μάθημα Ποιμαντικῆς*» ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος ὀρίζει τήν φρόνηση ὡς ἐπιζήτηση ἐν πᾶσι τῆς ἀληθείας καί ἐμμονή εἰς αὐτήν, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ στόν Θεό καί στήν μα-

καριότητα⁹¹. Εἰς «*Τό γνῶθι σαυτόν*» τήν ὀρίζει ὡς διά-
γνωση τῶν ποιητέων καί οὐ ποιητέων⁹². Ὁ Κύριος αὐτήν
τήν ἀρετή συνέστησε στούς μαθητές Του ἀποστέλλων
αὐτούς εἰς τό κήρυγμα⁹³ καί προέβαλε ὡς πρότυπα μιμή-
σεως τίς φρόνιμες παρθένες⁹⁴, τόν φρόνιμο δοῦλο, τόν
ἀγρυπνοῦντα καί ἀναμένοντα τήν ἔλευση τοῦ Κυρίου
του⁹⁵ καί τόν πιστό καί φρόνιμο οἰκονόμο τόν τιμηθέντα
ὑπό τοῦ Κυρίου του⁹⁶.

Ἡ φρόνηση εἶναι «*ἀρχική*» ἀρετή τοῦ λογικοῦ ἢ νοητι-
κοῦ ἢ γνωστικοῦ, γενέτειρα τῆς σοφίας, συνέσεως, γνώσε-
ως, ἀληθείας, βουλής, ταπεινοφροσύνης καί δικαιοσύνης.

Ὁ ἐνάρετος ἐπιποθεῖ τό ἀληθές, διότι ἡ ἀλήθεια εἶναι τό
ὄντως ὄν, ἡ πραγματική ὑπαρξη καί αὐτή ἐλκύει αὐτόν.

Εἰς «*Τό γνῶθι σαυτόν*» γράφει περί ἀληθείας: «*Ἀλή-
θειά ἐστίν ἡ τοῦ ὄντος ἀσφαλῆς κατανόησις. Ἀλήθειά
ἐστίν ὁ Θεός, ὅτι αὐτός ἐστι Φῶς, Ἀλήθεια καί Ζωή· ὅθεν
καί ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας ἐστὶ γνῶσις τοῦ Θεοῦ τοῦ
ὄντως ὄντος. Ὁ λαλῶν τήν ἀλήθειαν ἐν τῷ Θεῷ μένει καί
ὁ Θεός ἐν αὐτῷ... Μία ἡ τῆς ἀληθείας ὁδός, ὁ Κύριος ἡμῶν
Ἰησοῦς Χριστός· διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πρὸς τόν Θεόν
Πατέρα ἀνερχόμεθα, καί υἱοὶ Θεοῦ γινόμεθα*»⁹⁷.

Ὁ πνευματικός ποιμένας, ὁ ὑπό τοῦ Πνεύματος τῆς
Ἀληθείας ὀδηγούμενος, κατανοεῖ τά πάντα, διότι ἔχει
«*νοῦν Χριστοῦ*» «*ὁ δέ πνευματικός ἀνακρίνει μὲν πά-
ντα, αὐτός δέ ὑπ' οὐδενός ἀνακρίνεται*»⁹⁸. Ἐλαβε παρά

91. Βλ. σ. 158.

92. Βλ. σ. 138.

93. Ματθ. 10, 16.

94. Ματθ. 25, 1-13.

95. Ματθ. 24, 45.

96. Λουκ. 12, 42-44.

97. Βλ. σ. 130.

98. Α' Κορ. 2, 15.

Θεοῦ πνεῦμα γνώσεως πρὸς ὠφέλεια τῶν ὑπ' αὐτοῦ ποι-
μαινομένων. «Ὁ πνευματικός πρῶτον γινώσκει αὐτός τὰ
πνευματικά, δεύτερον ἐπιτελεῖ ἀκριβῶς καὶ τρίτον δύνα-
ται θεοπρεπῶς νὰ παραδώσῃ τὰ παρά τῆ ἀληθείᾳ κε-
κρυμμένα»⁹⁹.

17. Ἡ ἀκεραιότης

Στὸ «*Μάθημα Ποιμαντικῆς*» ἡ ἀκεραιότης ὀρίζεται
ὡς «*ψυχῆς καθαρότης ἀκήρατος*»¹⁰⁰ καὶ εἰς «*Τὸ γνῶθι
σαυτόν*» ἐπιπλέον ὡς ἀκακία καὶ ἀπλότης¹⁰¹. Ἡ δὲ ἀπλό-
της σημαίνει καθαρότητα, ἀκεραιότητα, εἰλικρίνεια,
ἀπονήρευτο γνώμη, καθαρότητα διανοίας, τὸ ἄδολο, τὸ
ἀνυπόκριτο, τὸ μὴ ἐπικεκαλυμμένο. Ἡ ἀκεραιότης εἶναι
ἀρετὴ ὑψίστης ἀξίας, ὡς καρπὸς χριστιανικῆς τελειότη-
τος¹⁰². Τὴν ἀκεραιότητα ἀκολουθοῦν, ὡς βασιλίδα, ὅλες
οἱ ἀρετές, προπορεύονται δὲ ἡ ταπείνωση, ἡ πραότης, ἡ
χρηστότης καὶ ἡ ἀγαθότης. Ἡ ἀκεραιότης εἶναι ἐντολὴ
τοῦ ἀμώμου Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πρότυπο ἀκεραιό-
τητος: «*γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι
ὡς αἱ περιστεραί*»¹⁰³. Πρώτη, μετὰ τὸν Ἐνα, ἡ Θεοτόκος
καὶ πάντες οἱ Ἅγιοι ὑπῆρξαν πρότυπα ἀκεραιότητος.

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀκεραίου ποιμένος διαγράφεται στοὺς
κάτωθι λόγους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς Θεσσαλονι-
κεῖς: «*ἢ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ πλάνης οὐδέ ἐξ
ἀκαθαρσίας, οὔτε ἐν δόλω, ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμάσμεθα
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, οὕτω λαλοῦμεν,*

99. Ἁγίου Νεκταρίου Κεφαλαῖ, Μητροπολίτου Πενταπόλεως,
Τὸ γνῶθι σαυτόν, σ. 39-40.

100. Βλ. σ. 159.

101. Βλ. σ. 165.

102. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ἐνθ' ἄνωτ.

103. Ματθ. 10, 16.

οὐχ ὡς ἄνθρωποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν· οὔτε γάρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς, οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀφ' ὑμῶν οὔτε ἀπὸ ἄλλων, δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, ἀλλ' ἐγενήθημεν ἡπιοὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἂν τροφὸς θάλπη τὰ ἑαυτῆς τέχνα· οὕτως ὁμιρομένοι ὑμῶν εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν γεγένησθε»¹⁰⁴.

Ὁ ἀκέραιος μελετᾷ ἡμέρας καὶ νυκτός, ποιό εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸ καὶ εὐάρεστο καὶ τέλειο, γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτό. Οὐδὲν μεταβάλλει αὐτοῦ τὴν βούληση, πού βούλεται πάντοτε τὸ ἀγαθὸ, καὶ παραμένει σταθερά, ὅταν δοκιμάζεται ὑπὸ τῶν δεινῶν. Οὐδὲν ἀλλοιώνει τοὺς ἐνθέους αὐτοῦ πόθους. Οὐδὲν φύχει τὴν ἀγάπη αὐτοῦ, πού ἐκτείνεται εἰς πάντας. Πάντοτε βούλεται τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐξετάζει τὸν βίον του καὶ ἀνερευνᾷ τὰ βάθη τῆς καρδίας του. Οὐδὲν ἀνέχεται ἐντὸς αὐτῆς, πού εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸν ἠθικὸ νόμον· πᾶσα πονηρὰ ἐπιθυμία ἀποβάλλει καὶ πᾶν πάθος αὐτῆς ἐκδιώκει. Οὐδὲν σκιερὸ ἐπιτρέπει εἰς αὐτὴν· πάντα τὰ θέλει φωτεινά εἰς αὐτὴν καὶ ὑπὸ τῆς ἀγνείας καταλαμπόμενα. Ὁ ἀκέραιος ἐπιζητῶν πάντοτε τὴν εἰρήνη ὑπὲρ αὐτῆς καὶ μόνης κοπιᾷζει, διότι δι' αὐτῆς μόνης ἀποκαθίσταται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐντολή: «Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον»¹⁰⁵. Ὁ ἀκέραιος κατανικήσας μὲ τὴν θεία βοήθεια τὰ πάθη του ἀπέκτησε τὴν εἰρήνην βασιλεύουσα στὴν καρδιά του

104. Α' Θεσ. 2, 3-7.

105. Ἐβρ. 12, 14.

καί τείνει νά ἀφομοιωθῆ πρός τό Θεῖο. Δοξάζει τόν Θεό ἐν τῷ σώματι καί ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ¹⁰⁶.

Ὁ ἀκέραιος πνευματικός ποιμένας, ὡς φωστήρ, φωτίζει τήν παροικία του καί ἐλκύει πρός ἑαυτόν τούς περικυκλοῦντας αὐτόν μή χριστιανούς. Ἡ ποιίμνη, πού ἔχει τοιοῦτον πνευματικό ποιμένα, καρποφορεῖ καρπούς ἀγαθούς, προάγεται στήν τελειότητα καί συνεργάζεται πρός ἀποκατάσταση τοῦ Θεοῦ ἐπί τῆς γῆς.

II. Ποιμαντορικά προσόντα

Προσόντα, πού πρέπει νά κοσμοῦν τόν πνευματικό ποιμένα, κατά τόν Ἅγιον Νεκτάριο, εἶναι:

α) ἐκεῖνα, πού ὀρίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στήν Α΄ πρός Τιμόθεον ἐπιστολή του (3, 2-3), τά βασικά, τά «κοινά»¹⁰⁷, ὅπως τά χαρακτηρίζει προσόντα, τά ὁποῖα προτάσσουν καί ἄλλοι Πατέρες,

β) τά «*θρησκευτικά*» προσόντα, πού συνιστοῦν προϋποθέσεις τῆς ποιμαντικῆς διακονίας καί ἐκφάνσεις τῆς ποιμαντορικῆς κλήσεως, ὡς προαναφέραμε: 1. ἀγάπη θερμή πρός τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, 2. ζῆλος ἱερός, 3. φόβος Θεοῦ ἅγιος καί 4. πίστη σταθερά καί ζῶσα¹⁰⁸.

---

106. Α΄ Κορ., σ. 20.

107. Βλ. Ἅγιου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, σ. 99 ἐξ.

108. Βλ. σ. 25-30.

γ) Διανοητικά προσόντα

Πεποίθηση τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, ὡς καί τῶν κορυφαίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καί οἰκουμενικῶν Διδασκάλων, ἦταν, ὅτι ὁ πνευματικός ποιμένας, καί μάλιστα ὁ Ἐπίσκοπος, πρέπει νά εἶναι κάτοχος καί διανοητικῶν προσόντων –φυσικῶν καί ἐπικτήτων– πού ὁ ἴδιος διέθετε, γιά νά ἐκπληρώσῃ τήν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολή του¹⁰⁹.

1. Φυσικά διανοητικά προσόντα

Φυσικά διανοητικά προσόντα, ἀναγκαιότατα, θεωρεῖ τά κάτωθι: α) **Τό ἀντιληπτικό**: τήν δύναμη αὐτή τῆς διανοίας, διά τῆς ὁποίας ἐκ τῶν παραγομένων ἐντυπώσεων ἀποκτῶνται οἱ γνώσεις γιά τήν προσωπική του ἀνάπτυξη καί τελείωση καί γιά τήν ἐκπλήρωση τῶν καθηκόντων του. Τό ἀντιληπτικό, καί μάλιστα ἡ ὀξύνοια, τόν καθιστᾷ βαθύ ἐρμηνευτή τῶν Γραφῶν, προσδίδει βαρύτητα στούς λόγους του καί ἀνεπιφύλακτον ἀποδοχή αὐτῶν ὑπό τοῦ ποιμνίου του. Ἀλλά δέν ἀρκεῖ μόνον ἡ ἀντίληψη: χρειάζεται ταχίστη ἀντίληψη καί β) **ἐτοιμότητα πνεύματος**, διότι πολλάκις ἐπείγουν καί οἱ ἐνέργειες καί οἱ ἀπαντήσεις, ἡ δέ βραδύτης εἶναι ἴση πρός ἀποτυχία. Ἡ διοίκηση ἐπισκοπῆς ὅμως χρειάζεται γ) **νοῦν διοικητικό** πρός καλή διοίκηση τῆς ποιμνῆς, δ) **νοῦν διακριτικό**, γιά νά μή συγχέῃ περιστάσεις καί γεγονότα λόγω φαινομενικῆς ὁμοιότητος καί ἐξαπατᾶται, γιά νά διακρίνῃ τήν ὑποκρισία ἀπό τήν εὐλάβεια, τό ψεῦδος ἀπό τήν ἀλήθεια, τούς λύκους ὑπό ἔνδυμα προβάτων καί νά μή πλανᾶται. Δι' αὐτοῦ μπορεῖ νά ἐμβαθύνῃ στά μυχιαίτατα τῶν καρδιῶν τῶν περικυκλούντων αὐτόν ἐκ τῶν λόγων, τῶν τρόπων, τοῦ

109. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 112.

βήματος, τῆς στάσεως, τοῦ χαρακτήρος καί τῆς ὅλης αὐτῶν παραστάσεως, γιά νά ἀποδίδῃ εἰς ἕκαστον τό ἀνήκον καί νά περιφρουρῇ τήν ποίμνη καί ἑαυτόν ἀνεπηρέαστον. Χρειάζεται ἀκόμη ε) νοῦν προνοητικό, γιά νά εὐρίσκεται ὁ ἴδιος καί τό ποίμνιό του εἰς κάθε περίσταση προπαρασκευασμένο καί εἰς ἐτοιμότητα, στ) νοῦν ἐπινοητικό, γιά νά εὐρίσκη τά μέσα καί θεραπείη τίς ἀνάγκες τῆς ποίμνης του καί ζ) νοῦν ἐποπτικό, γιά νά ἐποπτεύῃ ἐφ' ὅλης τῆς ἐπισκοπῆς, νά ἔχη γνώση τῶν ἀναγκῶν της καί νά βαίνη λελογισμένως πρὸς ἀγαθὴ διεύθυνση αὐτῆς.

2. Ἐπίκτητα διανοητικά προσόντα

Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος ἐφρόνει, ὡς καί οἱ Πατέρες τῆς ἐκκλησίας Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅτι ὁ πνευματικός ποιμένας πρέπει νά εἶναι κάτοχος πολυμεροῦς παιδείας, ἀληθοῦς μορφώσεως καί πλήρης σοφίας καί συνέσεως. Τήν παιδεία χαρακτηρίζει «*χρῆμα πάγκαλον καί ὄργανον ἐπιτήδειον*»¹¹⁰ εἰς ὅλες τίς περιπτώσεις, χρησιμωτάτη καί λίαν ἀναγκαία εἰς αὐτόν, πού ἀναλαμβάνει τήν ποιμαντορία. Ἐπίκτητα διανοητικά προσόντα εἶναι: i) ἡ φιλολογική καί θεολογική παιδεία, ii) ἡ ἐκκλησιαστική μόρφωση, iii) ἡ ἐγκυκλοπαιδική μόρφωση καί εὐρυτέρα παιδεία καί iv) ἡ ἀληθῆς σοφία.

i) Φιλολογική καί Θεολογική παιδεία

Τήν φιλολογική παιδεία ἐκτιμᾷ ὡς βάση πάσης ἐπιστήμης καί μέσο πρὸς ἀπόκτηση πάσης γνώσεως, πού ἀναπτύσσει τόν νοῦ τοῦ ποιμένου καί τόν καθιστᾷ ὄργανο ἐπιτήδειο πρὸς ἐπιτυχῆ πραγμάτωση τῆς ἱερᾶς ἀπο-

---

110. Αὐτόθι, σ. 117.

στολήσ του. Πρέπει νά κατέχη τήν δύναμη τοῦ λόγου, πού εἶναι ὄπλο πρὸς ἄμυνα καί ἐπίθεση κατά τῶν πολεμίων τῆς πίστεως καί ἀληθείας, ἄριστο φάρμακο πρὸς θεραπεία τῶν πασχόντων καί πρὸς ἐπανόρθωση τῶν πεπτωκότων καί μέσον εὐχρηστο πρὸς διακυβέρνηση τῆς πνευματικῆς ποιίμνης.

Πρώτιστο καί ἀπολύτως ἀναγκαῖο προσόν θεωρεῖ τήν **θεολογική παιδεία**. Ὡς θεολογική παιδεία ἐννοεῖ τήν ἐπιστημονική θεολογική παιδεία· τίς ἐξ ἐπιστημονικῆς σπουδῆς καί μελέτης θεολογικές γνώσεις καί ὄχι τίς ἐκ διαφόρων ἀναγνώσεων συγκεχυμένες καί ἀσυντάκτους, διότι ἐκ τῆς εὐκρινείας τῆς χριστιανικῆς γνώσεως ἐξαρτᾶται ἡ καθαρότης τῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐπιστημονική θεολογική παιδεία εἶναι ἀπαραίτητος, κυρίως εἰς τόν Ἐπίσκοπο, διότι εἰς αὐτόν ἔχει παραδοθῆ ἡ εὐαγγελική ἀλήθεια καί ἡ διαϊώνισή της, ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ διαφύλαξη τῆς ἱερᾶς παραδόσεως καί ἡ διάκριση ἀληθείας καί ψεύδους, εὐσεβείας καί δυσσεβείας. Δι' αὐτῆς θά δυναθῆ, νά δώσῃ λόγο περὶ τῆς πίστεως καί τῆς ἐλπίδος του εἰς ὅποιον τόν ζητεῖ καί λύση τῶν ἀποριῶν ἐκείνων, πού ἀποτείνονται εἰς αὐτόν. Δι' αὐτῆς θά ἀναπτύξῃ πνευματικῶς τήν ποιίμνη του καί θά τήν προαγάγῃ στήν τελειότητα, διότι καί ὁ κύριος σκοπός τῆς Θεολογίας εἶναι ἡ ὠφέλεια καί ἡ προαγωγή τῆς Ἐκκλησίας. Ἐάν δέν εἶχε τοιοῦτο σκοπό ἡ Θεολογία, θά ἦτο ἄσκοπος ἡ συστηματοποίησή της καί ἡ ἀναγωγή της εἰς ἐπιστήμη, γράφει¹¹¹. Γνωρίζει ὅμως καί διακρίνει τήν ἐπιστημονική ἀπό τήν «**θεωρητική**»¹¹² Θεολογία, δηλ. τήν κοινωνία, Θεοπτία καί μέθεξῃ Θεοῦ, πού εἶναι ἡ οὐσία τῆς Θεολογίας καί στήν ὁποία ἀνάγονται μόνον οἱ κεκαθαρμένοι.

111. Αὐτόθι, σ. 120.

112. Αὐτόθι, σ. 110.

Υποστηρίζει προφανῶς καὶ πραγματοποιεῖ τὴν σύζευξη Ποιμαντικῆς καὶ Θεολογίας ἀντιτιθέμενος στὶς θέσεις τῶν φρονούντων, ὅτι τῶν μερικωτέρων δογμάτων ἢ λεπτεπίλεπτος ἀκριβολογία, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἢ κατὰ πλάτος μελέτη καὶ ἢ κατὰ βάθος ἔρευνα, τῶν Ἁγίων Γραφῶν ἢ ἀκριβολογημένη ἐρμηνεία καὶ τῶν ὁμιλιῶν ἢ καλλιειπῆς ἐξύφανση εἶναι ἔργα καὶ καθήκοντα τῶν Θεολόγων καὶ ὄχι τῶν Ἐπισκόπων, τῶν ὁποίων ἔργο εἶναι ἡ καλὴ διοίκηση. Συμφωνεῖ μὲ τὴν γνώμη ἱερῶν Πατέρων, οἱ ὅποιοι ἀνταπεξῆλθαν πρὸς αὐτὰ τὰ πεπλανημένα φρονήματα, διότι κατενόησαν τὴν ἐξ αὐτῶν βλάβη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μὲ παρρησίαν ἐκήρυττον περὶ τῶν Ἀποστόλων, ὅτι ὄχι μόνον ἰδιῶτες, ἀμαθεῖς καὶ ἀγράμματοι δέν ἦσαν, ἀλλὰ καὶ κάτοχοι λόγου καὶ σοφίας. Τοῦτο φρονεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος περὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου¹¹³. Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος περὶ ὅλων τῶν Ἀποστόλων¹¹⁴.

ii) Ἐκκλησιαστικὴ μὀρφωση

Ἀναγκαῖα θεωρεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μὀρφωση, δηλ. τὴν γνώση τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, τῆς καθ' ὅλου λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ προπάντων τῆς ἱερᾶς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ πνευματικὸς ποιμένας εἶναι φορεὺς, κάτοχος καὶ ἐκφραστῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως –τοῦ ἀγράφου τούτου τεύχους τοῦ Εὐαγγελίου, ὡς τὴν ἀποκαλεῖ– γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ στοὺς πιστοὺς κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Ὡ Τιμόθεε, τὴν πα-

113. *Περὶ Ἱερωσύνης Λόγος Δ'*, γ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 162.

114. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἔπη, βίβλος Β, Εἰς Ἐαυτὸν καὶ περὶ Ἐπισκόπων, ΒΕΠΕΣ 62, 95.

ρακαταθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως»¹¹⁵. Καὶ πάλι: «Σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι»¹¹⁶.

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ Παραρτήματος τῆς Ποιμαντικῆς του πραγματεύεται «**Περὶ τοῦ κύρους τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας**» καὶ περιλαμβάνει τριάντα κεφάλαια συντεθέντα ἐκ τῶν ἱερῶν κανόνων διδάσκων οὕτως ἐμπράκτως τὴν ἀναγκαιότητα τῆς γνώσεως τοῦ **Κανονικοῦ Δικαίου**, ὅπως κατ' αὐτοῦς κρίνη καὶ διοικῆ τὴν Ἐκκλησία. Ἡ εὐρύτερα παιδεὶα καὶ ἡ γνώση τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου βοηθεῖ τὸν πνευματικὸ ποιμένα στὴν ἐπίγνωση τῶν ὀρίων τῆς ποιμαντικῆς δικαιοδοσίας του καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ὀρθῆς ἢ μὴ ὀρθῆς χρήσεως αὐτῶν, οὕτως ὥστε οὔτε νὰ ὑπερβαίνῃ αὐτὰ προκαλῶν τὴν κατάκριση καὶ ταπείνωση, οὔτε νὰ ὑποχωρῇ ἐπισύρων τὸν χλευασμὸ τῶν εἰδημόνων¹¹⁷.

iii) Ἐγκυκλοπαιδικὴ μόρφωση – πολυμερὴς παιδεὶα

Τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ μόρφωση θεωρεῖ ἀναγκαία, διότι: 1) ἡ κοινωνία σήμερον, ὅσο ποτέ, βρίθῃ ἀνθρώπων ἐστερημένων θρησκευτικῆς μορφώσεως καὶ ἀνατροφῆς καὶ νέων πεπληρωμένων ἀπὸ οἴηση καὶ ἀλαζονεία, πού τὰ σεμνότατα ἀπὸ ἄγνοια ἐξευτελίζουν, τὰ ἱερώτατα ἀπὸ θράσος καταφρονοῦν καὶ τὰ εὐγενέστατα καὶ ἀγιώτατα ἀπὸ ἡμιμάθεια δέν ὑπολογίζουν. Ὁ

115. Α' Τιμ. 6, 20.

116. Β' Τιμ. 2, 1-2.

117. Ἁγίου Νεκταρίου Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 124.

πνευματικός ποιμένας στερούμενος εὐρυμαθείας στερεΐται τῶν μέσων καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπιχειρημάτων, γιὰ νὰ ἀποστομῶνῃ τούς θρασεῖς ἀντιλέγοντας, καὶ διατρέχει τόν κίνδυνο, νὰ ἀπολέσῃ πολλούς ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ποιμνίου του, 2) γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ἐλέγχῃ τίς δοξασίες τῶν ἑτεροδόξων καὶ νὰ ὑπερασπίζεται ἀσφαλῶς τὰ δόγματα καὶ τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας καὶ 3) γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ἀποκρούῃ τίς προσβολές τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Ὁ σύγχρονος ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ εἶναι κάτοχος περισσοτέρων γνώσεων ἀπό τούς ἐπισκόπους παλαιότερων ἐποχῶν, διότι σήμερον καὶ πολυπληθέστερες καὶ συστηματικώτερες εἶναι οἱ ἑτεροδιδασκαλίες καὶ οἱ προσβολές γίνονται μετὰ μεγαλυτέρας καὶ καλυτέρας προπαρασκευῆς. Σήμερον μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς ἱστορικῆς κριτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς προπαρασκευῆς προσβάλλεται τό κῦρος τῶν πηγῶν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἀπορρίπτεται ἡ ἱερά παράδοση καὶ ἀμφισβητοῦνται αὐτές οἱ πρῶτες ἀρχές τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ πάσης θρησκείας, ὡς ἡ ὑπαρξὴ προσωπικοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διαφορὰ πνεύματος καὶ ὕλης. Ὡς ἐκ τούτου ὁ πνευματικός ποιμένας πρέπει νὰ ἔχῃ πλοῦτο θεολογικῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ ἐγκυκλοπαιδικῶν γνώσεων καὶ, γιὰ νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τούς φέροντας ἐκ τῆς Ἱστορίας, τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Φυσικῆς ἐπιχειρήματα, ὀφείλει νὰ εἶναι ἐντριβῆς εἰς αὐτές τίς ἐπιστῆμες¹¹⁸.

iv) Ἀληθῆς σοφία

Ἄλλ' «ὁ τῆ παιδεία τὴν ἀρετὴν συνάφας», Ἅγιος Νεκτᾶριος δὲν ὑπῆρξε μόνον κάτοχος καὶ ὑποστηρικτῆς πολυμεροῦς παιδείας, ἀλλὰ καὶ κάτοχος καὶ θερμὸς ἐραστὴς τῆς ἀληθοῦς σοφίας· «τῆς ἐπιστήμης τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων

118. Αὐτόθι, σ. 125.

πραγμάτων και τῶν τούτων αἰτίων». Δέν περιωρίζετο μόνο στην ἀπόκτηση ἐπιστημονικῆς γνώσεως, πού τήν θεωροῦσε ἀναγκαία, οὔτε ἀπολυτοποιοῦσε τήν ἀξία τῆς ἐπιστήμης, διότι εἶχε διαπιστώσει, ὅτι οἱ ἐπιστῆμες ἄνευ ὀρθῆς ἀγωγῆς καί αὐτογνωσίας μάλλον ἔβλαψαν, παρά ὠφέλησαν, καί ἐπίστευε, ὡς ὁ Πλάτων, ὅτι «πᾶσα τε ἐπιστήμη, χωριζομένη δικαιοσύνης καί τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία οὐ σοφία φαίνεται» (Μενέξ). Ἡ γνώση τοῦ ἐπιστητοῦ μόνη δέν ικανοποιοῦσε τίς βαθύτερες ἐφέσεις του καί τούς μυχίους πόθους του. Ἐπιποθοῦσε τήν ἀληθῆ σοφία, πού ἐχαρακτήριζε ὡς «ἀληθῆ ἐπιστήμη» καί «ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν» καί ἐθεωροῦσε ὡς προϋπόθεση ἀληθοῦς μορφώσεως καί ἀναγωγῆς πρὸς Θεόν. Ἐλεγε: «Ὡς ἡ ἀλήθεια τελειοῖ καί ἀναδεικνύει εἰκόνα Θεοῦ τόν ἄνθρωπον, οὕτω καί ἡ ἐπιστήμη ἀναδεικνύει αὐτό τόν ὑπέρτατον τῶν δημιουργημάτων διδάσκουσα αὐτόν τά τε θεῖα, τά τε ἀνθρώπινα. Ἄλλ' ὅποια ἄρα γε ἐπιστήμη; Ἡ θεολογία, ἡ φιλολογία, ἡ ἀστρονομία, ἡ φυσική, ἡ νομική, ἡ ἰατρική; Πάντως οὐχί· ἀλλ' ἡ ἀληθῆς σοφία· αὕτη εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν ὡς περιέχουσα τό καθόλου· εἶναι ἀληθῆς σοφία κατὰ τόν Μέγαν Βασιλείον ἡ ἐπιστήμη τῶν θεῶν καί ἀνθρωπίνων πραγμάτων καί τῶν τούτων αἰτίων»¹¹⁹.

Ὁ ἔρωσ τῆς ἀληθοῦς σοφίας εἶναι ἔκφανση τοῦ θεοῦ ἔρωτος, ἔφεση πρὸς τό ἐπιπόθητον ἄκρον Ἀγαθό, πού εἶναι ἡ ἀρχή καί τό τέλος της. Γράφει: «Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἔνδοξός ἐστι σοφία καί χορηγήσει αὐτήν τοῖς ἀγαπῶσιν Αὐτόν»¹²⁰.

119. Ἁγίου Νεκταρίου, Λόγος πρὸς τούς ἐφήβους ἐκφωνηθείς ἐν τῷ Γυμνασίῳ Λαμίας: Ἡ κλήσις τῶν ἐφήβων ἐν τῇ κοινωνία, Περὶ ἀληθοῦς καί ψευδοῦς μορφώσεως, Ἀθῆναι ἄ.χ., σ. 11.

120. Νεκταρίου Πενταπόλεως, Περὶ ἀγάπης Θεοῦ, περ. «Ἀναμόρφωσις», Ἀθῆναι 1904, φ. 11, σ. 2 ἐξ.

δ) Σωματικά προσόντα

Τά υπό τῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτούμενα σωματικά προσόντα εἶναι ἡ ἀρτιμέλεια καί ἡ ὑγεία γιά τήν ἱεροπρέπεια τοῦ ἱερέως καί τοῦ Ἀρχιερέως καί τήν ἀνελλιπῆ ἐκπλήρωση τῶν ποιμαντορικῶν καθηκόντων του. Κατά τόν οἱ Ἀποστολικό κανόνα, «κωφός δέ ὢν, καί τυφλός, μή γινέσθω ἐπίσκοπος, οὐχ ὡς μεμιασμένος, ἀλλ' ἵνα μή τά ἐκκλησιαστικά παρεμποδίζοιτο», διότι ἀληθῶς πῶς ὁ μή βλέπων ἢ ὁ μή ἀκούων ἢ ὁ πάσχων στήν δεξιά του χεῖρα θά ἱερουργήσῃ; Ὁ μή ἀρτιμελής καί ἄρρωστος δέν θεωρεῖται ὑπό τῆς Ἐκκλησίας μολυσμένος. Διά τοῦτο ὁ οἱ Ἀποστολικός κανὼν ὀρίζει: «εἰ ἀνάπηρος ἢ τόν ὀφθαλμόν ἢ τό σκέλος πεπληγμένος, ἄξιός δε τις ἐστίν ἐπισκοπῆς, γινέσθω (ἐπίσκοπος)· οὐ γάρ λώβη σώματος αὐτόν μαιίνει, ἀλλά ψυχῆς μολυσμός». Διάταξη τῆς Μωσαϊκῆς νομοθεσίας ἀπέκλειε τῆς ἱερωσύνης τούς μή ἀρτιμελεῖς καί νοσοῦντας, ὡς βεβηλοῦντας τά ἱερά. Ἀλλ' ἡ διάταξη αὐτή προετύπωνε τόν ὄρο τῆς ψυχικῆς ἀρτιότητος καί καθαρότητος, διότι οἱ διατάξεις τῆς Μωσαϊκῆς νομοθεσίας ἦταν σύμβολα καί σκιές τοῦ νόμου τῆς χάριτος¹²¹.

ε) Νόμιμος ἡλικία

Ἐπειδή ἡ πείρα καί ἡ φρόνηση εἶναι ἀναγκαῖα προσόντα γιά τήν ποιμαντορία, διά τοῦτο καί ἐτέθησαν διά τῶν ἱερῶν κανόνων ὄρια ἡλικίας πρὸς χειροτονία, διάφορα, ἀνάλογα μέ τίς βαθμίδες τῆς Ἱερωσύνης:

1. Ἡλικία χειροτονίας Ἐπισκόπων.

Κατά τόν 40 μ.Χ. αἰῶνα, συμφώνως πρὸς τίς Ἀποστολικές Διαταγές, ὁ ὑποψήφιος Ἐπίσκοπος δέν ἔπρεπε νά εἶναι νεώτερος τῶν πενήντα ἐτῶν, ἐκτός

121. Ἀγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 126.

ἐάν ὑπῆρχε σπάνις ὑποφηφίων ἢ ἔξοχα χαρίσματα τοῦ χειροτονουμένου. Ἀργότερον ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς ρηγ' Νεαρᾶς ὥρισε ὡς ἡλικία τὸ τριακοστὸ πέμπτο καὶ διὰ τῆς ρλζ' ὥρισε ἡ χειρονομία νά γίνεται μετὰ τὸ τέλος τοῦ τριακοστοῦ ἔτους.

2. Ἡλικία χειροτονίας Πρεσβυτέρου.

Κατὰ τὸν ια' κανόνα τῆς ἐν Νεοκαισαρεία Συνόδου τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος, πού ἐπεκύρωσε ἡ ρηγ' Νεαρά τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ ἐν Τρούλλῳ ΣΤ' Οἰκουμενικῆ Σύνοδος διὰ τοῦ ιδ' κανόνος, πρεσβύτερος δέν δύναται νά χειροτονηθῆ πρό τοῦ τριακοστοῦ ἔτους. «*κἂν πάνυ ἦ ὁ ἄνθρωπος ἄξιος... Ὁ γάρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐβαπτίσθη καὶ ἤρξατο διδάσκειν...*».

3. Ἡλικία χειροτονίας διακόνου.

Ὡς ἡλικία χειροτονίας διακόνου ὥρισεν ἡ ἐν Καρθαγένῃ Σύνοδος διὰ τῶν ιζ' καὶ κα' κανόνων τὸ κε' ἔτος. Ἡ διάταξη αὐτὴ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς ρηγ' Ἰουστινιανείου Νεαρᾶς καὶ τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου¹²².

---

122. Αὐτόθι, σ. 128.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΚΑ ΧΑΡΙΣΜΑΤΑ

Ο Παράκλητος διανέμει στά μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας –στούς ποιμένες καί ποιμαιομένους– ποικίλα χαρίσματα. Ὡς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «*Διαιρέσεις δέ χαρισμάτων εἰσί, τό δέ αὐτό Πνεῦμα· καί διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καί ὁ αὐτός Κύριος· καί διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δέ αὐτός ἐστι Θεός, ὁ ἐνεργῶν τά πάντα ἐν πᾶσιν. Ἐκάστῳ δέ δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρός τό συμφέρον*»¹. Στήν Ἐκκλησία, εἰς κάθε ἐποχή, ὑπάρχουν Πατέρες, Ἅγιοι καί γέροντες (στάρετς), κεκοσμημένοι μέ ἔξοχα ποιμαντορικά χαρίσματα, πού χορηγεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα πρός τό συμφέρον αὐτῆς καί ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος: Χαρίσματα διακρίσεως, διοράσεως καί προοράσεως, γνώσεως πνευματικῆς καί θεωρητικῆς Θεολογίας, ἰαμάτων καί θαυμάτων καί τῆς ὑπερτέρας τῶν πάντων ἀγάπης.

---

1. Α΄ Κορ. 12, 4-7.

Α. Διάκριση

Ἡ διάκριση εἶναι τό κατ' ἐξοχήν ποιμαντορικό χάρισμα καί «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» τῆς πνευματικῆς καθοδήγησης. Ἡ πνευματική καθοδήγηση δέν εἶναι ἔργο πάντων, ἀλλ' ἐκείνων, στούς ὁποίους ἐδόθη ἡ θεία διάκριση τῶν πνευμάτων, περί τῆς ὁποίας γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. «Οὐ πάντων γάρ ἐστὶν ὁδηγεῖν καί ἄλλους, ἀλλ' οἷς ἐδόθη ἡ θεία διάκρισις, κατὰ τόν Ἀπόστολον, διάκρισις πνευμάτων, ἡ διαιρουσα τό χειρόν ἀπό τοῦ κρείττονος, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ λόγου. Ἐκαστος γάρ ἰδίαν γνώσιν, καί διάκρισιν φυσικήν ἢ πρακτικήν ἢ μαθηματικήν κέκτηται, καί οὐ τήν τοῦ Πνεύματος ἅπαντες. Διά τοῦτο ἔλεγεν ὁ σοφός Σειράχ, οἱ εἰρηνεύοντές σοι ἔστωσαν πολλοί, οἱ δέ σύμβουλοί σου εἰς ἀπό χιλίων», ὡς λέγει ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης.²

Ὑπάρχουν τρεῖς ἀναβαθμοί τῆς διακρίσεως, ἀνάλογοι πρός τό πνευματικό ἐπίπεδο τῶν ἀσκουμένων, κατὰ τόν Ἅγιον Ἰωάννη τόν Σιναΐτη: Ἡ διάκριση τῶν ἀρχαρίων, τῶν μεσαίων καί τῶν τελείων. Ἡ διάκριση τῶν ἀρχαρίων ὀρίζεται ὡς ἡ ἀληθῆς ἐπίγνωση ἑαυτῶν, ἡ αὐτογνωσία. Τῶν μεσαίων, ὡς ἡ νεορά αἴσθησις ἢ διακρίνουσα ἀπταιστως τό κυρίως ἀγαθό ἀπό τό φυσικό ἀγαθό καί ἀπό τό ἀντίθετο του κακό. Τῶν δέ τελείων εἶναι ἡ διά θείας ἐλλάμψεως ἐνυπάρχουσα γνώσις, ἡ ὁποία δύναται νά καταφωτίζη μέ τόν λύχνον τῆς καί ὅσα σκοτεινά ὑπάρχουν μέσα στούς ἄλλους. Γενικῶς ὁμως ἡ διάκριση ὀρίζεται ὡς ἡ ἀσφαλῆς κατανόηση τοῦ θείου θελήματος εἰς κάθε καιρό καί τόπο καί περίπτωσις, ἡ ὁποία συνήθως ὑπάρχει στούς καθαρούς κατὰ τήν καρδιά, τό σῶμα καί τό στό-

2. Γρηγορίου Σιναΐτου, *Περί τοῦ πῶς δεῖ καθεζεσθαι τόν ἡσυχάζοντα εἰς τήν εὐχήν καί μή ταχέως ἀνίστασθαι*, Migne PG 150, 1341.

μα. «Διάκρισις ἐστὶν συνείδησις ἀμόλυντος καὶ καθαρὰ αἴσθησις»³.

Ὁ ἐπίσκοπος Διοκλείας Κάλλιστος Ware γράφει: «Ὁ πνευματικός πατέρας, ὁ προικισμένος μέ διάκριση, δέν περιμένει ἀπλῶς νά τοῦ ἀποκαλυφθεῖ ὁ ἄλλος, ἀλλά δειχνεῖ σ' αὐτόν σκέψεις πού εἶναι κρυμμένες ἀκόμη κι ἀπ' αὐτόν τόν ἴδιο. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔρχονταν στόν ἅγ. Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ, πολλές φορές αὐτός ἀνταποκρινόταν στίς δυσκολίες τους πρὶν κἂν τοῦ ποῦν τόν λόγο τῆς ἐπισκεψῆς τους. Σέ πολλές περιπτώσεις ἡ ἀπάντηση φαινόταν κατ' ἀρχάς ἄσχετη, ἀκόμα καί παράλογη ἢ ἀνεύθυνη· ἐπειδὴ συχνά ὁ ἅγ. Σεραφεῖμ δέν ἀπαντοῦσε στό ἐρώτημα πού εἶχε κατὰ νοῦ ὁ ἐπισκέπτης του, ἀλλά σ' αὐτό πού ὄφειλε νά εἶχε ἀπαντήσει. Γιά ὅλα αὐτά ὁ ἅγ. Σεραφεῖμ βασιζόταν στό ἐσωτερικό Φῶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τό θεωροῦσε σηματικό, ἐξηγοῦσε, νά μὴν σκέφτεται προκαταβολικά τό τί εἶχε νά πεῖ· στήν περίπτωση αὐτή τά λόγια δέν θά ἐκπροσωποῦσαν παρά τή δική του ἀνθρώπινη κρίση, πού θά μπορούσε ἐξίσου νά σφάλει, καί ὄχι τήν κρίση τοῦ Θεοῦ»⁴.

Ἡ διάκριση γεννᾶται ἐκ τῆς ταπεινοφροσύνης· εἶναι φῶς πού δεικνύει στόν ἔχοντα αὐτήν «τόν καιρόν, τό ἐγχείρημα, τό ἐπιτήδευμα, τήν ἰσχύν, τήν γνώσιν, τήν ἡλικίαν, τήν δύναμιν, τήν ἀσθένειαν, τήν προαίρεσιν, τήν προθυμίαν, τήν συντριβήν, τήν ἔξιν, τήν ἀγνωσίαν, τήν τοῦ σώματος δύναμιν καί κραῖσιν, υἰεῖαν τε καί ταλαιπωρίαν,

---

3. Κλίμαξ, ΚΣΤ, 1, Εἰσαγωγή-κείμενο, μετάφρασις, σχόλια, πίνακες, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, Ὠρωπός Ἀττικῆς 1984, σ. 281.

4. Ἐπισκόπου Διοκλείας Καλλίστου Ware, Ἡ ἐντός ἡμῶν Βασιλεία, μτφρ. ἀπό τά ἀγγλικά Ἰωσήφ Ροηλίδη, ἐκδ. «Ἀκρίτας», Ἀθήνα 1994, σ. 128 ἐξ.

τόν τρόπον, τόν τόπον, τήν ἀναστροφήν, τήν ἀνατροφήν, τήν πίστιν, τήν διάθεσιν, τόν σκοπόν, τήν διαγωγήν, τήν ἄδειαν, τήν ἐπιστήμην, τήν φυσικήν φρόνησιν, τήν σπουδήν, τήν ἐγρήγορσιν, τήν βραδύτητα καί τά ὅμοια. Ἐπειτα, τῶν πραγμάτων τήν φύσιν, τήν χρῆσιν, τήν ποσότητα, τά εἶδη, τόν σκοπόν τοῦ Θεοῦ τόν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κείμενον, τόν νοῦν τῆς ἐκάστης λέξεως...», κατά τόν Ὅσιο Πέτρο τόν Δαμασκηνό.⁵

Ἡ ποιμαντική διάκριση, ὡς ἔκφραση πατερικῆς βιοτῆς, εἶναι «ἡ ἀρίστη μεθοδολογική ἀρχή τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας... κάθε ἄλλος τρόπος καί κάθε ἄλλη μέθοδος ποιμαντικῆς διακονίας, πού δέν ἀποτελεῖ καρπό διακρίσεως, ἀποξενοῦται ἀπό τήν αὐθεντική, ποιμαντική συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας»⁶.

Ἡ ποιμαντική, πού ἀσκεῖται μετὰ διακρίσεως καί ἀγάπης, ἔχει θεραπευτικές διαστάσεις. «Διακριτικός ἐστίν, ὑγείας εὐρετής καί νόσου καθαιρέτης»⁷.

Διακριτικός εἶναι ὁ ἀπλανής πρὸς θεόν ὁδηγός.

Ἐκ τῆς διακρίσεως γεννᾶται ἡ διόραση.

B. Διόραση

Ἡ διόραση ὀρίζεται συνήθως ὡς ἡ ἰκανότης διεισδύσεως στόν «κρυπτό τῆς καρδίας ἄνθρωπο». Ὁ διορατικός

---

5. Ὁσίου Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Περί διακρίσεως*, «Φιλοκαλία», ἐκδ. «Ἀστήρ», Ἀλ. καί Ε. Παπαδημητρίου, Ἀθήνα 1960, τ. 3, 66-67.

6. Ἰωάννου Κορναράκη, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, *Σχόλιο στήν Ποιμαντική τοῦ ἁγίου Νεκταρίου*, «Ἅγιος Νεκτᾶριος· Ὁ Πνευματικός, ὁ Μοναστικός, ὁ Ἐκκλησιαστικός Ἠγέτης», Πρακτικά Διορθοδόξου, Θεολογικοῦ, Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου, Ἀθήνα 2000, σ. 239.

7. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, ΚΣΤ, 22.

προχωρεί πέραν από τήν πλάνη τῶν φαινομένων, «πέρα ἀπό τίς συμβατικές χειρονομίες καί συνήθειες, μέ τίς ὁποῖες κρύβουμε τήν ἀληθινή μας προσωπικότητα ἀπό τοὺς ἄλλους καί ἀπό τόν ἴδιο τόν ἑαυτό μας· πέρα δέ ἀπό ὅλες αὐτές τίς κοινοτοπίες, συλλαμβάνει τό μοναδικό πρόσωπο, τό δημιουργημένο κατ'εἰκόνα καί ὁμοίωση Θεοῦ. Ἡ δύναμη αὐτή εἶναι πνευματική κι ὄχι φυσική· δέν εἶναι ἓνα κάποιο εἶδος υπεραισθητῆς ἀντίληψης, οὔτε μιά ἀγιασμένη μαντεία, ἀλλά καρπός τῆς χάριτος, πού προϋποθέτει συνεχή προσευχή καί ἀδιάλειπτο ἀσκητικό ἀγῶνα»⁸.

Ὁ Ὅσιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός προσδιορίζει τήν διόραση ὡς γνώση μέρους τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων, δηλ. τοῦ θείου σκοποῦ, πού ὑπάρχει στίς θεῖες Γραφές καί εἰς ἕκαστο κτίσμα. Εἶναι αὐτή, πού ὁ προφήτης Ἡσαΐας, καλεῖ «βουλή» (Ἠσ. 11, 2), ἡ ὁποία «βλέπει τά πράγματα κατά φύσιν». Ἡ διόραση, ἡ λεγομένη καί φρόνηση, εἶναι ἡ φυσική γνώση, διότι προϋπῆρχε στή φύση τοῦ ἀνθρώπου λόγω τῆς καθαρότητος τοῦ νοός του. Τά πάθη ὅμως ἐσκότισαν τόν νοῦν καί, ἂν δέν σηκώση αὐτά ὁ Θεός διά τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, δέν δύναται νά βλέπη. Ὁ διορατικός προβλέπει τίς κεκρυμμένες μηχανές τοῦ ἐχθροῦ καί ἐκκόπτει τίς ἀφορμές αὐτῶν ἐγκαίρως⁹.

Ἐκ τῆς διοράσεως γεννᾶται ἡ προόραση, κατά τόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Σιναΐτη¹⁰.

Γ. Προόραση

Ἡ διόραση εἶναι ἡ φυσική γνώση, πού εἶχε ὁ ἄνθρω-

8. Ἐπισκόπου Διοκλείας Καλλίστου Ware, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 126.

9. Ἐνθ. ἄνωτ., σ. 163.

10. Κλίμαξ, Δ, 105, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 104.

πος στην αρχαία κατάσταση, πριν τά πάθη σκοτίσουν τόν νοῦ του. Ἡ προόραση ὁμως εἶναι ὑπέρ φύση γνώση, πού κατά χάρη δίδεται στούς ἀξιούς.

Ὡς λέγει ὁ Ὅσιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός, «Μόνος ὁ Θεός προγινώσκει τά πάντα ἐν πᾶσι, καί διατί ἐποίησεν ἕκαστον πράγμα ἢ λόγον τῆς Θείας Γραφῆς, καί κατά χάριν δίδωσι τοῖς ἀξίοις τό γινώσκειν»¹¹.

Δ. Πνευματική γνώση

Ἡ πνευματική γνώση διαφέρει τῆς φυσικῆς γνώσεως· ἡ μέν φυσική γνώση ἀποκτᾶται μέ διανοητική ἐργασία καί εἶναι προσιτή εἰς κάθε ἄνθρωπο, ἡ δέ πνευματική γνώση χορηγεῖται ὑπό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τούς ψυχοσωματικῶς κεκαθαρμένους καί προϋποθέτει πνευματική ἐργασία μετ' αὐτογνωσίας καί προσευχῆς. Διά τῆς πνευματικῆς γνώσεως γνωρίζεται ὁ Θεός· ὄχι διά τῆς φυσικῆς.

Ε. Θεωρητική Θεολογία

Ἐπάρχει Θεολογία μετ' ἐπιστήμης –μέ χρήση ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας– ὡς λόγος περί Θεοῦ. Ἄλλ' ὁ Θεός δέν γνωρίζεται μέ διανοητικές διεργασίες, διότι ὑπερβαίνει τόν χῶρο τοῦ ἐπιστητοῦ. Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ εἶναι κοινωνία, θεωρία (ὄραση) Αὐτοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπορρέει ἡ θεωρητική Θεολογία¹². Ἡ πατερική Θεολογία εἶναι ἔκφραση αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας –τῆς κοινωνίας καί θεωρίας Αὐτοῦ– πού συνιστᾶ τήν οὐσία τῆς Θεολογίας.

Ἡ Ἐκκλησία διά τῶν αἰώνων ἀναδεικνύει τοιούτους κατόχους καί ἐκφραστῆς τῆς θεωρητικῆς Θεολογίας. Κατά τόν 20ον αἰῶνα, ἕνας ἐξ αὐτῶν, ἐκπρόσωπος τοῦ μα-

---

11. Ἔνθ. ἀνωτ., σ. 163.

12. Βλ. σ. 29.

κραιώνος αγιορειτικοῦ ἡσυχασμοῦ, ὁ Γέρων Ἰωσήφ ὁ Ἡσυχαστῆς (†1959) ἐκφράζει τὴν ἐμπειρία του μέ τούς κάτωθι λόγους: «Ὁ ἀληθὴς μοναχὸς εἶναι προϊὼν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καί ὅταν ἐν ὑπακοῇ καί τῇ ἡσυχίᾳ καθαρῆς αἰσθήσεως καί γαληνιάσει ὁ νοῦς καί καθαρῆς ἡ καρδιά του, τότε λαμβάνει χάριν καί γνώσεως φωτισμόν. Γίνεται ὅλος φῶς, ὅλος νοῦς, ὅλος διαύγεια. Καί βρῦει Θεολογίαν, ὅπου ἂν γράφουν τρεῖς δέν προλαμβάνουν τό ρεῦμα πού βρῦει κυματωδῶς καί σκορπίζει εἰρήνην καί ἄκραν ἀκινήσιαν παθῶν εἰς ὅλο τό σῶμα. Φλογίζεται ἡ καρδιά ἀπό θείαν ἀγάπην καί φωνάζει: “κράτει Ἰησοῦ μου, τά κύματα τῆς χάριτός σου, ὅτι ἀναλύομαι ὡσεὶ κηρός”. Καί ὄντως ἀναλύεται μὴ βαστάζων. Καί ἀρπάζεται ὁ νοῦς εἰς τὴν θεωρίαν. Καί γίνεται σύγκρασις. Καί μετουσιῶται ὁ ἄνθρωπος καί γίνεται ἓνα μέ τόν Θεόν· ὥστε νά μὴν γνωρίζῃ ἢ νά χωρίζῃ τόν ἑαυτόν του, καθὼς τό σίδηρον εἰς τό πῦρ, ὅταν ἀνάψῃ καί ἀφομοιωθῇ μέ τό πῦρ»¹³.

ΣΤ. Ἰάσεις – θαύματα

Οἱ ἰάσεις ψυχῶν καί σωμάτων καί τά ποικίλα θαύματα εἶναι μία μορφή τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στόν κόσμον· εἶναι σημεῖο τῆς παρουσίας καί βασιλείας Του· τό προανάκρουσμα τοῦ τελικοῦ θριάμβου ἐπὶ τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου. Διὰ τοῦτο τό κήρυγμα τῆς Βασιλείας τοῦ Ἰησοῦ συνωδεύετο ἀπό ἰάσεις καί θαύματα. Αὐτὴν τὴν ἐντολή καί χάριν ἔδωσε καί στοὺς δώδεκα μαθητῆς Του: «πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε λέγοντες ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δωρεάν

13. Γέροντος Ἰωσήφ, Ἐκφρασις μοναχικῆς ἐμπειρίας, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Φιλοθέου, Ἅγιον Ὄρος 1985, σ. 279.

ἐλάβετε, δωρεάν δότε»¹⁴. Αὐτή τήν χάριν ἔδωσε καί εἰς τοὺς ἑβδομήκοντα Ἀποστόλους¹⁵, εἰς ἀγίους διαδόχους αὐτῶν, εἰς ἰσαποστόλους, μάρτυρες, πατέρες, Ἄγίους καί Ὅσιους ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Προπάντων αὐτή τήν χάριν ἔλαβε ἡ Κεχαριτωμένη Θεοτόκος. Ἐκείνη καί ὄλοι οἱ Ἄγιοι, πού ζοῦν ἐν Χριστῷ αἰωνίως, συνεχίζουν ἐσαεὶ τήν ὑπερφυῆ ποιμαντική τους διά πρεσβειῶν, ἰάσεων, ποικίλων θαυμάτων καί εὐεργεσιῶν, πού προσανατολίζει τόν κόσμον στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θαυματουργός Ἅγιος τοῦ αἰῶνος μας, Νεκτάριος Πενταπόλεως, στήν Μελέτη του «*Περί τῆς ἐν τῷ κόσμῳ Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ*»¹⁶, τήν ὁποία συνέταξε ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτήματος, πού τοῦ ἐτέθη, ἐάν μετά πεποιθήσεως πιστεύη στά θαύματα, γράφει, ὅτι τά θαύματα δέν εἶναι λογικῶς ἀδύνατα, οὔτε ἀρνεῖται αὐτά ὁ ὀρθός λόγος, ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι δέν ἔχουν ἀπόλυτο καί ἀποκλειστική ὑπαρξή, οὔτε ἀπειλοῦνται μέ ἀνατροπή διά τῆς ἐμφανίσεως καί ἄλλων ὑπερφυσικῶν νόμων καί ὅτι τά θαύματα εἶναι συνέπεια τῆς ἀγάπης τοῦ Δημιουργοῦ πρὸς τό ἴδιο δημιούργημα, πού δέν ἐγκατέλειψε, ἀλλ' ὀδηγεῖ εἰς ἕνα σκόπιμο καί λελογισμένο τέλος. Θαῦμα καί Θεοπνευστία εἶναι δύο μορφές τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο. Θαῦμα εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στή φύση. Θεοπνευστία εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στό πνεῦμα.

Ὁ Θεός ἀποκαλύπτεται στόν κόσμο ἐμμέσως διά τῶν ποιημάτων του καί ἀμέσως εἰς τόν ἄνθρωπο διά τοῦ θαύματος καί τῆς θεοπνευστίας.

---

14. Ματθ. 10, 8.

15. Λουκ. 10, 9.

16. Τήν περισπούδαστον αὐτή Μελέτη συνέταξε στήν Αἴγυπτο καί ἐξέδωκε στήν Ἀθήνα τό 1892. Βλ. σύγχρονη ἔκδοση ὑπό Νεκταρίου Παναγοπούλου, Ἀθῆναι 1991.

Ἀλλά τό τρανώτατον καί μέγιστον παράδειγμα καί ἀδιαφιλονείκητον μαρτύριον τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ὑψηλοῦ τοῦ ἀνθρώπου προορισμοῦ... εἶναι ἡ ἐν τῷ κόσμῳ παρουσία τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Θαῦμα εἶναι καί αὐτή ἡ ἀγιότης· μιά μορφή ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐνοίκηση τοῦ Θεοῦ εἰς τόν ἄνθρωπο, πού εἶναι καί ὁ σκοπός τῆς Ποιμαντικῆς.

«Μίλησέ μας γιά τίς ὀπτασίες πού ἔχεις», εἶπε κάποτε ἕνας μοναχός στόν ἁγ. Παχώμιο (286-346 μ.Χ.). «Ὁ ἁμαρτωλός, ὅπως ἐγώ, δέν περιμένει νά ἔχει ὀπτασίες ἀπό τόν Θεό», ἀπάντησε ὁ ἁγ. Παχώμιος, «...ἀλλά θά σᾶς μιλήσω γιά μιά μεγάλη ὀπτασία. Ἄν δεῖτε κάποιον ἅγιο καί ταπεινό ἄνθρωπο, αὐτό εἶναι μεγάλη ὀπτασία. Τί μεγαλύτερη ὀπτασία ἀπ' αὐτή θά μπορούσε νά βρεθεῖ: νά δεῖ κάποιος τόν ἀόρατο Θεό νά ἀποκαλύπτεται στόν ναό του, σ' ἕνα ὀρατό ἀνθρώπινο πρόσωπο;»¹⁷.

Ὁ Θεός ὁ Ἐνοικῶν στόν ἅγιον ἄνθρωπο τελεσιουργεῖ τά θαύματα. «Κανείς ἄς μὴν περιπέση ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνοίας του σέ ἀπιστία, ὅταν ἀκούση ἢ ἰδῆ ὑπερφυσικά σημεῖα μέσα στόν χῶρο τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Διότι ὅπου ἐγκατασταθῆ ὁ Θεός πού εἶναι ὑπέρ τήν φύσιν, ἐκεῖ παρατηροῦνται πράγματα ὑπερφυσικά»¹⁸, διδάσκει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης, ἀλλ' ἐπισημαίνει: «Μερικοὶ μακαρίζουν ἐπάνω ἀπό ὅλα τά πνευματικά χαρίσματα τό θαυματουργικό καί ὅ,τι φαίνεται ἐξωτερικῶς· διότι ἀγνοοῦν, ὅτι ὑπάρχουν πολλά ἀνώτερα τούτου καί ἀπόκρυφα, τά ὁποῖα διά τοῦτο μένουν ἄπτωτα (σταθερά)»¹⁹.

Καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει στοὺς Κορινθίους

17. Ἐπισκόπου Διοκλείας Καλλίστου Ware, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 51.

18. Κλίμαξ, ΚΣΤ, 3, σ. 282.

19. Κλίμαξ, ΚΣΤ, 67, σ. 303.

γιά τὰ χαρίσματα, «τά κρείττονα» καί ὑποδεικνύει τό μέσον, τήν «καθ' ὑπερβολήν ὁδόν»²⁰, γιά τήν ἀπόκτησή τους· καί αὐτή εἶναι ἡ ἀγάπη.

Ζ. Ἀγάπη

Ἡ ἀγάπη δέν ὀρίζεται, ὅπως δέν ὀρίζεται καί ὁ Θεός, οὔτε ἐκφράζεται ἀπό ἀνθρώπινη γλῶσσα, πού δέν ἔλαβε γεύση ἀπό τήν πηγὴν αὐτῆς, πού εἶναι ὁ Θεός, καί δύναμη πρὸς τοῦτο. «Λοιπὸν ὁ θέλων λέγειν περὶ Ἀγάπης, πρέπει νά γευθῆ καλῶς ἐν αἰσθήσει τό μυστήριον τῆς Ἀγάπης καί κατόπιν, ἐάν ἐπιτρέπη ἡ πηγὴ τῆς Ἀγάπης ὁ γλυκύς Ἰησοῦς, νά μεταδώσῃ τὸν καρπὸν ἐξ ὧν ἔλαβε, καί ἀσφαλῶς τὸν πλησίον νά ὠφελήσῃ...»²¹. «Ἀλλὰ μηδέ μικρόν τι δύναται βρότειος γλῶσσα ὅλως λαλήσαι τι περὶ τῆς ἀγάπης, εἰ μὴ αὐτός ὁ Θεός, ἡ αὐτοαλήθεια καί Ἀγάπη δώσει ἡμῖν τὴν ἐνέργειαν τῶν λόγων, καί τὴν σοφίαν καί γνῶσιν»²².

Οἱ Ἅγιοι, πού ἔλαβαν τὴν αἴσθησιν τῆς Ἀγάπης, δέν ὀμιλοῦν εὐκόλως περὶ αὐτῆς. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης, ὁ ὁποῖος τὴν τοποθετεῖ στὴν κορυφὴ τῆς «Κλίμακος» τῶν ἀρετῶν, γράφει: «Αὐτός πού θέλει νά ὀμιλῇ γιά τὴν ἀγάπην εἶναι ὡς νά ἐπιχειρῇ νά ὀμιλῇ περὶ Θεοῦ. Ἡ ἀνάπτυξις ὁμως ὀμιλίας περὶ Θεοῦ εἶναι πρᾶγμα ἐπισηφαιλές καί ἐπικίνδυνον σέ ὅσους δέν προσέχουν. Γιά τὴν ἀγάπην γνωρίζουν νά ὀμιλοῦν οἱ Ἄγγελοι ἀλλὰ καί αὐτοὶ ἀνάλογα μέ τὸν βαθμὸ τῆς θείας ἐλλάμψεώς τους»²³.

20. Α' Κορ. 12, 31.

21. Γέροντος Ἰωσήφ, Ἐκφρασις μοναχικῆς ἐμπειρίας, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Φιλοθέου, Ἅγιον Ὄρος 1985³, σ. 456.

22. Αὐτόθι, σ. 454.

23. Κλίμαξ, Α, 2, σ. 373 ἐξ.

Στόν ἄνθρωπο ἡ ἀγάπη εἶναι φυσική ἀρετή²⁴. Ἐκ φύσεως ἀγαπᾷ τόν Θεό, ἐφ' ὅσον ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Αὐτοῦ καί καθ' ὁμοίωσιν καί ἐκ φύσεως ἀγαπᾷ τόν συνάνθρωπο, ὡς κατ' εἰκόνα Αὐτοῦ πλασθέντα καί καθ' ὁμοίωσιν. Ἐκτός τῆς φυσικῆς ἀγάπης ὅμως ὑπάρχει καί ἡ πνευματική ἀγάπη, ὡς καρπός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διότι τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐμπνέει ἀγάπη πρός τόν Θεό καί τόν ἄνθρωπο. Αὕτη εἶναι ἡ ἀγάπη τῶν Ἁγίων. Περί αὐτῆς γράφει ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «*Ἀγάπη, προφητείας χορηγός· ἀγάπη, τεράτων παρεκτική· ἀγάπη, ἐλλάμψεως ἄβυσσος· ἀγάπη, πηγὴ πυρός· ὅσον ἀναβλύσει, τοσοῦτον τόν διψῶντα καταφλέξει· ἀγάπη, ἀγγέλων στάσις· ἀγάπη, προκοπή τῶν αἰώνων*»²⁵.

Ἡ ἀπελευθέρωση ὅμως τῆς ἀγάπης ἀπό τόν ἀσφυκτικό κλοιό τῆς φιλαυτίας καί τοῦ ἐγωκεντρικοῦ ἀτομισμοῦ προϋποθέτει ἄσκησις ἐν μετανοίᾳ καί Θεία Χάριτι.

Ἡ ἀγάπη συνιστᾷ ποιμαντορικό χάρισμα «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ». «*Ποιμένα ἀληθινόν ἀποδείξει ἀγάπη· δι' ἀγάπην γάρ ὁ Ποιμὴν ἐσταύρωται*»²⁶, γράφει ὁ ἄνωτέρω Ἅγιος.

Τὴν ἀγάπη προϋποθέτουν οἱ προαναφερθεῖσες ἀρετές τῆς αὐταπαρνήσεως, τῆς ἀνεξικακίας, τῆς πραότητος, τῆς μακροθυμίας, τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς ἐλεημοσύνης καί τῆς εἰρήνης. Περί τῆς εἰρήνης γράφει ὁ ὁσιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός: «*Εἰρηνεύει δέ ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἐν ἑαυτῇ εἰρηνεύῃ καί γένηται ὅλη κατὰ Θεόν. Γίνεται δέ πάλιν οὕτως, ὅταν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύῃ, κἂν δεινὰ πάσχη ὑπ' αὐτῶν. Διὰ γάρ τῆς ἀνεξικακίας οὐδ' ὄλως ταρασσεται, ἀλλὰ πάντα στέγει, πᾶσι τό*

24. Κλίμαξ, ΚΣΤ, 41, σ. 296.

25. Κλίμαξ, Λ, 18, σ. 378.

26. Ἰωάννου Σιναΐτου, *Εἰς τόν Ποιμένα* 24, αὐτόθι, σ. 386.

καλόν θέλει, πάντας ἀγαπᾷ διὰ τόν Θεόν καί διὰ τήν φύσιν· καί ὑπέρ ἀπίστων, ὡς ἀπολλυμένων θρηνεῖ, καθ' ὡς ἐποίησεν ὁ Κύριος καί οἱ Ἀπόστολοι, ὑπέρ δέ τῶν πιστῶν εὔχεται καί πονεῖ, καί οὕτω τήν εἰρήνην τῶν λογισμῶν λαμβάνει καί διάγει κατά νοῦν τῇ θεωρίᾳ καί καθαρᾷ προσευχῇ πρὸς Θεόν»²⁷.

Ἡ ἀγάπη, ἡ ἐκ τοῦ Πνεύματος προσγινομένη, προξενεῖ καύση καρδίας «ὑπέρ πάσης τῆς κτίσεως, ἡγουν ὑπέρ τῶν ἀνθρώπων, καί τῶν ὀρνέων, καί τῶν ζώων, καί τῶν δαιμόνων, καί ὑπέρ παντός κτίσματος»²⁸. Αὐτή ἡ καύση τῆς καρδίας ὑπέρ πάσης τῆς κτίσεως, πού ἐπεκτείνεται στό ἄπειρο, δέν ἐξαιρεῖ ἀλλοθρήσκους καί ἑτεροδόξους. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μαρτυρεῖ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ὅτι λύπη μεγάλη καί «ἀδιάλειπτος ὀδύνη» ὑπῆρχε στήν καρδιά του γιά τήν ἀπιστία τῶν ἀδελφῶν του, τῶν συγγενῶν του κατά σάρκα Ἰουδαίων, ὑπέρ τῶν ὁποίων ἠύχετο αὐτός «ἀνάθεμα εἶναι ἀπό τοῦ Χριστοῦ»²⁹.

Τό πλήρωμα τῆς ἀγάπης, πού δέν ἀφήνει χῶρο στό μῖσος καί στά ἄλλα πάθη, ἀγκαλιάζει ὅλους, ἀκόμη καί τούς ἐχθρούς. Ἡ κυρία μαρτυρία τοῦ Ὁσίου Σιλουανοῦ εἶναι, ὅτι ἡ ἀγάπη γιά τούς ἐχθρούς εἶναι ἀναγκαία γιά τήν ἐπίγνωση τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ. Ἐβεβαίωσε κατηγορηματικά, ὅτι ὅποιος δέν ἔχει ἀγάπη γιά τούς ἐχθρούς, αὐτός δέν ἐγνώρισε ἀκόμα τόν Θεό, «καθώς δεῖ γινῶναι»³⁰.

Ὁ ἔχων ἀγάπη πνευματικός ποιμένας συμπάσχει μέ τό

---

27. Ὁσίου Πέτρου Δαμασκηνοῦ, *Λόγοι συνοπτικοί πνευματικῆς γνώσεως*, 9, «Φιλοκαλία», τ. 3, 152-153.

28. Ἰσαάκ Σύρου, *Ἀσκητικά*, ΠΑ, ἐκδ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 306.

29. Ρωμ. 9, 2-3.

30. Ἄρχ. Σωφρονίου, *Ὁ Γέροντας Σιλουανός*, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 1978, σ. 314.

ποιμνιό του και αναλαμβάνει τό φορτίο τῶν δοκιμασιῶν, τῶν πόνων και τῶν παραπτωμάτων του μιμούμενος τόν Ἀρχιεπίσκοπο. Κατά τίς «*Ἀποστολικές Διαταγές*», οἱ ποιμένες «*Χρή τοῦ λαοῦ τάς ἀμαρτίας ἐξειδιοποιεῖσθαι*» (πρέπει νά κάμουν ἰδικές τους τίς ἀμαρτίες τοῦ λαοῦ), ὅπως και «*αὐτός (ὁ Κύριος) πάντων ἡμῶν τάς ἀμαρτίας ἀνήνεγκεν ἐπί τό ξύλον*» (Α' Πέτρο. 2, 24)³¹. Ὁ ἐπίσκοπος μάλιστα «*ἰδιοποιεῖσθω τό πλημμέλημα, και λεγέτω τῷ ἡμαρτηκότι, ὅτι σύ μόνον ἐπίστρεψον, καγώ τόν ὑπέρ σοῦ θάνατον ἀναδέξομαι, ὡς ὁ Κύριος τόν ὑπέρ ἐμοῦ και πάντων*»³².

«*Φέρω τά βάρη και τά παραπτώματά σας... Γίνατε σάν ἄνθρωπος πού κάθεται κάτω ἀπό τή σκιά ἐνός δένδρου... Ἀναλαμβάνω τήν καταδίκη σας, και μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ δέν θά σᾶς ἐγκαταλείψω, οὔτε σ' αὐτόν τόν αἰῶνα, οὔτε στόν μέλλοντα*», ἔλεγε στά πνευματικά τέκνα του ὁ ἄββᾶς Βαρσανούφιος. Καί στόν Θεό: «*ὦ Κύριε, ἦ φέρε τά παιδιά μου μαζί μέ μένα στή Βασιλεία Σου, ἦ σβύσε και μένα ἀπό τή βίβλο Σου*»³³.

— *Παίρνω ἀπάνω μου τά λάθη σου... σάν νά 'τανε δικά μου. Μετανοῶ και προσεύχομαι γιά σένα*, εἶπε ὁ στάρετς Τύχων ὁ ἀγιορείτης (1884-1968) εἰς ἐξομολογούμενο μέ τήν ψυχή μετέωρη μεταξύ οὐρανοῦ και γῆς, «*ἀνάμεσα στό ἐνθάδε και τό ἐπέκεινα*»³⁴.

31. *Ἀποστολικαί Διαταγαί*, 2, 35, 9. ΒΕΠΕΣ 2, 24, 3-6.

32. Αὐτόθι, 2, 10, 6. ΒΕΠΕΣ 2, 26, 24-26. Βλ. Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, *Ἡ τέχνη τῆς ἀγάπης*, Ἰ. Μ. Ἀγ. Νεοφύτου, Πάφος 1998, σ. 58 ἐξ.

33. Βλ. Βίβλος Βαρσανουφίου και Ἰωάννου, *Ἐπιστολές 208*, 39, 353, 110, 239, ἐκδ. Σωτηρίου Σχοινᾶ, Βόλος 1960. Βλ. Καλλίστου Wave, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 131.

34. Βλ. Γιώργου Θεοτοκά, *Ἀσθενεῖς και Ὀδοιπόροι*, Ἐστία, Ἀθῆναι, σ. 131, 1979^ε, σ. 193-198. Βλ. Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 60 ἐξ.

Πόσους πνευματικούς πατέρες εκφράζουν αυτοί οι λόγοι!... Πόσοι υπῆρξαν ἀληθῶς «ἀνάδοχοι πταισμάτων»³⁵ καὶ πνευματικῶν θανάτων.

Ὅποιους ποιμένες ἀναδεικνύει ὁ Παράκλητος εἰς κάθε ἐποχή!...

---

35. Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, αὐτόθι, σ. 57 ἐξ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α΄

ΚΕΙΜΕΝΑ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Α΄

ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ Β΄

Ἡ ποιμαντική τέχνη τεχνῶν, ἐπιστήμη ἐπιστημῶν καί ἰατρική ψυχῶν¹

16. Ἀλλά ἔστω ὅτι κάποιος οὔτε κακός εἶναι, οὔτε ἔχει φθάσει εἰς τό ὑψηλότερον σημεῖον τῆς ἀρετῆς. Δέν βλέ-

-
1. Τό ἀνωτέρω κείμενο τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (εἰς νεοελληνική ἀπόδοση) εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τόν Β΄ Λόγο του, τον φέροντα τίτλο: «Ἀπολογητικός τῆς εἰς τόν Πόντον φυγῆς ἔνεκεν, καί αὐθις ἐπανόδου ἐκεῖθεν μετά τήν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν, ἐν ᾧ τί τό τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα». Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος μετά τήν χειροτονία του εἰς πρεσβύτερον (κατά τό τέλος τοῦ 361 ἢ ἀρχές τοῦ 362) ἀπεσύρθη εἰς Πόντο, στό κτῆμα τοῦ Μ. Βασιλείου, μετά τοῦ ὁποίου εἶχε συνασκητεύσει. Ἀφοῦ παρέμεινε στό ἀσκητήριον ἀπό τά Θεοφάνεια ἕως τό Πάσχα τοῦ 362, ἐπέστρεψε στήν Ναζιανζό, κοντά στόν γέροντα Ἐπίσκοπο πατέρα του, Γρηγόριο, καί ἐξεφώνησε τόν Α΄ Λόγο του «Εἰς τό ἅγιον Πάσχα καί εἰς τήν βραδυτήτα» καί ὀλίγο

πω ποίαν μέθοδον θά ἤμποροῦσε νά χρησιμοποιήσῃ ἢ εἰς ποίαν δύναμιν νά πιστεύσῃ διά νά λάβῃ τό θάρρος νά ἀναλάβῃ τήν ἀποστολήν αὐτήν τοῦ ποιμένου. Διότι πράγματι ἡ ἀποστολή αὐτή μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ τέχνη τῶν τεχνῶν καί ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν, τό νά ὀδηγῇ κανεῖς τόν ἄνθρωπον, τό πολύπλευρον αὐτό καί εὐμετάβλητον ζῶον. Διότι θά ἤμποροῦσε κάποιος νά γνωρίσῃ τήν θεραπείαν τῶν ψυχῶν, ἀφοῦ θά τήν ἐξήταζε κατ' ἀναλογίαν πρός τήν θεραπείαν τῶν σωμάτων καί ἀφοῦ ἐμάθαινε πόσον δύσκολη εἶναι ἐκείνη καί ἐξήταζεν ἐπί πλεον πόσον δυσκολώτερα εἶναι ἡ ἰδική μας καί πό-

---

μετά τόν ἀνωτέρω Β' Λόγο του. Καί εἰς τούς δύο Λόγους του καταθέτει, ὡς κυριώτερα αἰτία τῆς φυγῆς του, τό δέος καί τόν σεβασμό του πρός τό ὑπουργήμα τῆς ἱερωσύνης καί τῆς διαποιμάνσεως ἀνθρωπίνων ψυχῶν. Θεωρῶν τήν Ποιμαντική ὡς τέχνη τεχνῶν, ἐπιστήμη ἐπιστημῶν καί ἰατρική ψυχῶν, πού ἀποσκοπεῖ στήν θέωση, καί αἰσθανόμενος ἐντροπή γιά τούς ἀναξίως προσερχομένους στήν ἱερωσύνη πραγματεύεται περί τῶν προϋποθέσεων, πού πρέπει νά ἔχουν, γιά νά καθοδηγήσουν τίς ψυχές «κατά λόγον ποιμαντικῆς, τῆς γε ὀρθῆς καί δικαίας, καί τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένου ἡμῶν ἀξίας». (Βλ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Λόγος Β' Ἀπολογητικός τῆς εἰς τόν Πόντον φυγῆς ἐνεκεν καί αὐθις ἐπανόδου ἐκεῖθεν μετά τήν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν, ἐν ᾧ τί τό τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα*, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, «Ἄπαντα τά Ἔργα», 1 Λόγοι (Προσωπικά σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία), Βίος – Συγγράμματα – Θεολογικά ἀντιλήψεις ὑπό Παναγιώτου Κ. Χρήστου, Εἰσαγωγή – κείμενον – μετάφρασις – σχόλια ὑπό Νικολάου Ἐμμ. Ἀποστολάκη, Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας 18, Πατερικά ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1975, σ. 74-215).

σον πίο πολυτιμωτέρα ώς πρός τήν φύσιν τῆς ὕλης της, ώς πρός τήν δύναμιν τῆς ἐπιστήμης καί ώς πρός τόν σκοπόν τῶν προσπαθειῶν της. Διότι ἡ μέν μία φροντίζει διά τά σώματα καί διά τήν φθαρτήν ὕλην, ἡ ὁποίαν κατευθύνεται πρός τά κάτω (πρόκειται δηλαδή νά διαλυθῆ καί νά ὑποστῆ τόν θάνατον), ἔστω καί ἂν ἡμπορέσῃ μέ τήν βοήθειαν τῆς τέχνης νά διατηρηθῆ εἰς τήν κατάστασιν εἰς τήν ὁποίαν εὐρίσκεται. Διότι τήν ὕλην αὐτήν διαλύει ἡ ἀσθένεια ἢ ὁ χρόνος, συμφώνως πρός τούς φυσικούς νόμους, καί δέν ἐπιτρέπει εἰς αὐτήν νά ὑπερβῆ τά ὄριά της.

17. Ἡ ἄλλη ὁμως φροντίζει διά τήν ψυχήν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό τόν Θεόν, καί εἶναι θεία, καί εἶναι μέτοχος τῆς οὐρανίου εὐγενείας καί βιάζεται νά ὑπάγῃ πρός αὐτήν, ἔστω καί ἂν ἔχει συνδεθῆ μέ τό κατώτερον ἀπό αὐτήν σῶμα. Τάς αἰτίας δέ διά τάς ὁποίας ἔγινεν ἡ σύνδεσις αὐτή γνωρίζει μόνον ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος τήν συνέδεσεν, καί ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει δεχθῆ ἀπό τόν Θεόν τήν σοφίαν καί ἀντιλαμβάνεται τά μυστήρια αὐτά. Συμφώνως δέ πρός ὅσα ἐγώ καί οἱ γύρω μου γνωρίζομεν, ἔγινε τοῦτο διά δύο λόγους. Ἀφ' ἑνός μέν διά νά κληρονομήσῃ τήν οὐράνιον δόξαν μέ τόν ἀγῶνα καί τήν πάλην πρός τά ἐπίγεια, ἀφοῦ δοκιμασθῆ ἀπό τά ἐπίγεια, ὅπως τό χρυσάφι ἀπό τήν φωτιάν, καί ἀφοῦ κερδίσῃ ὡς βραβεῖον τῆς ἀρετῆς καί ὄχι μόνον ὡς δῶρον τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνα τά ὁποία ἐλπίζει. Καί αὐτό δέ ἦτο δεῖγμα τῆς ἀκρας ἀγαθότητος, τό ὅτι ἔκαμε τό ἀγαθόν νά ἐξαρτᾶται καί ἀπό ἡμᾶς καί νά μή σπείρεται μόνον εἰς τήν φύσιν ἀλλά καί νά καλλιεργῆται ἀπό τήν πρόθεσιν καί ἀπό τās ἀντιθέτους ροπάς τοῦ αὐτεξουσίου. Ἀφ' ἑτέρου δέ διά νά σύρῃ μαζί της καί τό κατώτερον καί νά τό τοποθετήσῃ εἰς τόν οὐρανόν, ἀφοῦ θά τό ἔχῃ ἀπαλλάξει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπό τήν γῆνην ὕλην του. Διά νά γίνῃ ἡ ψυχή διά τό σῶμα ὅ,τι εἶναι ὁ Θεός διά τήν ψυχήν, ἀφοῦ διαπαιδαγωγῆσῃ μέ

τόν ἑαυτὸν τῆς τὴν ὑπηρετρίαν ὕλην καὶ ἐνώση μὲ τὸν Θεὸν τὸ ὑποκείμενον εἰς τὴν ἰδίαν μὲ αὐτὴν δουλείαν σῶμα.

18. Διὰ τὰς χώρας, τὰς ἐποχάς, τὰς ἡλικίας, τὰς ὥρας καὶ τὰ παρόμοια θὰ φροντίση ὁ ἰατρός. Θὰ δώσῃ φάρμακα καὶ θὰ ἐπιβάλλῃ δίαιταν καὶ θὰ ἀποφύγῃ τὰ ἐπιβλαβῆ, διὰ νὰ μὴ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν τέχνην του αἱ ἐπιθυμίαι τῆς ἀσθενείας. Καὶ θὰ χρησιμοποίησῃ πότε πότε καὶ καυστηριάσεις καὶ ἐπιχειρήσεις καὶ τὰ σκληρότερα μέσα τῆς θεραπείας. Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ, ἔστω καὶ ἂν προξενοῦν φοβερὸς πόνους καὶ φαίνονται φοβερά, δέν εἶναι τόσον σπουδαῖον, ὅσον εἶναι τὸ νὰ διαγνώσῃ κανεὶς καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὰ ἤθη, τὰ πάθη, τὸν τρόπον ζωῆς, τὴν πρόθεσιν καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο παρόμοιον διαθέτομεν, καὶ ἀφοῦ ἐκδιώξῃ κάθε τι τὸ θηριῶδες καὶ ἄγριον τὸ ὁποῖον εἶναι συνδεδεμένον μὲ ἡμᾶς, νὰ βάλῃ μέσα ἂντ' αὐτοῦ κάθε τι ἡμερον καὶ ἀγαπητόν εἰς τὸν Θεόν καὶ νὰ τὸ σταθεροποιήσῃ καὶ νὰ μοιράσῃ μὲ δικαιοσύνην τὸ βραβεῖον εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὸ σῶμα, χωρὶς νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ὑποταχθῇ τὸ ἀνώτερον εἰς τὸ κατώτερον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν μεγαλυτέραν ἀδικίαν, ἀλλὰ νὰ ὑποτάξῃ εἰς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἄρχει καὶ κυβερνᾷ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι κατώτερον ὡς πρὸς τὴν φύσιν, ὅπως ἐπιτάσσει ὁ θεῖος νόμος, ὁ ὁποῖος ἐφαρμόζεται θαυμασίως εἰς ὅλην τὴν δημιουργίαν του, καὶ εἰς τὴν ὄρατὴν δηλαδὴ καὶ εἰς ἐκείνην ἢ ὁποῖα ξεπερνᾷ τὴν αἴσθησιν.

19. Ἐξετάζω δὲ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ καθένα μὲν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχω ἀπαριθμήσει ὅτι τηροῦνται ἀπὸ τὸν θεραπευτὴν διατηρεῖ τὴν φύσιν του καὶ τίποτε δέν ἐνεργεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ μὲ πανουργίαν οὔτε ἀντιστρατεύεται εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσφέρει ἡ τέχνη. Ἀλλὰ ἡ θεραπεία ὑπερβάλλει κατὰ πολὺ τὴν ὕλην, ἐκτός ἂν συναντήσῃ κανεὶς μικρᾶς διαρκείας ἀντίδρασιν τοῦ ἀσθενοῦς, τὴν ὁποῖαν ὁμως εἶναι εὐκόλον νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ νικήσῃ.

Εἰς ἡμᾶς δέ ἡ εὐφυΐα, ὁ ἐγωϊσμός καί τό ὅτι δέν γνωρίζομεν οὔτε ἀνεχόμεθα νά ὑποκύπτωμεν μέ εὐκολίαν, ἀποτελοῦν τό μεγαλύτερον ἐμπόδιον διά τήν ἀρετήν καί ἀποτελοῦν τρόπον τινά παράταξιν ἀντίθετον πρός ἐκεῖνα τά ὁποῖα τάσσονται μέ τό μέρος μας. Καί ὅσην προθυμίαν θά ἔπρεπε νά δεικνύωμεν διά νά παρουσιάσωμεν γυμνήν τήν ἀσθένειαν εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τήν θεραπεύουν, ἄλλην τόσην δεικνύουν διά νά ἀποφύγωμεν τήν θεραπείαν. Καί γινόμεθα ἀνδρείοι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας καί ἐπιστήμονες εἰς βάρος τῆς ὑγείας μας.

20. Διότι ἡ ἀποκρύπτομεν μέ δουλοπρέπειαν τήν ἀμαρτίαν, τήν ὁποίαν συγκαλύπτομεν εἰς τά βάθη τῆς ψυχῆς μας ὡς ὑπουλον καί ἀνάρμοστον πάθος, ὡσάν νά ἐπρόκειτο νά ἀποφύγωμεν τόν ὀφθαλμόν τοῦ Θεοῦ καί τήν τιμωρίαν, ἄν κατωρθώναμεν νά ἐξαπατήσωμεν τοὺς ἀνθρώπους, ἡ προφασιζόμεθα προφάσεις ἀμαρτωλᾶς, εὐρίσκοντες δικαιολογίας διά τά πάθη, ἡ κλείοντες τά αὐτιά ὅπως ἡ κουφοχιά ἡ ὁποῖα βουλώνει τά αὐτιά της², καί φροντίζομεν μέ ζῆλον νά μὴ ἀκούσωμεν τήν φωνήν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν νά μᾶς καταπραῦνουν καί νά μὴ θεραπευθοῦμεν μέ τά φάρμακα μέ τά ὁποῖα θεραπεύεται ἡ ἀσθένεια τῆς ψυχῆς. Ἡ τό τελευταῖον, οἱ τολμηρότεροι καί γενναιότεροι ἀπό ἡμᾶς, κάμνομεν φανερά

---

2. Βλ. Ψάλμ. 58, 6. Ἡ ἀσπίς εἶναι δηλητηριώδης ὄφιν τῆς Αἰγύπτου κυρίως, ἀλλά καί ἄλλων περιοχῶν τῆς γῆς. Εἰς τήν Αἴγυπτον ἡ ἀσπίς ἐθεωρεῖτο ζῶον ἱερόν καί οἱ Φαραῶ ἔφερον ὁμοίωμα ἀσπίδος ἐπὶ τοῦ στέμματός των. Μίαν τοιαύτην ἀσπίδα ἐχρησιμοποίησε καί ἡ Κλεοπάτρα διά νά αὐτοκτονήσῃ. Τό κλείσιμο τῶν ὠτων ἀπεδόθη κατά πᾶσαν πιθανότητα εἰς τήν ἀσπίδα ἐπειδή φουσκώνει τόν λαϊμόν της καλύπτουσα μέ τό δέσμα του μέρος τῆς κεφαλῆς ὅταν ἐτοιμάζεται νά ἐπιτεθῆ. Βλ. Ψάλμ. 58, 6.

ἀναισχυντίας, προχωροῦντες μέ ἀκάλυπτον κεφαλὴν, πού λέγει ὁ λόγος, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ πρὸς ἐκείνους οἱ ὅποιοι τὴν ὑπηρετοῦν καὶ πρὸς κάθε παρανομίαν. Ὡ τῆς παραφροσύνης, ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο σωστότερο ὄνομα θά ἤμποροῦσε κανεὶς νά δώσῃ εἰς τό πάθος αὐτό! Καί ἐκείνους, τοὺς ὁποίους θά ἔπρεπε νά ἀγαπῶμεν ὡς εὐεργέτας, ἀποφεύγομεν ὡς ἐχθρούς καὶ μισοῦμεν ἐκείνους οἱ ὅποιοι μᾶς ἐλέγχουν εἰς τὰς πύλας καὶ ἀπεχθανόμεθα τὸν θεῖον λόγον.³ Καί νομίζομεν ὅτι τόσον περισσότερον πολεμοῦμεν ἐκείνους οἱ ὅποιοι εἶναι φιλικῶς διατεθειμένοι πρὸς ἡμᾶς, ὅσον περισσότερον κακόν κάμνομεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι τρώγουν τὰς σάρκας τῶν ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι καταβροχθίζουν τὰς σάρκας τῶν ἄλλων.

21. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἐγὼ θεωρῶ τὴν ἰδικὴν μας ἱατρικὴν⁴ πολὺ κοπιαστικωτέραν ἀπὸ τὴν ἱατρικὴν τῶν σωμάτων, καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ πολυτιμωτέραν. Καί ἐπειδὴ ἐκείνη μέν, δυναμένη νά ἴδῃ μόνον ἐλάχιστα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τό βάθος, ἀσχολεῖται ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον μέ αὐτὰ τὰ ὁποῖα φαίνονται, εἰς ἡμᾶς ὅλη ἡ θεραπεία καὶ ἡ φροντίς στρέφεται πρὸς τὸν κρυφόν ἄνθρωπον τῆς καρδίας καὶ ἀγωνιζόμεθα ἐναντίον ἐκείνου ὁ ὅποιος μᾶς πολεμᾷ καὶ μᾶς ἀνταγωνίζεται ἀπὸ μέσα, καὶ ὁ ὅποιος, χρησιμοποιοῦν ἡμᾶς τοὺς ἴδιους ὡς ὄπλα ἐναντίον μας (τό φοβερώτερον καὶ παραδοξότερον πρᾶγμα!), μᾶς παραδίδει εἰς τὸν θάνατον τῆς ἁμαρτίας. Ἐκτός ἀπὸ αὐτὰ ὅμως χρειαζόμεθα πολλήν καὶ τελείαν πίστιν, μεγαλυτέραν ἀκόμη βοήθειαν ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ἀρκετὴν ἐκ μέρους μας ἐφευρετικότητα καὶ ἐξυπνάδα, καὶ εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὰ ἔργα,

---

3. Ἀμῶς 5, 10.

4. Ἐννοεῖ τὴν ἱατρικὴν τῶν ψυχῶν, τὴν ἱερωσύνην.

ικανήν νά ἀντικρούση τά τεχνάσματα τοῦ ἀντιπάλου (ὅπως βεβαίως πιστεύω ἐγώ), ἐάν θέλωμεν νά θεραπεύσωμεν καί νά καθαρίσωμεν σωστά τάς ψυχάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν πολύ μεγάλην ἀξίαν καί ἀποτελοῦν ὅ,τι πολυτιμότερον διαθέτομεν.

22. Οἱ σκοποὶ δέ καί τῶν δύο ἰατρικῶν (διότι αὐτό ἀπομένει νά ἐξετάσω ἀκόμη), εἶναι οἱ ἐξῆς: Τῆς μὲν πρώτης τό νά φυλάξῃ τήν ὑγείαν καί τήν εὐεξίαν τοῦ σώματος, ὅταν αὐτή ὑπάρχη, ἢ ὅταν χαθῇ νά τήν ἐπαναφέρῃ, πράγματα δηλαδή τά ὁποῖα εἶναι ἀκόμη ἄγνωστον ἂν θά ὠφελήσουν εἰς κάτι ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τά ἔχουν, ἐπειδή πολλές φορές τά ἀντίθετα ἔχουν ὠφελήσει περισσότερο ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τά εἶχαν, ὅπως ἡ πτωχεία καί ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα καί ἡ ἀσημότης, ἡ ταπεινότης καί τό μεγαλεῖον καθὼς ἐπίσης ἐκεῖνα τά ὁποῖα εὐρίσκονται ἀπό τήν φύσιν των εἰς τό μέσον, χωρίς νά κλίνουν περισσότερο πρὸς τήν μίαν ἢ τήν ἄλλην κατεύθυνσιν, καί τά ὁποῖα ὀδηγοῦνται πρὸς τό καλύτερον ἢ πρὸς τό χειρότερον ἀναλόγως πρὸς τόν τρόπον μέ τόν ὁποῖον θά χρησιμοποιηθοῦν καί τήν προαίρεσιν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι τά ἔχουν. Σκοπός δέ τῆς ἄλλης ἰατρικῆς εἶναι νά δώσῃ πτερά εἰς τήν ψυχὴν, νά τήν ἀρπάξῃ ἀπό τόν κόσμον καί νά τήν δώσῃ εἰς τόν Θεόν, καί νά διατηρήσῃ μὲν τό «κατ' εἰκόνα»⁵ ὅταν διατηρῆται τοῦτο, ἢ νά τό κρατήσῃ ἀπό τό χέρι ὅταν κινδυνεύῃ νά χαθῇ ἢ ὅταν ἔχη διαρρεύσει καί διαλυθῇ νά τό ἐπαναφέρῃ, καί νά βάλῃ τόν Χριστόν νά κατοικήσῃ εἰς τάς καρδίας⁶ μέ τήν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τέλος δέ, τό καί κυριώτερον, νά κάμῃ Θεόν καί ἄξιον τῆς οὐρανίου μακαριότητος ἐκείνον ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τήν παράταξιν αὐτήν.

5. Γέν. 1, 26.

6. Ἐφεσ. 3, 17.

23. Αυτό ζητεί από ἡμᾶς ὁ παιδαγωγός μας νόμος⁷. Αυτό ζητοῦν οἱ ἐμφανισθέντες μεταξύ Χριστοῦ καὶ νόμου προφήται. Αυτό ζητεῖ ὁ Χριστός ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ τέλος καὶ ὁ τέλειος ἐκπληρωτὴς τοῦ νόμου⁸. Αυτό ζητεῖ ἡ θεότης, ἡ ὁποία ἔγινεν ἄνθρωπος. Αυτό ζητεῖ ἡ σὰρξ, ἡ ὁποία προσελήφθη ἀπὸ τὴν θεότητα. Αυτό ζητεῖ ἡ νέα ἔνωσις, ὁ Θεός καὶ ἄνθρωπος, τὸ ἓν ἐκ δύο, καὶ τὰ δύο διὰ τοῦ ἑνός⁹. Διὰ τοῦτο ὁ Θεός ἠνώθη¹⁰ μέ τὴν σάρκα διὰ μέσου τῆς ψυχῆς καὶ ἠνώθησαν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εὐρίσκοντο εἰς διάστασιν διὰ τῆς στενῆς σχέσεως τοῦ μεσίτου καὶ πρὸς τὰ δύο. Καὶ ἠνώθησαν τὰ πάντα πρὸς χάριν πάντων καὶ πρὸς χάριν τοῦ ἑνός, τοῦ γενάρχου ἡμῶν, εἰς ἓν. Ἡ ψυχὴ δι' ἐκείνην ἡ ὁποία παρέβη τὴν ἐντολήν, καὶ ἡ σὰρξ δι'

7. Γαλ. 3, 24.

8. Ἐβρ. 12, 2.

9. Εἶναι ὄντως ἀνυπέβλητος ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖον ὁ Θεολόγος παρουσιάζει τὸ μυστήριον τῆς ἑνασαρκώσεως τοῦ Λόγου. Μόνον ἀπὸ τὸν πνευματοκίνητον κάλαμόν του θὰ ἤμποροῦσε νὰ γραφῆ φράσις ὅπως ἡ παραπάνω, ἡ ὁποία μέ λακωνικότητα ἀποδίδει τὸ μυστήριον τῆς ἐνώσεως τοῦ Λόγου μέ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Μόνον ὁ Γρηγόριος θὰ ἤμποροῦσε νὰ γράψῃ τὴν ἀπαράμιλλον εἰς λιτότητα, σαφήνειαν καὶ ἐκφραστικὴν δύναμιν φράσιν· «...ἡ καινὴ μίξις, Θεός καὶ ἄνθρωπος, ἓν ἐξ ἀμφοῖν, καὶ δι' ἑνός ἀμφοτέρα».

10. Ὁ Γρηγόριος χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα «ἀνεκράθη» εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Συχνά δέ χρησιμοποιεῖ καὶ τὰ οὐσιαστικά «κράσις» καὶ «ἀνάκρασις» πρὸς δήλωσιν τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων. Αἱ ἐκφράσεις αὐταὶ ἐχρησιμοποιήθησαν βραδύτερον μέ διαστρεβλωμένην ἐρμηνείαν ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς καὶ διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος ἠναγκάσθη νὰ τὰς ἀπορρίψῃ (Act. v, ed. Lab, i. IV, p. 565).

ἐκείνην ἢ ὅποια ὑπηρετήσε τὴν ψυχὴν εἰς τὴν παράβασιν καὶ διὰ τοῦτο κατεδικάσθη μαζί με αὐτήν· ἡ ψυχὴ διὰ τὴν ψυχὴν καὶ ἡ σὰρξ διὰ τὴν σάρκα. Ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἄριστος καὶ ὁ ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν πρὸς χάριν τοῦ Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος ἡμάρτησεν.

24. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὑπεισῆλθεν εἰς τὸ παλαιὸν τὸ νέον, καὶ ἐπανεφέρθη ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔπαθε μετὰ τὴν βοήθειαν πάθους¹¹ εἰς τὴν προτέραν του κατάστασιν, καὶ διὰ κάθε ἰδικὸν μας μέρος ἐδόθη ὡς ἀντάλλαγμα τὸ ἀντίστοιχον μέρος τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθέντος. Καὶ οὕτως ἡ πρόνοια δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔπεσεν ἐξ αἰτίας τῆς ἀνυπακοῆς του ἔγινε νέον μυστήριον. Διὰ τοῦτο ἔγινεν ἡ γέννησις καὶ ὑπῆρξεν ἡ Παρθένος· διὰ τοῦτο ἡ φάτνη καὶ ἡ Βηθλεέμ. Ἡ γέννησις πρὸς χάριν τῆς κτίσεως καὶ ἡ Παρθένος πρὸς χάριν τῆς γυναικός· ἡ Βηθλεέμ διὰ τὴν Ἐδέμ¹², ἡ φάτνη διὰ τὸν παράδεισον. Ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶναι μικρά καὶ φαίνονται, διὰ τὰ μεγάλα καὶ ἀπόκρυφα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἄγγελοι οἱ ὁποῖοι ἐδόξαζαν τὸν οὐράνιον, ὁ ὁποῖος ἔγινε καὶ ἐπίγειος¹³. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ποιμένες, οἱ ὁποῖοι εἶδαν τὴν δόξαν τοῦ ἀμνοῦ καὶ ποιμένος, καὶ ὁ ἀστὴρ ὁ ὁποῖος ὠδηγεῖ, καὶ μάγοι οἱ ὁποῖοι προσκυνοῦν

---

11. Τοῦ σταυρικοῦ πάθους τοῦ Κυρίου.

12. Ἐδέμ. Ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν Παλαιάν Διαθήκην εὐρίσκετο ὁ παράδεισος. Ἔχουν γίνεαι πολλαὶ ἀπόπειραι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς ὁ τόπος αὐτός, βάσει κυρίως τῶν τεσσάρων ποταμῶν οἱ ὁποῖοι τὸν δέρνουν (Γεῶν, Φισῶν, Τίγρις, Εὐφράτης), ἀλλὰ τὰ πορίσματα τῶν οὐδεμίαν ὁμοφωνίαν παρουσιάζουν. Περισσότερα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου βλέπε εἰς Ὁρησκευτικὴν καὶ Ἠθικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, τόμ. 10, στ. 22-23.

13. Λουκ. 2, 14.

καί προσφέρουν δῶρα¹⁴, διά νά καταλυθῆ ἡ εἰδωλολατρεία. Διά τοῦτο ὁ Ἰησοῦς βαπτίζεται καί δέχεται τήν ἄνωθεν μαρτυρίαν¹⁵, νηστεύει, ὑφίσταται τούς πειρασμούς καί νικᾷ αὐτόν ὁ ὁποῖος ἐνίκησε¹⁶. Διά τοῦτο ἐκδιώκονται οἱ δαίμονες¹⁷, ἀσθένειαι θεραπεύονται¹⁸ καί τό μέγα κήρυγμα, μολονότι κηρύσσεται ἀπό ἀσήμεους, ἐπιτυγχάνει καί θριαμβεύει.

25. Διά τοῦτο οἱ εἰδωλολάτραι φρυάσσουν ἀπό ὀργῆν καί οἱ λαοί σχεδιάζουν μάταια πράγματα¹⁹. Διά τοῦτο ξύλον ἐναντίον ξύλου καί χεῖρες, αἱ ὁποῖαι προσεφέρθησαν μέ γενναιότητα, ἐναντίον ἐκείνης ἡ ὁποία ἠπλώθη ἀπό ἀκράτειαν²⁰. Ἐναντίον τῆς ραθύμου χειρός, αἱ χεῖρες αἱ ὁποῖαι ἐδέθησαν μέ καρφιά. Ἐναντι ἐκείνης ἡ ὁποία ἐξεδίωξε τόν Ἀδάμ ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι καλοῦν τούς πάντας. Διά τοῦτο καί ἡ ὑψωσις εἰς τόν σταυρόν ἐναντίον τῆς πτώσεως, ἡ χολή κατά τῆς γεύσεως²¹, ὁ ἀκάνθινος στέφανος κατά τοῦ κράτους τοῦ σατανᾶ, ὁ θάνατος ἐναντίον

---

14. Ματθ. 2, 9 καί 11.

15. «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα», Ματθ. 3, 13-17.

16. Τόν σατανᾶν, ὁ ὁποῖος εἶχε καταγάγει νίκην μέ τό νά πείσῃ τόν ἄνθρωπον νά παραβῆ τήν ἐντολήν. Τούς πειρασμούς βλέπε εἰς Ματθ. 4, 1έ.

17. Βλ. Λουκ. 8, 27έ.

18. Ματθ. 9, 35.

19. Ψαλμ. 2, 1.

20. Τό ξύλον τοῦ σταυροῦ ἐπηνώρθωσε τήν βλάβην τήν ὁποῖαν ἔφερον ἡ βρώσις ἀπό τό ξύλον τῆς γνώσεως καί αἱ χεῖρες τοῦ Κυρίου ἠνώρθωσαν τόν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος εἶχε καταπέσει ὅταν ἀπό ἀκράτειαν ἠπλωσε τήν χεῖρά του διά νά λάβῃ τόν ἀπηγορευμένον καρπόν.

21. Τῆς γνώσεως τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ.

τοῦ θανάτου, τό σκότος πρὸς χάριν τοῦ φωτός, ἡ ταφή ἐναντίον τῆς πτώσεως εἰς τὴν γῆν καὶ ἡ ἀνάστασις πρὸς χάριν τῆς ἀναστάσεως. Ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἐπακόλουθα τῆς στοργῆς καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς, ἡ θεραπεία τῆς ἀσθενείας μας, ἡ ὁποία ἐπανάφερε τὸν Ἀδάμ ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου εἶχε πέσει καὶ τοῦ προσέφερε τό ξύλον τῆς ζωῆς, ἀπὸ τό ὁποῖον μᾶς εἶχεν ἀποξενώσει τό ξύλον τῆς γνώσεως, ὅταν ἐφαγῶθη παράκαιρα καὶ ὄχι ὅπως ἔπρεπε.

26. Εἰς αὐτὴν τὴν θεραπείαν εἴμεθα ἐμεῖς, οἱ ὁποῖοι προϋστάμεθα τῶν ἄλλων, ὑπηρεταί καὶ συνεργοί²². Εἰς ἡμᾶς μεγάλην σημασίαν ἔχει τό νά γνωρίζωμεν καὶ νά θεραπεύωμεν τά προσωπικά μας πάθη καὶ τὰς ἀσθενείας μας. Μᾶλλον δέ δέν εἶναι τόσον σημαντικόν, ἀλλά μᾶς ἀναγκάζει νά τό εἴπωμεν ἡ κακία τῶν περισσοτέρων ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι κατέχουν τό ἀξίωμα αὐτό. Πολύ σημαντικώτερον εἶναι τό νά ἡμποροῦμεν νά θεραπεύωμεν τά πάθη καὶ τὰς ἀσθενείας τῶν ἄλλων καὶ νά τοὺς καθαρῶμεν ἀπὸ αὐτὰ μέ ἐπιτηδειότητα καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ θεραπεία νά ἀποβαίη ὠφέλιμος καὶ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὴν χρειάζονται καὶ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐπωμισθῆ μέ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς.

---

22. Βλ. Α' Κορ. 4, 1 καὶ 3, 9.

Β'

ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤ'¹

1. Εὐθύνη γιά τά παραπτώματα τῶν ποιμαινομένων

1. Αὐταί πού ἤκουσες εἶναι αἱ δυσκολίαι εἰς τήν παροῦσαν ζωήν. Τῆς μελλούσης ὁμως ζωῆς τάς δυσκολίας

-
1. Τό ἀνωτέρω κείμενο εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τόν ΣΤ' Λόγο «Περί Ἱερωσύνης» τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Οἱ «Περί Ἱερωσύνης» Λόγοι τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου – ἔργο τοῦ ὁποίου ἔχει ἀναγνωρισθῆ ἡ ὑπερχρονική ἀξία – εἶναι πραγματεία ποιμαντική ὑπό μορφή διαλόγου (ίσως κατά τά πρότυπα τῶν πλατωνικῶν διαλόγων). Οἱ δέ Λόγοι ἀντιστοιχοῦν πρὸς κεφάλαια. Ἐκκινεῖ ἀπό τήν ἀπολογία τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως γιά τήν ἄρνηση του νά δεχθῆ τό ἐπισκοπικό ἀξίωμα. Πραγματεῦεται περὶ τοῦ μεγαλείου τῆς ἱερατικῆς διακονίας, περὶ τῶν πνευματικῶν ἀγώνων, τῶν προσόντων καί καθηκόντων τῶν πνευματικῶν ποιμένων καί ἀποσκοπεῖ στήν καταπολέμησι «τῶν μανιωδῶν ἐραστῶν τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος». Συνετάγη περὶ τό

πῶς θά τās ὑποφέρωμεν, ὅταν ἀναγκαζώμεθα ν' ἀποδώσωμεν ἀπολογισμὸν διὰ καθένα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού μᾶς ἐνεπιστεύθησαν; Ἡ ζημία δέν περιορίζεται εἰς τὴν ἐντροπήν, ἀλλ' ἀκολουθεῖ καὶ αἰώνιος τιμωρία. Ἀνεφερα προτύτερα τό χωρίον, «νά ὑπακούετε καί ν' ἀκολουθήτε τοὺς ἄρχοντάς σας, διότι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν ὑπέρ τῶν ψυχῶν σας καί θ' ἀποδώσουν λόγον δι' αὐτάς»,² ἀλλά τό ἐπαναλαμβάνω πάλιν, διότι ὁ φόβος τῆς ἀπειλῆς αὐτῆς μου ταράσσει τὴν ψυχὴν διαρκῶς. Ἐάν συμφέρη νά κρεμασθῇ μύλος ὀνικός εἰς τὸν τράχηλον ἐκείνου πού σκανδαλίζει ἓνα μόνον ἄνθρωπον, καί μάλιστα τὸν μικρότερον, καί νά καταποντισθῇ εἰς τὴν θάλασσαν, ἔάν ὅλοι ὅσοι σκανδαλίζουν τὴν συνείδησιν τῶν ἀδελφῶν ἁμαρτάνουν εἰς αὐτόν τὸν Χριστόν,³ ἐκεῖνοι πού ὀδηγοῦν εἰς τὴν καταστροφὴν ὄχι ἓνα καί δύο, ἀλλά πλήθη μεγάλα, τί πρόκειται νά πάθουν καί ποίαν τιμωρίαν θά λάβουν; Δέν ἐπιτρέπεται δέ νά ἐπικαλεσθοῦν ἀπειρίαν οὔτε νά καταφύγουν εἰς ἄγνοιαν οὔτε νά προβάλουν ἀνάγκην καί βίαν. Ἐάν εὐσταθοῦσε τέτοια δικαιολογία, περισσό-

---

375-376, κατὰ τὴν περίοδο τῆς διαβιώσεώς του στὴν ἔρημο, στὴν ἀρχὴ τοῦ συγγραφικοῦ του σταδίου, κατὰ τὸν καθηγητὴ Παναγιώτη Χρήστου, καί φέρει τὴν ἐπίδραση τοῦ «Ἀπολογητικοῦ» τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Κατὰ τὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ, «δέν ἐπιτρέπεται νά ὑπάρχη κληρικός, ὁ ὁποῖος δέν θά ἔχη μελετήσῃ ἐπισταμένως τό λαμπρόν τοῦτο ἐγχειρίδιον ποιμαντικῆς». Διὰ τοῦτο ἐξεδόθη αὐτοτελῶς μέ ἐπιμέλειά του. (Βλ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου, Οἱ περὶ Ἱερωσύνης Λόγοι, εἰσαγωγή – κείμενον – μετάφρασις – σχόλια ὑπὸ Παναγιώτου Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1954).

2. Ἐβρ. 13, 17.

3. Ματθ. 18, 6. Α' Κορ. 8, 12.

τερον θά κατέφευγεν εἰς αὐτήν ὅποιοσδήποτε ἀπό τούς ἀρχομένους διά τās προσωπικάς του ἁμαρτίας παρά οἱ προϊστάμενοι διά τās ἁμαρτίας τῶν ἄλλων. Διατί; Διότι ὁ ὀρισθεῖς νά ἐπανορθῶνῃ τās ἐξ ἀγνοίας παραβάσεις τῶν ἄλλων καί νά παραγγέλλῃ τήν ἔλευσιν τοῦ διαβολικοῦ πολέμου, δέν ἠμπορεῖ νά προβάλῃ ἀγνοίαν καί νά εἰπῇ, «δέν ἤκουσα τήν σάλπιγγα, δέν προέβλεπα τόν πόλεμον». Ἄλλ' ἀκριβῶς δι' αὐτό ἐκάθησεν, ὅπως λέγει καί ὁ Ἰεζεκιήλ, νά σαλπίζῃ καί πρὸς τούς ἄλλους καί νά προμηνύῃ τās μελλοντικὰς δυσχερείας. Καί διά τοῦτο ἡ τιμωρία εἶναι ἀπαραίτητος, ἔστω καί ἂν ἀπολεσθῇ ἓνας μόνον. Λέγει· ἐάν ὁ σκοπός δέν σαλπίζῃ καί δέν σημάνῃ πρὸς τόν λαόν, ὅταν ἔρχεται ἡ ρομφαία, καί ἔλθῃ λοιπόν ἡ ρομφαία καί παραλάβῃ τήν ψυχὴν, αὐτὴ μὲν παραλαμβάνεται ἐξ αἰτίας τῆς ἀνομίας της, τὸ αἷμά της ὅμως θά τό ζητήσω ἀπὸ τό χέρι τοῦ σκοποῦ. Παῦσε λοιπόν νά μᾶς ὠθῆς εἰς τόσον ἀναπόφευκτον τιμωρίαν. Ἐδῶ δέν πρόκειται δι' ἀρχιστρατηγίαν ἢ βασιλείαν, ἀλλά δι' ἐξουσίαν πού ἀπαιτεῖ ἀγγελικὴν ἀρετήν. Καί πραγματικά ἡ ψυχὴ τοῦ ἱερέως πρέπει νά εἶναι καθαρωτέρα καί ἀπὸ τās ἀκτῖνας, ὥστε νά μὴ τόν ἐγκαταλείπῃ ποτέ ἔρημον τό ἅγιον Πνεῦμα, ὥστε νά ἔχῃ δικαίωμα νά λέγῃ, «δέν ζῶ πλέον ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ μέσα μου ζῆ ὁ Χριστός».⁵

2. Ὁ ποιμὴν καί ὁ μοναχός

2. Ὅσοι κατοικοῦν εἰς τήν ἐρημίαν μακρὰ ἀπὸ τήν πόλιν καί τήν ἀγοράν, ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τούς θορύβους των καί προσαραγμένοι εἰς γαληνίους λιμένας, δέν ἀνα-

---

4. Ἰεζ. 33, 6.

5. Γαλ. 2, 20.

θαρροῦν ἀπό τήν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἀλλά λαμβάνουν καί μυρίας ἄλλας προφυλάξεις· περιφράσσονται ἀπό παντοῦ καί φροντίζουν μέ πολλήν προσοχήν νά λέγουν καί νά κάμνουν ὅλα ὅσα παρέχουν παρηρησίαν καί πραγματικήν καθαρότητα, ὥστε νά ἠμπορέσουν νά προσεγγίσουν τόν Θεόν, ὅσον ἐπιτρέπεται εἰς τήν ἀνθρωπίνην δύναμιν. Πόσῃν δύναμιν λοιπόν καί προσπάθειαν χρειάζεται ὁ ἱερωμένος διά νά κατορθώσῃ ν' ἀρπάσῃ τήν ψυχὴν του ἀπό κάθε μολυσμόν καί νά διατηρήσῃ ἀνεπαφόν τό πνευματικόν του κάλλος; Ἀσφαλῶς χρειάζεται περισσότεραν καθαρότητα αὐτός ἀπό ἐκείνους· καί ἀφοῦ χρειάζεται περισσότεραν, ὑπόκειται καί εἰς περισσότερους κινδύνους μολυσμοῦ αὐτός ἀπό ἐκείνους, ἂν δέν καταστήσῃ τήν ψυχὴν του ἄβατον δι' αὐτούς μέ τήν συνεχῆ νῆψιν καί τήν πολλήν ἔντασιν. Ὑπάρχουν πολλά πράγματα ἱκανά νά συνταράξουν τήν ψυχὴν, ἂν δέν νεκρωθοῦν αἱ αἰσθήσεις δι' αὐστηρᾶς σωφροσύνης· ἡ εὐμορφία προσώπων, αἱ προκλητικαί κινήσεις, τό ἐπιτηδευμένον βάδισμα, τό ξέσυρμα τῆς φωνῆς, τό χρωμάτισμα τῶν βλεφαρίδων καί τῶν παρειῶν, αἱ ἐπιμελεῖς κομμώσεις, ἡ βαφή τῶν μαλλιῶν, τά πολυτελῆ ἐνδύματα, τά ποικιλόμορφα χρυσᾶ κοσμήματα, οἱ ὠραῖοι πολύτιμοι λίθοι, τά εὐώδη μῦρα, καί ὅλα τά ἄλλα πού μεταχειρίζεται τό γυναικεῖον φῦλον. Ἀλλά δέν εἶναι παράδοξον νά ἐπηρεάζωνται ἀπό αὐτά τά πράγματα· τό ἐκπληκτικόν καί παράδοξον εἶναι ὅτι ἠμπορεῖ ὁ διάβολος νά προσβάλλῃ καί νά τοξεύῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καί μέ τά ἀντίθετα ἀπό τά παραπάνω μέσα. Καί πραγματικά μερικοὶ πού διέφυγαν ἀπό τό κυνηγητόν αὐτῶν, συνελήφθησαν ἀπό τά τελείως ἀντίθετά των. Ἡ παραμελημένη ὄψις, ἡ ἀκτένιστος κόμη, ἡ ἀκάθαρτος ἐνδυμασία, ἡ ἀπροσποίητος ἐμφάνισις, ὁ ἀπλοϊκὸς τρόπος, ἡ ἀφελής ὁμιλία, τό ἀνεπιτήδευτον βάδισμα, τό ἀκατέργαστον τῆς φωνῆς, ἡ

πτωχική διαβίωσις καί ἡ καταφρόνησις καί ἡ ἔλλειψις προστασίας καί ἡ μόνωσις, κατά πρῶτον μὲν προκαλοῦν τόν οἶκτον τοῦ βλέποντος, ἔπειτα ὁμως τόν φέρουν εἰς τήν χειροτέραν καταστροφήν.

3. Καί πολλοί πού ἐξέφυγαν τά προηγούμενα δίκτυα, τά κατασκευασμένα μέ τά χρυσᾶ κοσμήματα καί τά μῦρα καί τά ἐνδύματα καί τά ἄλλα πού ἀνέφερα, ἔπεσαν εὐκολα εἰς αὐτά τά ἐντελῶς διάφορα δίκτυα καί κατεστράφησαν. Ὅταν λοιπόν ὁ πόλεμος εἰς τήν ψυχὴν τοῦ βλέποντος τροφοδοτῆται καί μέ τήν πτωχείαν καί μέ τόν πλοῦτον, καί μέ τόν καλλωπισμόν καί μέ τήν ἀπεριποίητον ἐμφάνισιν, μέ τρόπους καί ἐπιτηδευμένους καί ἀνεπιτηδεύτους, καί μέ ὅλα γενικῶς ὅσα ἀπηρίθμησα, καί αἱ πολεμικαί μηχαναί τόν περιστοιχίζου ἀπό ὅλας τάς πλευράς, ἀπό ποῦ θά ἡμπορέση νά ἀναπνεύση, ἀφοῦ γύρω εἶναι στημένοι τόσαι παγίδες; Ποῦ θά εὖρη καταφύγιον, ὄχι βέβαια διά νά μή κυριευθῇ ὀλοκληρωτικά (διότι αὐτό δέν εἶναι πολύ δύσκολον), ἀλλά διά νά διατηρήσῃ τήν ἀταραξίαν τῆς ψυχῆς του ἀπό τοὺς μιαιρούς λογισμούς; Καί παραλείπω τάς ἀποδιδομένας τιμάς πού γίνονται αἰτίαι μυρίων κακῶν. Καί ὅσαι μὲν προέρχονται ἀπό γυναῖκας βλάπτουν τήν δύναμιν τῆς σωφροσύνης καί πολλάκις καταβάλλουν, ὅταν κανεῖς δέν ξεύρη ν' ἀγρυπνῇ ἐμπρός εἰς παρομοίας ἐπιβουλάς. Ἀπό ἐκείνας δέ πού προέρχονται ἀπό ἄνδρας, ἂν κανεῖς δέν τάς δέχεται μέ πολλήν μεγαλοψυχίαν, ἀποκτᾷ δύο ἐνάντια πάθη, τήν κολακευτικὴν δουλοπρέπειαν καί τήν ἀνόητον ἀλαζονείαν, διότι ἀπό τό ἓνα μέρος ἀναγκάζεται νά ὑποκύπτῃ εἰς τοὺς ὑποστηρικτάς του, ἀπό τό ἄλλο δέ ἐπαίρεται πρό τῶν κατωτέρων του λόγῳ τῶν τιμῶν πού τοῦ ἀποδίδουν ἐκεῖνοι, καί ἔτσι ὀδηγεῖται πρὸς τό βάραθρον τῆς ὑπερηφανείας.

Ἐγὼ βέβαια τά εἶπα αὐτά θεωρητικῶς, ἀλλά τό μέγε-

θος τῆς βλάβης δέν ἤμπορεῖ νά τό ἀντιληφθῆ κανεῖς χω-
ρίς τήν πεῖραν. Διότι ὁ συναναστρεφόμενος μέ τόν κό-
σμον εἶναι ὑποχρεωμένος νά δοκιμάσῃ ὄχι μόνον αὐτά,
ἀλλά καί ἄλλα περισσότερα καί βαρύτερα. Ἐκεῖνος
ὅμως πού ἐπροτίμησε τήν ἐρημίαν τά ἀποφεύγει ὅλα, καί
ἂν καμμιά φορά ὁ κακός λογισμός του σχηματίσῃ κάποι-
αν εἰκόνα, πρόκειται δι' ἀσθενῆ φαντασίωσιν πού ἤμπο-
ρεῖ νά σβεσθῆ εὐκόλα, διότι δέν χορηγοῦνται εἰς τήν φλό-
γα ὑλικά ἀπό τόν αἰσθητόν κόσμον διά τῆς ὀράσεως.
Ἄλλωστε ὁ μοναχός φοβεῖται μόνον διά τόν ἑαυτόν του
καί ἂν ἀναγκασθῆ νά φροντίσῃ καί δι' ἄλλους, θά πρό-
κειται δι' ὀλίγους· ἀλλά καί ἂν εἶναι πολλοί, πάντως θά
εἶναι ὀλιγώτεροι ἀπό τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας καί θά πα-
ρέχουν εἰς τόν προϊστάμενον πολύ ἐλαφροτέρας φροντί-
δας, ὄχι μόνον διότι εἶναι ὀλίγοι, ἀλλά καί διότι εἶναι
ὅλοι ἀπηλλαγμένοι ἀπό τάς κοσμικάς ὑποθέσεις καί οὔτε
διά παιδιά οὔτε διά γυναῖκα οὔτε διά τίποτε ἄλλο παρό-
μοιον ἔχουν νά φροντίσουν. Αὐτό δέ τούς καθιστᾷ πολύ
εὐπειθεῖς εἰς τούς ἡγουμένους των, ἡ δέ κοινή διαβίωσις
ἐπιτρέπει εἰς τούς ἡγουμένους τήν δυνατότητα νά παρα-
τηροῦν καί διορθώνουν τά πταίσματά των, πρᾶγμα πού
συντελεῖ πολύ εἰς τήν ἠθικήν προκοπήν.

3. Ἡ σπουδαιότης τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου

4. Ἀντιθέτως οἱ περισσότεροι ἀπό τούς ἀνατεθειμέ-
νους εἰς τήν φροντίδα τοῦ ἱερέως εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς
τάς βιωτικές φροντίδας, καί αὐτό τούς καθιστᾷ νωθρο-
τέρους εἰς τήν πνευματικὴν ἐργασίαν. Διά τοῦτο ὁ διδά-
σκαλος πρέπει νά σπεῖρῃ καθημερινῶς, θά ἔλεγα, ὥστε
διά τῆς συχνότητος νά κατορθώσῃ νά διατηρηθῆ ὁ θεῖος
λόγος ἀπό τούς ἀκροατάς. Διότι οἱ καταβαλλόμενοι

σπόροι συμπνίγονται από τόν άφθονον πλοῦτον, τήν μεγάλην έξουσίαν, τήν ραθυμίαν πού φέρει ή καλοπέρασις καί από άλλα παρόμοια. Πολλάκις δέ ή πυκνότης τών άκανθών δέν άφίνει τούς σπόρους νά πέσουν ούτε έως τήν έπιφάνειαν. Ταυτοχρόνως όμως καί ή υπερβολική θλίψις καί αί συνεχείς άγωνίαι καί άλλαι αίτιαί αντίθετοι πρός τάς προηγουμένας απομακρύνουν από τήν άφοσίωσιν εις τά θεία. Από τά άμαρτήματά των δέ δέν γίνεται φανερόν ούτε τό πολλοστημόριον, έφ' όσον μάλιστα τούς περισσότερους δέν τούς γνωρίζουν οί ιερείς ούτε έξ όψεως. Αὐταί είναι αί δυσκολίαι πού θά συναντήση ό ιερεύς εις τάς υποχρεώσεις του πρός τόν λαόν. Έάν όμως έξετάση κανείς τάς υποχρεώσεις του πρός τόν Θεόν, θά εὔρη ότι αί δυσκολίαι αὐταί είναι μηδαμινάι: τόσοσιν μεγαλύτερον καί ακριβέστερον ζήλον άπαιτοῦν έκειναι. Πόσον άξιος πρέπει νά είναι ό άνθρωπος πού πρεσβεύει υπέρ ολοκλήρου τῆς οικουμένης καί παρακαλεῖ τόν Θεόν νά είναι εὔσπλαγχνος πρός τάς άμαρτίας όλων, όχι μόνον τών ζώντων, αλλά καί τών άποθανόντων;⁶ Έγώ προσωπικώς νομίζω ότι δέν άρκει ούτε τοῦ Μωϋσέως καί τοῦ Ἡλίου ή παρηρησία διά παρομοίαν ικεσίαν. Διότι προσέρχεται εις τόν Θεόν σαν νά εἴχη αναλάβει τήν φροντίδα όλου τοῦ κόσμου καί σαν νά είναι πατήρ όλων, ικετεύων νά καταπαύσουν οί πόλεμοι παντοῦ, νά σταματήσουν αί ταραχαί, καί ζητῶν εις ιδιαιτέρας καί δημοσίας προσευχάς ειρήνην, άφθονίαν άγαθῶν καί άπαλλαγήν κάθε ανθρώπου από τά κακά πού τόν ένοχλοῦν. Πρέπει δέ νά διαφέρη αὐτός εις όλα από όλους τούς ανθρώπους, υπέρ

---

6. Ταῦτα υπενθυμίζουν τήν Συναπτήν. Εἰς πολλά σημεῖα τῆς πραγματείας διαφαίνεται τό λειτουργικόν ένδιαφέρον τοῦ Χρυσοστόμου. Βλ. καί ήμετέραν έκδοσιν τών περι Άκαταλήπτου Λόγων, σελ. 100 σ. 1.

τῶν ὁποίων προσεύχεται, τόσον, ὅσον φυσικά διαφέρει ὁ προστάτης ἀπό τόν προστατευόμενον.

Ὅταν δέ προσκαλῆ τό ἅγιον Πνεῦμα καί ἐπιτελῆ τήν φρικωδεστάτην θυσίαν καί ἔρχεται εἰς συχνήν κοινωνίαν μέ τόν κοινόν Δεσπότην ὄλων, ποῦ νά τόν κατατάξωμεν, εἰπέ μου; Καί πόσῃ καθαρότητα καί εὐλάβεια θά τοῦ ζητήσωμεν; Σκέψου ποῖα πρέπει νά εἶναι τά χέρια πού τελοῦν τά μυστήρια αὐτά, ποῖα πρέπει νά εἶναι ἡ γλῶσσα πού προφέρει ἐκεῖνα τά λόγια καί ἡ ψυχὴ πού ἠξιώθη τέτοιαν χάριν, ἀπό ποῖαν ἄλλην δέν πρέπει νά εἶναι καθαρωτέρα καί ἁγιωτέρα. Τότε καί οἱ ἄγγελοι παραστέκουν εἰς τόν ἱερέα καί ὄλον τό τάγμα τῶν οὐρανίων δυνάμεων βοᾷ καί γεμίζει ὁ τόπος γύρω εἰς τό θυσιαστήριον πρός τιμὴν τοῦ θυσιαζομένου. Περί αὐτοῦ ἤμπορεῖ νά πεισθῆ κανεὶς καί ἀπό τά τελουμένα μυστήρια καθ' ἑαυτά. Ἐγὼ ὁμως ἤκουσα κάποιον νά διηγῆται ὅτι τοῦ ἔλεγεν ἓνας θαυμάσιος γέρων, πού ἔβλεπε συχνά ἀποκαλύψεις, ὅτι κάποτε ἠξιώθη νά ἰδῆ τέτοιον θέαμα· κατὰ τήν τέλεσιν τῶν μυστηρίων ἔξαφνικά εἶδεν, ὅπως τοῦ ἦτο δυνατόν, πλήθος ἀγγέλων μέ λαμπράς στολάς πού περιεκύκλωσαν τό θυσιαστήριον καί ἔστρεφαν τά πρόσωπα πρός τά κάτω, ὅπως βλέπομεν νά στέκωνται οἱ στρατιῶται παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως. Καί ἐγὼ πιστεύω ὅτι συνέβη αὐτό. Καί κάποιος ἄλλος δέ, πού δέν ἐπληροφόρηθη ἀπό δεύτερον, ἀλλά ἠξιώθη ὁ ἴδιος νά ἰδῆ καί ν' ἀκούσῃ, μοῦ διηγῆθη ὅτι οἱ μέλλοντες ν' ἀποδημήσουν ἀπό τόν κόσμον αὐτόν, ἂν μεταλάβουν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὅταν πρόκειται νά ἐκπνεύσουν, μέ καθαρὰν συνείδησιν, συνοδεύονται καί μεταφέρονται ἀπό ἐδῶ ἀπό ἀγγέλους χάριν τῆς θείας αὐτῆς κοινωνίας.

Ἐσύ δέ δέν φρίττεις πού εἰσάγεις τέτοιαν ψυχὴν εἰς τόσον ἱεράν τελετὴν καί ἀνεβάζεις εἰς τό ἀξίωμα τῶν ἱερέων ἀνθρωπῶν ἐνδεδυμένον μέ ἀκάθαρτα ἐνδύματα, ἐνῶ ὁ Χριστὸς τόν ἐξεδίωξε καί ἀπό τόν χορόν τῶν

ἀπλῶν συνδαιτυμόνων; Ἡ ψυχὴ τοῦ ἱερέως πρέπει νὰ λάμπη σάν φῶς καταυγάζον τὴν οἰκουμένην· ἡ ἰδική μου δὲ ψυχὴ περιβάλλεται λόγῳ τῆς πονηρίας τῆς συνειδήσεώς μου ἀπὸ τόσον σκότος, ὥστε πάντοτε ἀποκρύπτεται καὶ δὲν ἠμπορεῖ ποτέ ν' ἀντικρύσῃ μὲ παρρησίαν τὸν Δεσπότην τῆς. Οἱ ἱερεῖς εἶναι τὸ ἄλας τῆς γῆς· τὴν ἰδικήν μου δὲ ἄγνοϊαν καὶ ὀλοκληρωτικὴν ἀπειρίαν ποῖος θὰ ὑπέφερεν εὐκόλα, ἐκτός ἀπὸ σέ πού συνήθισες νὰ μ' ἀγαπᾷς ὑπερβολικά; Καὶ δὲν ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι μόνον **καθαρός** κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν ὑψηλὴν διακονίαν πού ἠξιώθη, ἀλλὰ καὶ **πολύ συνετός** καὶ **πολύ ἔμπειρος**, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅλας τὰς βιωτικὰς ὑποθέσεις ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς συναναστρεφόμενους μὲ τὸν κόσμον, νὰ εἶναι ὅμως ἀπηλλαγμένος ἀπὸ αὐτὰς περισσότερον ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τῶν ἐρημικῶν ὁρέων. Πρέπει νὰ εἶναι **ποικίλος**, ἐπειδὴ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ συναναστρέφεται ἄνδρας, οἱ ὅποιοι καὶ γυναῖκας ἔχουν καὶ παιδιὰ ἀνατρέφουν καὶ δούλους ὀρίζουν καὶ πλοῦτον πολὺν διαθέτουν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναμιγνύονται καὶ ἀξιώματα κατέχουν. Μὲ τὴν λέξιν δὲ «**ποικίλος**» δὲν ἐννοῶ τὸν ὑπουργόν, τὸν κόλακα, τὸν ὑποκριτὴν, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού ἐνεργεῖ μὲν μὲ πλήρη ἐλευθερίαν καὶ παρρησίαν, ἀλλὰ γνωρίζει ἐπίσης νὰ συγκαταβαίνει ἐπωφελῶς, ὅταν τὸ ἀπαιτοῦν αἱ περιστάσεις· ἐκεῖνον πού κατορθώνει νὰ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ **καλός** καὶ **αὐστηρός**.⁸ Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μεταχειρίζεται ὅλους τοὺς πιστοὺς μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως δὲν εἶναι ὀρθόν

---

7. Ματθ. 22, 13.

8. Πρβλ. και Β, 4. Ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ ἐλέγχῃ τὰς παρεκτροπὰς τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ νὰ μὴ τοὺς πικραίνει ὑπερβολικά. Πρέπει νὰ εἶναι «**ποικίλος**», δηλαδὴ ἱκανὸς νὰ εὐρίσκη τὴν κατάλληλον μέθοδον ἐνεργείας εἰς κάθε περίστασιν, ὅπως ὁ ἰατρός καὶ ὁ κυβερνήτης.

οὔτε οἱ ἰατροὶ νά μεταχειρίζονται μίαν μόνον μέθοδον
θεραπείας ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν οὔτε ὁ κυβερνήτης νά γνω-
ρίζῃ ἓνα μόνον χειρισμὸν δι' ἀπόκρουσιν τῶν ἀνέμων. Καί
τοῦτο δέ τό πλοῖον, τήν Ἐκκλησίαν, τό περικυκλώνουν
διαρκῶς κακοκαιρίαι. Αἱ δέ κακοκαιρίαι αὐταὶ δέν προ-
σβάλλουν μόνον ἀπ' ἔξω, ἀλλά σηκώνονται καί μέσα· καί
χρειάζεται πολλή συγκατάβασις καί προσοχή. Ὅλοι δέ
αὐταὶ αἱ ποικίλαι μέθοδοι ἐνεργείας ἀποβλέπουν εἰς ἓνα
σκοπὸν· τήν δόξαν τοῦ Θεοῦ, τήν οἰκοδομήν τῆς Ἐκκλη-
σίας.

Γ'

ΟΣΙΟΥ ΘΕΟΓΝΩΣΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΡΑΞΕΩΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ¹

13. Ἄν καταξιώθεις τῆ θεία καί σεβάσμια ἱερωσύνη, ἔχεις χρέος πρωτύτερα νά θυσιάσεις τόν ἑαυτό σου μέ τῆ

-
1. Τό ἀνωτέρω κείμενο περιλαμβάνει ὠρισμένα κεφάλαια (σέ νεοελληνική ἀπόδοση) ἀπό τά ἐβδομηνταπέντε «Περί πράξεως καί θεωρίας καί περί Ἱερωσύνης», φερόμενα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ὁσίου Θεογνώστου, πού περιέχονται στήν «Φιλοκαλία». Οἱ ἱεροί ἀνθολόγοι, Ἅγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς καί Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, δέν ἐγνώριζαν μέ ἀκρίβεια, ἐάν ὁ συντάκτης αὐτῶν τῶν κεφαλαίων εἶναι ὁ ὁμώνυμος Ἀλεξανδρινός Θεολόγος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ὁ ἐπονομαζόμενος Ἐξηγητής, ὁ ἀναφερόμενος ὑπό τοῦ ἱεροῦ Φωτίου (ἀναγν. 106) ἢ ἄλλος, ὅπως καί πότε ἐζήσε. Διαβλέψαντες ὁμως στήν πνευματική γνώση, πού περικλείουν, τίς ἐλλάμψεις τοῦ Πνεύματος τά συμπεριέλαβαν στό μνημειῶδες ἔργο τους, διότι ὑποδεικνύουν τόν τρόπο τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, διδάσκουν ἀπλανῶς τῆς θεωρίας τήν ἀνάβαση καί ποιός καί

νέκρωση τῶν παθῶν καί τῶν ἡδονῶν, καί ἔτσι νά τολμᾶς νά πλησιάζεις τή ζωοποιό καί φορικτή θυσία, ἄν δέ θέλεις, σάν εὐφλεκτο ὑλικό, νά κατακαεῖς ἀπό τή θεϊκή φωτιά. Γιατί ἄν τό Σεραφεῖμ δέν τόλμησε νά πιάσει τόν θεϊκό ἄνθρακα χωρίς λαβίδα², πῶς θά τόν ἀγγίσεις ἐσύ χωρίς νά ἔχεις ἀπάθεια; Μέ τήν ἀπάθεια εἶναι πού θ' ἀποκτήσεις γλώσσα ἁγιασμένη καί χεῖλη καθαρά καί ψυχή ἀγνή μαζί μέ τό σῶμα· ἀκόμη καί χέρια λαμπρότερα ἀπό τό χρυσό, ἀφοῦ θά ὑπηρετοῦν τό ὑπερούσιο πῦρ καί θύμα.

14. Κατανόησε καλά τή δύναμη τῶν λεγομένων· ὡς ἱερέας, βλέπεις κάθε μέρα στά θεῖα μυστήρια ἐκεῖνο τό «σωτήριο τοῦ Θεοῦ», τό ὁποῖο μιά φορά εἶδε ὁ γηραιός Συμεών κι ἔμεινε ἔκθαμβος καί ζητοῦσε πιά τήν ἀπόλυση ἀπό τή ζωή³. Καί ἄν δέ σοῦ ἀποκαλύφθηκε ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα ὅτι εἶσαι δεκτός ὡς μεσίτης Θεοῦ καί ἀνθρώπων, σάν ἰσάγγελος, μήν τολμᾶς νά τελεῖς ριφοκίνδυνα τή φορικτή καί πάναγνη ἱεροτελεστία τῶν θεῶν μυστηρίων, τήν ὁποία καί οἱ ἄγγελοι τή σέβονται, καί πολλοί ἀπό τούς Ἁγίους τήν ἀπέφυγαν ὡς ἀχραντη, ἀπό μεγάλη εὐλάβεια· μήν τυχόν, ὅπως ὁ Ζᾶν ἐκεῖνος⁴, ἐξολοθρευθεῖς νομίζοντας καλό ἐκεῖνο πού κάνεις.

πῶς πρέπει νά εἶναι ὁ τιμηθεῖς μέ τήν ἱερωσύνη (βλ. Ὁσίου Θεογνώστου, *Περί πράξεως καί θεωρίας καί περί Ἱερωσύνης*, «Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν», μτφρ. Ἀντωνίου Γ. Γαλίτη, Εἰσαγωγικά σχόλια Θεοκλήτου μοναχοῦ Διονυσίου, Φιλολογική ἐπιμέλεια Ἱγνατίου Σακαλῆ, ἐκδ. «Τό περιβόλι τῆς Παναγίας», Θεσσαλονίκη 1985¹, τ. Β., 327-344).

2. Ἦσ. 6, 6.

3. Λουκ. 2, 29.

4. Β' Βασ. σελ. 6, 6-7.

15. Πρόσεχε τόν ἑαυτό σου⁵, ὅπως εἶπε κάποιος, ὥστε ἄν ἔχεις κάποια παλιότερη κηλίδα, ἢ σοῦ συμβεῖ τώρα καμιά ἀπό ἀδυναμία, νά κατακαίγεται ἀπό τή θεϊκή φωτιά, καθὼς πάντοτε θά προσκομίζεις τά τίμια δῶρα πρῶτα γιά τή συγχώρηση τῶν δικῶν σου ἁμαρτιῶν. Γιατί ἔτσι, σάν σκεῦος ἐκλογῆς, εὐχρηστο καί καθαρό καί ἄξιο γιά τέτοια θυσία, θά μπορέσεις, ἄν κάποιος μοιάζουν μέ ξύλινα ἢ πήλινα σκεύη, νά τοὺς μεταβάλεις σέ ἀργυρά ἢ χρυσά, μόνον δηλαδή ἄν μέ τήν παρρησία σου κάνεις τό Θεό νά συγκατανεύει σ' ἐσένα. Γιατί ὅπου ὁ Θεός εἶναι ἔτοιμος ν' ἀκούσει, δέν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο νά μεταβληθοῦν αὐτά σ' ἐκεῖνα.

16. Κοίταξε ποιά ἰσαγγελη τιμὴ ἀξιώθηκες, καί φρόντισε νά παραμείνεις ἀνέπαφος στό βαθμὸ τῆς ἱερωσύνης πού ἔχεις κληθεῖ, μέ κάθε ἀρετὴ καί καθαρότητα. Γνωρίζεις ἀπό πόσο ὕψος σέ πόσο βάθος ἔπεσε ὁ ἑωσφόρος ἀπό ὑπερηφάνεια. Αὐτό μὴν τό πάθεις καί σύ, φανταζόμενος μεγάλα γιά τόν ἑαυτό σου, ἀλλά νά τόν θεωρεῖς χῶμα καί στάχτη⁶ καί σκουπίδι καί σκυλί, καί νά θρηνεῖς ἀδιάκοπα, γιὰ τὴν ἀξιῶνεσαι νά καλεῖσαι σέ θεία κοινωνία καί συγγένεια μέ τό νά διεξάγεις μέ τά χέρια σου τή φρικτὴ ἱεροτελεστία τῶν ἁγίων μυστηρίων, ἀπό ἀπόρρητη φιλανθρωπία καί ἀνέκφραστη ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ.

17. Ὁ ἱερωμένος πρέπει βέβαια νά εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὅλα τά πάθη, ἰδιαίτερα ὁμως, ἀπὸ τήν πορνεία καί τή μνησικακία, νά μὴν ἔχει οὔτε ψιλή φαντασία. Ἄλλιῶς θά εἶναι μισητός καί σιχαμερός, σάν κάποιος λεπρός ἢ μουτζουρωμένος στό πρόσωπο πού ἀγγίζει τό σῶμα τοῦ βασιλιᾶ.

18. Ἀφοῦ πρῶτα μέ ποταμούς δακρῶν θά λευκαίνε-

---

5. Ἐξ. 23, 21.

6. Γεν. 18, 27.

σαι καλύτερα από χιόνι, τότε με λευκασμένη τή συνείδηση από καθαρότητα, άγγιζε τά άγια ως άγιος, με τήν έξωτερική άγγελόμορφη λευκότητα τών άμφίων φανερώνοντας τήν έσωτερική ώραιότητα τής ψυχής σου. Πρόσεχε κατά τήν ιερουργία τών θείων μυστηρίων, νά μήν άρκεισαι στή μυστική γνώση πού παραδίδουν οί άνθρωποι, αλλά νά έχεις και τή θεία χάρη νά σε διδάσκει τίς ύψηλότερες αλήθειες με τρόπο κρυφό και μυστικό.

19. Άν έπιθυμείς τήν άφθαρσία και τήν άθανασία, πλησίασε με σεβασμό και εύλάβεια και πίστη τά ζωοποιά και άφθαρτα μυστήρια, ποθώντας και τήν εκδημία από αυτόν τόν κόσμο, επειδή πιά έχεις τελειωθεί με τήν πίστη. Άν όμως φοβάσαι τό θάνατο, δέν ξγινες ακόμη ένα με τό Χριστό μέσω τής αγάπης, Τόν όποιο αξιώθηκες νά θυσιάζεις με τά ίδια σου τά χέρια και νά τρώς τίς σάρκες Του. Άλλιώς θά έσπευδες νά πᾶς εκεί πού είναι και ό αγαπητός σου και δέ θά λογάριαζες πλέον διόλου τή ζωή και τή σάρκα.

20. Αφοῦ έχεις γίνει θύτης τής σάρκας του Θεοῦ, αλλά και κοινωνός της μέσω τής μεταλήψεως, όφείλεις και νά ένωθείς μαζί Του με τό όμοίωμα του θανάτου Του, ώστε νά μή ζεις πλέον για τόν έαυτό σου, αλλά γι' Αὐτόν πού σταυρώθηκε και πέθανε για σένα⁸, όπως λέει ό Άπόστολος. Άν όμως ζεις έμπαθώς για τή σάρκα και τόν κόσμο, τότε νά έτοιμάζεσαι νά περάσεις μέσω του θανάτου σε τιμωρία άθάνατη, αν δέ σταματήσεις θεληματικά πριν τό θάνατό σου νά ιερουργείς τήν αναίμακτη θυσία. Άλλά και πολλούς πού έδω ιερουργούσαν ανάξια, τούς άρπαξε ό αιφνίδιος θάνατος και τούς παρέδωσε στίς εκεί δικαιοτιμωρίες.

---

7. Ρωμ. 6, 5.

8. Β' Κορ. 5, 15.

21. Κάποιος ιερομόναχος είχε φήμη εύλαβου και πολλοί τον θεωρούσαν σεβαστό λόγω του έξωτερικού του σχήματος, μέσα του όμως κρυφά μολυνόταν από λογισμούς λαγνείας. Κάποτε πού έπιτελούσε τή θεία και ιερή λατρεία, όταν έφτασε ή ώρα του χερουβικού ύμνου και αυτός έσκυφε ως συνήθως διαβάζοντας τήν εύχή «οὐδείς ἄξιος...», πέθανε ξαφνικά και ή ψυχή του τον άφησε σ' αυτή τή στάση.

52. Τό άξιωμα τής ιερωσύνης είναι έλαφρό και ό ζυγός της καλός⁹, αλλά όταν τή σηκώνει κανείς και τήν κατευθύνει όπως πρέπει, και όταν δέν έχει άγοραστεί μέ χρήματα ή χάρη του Άγίου Πνεύματος. Άν όμως τό άδιαπραγμάτευτο έχει γίνει αντικείμενο διαπραγματεύσεως μέ ανθρώπινη σκοπιμότητα και κάποιο φθαρτό δώρο, και δέν ήρθε ή κλήση στην ιερωσύνη από τον ουρανό, τότε τό φορτίο είναι υπερβολικά βαρύ, γιατί στηρίζεται σέ κάποιον ανάξιο και χωρίς τήν άπαιτούμενη δύναμη· και ό ζυγός είναι υπερβολικά σκληρός και, άν δέν άφεθεί από εκείνον πού τον τραβάει, θά του φθείρει τό λαιμό και τή δύναμη, έως ότου τον έξαντλήσει όλωσδιόλου και τον άφανίσει.

53. Αφοϋ τόλμησες και μπήκες κάτω από τό ζυγό τής ιερωσύνης, φρόντισε νά είσαι άψογος και νά διδάσκεις σωστά τό λόγο τής αλήθειας¹⁰, εργαζόμενος μέσω τής ιερωσύνης για τή σωτηρία σου μέ φόβο και τρόμο¹¹, γιατί ό Θεός μας είναι φωτιά πού κατακαίει¹². Άν άγγίζεις αυτή τή φωτιά σαν χρυσός ή και άργυρος, μή φοβάσαι μήπως καείς, όπως οι τρεις νέοι στη Βαβυλώνα δέ φοβήθηκαν τή

9. Ματθ. 11, 30.

10. Β' Τιμ. 2, 15.

11. Φιλιπ. 2, 12.

12. Έβρ. 12, 29.

φωτιά¹³. Ἄν ὅμως εἶσαι ἀπό χόρτο ἢ ἀπό καλάμι, τά πιά εὐφλεκτά δηλαδή ὕλικά, ἐπειδή φρονεῖς τά γήινα, τρέμε μήν κατακαεῖς ἀπό τήν οὐράνια φωτιά, –ἐκτός ἂν ἀποφύγεις σάν τόν Λώτ¹⁴ τήν ὀργή μέ τήν παραίτηση ἀπό τά φρικτότατα μυστήρια. Δέν γνωρίζω ἂν τά πολύ μικρά ἁμαρτήματα, πού κάποιος ἔχει ἀπό ἀδυναμία, ἀφανίζονται ἀπό τή θεία αὐτή φωτιά τῆς ἱερότατης λατρείας, καί γι' αὐτό κι ἐσύ δέν καίγεσαι ἀπ' αὐτή τή φωτιά, ὅπως τό ἀδύνατο ἐκεῖνο φυτό τῆς βάρου¹⁵.

54. Γνώρισα κάποιον ἱερωμένο πού ἀποτολμοῦσε νά ἱεουργεῖ ἀνάξια τά θεία μυστήρια, ἐνῶ εἶχε περιπέσει στό πάθος τῆς πορνείας. Αὐτός ἔπεσε πρῶτα ἄρρωστος μέ ἀσθένεια ἀθεράπευτη καί φοβερή καί πλησίαζε πιά στό θάνατο. Ἄν καί μεταχειρίστηκε ὅλα τά μέσα, δέν ἔβλεπε ὠφέλεια, ἀλλά μᾶλλον χειροτέρευε. Ἦρθε τότε σέ συναίσθηση ὅτι πεθαίνει ἐπειδή ἱεουργεῖ ἀνάξια, καί ἀμέσως παραιτήθηκε μέ ὄρκο ἀπό τή θεία Λειτουργία· ἀμέσως θεραπεύτηκε, ὥστε οὔτε σημάδι τῆς ἀσθένειας δέν ἔμεινε.

56. Εἶναι λαμπρό καί τό ἀξίωμα καί τό ἔνδυμα τῆς ἱερωσύνης, ἀλλά ἐφόσον καί ἡ ψυχή ἀπό μέσα λάμπει ἀπό καθαρότητα. Ὅταν ὅμως ἡ ψυχή λερωθεῖ ἀπό ἀπροσεξία, ἐνῶ ἡ συνείδηση πού διαμαρτύρεται, ἀγνοεῖται, τότε τό φῶς γίνεται σκοτάδι καί προξενεῖ τό αἰώνιο σκοτάδι καί τήν αἰώνια φωτιά. Ἐκτός ἂν ἀφήσομε αὐτό τό δρόμο, τόν ἀπόκρημνο κι ἀπό τίς δύο πλευρές, καί στραφοῦμε πρὸς ἄλλη ὁδό, ἡ ὁποία μέ τήν ἀρετή καί τήν ταπείνωση ὀδηγεῖ χωρίς κίνδυνο στή βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

57. Ἡ ἐπιτυχία τῆς σωτηρίας γίνεται μέ τήν ταπείνω-

---

13. Δαν. 3, 17-18.

14. Γεν. 19, 17· 29.

15. Ἐξ. 3, 2.

ση και την ἀρετή. ὄχι μέ τήν ἔνδοξη ἱερωσύνη, ἢ ὁποῖα ἀπαιτεῖ ζωὴ ἀγγελική. Ἡ λοιπὸν γίνε ἀπαθὴς ὅπως οἱ ἄγγελοι, μέ φρόνημα ἔξω ἀπό τό κόσμο καί τή σάρκα, καί ἔτσι ἀνέβαινε τήν οὐράνια αὐτή κλίμακα, ἢ συνειδητοποιώντας τήν ἀσθένειά σου, φοβήσου τό ὕψος τῆς ἱερωσύνης, ἀπ' ὅπου τό πέσιμο εἶναι μεγάλο γιά ὅσους δέν εἶναι ἱκανοί. Διάλεξε τό δρόμο πού ἀκολουθοῦν οἱ πολλοί, ὁ ὁποῖος φιλιώνει μέ τό Θεό ὄχι λιγότερο ἀπό τήν ἱερωσύνη. Σ' αὐτόν κι ἂν συμβεῖ νά πέσεις, εἶναι εὐκόλο νά μετανοήσεις καί νά σηκωθεῖς μέ τό ἔλεος καί τή χάρη τοῦ Θεοῦ.

58. Σάρκα καί αἷμα δέν κληρονομοῦν τή βασιλεία τοῦ Θεοῦ¹⁶. Καί πῶς ἐσύ, ἐνῶ κοινωνεῖς τή σάρκα καί τό αἷμα τοῦ Θεοῦ, δέ γίνεται σύσσωμος μέ Αὐτόν καί δέν ἐνώνεσαι μέ τό αἷμα Του, ἔχοντας ἤδη μέσα σου τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλά πολιορκεῖσαι ἀπό πάθη σάρκας καί αἵματος; Φοβᾶμαι μήπως δέ θά μείνει σέ σένα τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ γιατί εἶσαι σαρκικός¹⁷, καί μήπως δεχτεῖς πολύ αὐστηρή τιμωρία τότε στόν καιρό τῆς κρίσεως καί ἀφαιρεθεῖ ἀπό σένα ἡ σεβάσμια ἱερωσύνη, ἐπειδὴ εἶσαι ἀνάξιος γι' αὐτή τή χάρη, καί παραπεμφθεῖς στήν αἰώνια κόλαση.

59. Ὅταν δέν ἔχεις ἐμπρός στά μάτια σου τό φόβο τοῦ Θεοῦ, νομίζεις ὅτι εἶναι μικρό πράγμα νά ἱεουργεῖς ἀνάξια, ἐξαπατῶμενος ἀπό τή φιλαυτία σου καί γι' αὐτό νομίζοντας ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἀγαθός. Αὐτό ἔπαθαν παλιά ὁ Δαθάν καί ὁ Ἀβειρών, ἕως ὅτου τούς κατάπιε ἡ γῆ¹⁸. Τοῦτο τό φοβερό καί σύ νά φοβηθεῖς καί νά ἐννοήσεις πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι ἡ ἱεουργία, καί ἢ νά ἀσκειῖς

16. Α' Κορ. 15, 50.

17. Γεν. 6, 3.

18. Ἀριθ. 16, 31-33.

τήν ιερωσύνη ἄξια καί καθαρά, γιά νά μήν πῶ σάν ἄγγελος, ἢ σταμάτησε σάν συνετός νά τελεῖς τή φρικτή λατρεία· μήπως καταφρονώντας κατά τό παρόν καί ξεγελώντας τή συνείδησή σου πού σέ ἐλέγχει, φτάσεις τότε, ὅταν θά κρίνονται καί θά τακτοποιοῦνται τά πάντα, νά πεῖς μέ πόνο καθώς θά καταδικάζεσαι: «Μοῦ ἤρθε ὁ φόβος πού φοβόμουν, κι ὅ,τι μέ τρόμαζε, τό συνάντησα»¹⁹.

60. Μέ νήψη καί κόπο πρόσφερε πρώτα γιά χάρη τοῦ ἑαυτοῦ σου μέ συντριβή καί δάκρυα γιά ἐξιλέωση τήν ἱερή κοσμοσωτήρια θυσία. Γιατί μετά τό θάνατό σου ποιόν θά ἔχεις νά κοπιάζει καί νά προσφέρει τήν ἀναίμακτη θυσία γιά σένα; Γι' αὐτό, σάν ἄνθρωπος ἔξυπνος, πρόλαβε ἀπό τώρα, ἐνταφίασε τόν ἑαυτό του καί μνημόνευσέ τον προκαταβολικά, προσφέροντας στό Θεό τά ἅγια πού εἶναι ἐπάνω στήν ἁγία Τράπεζα ὡς μεσιτεία τῆς σωτηρίας σου καί ὑπενθυμίζοντας μ' αὐτά τή θεληματική καί φιλόανθρωπη σφαγή Του.

61. Ἀνείπωτη καί ἀνέκφραστη εἶναι ἡ ἡδονή τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία μέ πληροφορία γιά τή σωτηρία της χωρίζεται ἀπό τό σῶμα καί τό ξεντύνεται σάν φόρεμα. Γιατί ἔχοντας ἐπιτύχει πιά τά ἐλπιζόμενα, ἀποθέτει χωρίς λύπη τό σῶμα καί προχωρεῖ εἰρηνική πρὸς τόν λαμπρό καί ἰλαρό ἄγγελο πού ἔρχεται ἀπό ψηλά. Μαζί μ' αὐτόν διασχίζει ἀνεμπόδιστα τόν ἀέρα, χωρίς νά τήν ἐνοχλήσουν καθόλου τά πονηρά πνεύματα. Ἀνεβαίνει μέ χαρά καί θάρρος καί φωνές εὐχαριστίας, μέχρις ὅτου φτάσει νά προσκυνήσει τόν Ποιητή καί νά δεχτεῖ τήν ἀπόφαση νά καταταγεῖ μαζί μέ τούς ὁμοίους της καί ἴσους κατά τήν ἀρετή, ὡς τή στιγμή τῆς κοινῆς ἀναστάσεως.

---

19. Ἰώβ 3, 25.

Δ'

ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΤΕΡΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΙΜΕΝΑ*

1. Στο επίγειο αυτό βιβλίο, ὡ θαυμάσιε, σέ ἄφησα τελευταῖο ἀπό ὄλους. Στο οὐράνιο ὅμως βιβλίο εἶμαι πεπεισμένος ὅτι θά προηγήσαι ὄλων μας, διότι ἀσφαλῶς

---

* Ὁ Λόγος «*Εἰς τόν Ποιμένα*» εἶναι παράρτημα καί συμπλήρωμα τῆς «*Κλίμακος*», ἡ ὁποία συνετάγη ὑπό τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου τόν 6ο μ.Χ. αἰῶνα, κατόπιν παρακλήσεως τοῦ ὁσίου Ἰωάννου. Ἐγουμενοῦ τῆς Ραϊθού, πρὸς διδασκαλία τῶν μαθητῶν του. Ὡς ἡ «*Κλίμαξ*» θεωρεῖται «*ἀριστούργημα τοῦ ἀνατολικοῦ ἀσκητισμοῦ*» (Β. Τατάκης), οὕτω καί ὁ «*Λόγος ἕτερος εἰς τόν Ποιμένα*» χαρακτηρίζεται «*ἀριστούργημα ποιμαντικῆς σοφίας*» καί παιδαγωγικῆς. Σύγχρονοι ψυχολόγοι θαυμάζουν τόν συγγραφέα τῆς «*Κλίμακος*» γιά τήν βαθύτητα τῶν ψυχολογικῶν του γνώσεων καί παρατηρήσεων καί διαπιστώνουν, ὅτι τά τελευταῖα πορίσματα τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους ἦταν γνωστά στούς Πατέρες τῆς ἐρήμου. (Βλ. Ἰωάννου Κορναράκη, Πα-

είναι αξιόπιστος Ἐκεῖνος πού εἶπε ὅτι «οἱ τελευταῖοι κατὰ τό φρόνημα θά εἶναι πρῶτοι κατὰ τό ἀξίωμα» (πρβλ. Ματθ. κ' 16).

2. Ποιμὴν στήν κυριολεξία εἶναι ἐκεῖνος πού μπορεῖ νά ἀναζητήσῃ καί νά θεραπεύσῃ τά ἀπολωλότα λογικά πρόβαρα μέ τήν ἀκακία του, τόν ζῆλο του καί τήν προσευχή του.

3. Κυβερνήτης εἶναι αὐτός πού ἀπό τόν Θεόν καί τούς κόπους του ἀπέκτησε πνευματική δύναμι, καί μπορεῖ ὄχι μόνο ἀπό τήν τριχυμία, ἀλλά καί μέσα ἀπό τήν ἄβυσσο νά ἀνασύρῃ καί νά σώσῃ τό πλοῖο.

4. Ἰατρός εἶναι ἐκεῖνος πού ἔχει ἀποκτήσει σωματική καί ψυχική ἀνοσία καί δέν χρειάζεται κανένα φάρμακο γιά τήν υἰγεία του.

5. Διδάσκαλος πραγματικός εἶναι αὐτός πού ἔλαβε ἀπό τόν Θεόν πνευματικό βιβλίο, γραμμένο διά «δακτύλου Θεοῦ», δηλαδή διά τῆς ἐνεργείας τῆς θείκης ἐλλάμψεως καί δέν ἔχει πλέον ἀνάγκη ἀπό τά ἄλλα βιβλία¹. Δέν

τερικά βιώματα τῆς ἐνδεκάτης ὥρας, Θεσσαλονίκη 1971). Στόν Λόγο τοῦτο σχιαγραφεῖ τό ἰδεῶδες τοῦ ἡγουμένου καί διδασκάλου μιᾶς μοναστικῆς κοινότητος. Ἰδιαιτέρως τονίζεται ἡ ἀρχή τῆς «ἐξατομικεύσεως» τῆς Ποιμαντικῆς: ὁ πνευματικός ποιμένας δέν πρέπει νά χειρίζεται ὅλες τίς ψυχές κατὰ τόν ἴδιο τρόπο, ἀλλά νά «ἀρμόζη προσφυῶς τά φάρμακα». (Βλ. Τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Εἰσαγωγή – κείμενον – μετάφρασις – σχόλια – πίνακες ὑπό Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, ἐκ. Ἱ. Μονῆς τοῦ Παρακλήτου, Ὠρωπός Ἀττικῆς 1984², σελ. 381-435).

1. Ἡ κατάκτησις τῆς θείας σοφίας καί τοῦ τίτλου τοῦ διδασκάλου γιά τήν Ὁρθόδοξο Ἀνατολή προϋπέθετε πάντοτε τήν ἀγιότητα τοῦ βίου καί τόν ἀνωθεν φωτισμό. «Ἄνευ τῶν

ἀρμόζει στους διδασκάλους νά διδάσκουν ἀπό ἀντίγραφα καί χειρόγραφα, ὅπως καί στους ζωγράφους νά ἀντιγράφουν παλαιούς πίνακες.

6. Ἐσύ πού ἐκπαιδεύεις αὐτούς πού εὐρίσκονται κάτω, νά τούς παρέχης διδασκαλίες ἀπό τήν ἄνωθεν ἐξ ὕψους σοφία· καί μέ τίς αἰσθητές εἰκόνες καί μεθόδους γύμναζε τους στά πνευματικά. Μή ξεχάσης αὐτόν πού λέγει, ὅτι «οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδέ δι' ἀνθρώπου τήν διδασκαλίαν παρέλαβον ἤ ἐδιδάχθην» (Γαλ. α' 12). Διότι δέν εἶναι δυνατόν, μέ γήινες διδασκαλίες νά θεραπεύσουν ποτέ αὐτούς πού εἶναι πεσμένοι στήν γῆ.

7. Ὁ ἰκανός κυβερνήτης θά διασώσῃ τό πλοῖο, καί ὁ καλός ποιμὴν θά ζωογονήσῃ καί θά θεραπεύσῃ τά ἀρρωστημένα πρόβατα. Ὅσο τά πρόβατα ἀκολουθοῦν συνεχῶς τόν ποιμένα καί προχωροῦν, τόσο θά εἶναι εἰς θέσιν νά ἀπολογηθῇ ὑπέρ αὐτῶν στόν οἰκοδεσπότη. Ἄς λιθοβολῇ μέ τά λόγια ὁ ποιμὴν τά πρόβατα πού μένουν πίσω ἀπό ὀκνηρία ἢ γαστριμαργία. Εἶναι καί αὐτό μία ἀπόδειξις καλοῦ ποιμένος.

8. Ὅταν τά πρόβατα ἀρχίζουν νά νυστάζουν ψυχικά ἀπό τήν φλόγα τοῦ καύσωνος ἢ μᾶλλον τοῦ σώματος, τό-

---

Ἄγιων δέν ὑπάρχουν ἀληθινοί διδάσκαλοι καί παιδαγωγοί οὔτε ἀληθινὴ παιδεία ἄνευ τῆς ἀγιότητος. Μόνον ὁ Ἅγιος εἶναι ὁ ἀληθινὸς παιδαγωγὸς καί διδάσκαλος... Ἡ ἀληθινὴ παιδεία, ὁ ἀληθινὸς φωτισμὸς, δέν εἶναι ἄλλο παρά ἡ ἀκτινοβολία τῆς ἀγιότητος» (π. Ἰουστίνος Πόποβιτς). Σχετικῶς παρατηρεῖ καί ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὅτι ἡ καθαρότης τοῦ βίου καθιστᾷ τόν ἄνθρωπο θεοδίδακτο καί ἀνευδεῆ μελέτης βιβλίων – «τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἀντί βιβλίων γενέσθαι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς καί καθάπερ ταῦτα διὰ μέλανος, οὕτω τὰς καρδίας τὰς ἡμετέρας διὰ Πνεύματος ἐγγεγράφαι» (Α' ὁμιλία εἰς τό κατὰ Ἰωάννην, προοίμιον).

τε ὁ ποιμὴν ἄς ὑψώνη τὰ μάτια στὸν οὐρανὸ καὶ ἄς ἀγρου-
πνῆ μέ ὑπερβολικὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτά. Διότι συνήθως
τὴν περίοδο αὐτὴ τοῦ καύσωνος ὁ λύκος τρώγει πολλὰ
πρόβατα. Ἄλλ' ὁμως ἐάν τὰ λογικὰ πρόβατα δείξουν τα-
πεινωσι, ὅπως τὰ ἄλογα πρόβατα πού τὴν ὥρα τοῦ καύ-
σωνος κλίνουν κάτω πρὸς τὴν γῆ τὸ κεφάλι, τότε ἄς ἐνθυ-
μούμεθα ἐκεῖνον πού εἶπε: «Καρδίαν συντετριμμένην καὶ
τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει» (Ψαλμ. ν' 19)

9. Ὅταν πέση στό ποιμνιο ὁ σκοτισμὸς καὶ ἡ νύκτα
τῶν παθῶν, στῆσε ἀκοίμητο τὸν «κύνα» (τὸν σκύλο)
ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ στὴν νυκτερινὴ σκοπιά. Δέν εἶναι κα-
θόλου ἀνάρμοστο νὰ θεωρήσης ὡς κύνα τὸν νοῦ σου πού
φονεῦει τὰ (νοητά) θηρία.

10. Ὁ ἀγαθὸς Κύριος μᾶς ἔδωσε καὶ τοῦτο τὸ φυσικὸ
ιδίωμα: ὁ ἀσθενὴς νὰ χαίρεται βλέποντας τὸν ἰατρό, ἔστω
καὶ ἂν δέν ἔχη καμμία ὠφέλεια ἀπ' αὐτόν.

11. Ἀπόκτησε καὶ σύ, ὦ θαυμάσιε, ἔμπλαστρο, ἰατρι-
κὰ ὑγρά, ξυράφια, κολλύρια, σπόγγους, φλεβότομα, θερ-
μοκαυτήρες, ἀλοιφές, ὑπνωτικά, μαχαίρι, ἐπιδέσμους καὶ
αὐτὸ πού λέγεται «ἀναουσία», (δηλαδή τὸ νὰ μὴ σέ πιάνη
ναυτία καὶ ἀηδία ἀπὸ τὴν δυσωδία τῶν πληγῶν). Ἄν δέν
τὰ διαθέτωμε αὐτά, πῶς θὰ ἀσκήσωμε τὴν ἐπιστήμη μας;
Δέν ὑπάρχει τρόπος. Διότι ὄχι μέ λόγια, ἀλλὰ μέ ἔμπρα-
κτη ἐπέμβασι (ὠφελούν) οἱ ἰατροί (τοὺς ἀσθενεῖς καὶ)
παίρνουν τὴν ἀμοιβή τους.

12. Ἐμπλαστρο εἶναι ἡ θεραπεία τῶν παθῶν πού φαί-
νονται ἐξωτερικά, δηλαδή τῶν σωματικῶν. Ἰατρικὸ ὑγρὸ
εἶναι ἡ θεραπεία τῶν ἐσωτερικῶν παθῶν καὶ τὸ ἄδειασμα
τῆς ἐσωτερικῆς ἀκαθαρσίας πού δέν φαίνεται. Ξυράφι
εἶναι ὁ ἐξευτελισμὸς πού δαγκώνει, ἀλλὰ καθαρίζει τὴν
σαπίλα τῆς οἰήσεως.

Κολλύριο εἶναι τὸ καθάρισμα τοῦ ψυχικοῦ ὀφθαλμοῦ,
ὁ ὁποῖος ἐθολώθηκε καὶ ἐταράχθηκε ἀπὸ τὸν θυμό.

Κολλύριο είναι ἡ ἐπίπληξις πού πικραίνει, ἀλλά ὕστερα ἀπό ὀλίγο θεραπεύει.

Φλεβότομο εἶναι τό σύντομο ἄδειασμα κρυμμένης ἀκαθαρσίας καί δυσωδίας.

Φλεβότομο εἶναι κυρίως ἔντονη καί ἀπότομη ἐπέμβασις πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀσθενῶν.

Σπόγγος εἶναι ἡ μετὰ τὴν φλεβοτομία καί τὴν ἐγχείρησις θεραπεία καί τό δρόσισμα τοῦ ἀσθενοῦς μέ τὰ γλυκὰ καί ἥπια καί ἀπαλά λόγια τοῦ ἱατροῦ. Θερμοκαυτήρ εἶναι ὁ κανὼν καί τό ἐπιτίμιο πού δίνεται μέ ἀγάπη γιὰ ὠρισμένο χρόνο στόν ἀμαρτήσαντα γιὰ μετάνοιά του. Ἄλοιφή εἶναι ἡ μετὰ τὸν καυτηριασμό ἀνακούφισις πού προσφέρεται στόν ἀσθενῆ μέ κάποιο λόγο ἢ μέ ἄλλη μικρή παρηγορία.

Ὑπνωτικό εἶναι τό νά σηκώσωμε τό φορτίο τοῦ ὑποτακτικοῦ καί μέ τὴν ὑποταγή νά τοῦ χαρίσωμε ἀνάπαυσι καί ὕπνο ἄϋπνο καί ἀγία τύφλωσι, ὥστε νά μὴ βλέπη τὰ καλὰ πού ἔχει. Ἐπίδεσμος εἶναι τό νά στερεώνης μέχρι θανάτου καί νά δένης σφικτά μέ τὴν ὑπομονή τοὺς παραλελυμένους καί ἀποχαυνωμένους ἀπὸ τὴν κενοδοξία.

Καί τελευταῖα ἀπ' ὅλα, μαχαίρι εἶναι τό μέτρο καί ἡ ἀπόφασις γιὰ τὴν ἀποκοπή ἑνός σώματος πού ἐνεκρώθηκε ψυχικά καί ἑνός μέλους πού ἐσάπησε, ὥστε νά μὴ μεταδώσῃ καί στοὺς ὑπολοίπους τὴν ἰδική του βλάβη.

13. Μακαρία καί ἀξιέπαινη γιὰ τοὺς ἱατροὺς ἡ «ἀναυσία» καί γιὰ τοὺς Ἑγουμένους ἡ ἀπάθεια. Διότι οἱ μὲν πρῶτοι, ἐφ' ὅσον δέν αἰσθάνονται ναυτία καί ἀηδία, χωρὶς κόπο θά ἐπιχειρήσουν τὴν θεραπεία κάθε δυσωδίας. Καί οἱ δεῦτεροι πάλι κάθε νεκρωμένη ψυχὴ θά μπορέσουν νά τὴν ἀναστήσουν.

14. Ἄς εἶναι καί αὐτὴ μία ἀπὸ τίς προσευχές τοῦ Ἑγουμένου: νά κατορθώσῃ νά συμμετέχη στόν πόνο καί στίς διαθέσεις κάθε ἀδελφοῦ ἀνάλογα μέ τὴν τάξι καί

ἀξία τοῦ καθενός. Γιά νά μή τό πάθη ὅπως ὁ Ἰακώβ και βλάβη πολύ, τόσον αὐτόν πού ἀγαπᾶ, ὅσο και τούς ἄλλους ἀδελφούς συμμοναστάς. Αὐτό δέ συνήθως τό παθαίνουν οἱ Ἰηγούμενοι, ὅταν δέν ἔχουν ἀκόμη τελείως γυμνασμένες τίς πνευματικές αἰσθήσεις (Ἑβρ. ε' 14), ὥστε νά ξεχωρίζουν τό καλό, τό κακό και τό ἐνδιάμεσο.

15. Εἶναι μεγάλη ἐντροπή γιά τόν Γέροντα νά προσεύχεται νά δοθῇ στόν ὑποτακτικό του κάτι πού ὁ ἴδιος δέν τό ἀπέκτησε ἀκόμη. Ἐκεῖνοι πού ἀντίκρυσαν τό πρόσωπο τοῦ βασιλέως και τόν ἔκαναν φίλο τους, μποροῦν ἔπειτα και τόν κάθε ὑπερέτη και βοηθό του, ἀκόμη και ἄγνωστος ἐάν εἶναι και ἐχθρός, ἐάν θελήσουν, νά τόν συμφιλιώσουν μέ τόν βασιλέα και νά τόν κάνουν νά ἀπολαύσῃ τήν δόξα του. Παρόμοια νά σκέπτεσαι και γιά τούς Ἁγίους.

16. Τούς πιό στενοῦς και ἀληθινούς φίλους τούς σέβονται και τούς ὑπακούουν οἱ φίλοι τους. Ἴσως ἀκόμη πιέζονται και ἐκβιάζονται ἀπό αὐτούς. Εἶναι καλό νά ἀποκτήσης φίλους τούς «νοερούς» φίλους², διότι κανεῖς ἄλλος δέν μᾶς βοηθεῖ τόσο πολύ στήν ἀρετή.

17. Κάποια θεοφιλῆς ψυχὴ μοῦ διηγήθηκε, ὅτι πάντοτε, ἰδιαίτερος ὅμως στίς ἐτήσιες και Δεσποτικές ἐορτές, ὁ Θεός ἀμείβει τούς δούλους Του μέ δωρεές³.

---

2. Ἐννοεῖ τούς Ἁγγέλους. Ἴσως ὅμως νά ἐννοῇ και τούς Ἁγίους.

3. Ἐνας ἀπό τούς σχολιαστάς τῆς Κλίμακος σημειώνει στό περιθώριο κώδικος: «Ὁ ἅγιος Νεῖλος τοῦτο λέγει ὅτι φησὶν ὁ Χρυσορρήμων». Στήν Ὀρθόδοξο ἀσκητική παράδοσι εἶναι κοινὴ πίστις ὅτι σέ ἁγίους τόπους ἢ σέ ἱερές χρονικές περιόδους (δεσποτικές, θεομητορικές ἐορτές κ.λπ.), ἡ Χάρις προσφέρεται πλουσιωτέρα και ἡ θεία μέθεξις παρουσιάζεται ἐντονωτέρα. Ἡ ἐν λόγῳ πεποίθησις τοῦ ὁσίου Ἰωάννου ὑποσημαίνει και τό ἐξοχο ἐκκλησιαστικό του φρόνημα.

18. Ὁ ἰατρός ὀφείλει νά ἀποβάλη τελείως τά πάθη ἀπό μέσα του· ὥστε στήν κατάλληλη περίστασι νά μπορέσῃ νά τά ὑποκριθῇ, καί μάλιστα τό πάθος τοῦ θυμοῦ. Διότι ἐάν δέν τά ἔχῃ τελείως ἀπομακρύνει ἀπό τόν ἑαυτό του, δέν θά μπορέσῃ τότε νά τά ὑποκριθῇ μέ ἀπάθεια.

19. Εἶδα ἕναν ἵππο πού ἦταν ἀκόμη κάπως ἀγύμναστος, ὁ ὁποῖος καθῶς ἐσύρετο ἀπό τό χαλινάρι καί ἐβάδιζε ἤσυχα, ξαφνικά, μόλις ἐχαλάρωσε ὀλίγο τό χαλινάρι, ἐπεβουλεύθηκε τήν ζωή τοῦ ἰδίου τοῦ κυρίου του. Ἡ ὁμοια μέ αἰνιγμα αὐτή περίπτωσις ἐφαρμόζεται ὡς ἐπί τό πλεῖστον μέ δύο δαίμονας⁴. Ὅσοι θέλουν νά τήν ἐρευνήσουν, ἄς τήν ἐρευνήσουν ἐπίπονα. Τότε ὁ ἰατρός θά καταλάβῃ τήν σοφία πού τοῦ ἐχάρισε ὁ Θεός, ὅταν μπορέσῃ καί θεραπεύσῃ τά πάθη, τά ὁποῖα γιά τούς πολλούς εἶναι ἀθεράπευτα.

20. Ἀξιοθαύμαστος διδάσκαλος δέν εἶναι αὐτός πού ἔκανε σοφούς τούς καλούς καί εὐμαθεῖς μαθητάς, ἀλλ' ἐκεῖνος πού ἔκανε σοφούς τούς ἀμαθεῖς καί καθυστερημένους. Τότε ἀναδεικνύεται καί ἐπαινεῖται ἡ εὐφυΐα τῶν ἡνιόχων, ὅταν (καί) μέ ἀκατάλληλους καί ἀγύμναστους ἵππους νικήσουν καί τούς ἵππους διασώσουν.

21. Ἐάν σοῦ ἐδόθησαν ὀφθαλμοί, γιά νά προβλέπῃς τά κύματα, ἄς διδῇς καλές καί σαφεῖς προειδοποιήσεις στούς εὐρισκομένους μέσα στό πλοῖο. Διαφορετικά θά εἶσαι καί ἐσύ αἷτιος τοῦ ναυαγίου, ἀφοῦ ἐσύ ἀνέλαβες, περισσότερο ἀπό ὅλους τούς ἄλλους πού εἶναι ἀμέριμνοι, τήν κυβέρνησι τοῦ πλοίου.

---

4. Ἐννοεῖ τούς δαίμονας τῆς γαστριμαργίας καί τῆς κενοδοξίας. Ἀπό αὐτούς διατρέχουν ἰδιαιτέρως κίνδυνο οἱ νεώτεροι καί ἀρχαριοί. Καί περὶ ἀρχαρίων ἀσφαλῶς γίνεται ἐδῶ λόγος, ἐφ' ὅσον πρόκειται γιά «ἵππον ἔτι ἀγυμνάστως διακείμενον».

22. Είδα ιατρούς πού δέν ἐφανέρωσαν ἀπό πρίν στόν ἄρρωστο τά αἷτια τῆς ἀσθενείας. Ἔτσι καί στούς ἀσθενεῖς καί στόν ἑαυτό τους ἐπροξένησαν πολύ κόπο καί συντριβή.

23. Ὅσο ὁ Γέροντας βλέπει τήν μεγάλη ἀφοσίωσι τῶν ὑποτακτικῶν του καί τῶν ξένων πρός τό πρόσωπό του, τόσο περισσότερο ὀφείλει τότε νά προσέχη στό κάθε τι πού πράττει καί λέγει. Διότι ἀντιλαμβάνεται πώς ὅλοι ἀποβλέπουν σ' αὐτόν σάν σέ «ἀρχέτυπον εἰκόνα» καί τά λόγια του καί τίς πράξεις του νά θεωροῦν κανόνα καί νόμο γιά τήν ζωή τους.

24. Τόν ἀληθινό ποιμένα θά τόν φανερώσῃ ἡ ἀγάπη του. Ἀπό ἀγάπη ἄλλωστε ὁ Ποιμὴν ἐσταυρώθηκε.

25. Κάνε ἰδικά σου μέ τά λόγια, (ἔχι καί μέ τά ἔργα), τά ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων. Ἔτσι δέν θά χρειασθῇ νά ἀντιμετωπίζῃς πάντοτε πολλή ἐντροπή (ἐκ μέρους τῶν ἐξομολογουμένων).

26. Κάνε τόν ἁμαρτάνοντα νά πονέσῃ ὀλίγο καιρό, ὥστε νά μὴ μακροχρονίσῃ ἡ ἀσθένειά του ἢ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος ἐξ αἰτίας τῆς καταραμένης σιωπῆς σου. Πολλοί ἀπό τήν σιωπή τοῦ κυβερνήτου ἐνόμισαν ὅτι πλέουν καλά, μέχρις ὅτου προσέκρουσαν ἐπάνω σέ βράχους.

27. Ἄς ἀκούσωμε τόν μέγαν Παῦλο πού γράφει πρός τόν Τιμόθεο: «Νά τοὺς παρατηρῆς εὐκαίρως (= σέ κατάλληλο καιρό) καί ἀκαίρως (= σέ ἀκατάλληλο καιρό)» (Β' Τιμ. δ' 2). Μέ τό «εὐκαίρως» νομίζω ὅτι ἐννοεῖ τήν περίπτωσι πού οἱ ἐλεγχόμενοι δέχονται εὐχαρίστως τόν ἔλεγχο. Καί μέ τό «ἀκαίρως», ὅταν πικραίνωνται ἀπό αὐτόν. Ἄλλωστε παρόμοια γίνεται καί μέ τίς πηγές. Ἀναβλύζουν ὕδατα, χωρίς νά ὑπάρχουν πάντοτε πλησίον τους διψασμένοι.

28. Ὑπάρχουν καί Γέροντες, γιά νά εἰπῶ ἔτσι, μέ συνεσταλμένο χαρακτήρα, οἱ ὁποῖοι πολλές φορές ἀποσιω-

ποῦν ὅσα πρέπει νά λεχθοῦν στούς ὑποτακτικούς. Καί αὐτοί ἄς μὴ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὴν διδασκαλία τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ ἄς φροντίζουν νά δίδουν ἐγγράφως σ' αὐτούς τίς ἀπαραίτητες ἐντολές.

29. Ἄς ἀκούσωμε τί λέγει σέ ὠρισμένα σημεῖα ἡ Ἁγία Γραφή: «*Κόψε τὴν (τὴν συκιά). Γιατί νά ἀχρηστεύη καὶ τὴν γῆ;*» (Λουκ. ιγ' 7). «*Ἀποδιώξτε τὸν πονηρό ἀπὸ ἀνάμεσά σας*» (Α' Κορ. ε' 13). «*Νά μὴ προσεύχεσαι (ὁμιλεῖ ὁ Θεός πρὸς τὸν Ἰερεμία) γι' αὐτὸν τὸν λαό*» (Ἱερ. ζ' 16). Παρόμοιο ἐλέχθη (στὸν Σαμουὴλ) γιὰ τὸν Σαοὺλ (Α' Βασ. ιστ' 1). Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητο νά τὰ γνωρίζη ὁ Ποιμὴν. Καί νά γνωρίζη σέ ποιούς καὶ πῶς καὶ πότε πρέπει νά ἐφαρμόζονται. Διότι δέν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἀξιόπιστο ἀπὸ τὸν Θεόν.

30. Ἐάν κανεῖς δέν ἐντρέπεται, ὅταν ἐλέγχεται ἰδιαιτέρως, γι' αὐτὸν καὶ ὁ δημόσιος ἔλεγχος θά γίνῃ ἀφορμὴ ἀναισχυντίας, διότι αὐτός θεληματικὰ ἀπεστράφη καὶ ἐβδελύχθη τὴν σωτηρία του.

31. Σκέπτομαι καὶ ἐκεῖνο πού εἶδα σέ πολλοὺς καλόγνωμους ἀσθενεῖς. Γνωρίζοντας τὴν δειλία τους καὶ τὴν ἀδυναμία τους, ἰκέτευσαν τοὺς ἰατροὺς νά τοὺς δέσουν καὶ χωρὶς τὴν θέλησί τους καὶ μὲ θεληματικὴ βία νά τοὺς ἰατρεύσουν. Διότι «*τό μὲν πνεῦμα ἦτο πρόθυμον*» γιὰ τὴν ἐλπίδα τῆς μελλούσης ζωῆς, «*ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής*» (Ματθ. κς' 41) γιὰ τίς ἁμαρτωλές συνήθειες τοῦ παρελθόντος. Καὶ ἐγὼ βλέποντας αὐτό παρεκάλεσα τοὺς ἰατροὺς νά πεισθοῦν καὶ νά ὑπακούσουν σ' αὐτούς.

32. Ὁ ὁδηγός, δηλαδή ὁ Γέροντας, οὔτε πρέπει νά παρουσιάξῃ σέ ὅλους ὅσους προσέρχονται στὴν μοναχικὴ ζωὴ «*στενὴν καὶ τεθλιμμένην τὴν ὁδόν*» (Ματθ. ζ' 14), ἀλλ' οὔτε καὶ στὸν καθένα «*τὸν ζυγὸν χρηστὸν καὶ τό φορτίον ἐλαφρόν*» (Ματθ. ια' 30). Τό καλύτερο εἶναι νά ἐξετάξῃ κάθε περίπτωση καὶ ἀναλόγως νά προσφέρῃ τό

κατάλληλο φάρμακο. Σ' αὐτούς πού βαρύνονται ἀπό μεγάλη ἀμαρτήματα καί εὐκολα ρέπουν πρὸς τὴν ἀπόγνωσι, ἄς δίδεται τὸ δεύτερο φάρμακο. Ἐνῶ σ' ἐκείνους πού ρέπουν πρὸς τὸ ὑπερήφανο καί ἐγωϊστικὸ φρόνημα εἶναι κατάλληλο τὸ πρῶτο.

33. Μερικοὶ πού ἐπρόκειτο νὰ κάνουν μεγάλη ὄδοιπορία ἐρώτησαν αὐτούς πού ἐγνώριζαν τὸν δρόμο, καί ἐκεῖνοι τοὺς εἶπαν ὅτι εἶναι ἴσιος καί χωρὶς κινδύνους. Ἔτσι ὁμως, ἀκούοντας αὐτά, ὄδοιποροῦσαν ἀνέμελα καί στά μισὰ τοῦ δρόμου ἢ ἐκινδύνευσαν ἢ ἀκόμη καί ἐγύρισαν πίσω, διότι εὐρέθησαν ἀπροετοίμαστοι γιὰ τίς θλίψεις. Τὸ ἴδιο σκέψου καί γιὰ τὴν ἀντίθετη περίπτωσι.

34. Ὅπου ἄναψε στὴν καρδιά ὁ θεῖος ἔρωσ, ἐκεῖ δὲν ἴσχυσε ὁ φόβος τῶν λόγων. Ὅπου ἔκανε τὴν παρουσία του ὁ φόβος τῆς γεένης, ἐκεῖ παρατηρεῖται ὑπομονὴ κάθε κόπου. Καί ὅπου ἐμφανίζεται ἡ ἐλπίδα τῆς αἰωνίου βασιλείας, ἐκεῖ συναντᾶς τὴν περιφρόνησι ὄλων τῶν ἐπιγείων.

35. Ὁ καλὸς στρατηγὸς πρέπει νὰ γνωρίζη καλά τὴν θέσι καί τὴν τάξι καθενὸς στρατιώτου. Ἴσως μέσα στό πλῆθος τῶν στρατιωτῶν του νὰ ὑπάρχουν μερικοὶ πού ξεχωρίζουν στὴν μάχη καί στὴν μονομαχία. Αὐτοὶ πρέπει νὰ ἀποτραβηθοῦν στὴν ἡσυχία καί νὰ εἶναι βοηθοὶ τοῦ ὑπὲρ τῶν συστρατιωτῶν τους.

36. Ὁ κυβερνήτης δὲν μπορεῖ μόνος του, χωρὶς τὴν συνεργασία τῶν ναυτῶν, νὰ σώσῃ τὸ πλοῖο. Οὔτε ὁ ἰατρός μπορεῖ νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἀσθενῆ, ἂν προηγουμένως δὲν παρακληθῆ ἀπὸ αὐτὸν καί ἂν δὲν παρακινηθῆ ἀπὸ τὴν πλήρη ἐμπιστοσύνη του καί τὴν φανέρωσι τοῦ τραύματος. Ὅσοι ἐντράπηκαν τοὺς ἰατροὺς, ἄφησαν τίς πληγές νὰ σαπῆσουν· πολλοὶ μάλιστα πολλές φορές ὠδηγήθηκαν καί στὸν θάνατο.

37. Ὅταν βόσκουν τὰ πρόβατα, ὁ Ποιμὴν ἄς μὴ παύῃ νὰ παίζῃ τὴν φλογέρα τῆς διδασκαλίας καί μάλιστα ὅταν

πρόκειται νά κοιμηθοῦν. Διότι τίποτε ἄλλο δέν φοβεῖται ὁ λύκος ὅσο τόν ἦχο τῆς ποιμενικῆς φλογέρας.

38. Ὁ Γέροντας δέν πρέπει οὔτε πάντοτε νά ταπεινῶνεται παράλογα οὔτε πάντοτε νά ἐξυψῶνῃ τόν ἑαυτό του ἀπερίσκεπτα, βλέποντας τόν Παῦλο νά χρησιμοποιῆ καί τά δύο κατά τίς περιστάσεις (πρβλ. Β' Κορ. ι' 10 καί ιβ' 10).

39. Ὁ Κύριος πολλές φορές ἔκρυψε ἀπό τά μάτια τῶν ὑποτακτικῶν μερικά ἐλαττώματα τοῦ Γέροντος. Ἐκεῖνος ὅμως τά ἐφάνέρωσε σ' αὐτούς, καί ἐκλόνισε μέσα τους τήν ἐμπιστοσύνη.

40. Εἶδα Γέροντα, ὁ ὁποῖος ἀπό ὑπερβολική ταπεινώσι συμβουλευόταν σέ μερικά πράγματα τά τέκνα του. Εἶδα ὅμως καί ἄλλον πού ἤθελε ἀπό ὑπερηφάνεια νά τοὺς ἐπιδεικνύῃ τήν ἄσοφῃ σοφία του καί νά τοὺς συμπεριφέρεται εἰρωνικά.

41. Σπανίως βέβαια, ἀλλά ἔτυχε περίστασι πού εἶδα ἐμπαθεῖς νά γίνονται Γέροντες ἀπαθῶν, καί σιγά-σιγά, ἐπειδὴ ἐντράπηκαν τοὺς ὑποτακτικούς των, νά περιορίζουν τά πάθη των. Αὐτό τό ἀποτέλεσμα νομίζω ὅτι τό ἐπέφερε σ' αὐτούς ὁ μισθός τῶν «σεσωσμένων», τῶν καλῶν ὑποτακτικῶν δηλαδή. Καί ἀπέβη σ' αὐτούς ἡ ἐμπαθῆς διακονία αἰτία ἀπαθείας.

42. Πρέπει νά προσέχωμε, ὥστε νά μὴ σκορπίσωμε στό πέλαγος ὅσα συναθροίσαμε στό λιμάνι. Ἀντιλαμβάνονται τόν λόγο ὅσοι εἶναι ἀκόμη ἀσυνήθιστοι καί ἀγύμναστοι στοὺς θορύβους τοῦ κόσμου.

43. Μεγάλο πρᾶγμα εἶναι ἀληθινά τό νά ὑπομένης μέ ἀνδρεία τόν καύσωνα τῆς ἡσυχίας καί τήν ἄπνοια καί τόν πόλεμο τῆς ἀμελείας καί ἀδιαφορίας, καί νά μὴν ἐπιζητῆς ρεμβασμούς καί κινήσεις καί παρηγορίες ἔξω ἀπό τό πλοῖο, δηλαδή ἀπό τό κελλί, ὅπως κάνουν οἱ ἀμελεῖς καί ἀδιάφοροι ναυτικοί, οἱ ὁποῖοι τίς ὥρες τῆς νηνεμίας πο-

θοῦν τό κολύμπι μέσα στά νερά. Ἀσυγκρίτως ἀνώτερο ὅμως εἶναι τό νά μή φοβῆσαι τούς θορούβους, ἀλλά νά μένης ἀπτόητος στήν καρδιά ἀπό τούς κτύπους των καί ἀτάραχος καί νά συναναστρέφesai ἐξωτερικά μέν τούς ἀνθρώπους, ἐσωτερικά δέ μέ τόν Θεόν.

44. Ἄς σοῦ εἶναι, ὦ θαυμάσιε, τά ὅσα συμβαίνουν στά κοσμικά δικαστήρια, ἀφορμή σκέψεως γιά τά ἰδικά μας πράγματα. Ἄς παρατηρῆς ποιός ἔρχεται στό φοβερό καί ἀληθινό δικαστήριό μας ὡς κατάδικος· καί ποιός ὡς ἀθῶος ἔχοντας πολλή ἐπιθυμία νά ἐργασθῆ καί νά ὑπηρετήσῃ τόν Θεόν. Εἶναι ὅπωςδῆποτε ἀντίθετος ὁ ἐρχομός τοῦ ἑνός ἀπό τοῦ ἄλλου, καί χρειάζεται ὁ καθένας τήν ἰδική του ἀντιμετώπισι.

45. Πρίν ἀπ' ὅλα ἄς ἐρωτᾶται ὁ ἔνοχος –ιδιαιτέρως ὅμως– τί εἶδους ἀμαρτίες διέπραξε. Αὐτό γιά δύο λόγους: Γιά νά μήν ἀποκτᾶ παρηρησία, ἐπειδή θά κεντᾶται καί θά ταπεινώνεται συνεχῶς ἀπό τήν ἐξομολόγησι αὐτή. Καί γιά νά παρακινῆται πρὸς ἀγάπην μας, γνωρίζοντας ποιά τραύματα ἀνελάβαμε στούς ὤμους μας.

46. Οὔτε τοῦτο νά σοῦ διαφεύγῃ, ὦ σεπτέ φίλε, ὅπως καί δέν σοῦ εἶναι ἄγνωστο· μή γένοιτο! Ἐννοῶ ὅτι πρέπει στήν κρίσι τῶν ἐνόχων νά λαμβάνωνται ὑπ' ὄφιν καί οἱ τόποι (ὅπου ἔζησαν) καί ἡ ἀνατροφή τους καί οἱ συνήθειές τους. Διότι προέρχονται ἐξ αὐτῶν μεγάλες καί ποικίλες διαφορές. Πολλές φορές ὁ ἀσθενέστερος σωματικά εἶναι καί ταπεινότερος στήν καρδιά. Γι' αὐτό καί πρέπει νά τιμωρῆται ἐλαφρότερα ἀπό τούς πνευματικούς δικαστάς. Εὐνόητο εἶναι, τί ἰσχύει γιά τήν ἀντίθετη περίπτωσι.

47. Δέν εἶναι σωστό ὁ λέων νά βόσκη πρόβατα. Παρομοίως δέν εἶναι ἀσφαλές ἕνας πού εἶναι ἀκόμη ἐμπαθῆς νά κυβερνᾷ ἄλλους ἐμπαθεῖς.

48. Ἄσχημο θέαμα ἡ ἀλεποῦ ἀνάμεσα στίς ὄρνιθες. Τίποτε ὅμως πιό ἄσχημο ἀπό Ποιμένα πού ὀργίζεται.

Διότι αυτή μέν αναταράζει και φονεύει ὄρνιθες, αὐτός δέ λογικές ψυχές.

49. Πρόσεξε μή γίνης λεπτολόγος ἐξεταστής και τῶν πιό μικρῶν σφαλμάτων, διότι ἔτσι δέν θά εἶσαι πλέον μιμητής τοῦ Θεοῦ.

50. Ἄς ἔχης και σύ τόν Θεόν οἰκονόμο και Ἑγούμενο σέ ὄλες τίς ἐσωτερικές και ἐξωτερικές ὑποθέσεις σου, σάν ἓνα ἄριστο κυβερνήτη. Κόβοντας δέ μέ τήν ἐπέμβασι Ἐκείνου τό θέλημά σου, θά γίνης και σύ ἀμέριμος και θά καθοδηγήσαι ἀπό τό νεῦμα Του και μόνο.

51. Πρέπει και σύ και ὄλοι νά ἐξετάσωμε τό ἐξῆς: Μήπως ἡ θεία Χάρις οἰκονόμησε νά γίνουν μέσω ἡμῶν πάρα πολλά θαυμαστά πράγματα, ὄχι ἀπό τήν ἰδική μας καθαρότητα (και ἀγιότητα), ἀλλά ἀπό τήν πίστι τῶν ὑποτακτικῶν. Ἄλλωστε και πολλοί ἐμπαθεῖς (και ἁμαρτωλοί Γέροντες) ἐθαυματούργησαν μέ τόν τρόπο πού προανεφέρθη.

52. Ἐάν, ὄπως εἶπε ὁ Κύριος, «πολλοί ἐκείνη τήν ἡμέρα θά μοῦ εἰποῦν· Κύριε, Κύριε, ἐμεῖς δέν ἐπροφητεύσαμε στό ὄνομά σου;» κ.λπ. (Ματθ. ζ' 22), τότε δέν εἶναι ἀπίστευτο αὐτό πού ἐλέχθη πιό ἐπάνω.

53. Ἐκεῖνος πού πραγματικά ἐξιλέωσε τόν Θεόν, μπορεῖ κατά τρόπο ἀφανῆ και μυστικό νά εὐεργετῆ ὄσους ὑποφέρουν (ἀπό ἁμαρτίες). Ἔτσι ἐπιτυγχάνει δύο σπουδαιότατα πράγματα: Και τόν ἑαυτό του φυλάσσει ἄτρωτο ἀπό τήν ἀνθρώπινη δόξα σάν ἀπό ἐρυσίβη (= ἀρρώστια τῶν φυτῶν), και αὐτούς πού αἰσθάνθηκαν τήν εὐεργεσία τούς κάνει νά εὐχαριστοῦν μόνο τόν Θεόν.

54. Σ' ἐκείνους πού τρέχουν μέ νεανική ὄρεξι ἐτοίμαζε πολύ καλά και μέ γενναιοδωρία τά πιό ἐξαιρετα και ἀνώτερα φαγητά. Σ' ἐκείνους ὄμως πού προχωροῦν καθυστερημένα εἶτε μέ τήν ζωή τους εἶτε μέ τήν διάθεσί τους, δίνε τους γάλα ὄπως στά μικρά παιδιά. Διότι βε-

βαίως κάθε προσφορά παρηγορίας έχει τόν καιρό της.

55. Πολλές φορές τό ἴδιο φαγητό σέ ἄλλους προξένησε προθυμία καί σέ ἄλλους ἀθυμία. Πρέπει νά προσέχωμε ποιούς ἔχομε ἐμπρός μας προκειμένου νά κάνουμε σπορά. Νά προσέχωμε τόν χρόνο, τό πρόσωπο, τήν ποιότητα καί τήν ποσότητα.

56. Μερικοί χωρίς νά ὑπολογίσουν καθόλου πόση εὐθύνη ἔχει τό νά ἀναλάβουν ὑποτακτικούς, ἐπεχείρησαν ἀπερίσκεπτα νά ποιμάνουν ψυχές. Καί συνέβη προηγουμένως νά διαθέτουν πολύ πνευματικό πλοῦτο, τόν ὅποιον ὡς Γέροντες ἐσκόρπισαν στούς ἄλλους, καί ἀπεχώρησαν ἀπό τήν ὑπεύθυνη αὐτή θέσι μέ ἄδεια τά χέρια.

57. Ὅπως ὑπάρχουν ἀληθινά καί γνήσια τέκνα καί ἄλλα ἀπό δεύτερο γάμο καί ἄλλα ἀπό δοῦλες καί ἄλλα πού εὐρέθησαν ἐγκαταλελειμμένα στόν δρόμο, ἔτσι διακρίνομε πολλές ἀντιστοιχίες καί στό θέμα τῆς πνευματικῆς υἰοθεσίας. Πνευματική ἀναδοχή στήν κυριολεξία εἶναι τό ὀλοκληρωτικό δόσιμο τῆς ψυχῆς σου ὑπέρ τῆς ψυχῆς τοῦ ἄλλου. Ὑπάρχει καί ἀναδοχή μόνο ὡς πρός τά ἁμαρτήματα τοῦ παρελθόντος, καθῶς καί ὡς πρός τά ἁμαρτήματα μόνο πού θά ἀκολουθήσουν. Ὑπάρχει ἀκόμη καί ἀναδοχή κατά τήν ὁποία ἀναλαμβάνομε μόνο τό βάρος τῶν ἰδικῶν μας ἐντολῶν, ἐπειδή ὑπάρχει ἔλλειψις πνευματικῆς δυνάμεως καί ἀπαθείας. Ἀλλά καί στήν πρώτη μορφή τῆς τελείας ἀναδοχῆς ἡ εὐθύνη καί τό βάρος πού σηκώνομε εἶναι ἀνάλογο μέ τήν ἐκκοπή τοῦ θελήματος πού ἐπιβάλλομε.

58. Ὁ γνήσιος υἱός γνωρίζεται ποιός εἶναι στήν ἀπουσία τοῦ πατέρα του. Ἄς παρατηρῇ ὁ Γέροντας καί ἄς σημειώνη καλά ὅσους τοῦ ἀντιμιλοῦν καί τοῦ ἀντιστέκονται, καί ἐπί παρουσία ὑψηλῶν προσώπων ἄς τούς ἐπιτιμᾷ μέ βαρύτερες ἐπιπλήξεις καί τιμωρίες, ἔστω κι' ἀντικραίνωνται πολύ ἀπό τούς ἐξευτελισμούς αὐτούς. Μέ

αυτόν τόν τρόπο έμπνέει φόβο και στους άλλους. Και είναι βέβαια συμφερότερο μέ τήν τιμωρία του ενός νά σωφρονίζονται οι πολλοί.

59. Υπάρχουν μερικοί πού ανέλαβαν φορτία άλλων υπεράνω των δυνάμεών τους από πνευματική αγάπη φέροντας στον νοῦ τους Έκείνον πού εἶπε: «Μεγαλύτερη αγάπη από αυτήν κανείς δέν έχει» κτλ. (Ίωάν. ιε' 13). Υπάρχουν και άλλοι πού έχουν λάβει ἴσως από τόν Θεόν τήν δύναμι τῆς πνευματικῆς ἀναδοχῆς και ἐν τούτοις δέν ἀναλαμβάνουν μέ εὐχαρίστησι χάριν τῆς σωτηρίας του ἀδελφου ξένα φορτία.

Εγώ αὐτούς τούς ἐλεεινολόγησα ὡς ἀνθρώπους χωρίς αγάπη, ἐνώ για τούς προηγουμένους εὐρήκα νά ταιριάζη κάποιος λόγος τῆς Γραφῆς: «Ὅποιος ἐξάγει από τόν ἀνάξιον τόν ἄξιον, θά εἶναι ὡσαν στόμα μου» (Ίερ. ιε' 19). Και «ὅπως συμπεριφέρθης στον ἄλλον, ἔτσι ἄς συμβῆ και σ' ἐσένα» (Ὁβδ. 15).

60. Παρακαλῶ νά προσέξῃς και τό ἐξῆς: Ἡ «κατ' ἐννοίαν» ἁμαρτία του Γέροντος λογαριάζεται πολλές φορές βαρύτερη από τήν «κατ' ἐνέργειαν» ἁμαρτία του ὑποτακτικού. Ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἐλαφρότερο τό πταῖσμα του στρατιώτου από τήν ἄσχημη και ἄστοχη ἀπόφασι του στρατηγου.

61. Νά νουθετῆς τούς ὑποτακτικούς σου νά μήν ἐξομολογοῦνται μέ λεπτομερῆ περιγραφῆ του εἴδους των τά σαρκικά ἁμαρτήματα τῆς λαγνείας(*). Ὅλα ὁμως τά υπόλοιπα νά τά φέρουν στήν σκέψι τους νύκτα και ἡμέρα λεπτομερῶς.

62. Γύμναζε τούς ὑποτακτικούς σου νά εἶναι μεταξύ τους τελείως εἰλικρινεῖς και ἀκέραιοι. Ἀλλά πρὸς τούς δαίμονας νά εἶναι πολύ προσεκτικοί.

63. Ἄς μή σου διαφεύγη σέ τί ἀποσκοποῦν και πού καταλήγουν οι διάφορες σχέσεις των προβάτων τῆς ποι-

μνης σου μεταξύ τους. Διότι οί λύκοι ἐπιδιώκουν νά καταστρέφουν τούς αγωνιστάς μέσω τῶν ραθύμων.

64. Μή τό θεωρῆς κοπιαστικό νά προσεύχεσαι –ἐφ’ ὅσον σοῦ τό ζητοῦν– καί γιά τούς ἐντελῶς ἀμελεῖς. Καί θά προσεύχεσαι ὄχι γιά νά ἐλεηθοῦν –διότι αὐτό εἶναι ἀδύνατο, ἐάν δέν συνεργήσουν κι’ ἐκεῖνοι– ἀλλά γιά νά ξυπνήση μέσα τους ὁ Θεός τόν ζῆλο.

65. Οἱ ἀδύνατοι ἄς μή συντρώγουν μέ αἰρετικούς, ὅπως ἔχει ὀρισθῆ ἀπό τούς ἱερούς κανόνας. Ὅσοι ὁμως μέ τήν χάρι τοῦ Κυρίου εἶναι δυνατοί, ἐάν προσκαλοῦνται μέ ἐμπιστοσύνη καί καλή προαίρεσι ἀπό αὐτούς, καί θέλουν νά ὑπάγουν, ἄς πηγαίνουν πρός δόξαν Κυρίου.

66. Μή προφασίζεσαι ἄγνοια (γιά τίς ἁμαρτίες πού διέπραξες). Γιατί ὅποιος δέν ἐγνώριζε καί ἔπραξε ἄξια τιμωριῶν, θά τιμωρηθῆ γιατί δέν ἐφρόντισε νά μάθη.

67. Εἶναι ἐντροπή γιά τόν Ποιμένα νά φοβῆται τόν θάνατο, (πρᾶγμα πού δέν ταιριάζει οὔτε στόν ὑποτακτικό), ἀφοῦ ἡ ὑπακοή χαρακτηρίζεται ἀκριβῶς ὡς ἀφοβία τοῦ θανάτου.

68. Ἐρεῦνα, ὦ μακάριε, ποιά ἀρετή εἶναι πού χωρίς αὐτή κανεῖς δέν πρόκειται νά ἰδῆ τόν Κύριον⁵. Καί αὐτήν τήν ἀρετήν πρὶν ἀπό ὅλα φρόντιζε νά τήν ἀποκτήσουν τά τέκνα σου. Καί ἄς τά ἀπαλλάξης τελείως ἀπό τόν πειρασμό νά βλέπουν γύρω τους πρόσωπα μέ ἀπαλή καί κάπως γυναικεία ὄψι.

69. Σέ ὅλους τούς ἐν Κυρίῳ ὑποτακτικούς μας ἄς εἶναι ξεχωριστές οἱ κατοικίες καί οἱ τάξεις ἀνάλογα μέ

---

5. Ὅπως φαίνεται καί ἀπό τήν συνάφεια τοῦ λόγου πρόκειται γιά τήν ἀρετή τῆς ἠθικῆς καθαρότητος καί ἀγνότητος. «Μακάριοι οἱ καθαροί τῆ καρδία, ὅτι αὐτοί τόν Θεόν ὄψονται» εἶπε ὁ Κύριος (Ματθ. ε' 8).

τίς ηλικίες τους. Έτσι δέν θά χρειασθῆ νά διώξουμε κανέναν ἀπό τό λιμάνι.

70. Πρίν ἀπό τήν νόμιμη ἐνηλικίωσι, ὅπως αὐτή ὀρίζεται ἀπό τούς κοσμικούς, ἄς μὴν ἐπιθέσωμε σέ κανέναν τά χέρια μας, (δηλαδή ἄς μὴ κείρωμε κανέναν μοναχό). Μήπως συμβῆ μερικά πρόβατα νά ὀδηγηθοῦν ἀπό ἄγνοια στό σχῆμα καί, ὅταν ἀργότερα ἔλθουν σέ ἐπίγνωσι καί δέν μποροῦν νά ὑπομείνουν «τό βάρος καί τόν καύσωνα», λιποτακτήσουν πρὸς τόν κόσμο, πρᾶγμα τό ὀποῖο δέν θά εἶναι ἀκίνδυνο γι' αὐτούς πού ἐβιάσθηκαν νά τούς κείρουν.

71. Ποιός ἄραγε ἔγινε τέτοιος πνευματικός «οἰκονόμος» ἀπό τόν Θεόν, ὥστε νά μὴν ἔχη ὁ ἴδιος ἀνάγκη ἀπό τίς βρῦσες τῶν δακρύων του καί τούς μόχθους του, καί νά τίς προσφέρῃ ἀφθόνως στόν Θεόν γιά τήν ψυχική κάθαρσι τῶν ἄλλων;

72. Ψυχές καί μάλιστα σώματα μολυσμένα καί ἀκάθαρτα, μὴ σταματήσης ποτέ νά σπογγίζης (καί νά καθαρίζης). Γιά νά ζητήσης μέ παρηρησία ἀπό τόν καλό Ἄγωνοθέτη ὄχι μόνο ἰδικούς σου στεφάνους, ἀλλά καί τῶν ἄλλων ψυχῶν.

73. Ἐγνώρισα ἀσθενῆ πού ἐκαθάρισε μέ τήν πίστι του τήν ἀσθένεια ἄλλου ἀσθενοῦς. Τό ἐπέτυχε αὐτό ἱκετεύοντας ὑπέρ ἐκείνου τόν Θεόν μέ ἐπαινετή ἀναίδεια καί θυσιάζοντας τήν ψυχή του χάριν τῆς ἄλλης ψυχῆς, μέ ταπεινό βέβαια φρόνημα. Αὐτός ὕστερα ἀπό τήν θεραπεία τοῦ ἄλλου ἐπέτυχε καί τήν ἰδική του θεραπεία. Ὅμοίως ἐγνώρισα καί ἄλλον πού ἔκανε τό ἴδιο, ἀλλά μέ ὑπερηφάνεια. Αὐτός ἄκουσε (τόν Κύριον) νά τόν ἐπιτιμᾷ, λέγοντας, «ἰατρέ, θεράπευσον σεσατόν» (Λουκ. δ' 23).

74. Εἶναι δυνατόν νά ἐγκαταλείψῃ κανεῖς κάποιον ἀγαθό χάριν ἐνός μεγαλυτέρου ἀγαθοῦ. Ὅπως ἔκανε ἐκεῖνος πού ἀπέφυγε τό μαρτύριο ὄχι ἀπό δειλία, ἀλλά χάριν

ἐκείνων πού ὠφελοῦντο καί ἐσώζοντο ἀπό αὐτόν⁶.

75. Ὑπάρχει καί ἄλλος πού γιά νά περισώσει τήν τιμή τοῦ πλησίον παρέδωσε τόν ἑαυτό του στήν ἀτίμωσι. Αὐτός ἄν καί στά μάτια τῶν πολλῶν φαίνεται ὡς ἁμαρτωλός καί φιλήδονος, στήν πραγματικότητα εἶναι «ὡς πλάνος καί ἀληθής» (Β' Κορ. ζ' 8).

76. Ἐάν ἐκεῖνος πού κατέχει λόγους ὠφελείας καί δέν τούς μεταδίδῃ ἄφθονα, δέν θά μείνῃ ἀτιμώρητος, πόσο ἄραγε, ἀγαπητέ μου, κινδυνεύουν ὅσοι μποροῦν καί μέ τόν ζήλο τῶν ἔργων τους ἀκόμη νά βοηθήσουν τούς τάλαιπωρημένους, καί οἱ ὅποιοι ἐν τούτοις δέν δείχνουν προθυμία νά συγκοπιᾶσουν μαζί τους;

77. Λύτρωσε ἄλλους σύ πού ἐλυτρώθηκες ἀπό τόν Θεόν. Σύ πού ἐσώθηκες σῶσε αὐτούς πού ὀδηγοῦνται στόν θάνατο καί μή τσιγκουνευθῆς νά ἐξαγοράσῃς αὐτούς πού φονεύονται ἀπό τούς δαίμονας. Αὐτό εἶναι τό μεγαλύτερο ἔπαθλο τοῦ Θεοῦ, ἀνώτερο ἀπό κάθε ἄλλη ἀνθρώπινη ἢ ἀγγελική ἐργασία ἢ θεωρία.

78. Σάν συνεργάτη τῶν ἁσωμάτων καί νοερῶν δυνάμεων καθιστᾷ τόν ἑαυτό του ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος, μέ τήν καθαρότητα πού τοῦ ἐδόθηκε ἀπό τόν Θεόν σπογγίζει τήν ἀκαθαρσία τῶν ἄλλων (καί τήν καθαρίζει) καί προσφέρει ἔτσι στόν Θεόν ἀπό «ἐπίμωμα» «ἄμωμα» δῶρα. Διότι αὐτό εἶναι συνεχῶς τό μοναδικό ἔργο τῶν θείων λειτουργῶν —«πάντες οἱ κύκλω αὐτοῦ οἴσουσι (= θά φέρουν) δῶρα» (Ψαλμ. οε' 12), δηλαδή ψυχές.

79. Τίποτε ἄλλο δέν δείχνει περισσότερο τήν φιλανθρωπία καί ἀγαθότητα τοῦ Πλάστου μας πρὸς ἐμᾶς, ὅσο τό ὅτι ἐγκατέλειψε τά ἐνενήκοντα ἐννέα πρόβατα γιά νά

---

6. Ἐννοεῖ τόν ἅγιο Γρηγόριο Νεοκαισαρείας τόν Θαυματουργό, ὁ ὁποῖος μαζί μέ πολλούς Χριστιανούς στόν ἐπί Δεκίου διωγμό (250 μ.Χ.) κατέφυγε στά ὄρη.

ἀναζητήση τό «πεπλανημένον». Πρόσεχε λοιπόν καί σύ, ὦ ἀξιοθαύμαστε, καί ὄλον σου τόν ζῆλο, τήν ἀγάπη, τήν θέρμη, τήν ἐπιμέλεια καί τήν πρός τόν Θεόν ἰκεσία σου δείξε τα στόν περισσότερο «πεπλανημένον καί συντετριμμένον». Στίς μεγάλες ἄλλωστε ἀσθένειες καί πληγές ἀντιστοιχοῦν ἀναμφιβόλως καί μεγάλοι μισθοί.

80. Ἄς ἐξετάσωμε καί ἄς προσέξωμε καί ἄς ἐνεργήσωμε ἀναλόγως. Ὁ Γέροντας δέν πρέπει πάντοτε νά ἀποδίδῃ τό δίκαιο, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας ὠρισμένων ἀδελφῶν. Ἐτυχε νά ἰδῶ κάποιον σοφώτατο δικαστή νά δικάζῃ δύο ἀδελφούς. Καί τόν μέν ἔνοχο ὡς περισσότερο ἀδύνατο τόν ἀνεκήρυξε ἄθῳ, τόν δέ ἄθῳ ὡς ἀνδρεῖο καί καρτερικό τόν κατεδίκασε ὡς ἔνοχο· ὥστε νά μή αὐξηθῇ μέ τήν δικαιοσύνη ἢ διάστασις. Ἰδιαιτέρως ὁμως καί χωριστά εἶπε στόν καθένα ἐκεῖνα πού ἔπρεπε καί μάλιστα στόν ψυχικά ἀσθενῆ.

81. Ἡ χλοερή πεδιάδα εἶναι κατάλληλη γιά τά πρόβατα. Καί ἡ διδαχή καί ὑπόμνησις τοῦ θανάτου εἶναι ὅ,τι πιό κατάλληλο γιά κάθε λογικό πρόβατο, καί ἔχει τήν δύναμι νά θεραπεύσῃ κάθε εἶδους ψώρα.

82. Ὅταν ἐπιθεωρῆς καί ἐξετάζῃς τούς ἀνδρείους, νά τούς ἐξευτελίξῃς χωρίς λόγο ἐμπρός στούς ἀδυνάτους, ὥστε μέ τό φάρμακο τοῦ ἑνός νά θεραπεύσῃς τό τραῦμα τοῦ ἄλλου, καί νά παιδαγωγῆσῃς τούς παραλύτους νά γίνουν στερεοί.

83. Πουθενά δέν φαίνεται ὁ Θεός νά ἐδημοσίευσε ἐξομολόγησι πού ἄκουσε. Καί τοῦτο, γιά νά μήν ἀνακόψῃ καί δυσκολεύσῃ μέ τήν ἀποκάλυψι τούς ἐξομολογμένους καί τούς κάνῃ ἔτσι νά πέσουν σέ ἀνίατη ἀσθένεια.

84. Καί ἐάν ἔχωμε προορατικό χάρισμα, ἄς μήν εἰποῦμε ἐμεῖς πρῶτοι τά σφάλματα στούς ἐνόχους, ἀλλά καλύτερα μέ πλάγια λόγια ἄς τούς παρακινήσωμε νά τά ἐξομολογηθοῦν οἱ ἴδιοι. Διότι ἔτσι μέ τήν ἐξαγόρευσι πού

θά μᾶς κάνουν, τούς παρέχεται πλουσία συγχώρησις. Καί μετά τήν ἔξομολόγησι ἄς τούς προσφέρωμε τήν δυνατότητα νά ἔχουν πρὸς ἐμᾶς περισσότερο θάρρος καί σχέσεις ἀπ' ὅ,τι προηγουμένως. Διότι ἔτσι προοδεύουν πολύ στήν ἐμπιστοσύνη καί τήν ἀγάπη ἀπέναντί μας. Ὅφειλομε ἀκόμη νά τούς παρέχωμε ὑπόδειγμα ἄκρας ταπεινώσεως, ἀλλά καί νά τούς ἐκπαιδύσωμε νά αἰσθάνωνται φόβο (καί σεβασμό) ἀπέναντί μας. Καί σέ ὅλα πρέπει νά δείχνεις ὑπομονή, ἐκτός ἀπό τήν περίπτωσι τῆς ἀνυπακοῆς.

85. Πρόσεξε μήπως ἡ ὑπέρ τό δέον ταπεινώσις σου συσσωρεύσῃ κάρβουνα ἀναμμένα στήν κεφαλή τῶν τέκνων σου.

86. Ἐξέτασε μήπως ἰδῆς δένδρα, τά ὁποῖα στόν ἰδικό σου ἀγρό πιάνουν ἄδικα τόν τόπο, ἐνῶ μποροῦν ἴσως νά καρποφορήσουν σέ ἄλλο. Αὐτά μὴν ἀμελήσῃς νά τά συμβουλεύῃς μέ ἀγάπη νά ἀποσπασθοῦν ἀπό τόν ἰδικό σου ἀγρό καί νά μεταφυτευθοῦν ἄλλοῦ.

87. Ὑπάρχουν περιπτώσεις πού ὁ Γέροντας μπορεῖ ἀκίνδυνα (νά βοηθῆ πνευματικῶς καί) νά κατεργάζεται τήν ἀρετή σέ ἀκαταλλήλους τόπους, δηλαδή σέ κοσμικωτέρους καί φιληδόνους.

88. Ἄς ἐξετάζῃ λοιπόν καλά (ὁ Γέροντας) κάθε πρόβατο πού πρόκειται νά δεχθῆ στήν ποιμνῆ του. Διότι ὁ Θεός δέν ἀπαγορεύει νά ἀπορρίψωμε καί νά ἀπομακρύνωμε ἐκεῖνο πού θά ἐκρίναμε ἀκατάλληλο.

89. Ἐάν ὁ ἰατρός διαθέτῃ τήν ἐσωτερική ἡσυχία, τότε δέν χρειάζεται καί τόσο τήν ἐξωτερική, προκειμένου νά ὑποβοηθῆται στήν φροντίδα τῶν ἀσθενῶν. Ἐάν ὁμως στερῆται τήν πρώτη, τότε ἄς χρησιμοποιήσῃ τήν δευτέρα.

90. Δέν ὑπάρχει ἄλλο δῶρο πιό εὐπρόσδεκτο ἀπό τόν Θεόν, ὅσο τό νά Τοῦ προσφέρωμε λογικές ψυχές διά τῆς μετανοίας. Ὁ κόσμος ὁλόκληρος δέν ἀξίζει ὅσο ἡ ψυχή. Διότι αὐτός (εἶναι φθαρτός καί) παρέρχεται, ἐνῶ ἡ ψυχή

καί εἶναι καί παραμένει ἄφθαρτη. Μή μακαρίζης λοιπόν, ὦ μακάριε, αὐτούς πού προσφέρουν χρήματα, ἀλλά ἐκείνους πού ἀφιερώνουν στόν Χριστόν λογικά πρόβατα.

91. Νά καταστήσης ἄμωμο καί καθαρό τό ὄλοκαύτωμα πού προσφέρεις. Διότι διαφορετικά, σέ τίποτε δέν ὠφέλησες τόν ἑαυτό σου μέ τήν θυσία αὐτή.

92. Ὅπως πρέπει νά ἐννοοῦμε τό εὐαγγελικό ρητό, «ἔπρεπε νά παραδοθῆ ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θά τόν παραδώσῃ» (Μάρκ. ιδ' 21), ἔτσι ἄς ἐννοήσῃς ἀπό τήν ἀντίθετη πλευρά, ὅτι «πολλοί ἔπρεπε νά σωθοῦν – ὅσοι βεβαίως θά ἤθελαν – μισθό ὅμως θά πάρουν ἐκεῖνοι, διά τῶν ὁποίων μετά τόν Κύριον ἔγινε ἡ σωτηρία».

93. Περισσότερο ἀπό ὅλα, ὦ σεπτέ φίλε μου, μᾶς χρειάζεται δύναμις πνευματική. Ὡστε αὐτούς πού ἐπεχειρήσαμε νά τοὺς εἰσαγάγωμε στό Ἅγια τῶν Ἁγίων, καί ἀπεφασίσαμε νά τοὺς δείξωμε τόν Χριστόν ἀναπαυόμενον ἐπάνω στήν μυστική καί κρυφή τράπεζα, ὅταν τοὺς ἰδοῦμε νά πιέζωνται καί νά στενοχωροῦνται, καί μάλιστα εἰς αὐτά τά πρόθυρα τῆς εἰσόδου, ἀπό τόν ὄχλο (τῶν πειρασμῶν) πού θέλουν νά τοὺς ἐμποδίσουν, τότε ἄς τοὺς πιάσωμε ἀπό τό χέρι σάν τά νήπια καί ἄς τοὺς ἐλευθερώσωμε ἀπό τόν ὄχλο τῶν λογισμῶν αὐτῶν.

Καί ἐάν μερικοί ἀπό αὐτούς εἶναι πολύ νήπιοι ἢ ἀδύνατοι, τότε εἶναι ἀνάγκη νά τοὺς σηκώσωμε καί νά τοὺς κρατήσωμε στούς ὤμους μας, μέχρις ὅτου περάσουν ἀπό τήν θύρα τῆς πραγματικά στενῆς εἰσόδου. Διότι σ' αὐτό τό σημεῖο συναντᾶται συνήθως ὅλη ἡ ἀποπνικτική πίεσις καί θλίψις. Γι' αὐτό καί κάποιος ἔλεγε γι' αὐτήν: «Τοῦτο κόπος ἐστίν ἐνώπιόν μου, ἕως οὗ εἰσέλθω εἰς τό ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ» (Ψαλμ. οβ' 16-17).

94. Ὁμιλήσαμε στό προηγούμενα, ὦ μεγάλε πάτερ, γιά ἐκεῖνον τόν μεγάλο πατέρα καί διδάσκαλο, πόσο πο-

λύ ἦταν ἐνδεδυμένος τὴν ἄνω σοφία, ἀνυπόκριτος, ἐλεγχτικός, ἀκριβής, νηφάλιος, συγκαταβατικός, χαρούμενος στὴν ψυχὴ· καὶ τὸ πιὸ θαυμάσιο ἀπὸ ὅλα, ὅτι παιδαγωγοῦσε μὲ περισσοτέρη ἀκρίβεια ὅσους ἔβλεπε ὅτι ἐπιθυμοῦσαν τὴν σωτηρία τους. Ὅσους πάλι ἔβλεπε νὰ ἔχουν ἴδιον θέλημα ἢ προσπάθεια, τοὺς ἐστεροῦσε μὲ τέτοιον τρόπο αὐτὸ πού ἐπεθυμοῦσαν, ὥστε τοῦ λοιποῦ νὰ προσέχουν ὅλοι νὰ μὴ δείχνουν καθόλου ὅτι ἔχουν ἴδιον θέλημα ἢ ἰδιαίτερες συμπάθειες.

Ἔλεγε μάλιστα ὁ ἀείμνηστος καὶ τοῦτο: Εἶναι καλύτερο νὰ διώξης κάποιον ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, παρά νὰ τὸν ἀφήσης νὰ κάνη τὸ θέλημά του. Διότι ἐκεῖνος πού ἔδιωξε κάποιον, ἔκανε πολλές φορές τὸν διωγμένο ταπεινότερο καὶ τὸν ἔμαθε ἀκόμη νὰ κόβη στό ἐξῆς τὸ θέλημά του. Ἐνῶ ἐκεῖνος πού δῆθεν ἀπὸ φιλανθρωπία καὶ συγκατάβασι ἔκανε χάρι σ' αὐτούς πού ἐπέμειναν στό θέλημά τους, θά τοὺς κάνη ὥστε τὴν ὥρα τοῦ θανάτου των νὰ τὸν καταρῶνται ἐλεεινά, διότι μᾶλλον τοὺς ἐξηπάτησε παρά τοὺς ὠφέλησε.

Μποροῦσες λοιπόν νὰ ἰδῆς ἐκεῖνον τὸν Μέγαν μετὰ τὴν ἐσπερινή ἀκολουθία νὰ κάθεται ἐπάνω σ' ἓναν θρόνο—ἐξωτερικά πλεγμένο ἀπὸ ξύλο καὶ ἐσωτερικά μὲ πνευματικά χαρίσματα—σάν νὰ ἦταν βασιλεὺς καὶ νὰ τὸν περικυκλώνουν σάν σοφές μέλισσες ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ τῆς καλῆς συνοδίας καὶ νὰ ἀκούουν σάν ἀπὸ στόμα Θεοῦ τὰ λόγια καὶ τίς ἐντολές του. Στόν ἓναν διέταζε νὰ ἀπαγγεῖλη πενήντα, στόν ἄλλον τριάντα καὶ στόν ἄλλον ἑκατὸ φαλμούς. Σέ ἄλλον νὰ κάνη τόσες μετάνοιες. Σέ ἄλλον νὰ κοιμηθῆ καθιστός. Στόν ἓναν νὰ κάμη ὠρισμένη ὥρα ἀνάγνωσι καὶ στόν ἄλλον νὰ κάνη ὠρισμένη ὥρα προσευχή.

Ἐπὶ πλέον ὠρισε δύο ἀδελφούς ὡς ἐπιτηρητάς, γιὰ νὰ παρατηροῦν τὴν ἡμέρα αὐτούς πού ἀνοιγαν συζητήσεις ἢ ἔπεφταν σέ ὀκνηρία, καὶ νὰ τοὺς διορθώνουν· καὶ τὴν νύ-

κατά νά παρακολουθοῦν ὅσους ἀγρυπνοῦσαν ἄκαιρα καί νά ἐπιβλέπουν γιά ἄλλα πράγματα πού δέν ἐπιτρέπεται νά γράψω. Ἀκόμη δέ καί στό ζήτημα τῆς τροφῆς εἶχε ὀρίσει ἐκεῖνος ὁ Μέγας τήν τάξι τοῦ καθενός. Διότι δέν εἶχαν ὅλοι ἓνα φαγητό ἢ ὅμοιο, ἀλλά ἐρρυθμιζόταν στόν καθένα ἀνάλογα μέ τήν κατάστασί του. Σέ ἄλλους ὁ καλός διαχειριστής ἔδινε ἀσκητικώτερα καί λιτότερα φαγητά, καί σέ ἄλλους πλουσιώτερα. Καί τό ἀξιοθαύμαστο ἦταν, ὅτι ὅλοι ἀγόγγυστα ἐκτελοῦσαν τήν ἐντολή του σάν νά προερχόταν ἀπό τό στόμα τοῦ Θεοῦ. Ὑπῆρχε στήν ἐξουσία τοῦ ἀειμνήστου καί μία λαύρα, στήν ὁποία ὁ τέλειος κατά πάντα Ἠγούμενος ἐγκαθιστοῦσε τούς ἀδελφούς τῆς Μονῆς πού ἦσαν ἱκανοί γιά τήν ἡσυχαστική ζωή.

95. Μή κάνης, σέ παρακαλῶ, τούς ἀπλοῦς καί εὐθεῖς μοναχοῦς νά γίνουν πονηροί καί πολύπλοκοι στούς λογισμούς των. Ἀντιθέτως, εἰ δυνατόν, φρόντιζε νά μεταβάλλης τούς πονηρούς σέ ἀπλοῦς –πράγμα θαυμαστό καί δυσκατόρθωτο!

96. Ὁ τελείως καθαρισμένος ἀπό τά πάθη, ἔνεκα τῆς ἰδικῆς του ἀπαθείας σάν θεϊκός δικαστής θά κάνη μέ ἀκρίβεια τήν κρίσι του. Διότι ἡ ἔλλειψις τῆς ἀπαθείας τύπτει τήν καρδιά τοῦ δικαστοῦ καί δέν τόν ἀφήνει νά τιμωρῇ καί νά καθαρίζη τά πάθη ὅπως πρέπει.

97. Τήν ἀκεραία πίστι καί τά εὐσεβῆ δόγματα ἄς ἀφήσης πρῖν ἀπό ὅλα κληρονομία στά τέκνα σου, ὥστε ὄχι μόνο τά τέκνα σου, ἀλλά καί τούς ἐγγονούς σου νά ὀδηγήσης στόν Κύριον διά τῆς ὁδοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας.

98. Αὐτούς πού εἶναι γεμᾶτοι νεανικό σφρίγος μή λυπᾶσαι νά τούς ἐξασθενίζης καί νά τούς δαμάζης, ὥστε νά σέ δοξάσουν τήν ὥρα τοῦ θανάτου των.

99. Ἄς ἔχης, ὦ πάνσοφε, καί σ' αὐτό τό σημεῖο ὡς ὑπόδειγμα τόν μέγαν Μωϋσῆ. Διότι καί αὐτός δέν κατώρθωσε νά ἐλευθερώσῃ ἀπό τόν Φαραῶ τούς ὑπηκόους,

ἄν καί τόν ἀκολουθοῦσαν μέ προθυμία, παρά ἀφοῦ ἔφα-
γαν τόν ἄζυμο ἄρτο μέ τά πικρά χόρτα. Ἄζυμος ἄρτος
σημαίνει, ψυχή χωρίς τό πρόσθετο στοιχείο, (τό προζύμι),
τοῦ ἰδίου θελήματος. Διότι αὐτό εἶναι ἐκεῖνο πού δημι-
ουργεῖ «φούσκωμα» καί ἔπαρσι. Ὁ ἄζυμος ἄρτος ἀντί-
θετα πάντοτε παραμένει ταπεινός. Καί ὡς πικρά χόρτα
ἄς ἐννοήσωμε ἄλλοτε τήν δριμύτητα πού φέρνει ἡ ἐντο-
λή τοῦ Γέροντος, καί ἄλλοτε τήν θλίψι πού φέρει ἡ πικρία
τῆς νηστείας.

100. Ἐγώ, ὦ μεγάλε πάτερ, καθώς σοῦ γράφω αὐτά,
νομίζω ὅτι ἀκούω ἐκεῖνον πού λέγει: «Ἐσύ πού διδά-
σκεις τόν ἄλλον, δέν γίνεσαι διδάσκαλος τοῦ ἑαυτοῦ
σου;» (Ρωμ. β' 21).

Καί τώρα τά ἐξῆς μόνο θά εἰπῶ καί θά σταματήσω τόν
λόγο: Ψυχή πού μέ τήν καθαρότητα ἐνώθηκε μέ τόν Θε-
όν, δέν χρειάζεται ἄλλον διδασκαλικό λόγο, διότι ἡ μα-
καρία φέρει μέσα της τόν αἰώνιο Λόγο ὡς μυσταγωγό καί
ὁδηγό καί φωτιστή. Τέτοια ἀκριβῶς ἔχω ἀντιληφθῆ ὅτι
εἶναι καί ἡ ἰδική σου ἱερώτατη καί ὀλοφώτεινη κεφαλή.
Γνωρίζω καλά τήν πάναγνη γνώμη καί διάθεσί της, ὄχι
ἀπλῶς ἀπό λόγια, ἀλλά ἀπό ἔργα καί προσωπική πείρα·
καί γνωρίζω ὅτι ἐξαστράπτει μέ τήν πραότητα της πού
φονεῦει τά θηρία καί μέ τήν ταπείνωσί της – ἀρετές ὁμοι-
ες μέ ἐκεῖνες τοῦ μεγάλου νομοθέτου Μωϋσῆ.

Αὐτόν ἀκολουθῶντας κατά πόδας, ὦ καρτερικώτατε,
καί προχωρῶντας συνεχῶς πρός τά ὕψη, ὀλίγο ἀκόμη καί
θά τόν ξεπερνοῦσες –ἐννοῶ στό ἐγκώμιο τῆς ἀγνότητος
καί στό βραβεῖο τῆς σωφροσύνης–, διά τῶν ὁποίων ἰδιαί-
τερα καί ἀποκλειστικά μποροῦμε νά πλησιάσωμε τόν
Θεόν, πού εἶναι πάναγνος, πού δίδει κάθε ἀπάθεια καί
ἐνισχύει στήν ἀπόκτησί της, καί πού μεταβιβάζει μέ
αὐτήν (τήν ἀπάθεια) ἀπό τήν γῆ στόν οὐρανό ὅσους ζοῦν
ἀκόμη στήν γῆ.

Ἀνέβηκες δέ στά ὕψη αὐτῶν τῶν ἀρετῶν, ὅπως ὁ φίλος τῆς ἀγνότητος Ἥλιος, σάν μέ πύρινο ἄρμα μέ ἀκούραστα πόδια, καί ὄχι μόνο τόν Αἰγύπτιο ἐφόνευσες καί ἀπέκρυψες τό κατόρθωμα μέσα στήν ἄμμο τῆς ταπεινοφροσύνης, ἀλλά ἐπί πλέον ἔτρεξες πρός τό ὄρος. Ἐκεῖ μέ ἀκανθώδη καί δυσκολοβάδιστη στά θηρία πορεία ἀντίκρουσες τόν Θεόν καί ἀξιώθηκες νά ἀπολαύσης τήν φωνή καί τήν λάμφι Του. Καί ἔλυσες τά ὑποδήματά σου, δηλαδή κάθε περιβλημα καί κάλυμμα τῶν νεκρῶν ἁμαρτωλῶν παθῶν. Καί ἔπιασες ἀπό τήν οὐρά, δηλαδή ἀπό τήν ἄκρη, τόν Ἄγγελο πού ἔγινε Δράκοντα καί τόν ἔρριξες σάν μέσα στήν φωλιά του σέ βαθύτατο λάκκο καί ζοφερό σκοτάδι. Ἀλλά καί τόν Φαραώ ἐνίκησες, τόν ὑψηλό καί ἀγέρωχο, καί τούς Αἰγυπτίους ἐτρομοκράτησες καί κατέπληξες καί τά πρωτότοκά τους –τό μεγαλύτερο κατόρθωμα– ἐθανάτωσες.

Γι' αὐτό ὁ Κύριος σάν σέ ἀκλόνητο καί ἀκράδαντο, σοῦ ἐμπιστευθήκε τήν καθοδήγησι τῶν ἀδελφῶν. Ἐσύ, ὦ ὀδηγέ, ὀδηγῶντας αὐτούς, τούς ἀπεμάκρυνες ἀφοβα καί τούς ἐλευθέρωσες ἀπό τόν Φαραώ καί ἀπό τόν ἀκάθαρτο πηλό τῆς πλινθοποιΐας. Καί τούς μετέδωσες καί τούς ἔκανες νά γευθοῦν καί νά γνωρίσουν καλά τό πῦρ τοῦ Θεοῦ καί τήν νεφέλη τῆς ἀγνότητος πού σβήνει καί ἐξαφανίζει ὅλη τήν φλόγα (τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπιθυμιῶν). Ἐπί πλέον διεσκόρπισες ἐμπρός τους τήν ἐρυθρά καί φλογισμένη θάλασσα (τῆς σαρκικῆς πυρώσεως) –τήν θάλασσα στήν ὁποία ἰδιαιτέρως κατά κανόνα οἱ περισσότεροι κινδυνεύουμε– καί τούς ἀνέδειξες μέ τήν ράβδο σου καί τήν ποιμαντική σου ἐπιστήμη νικητάς καί τροπαιοῦχους, καί ἔπνιξες τελειωτικά ὄλους τούς ἐχθρούς πού τούς κατεδίωκαν ἀπό πίσω.

Ἀλλά καί μετά ἀπό αὐτό, τόν Ἀμαλήκ τῆς οἰήσεως, αὐτόν, πού συνήθως συναντοῦν οἱ νικηταί ἔπειτα ἀπό τήν

νίκη τῆς θαλάσσης, τόν κατετρόπωσες μέ τήν ἔκτασι τῶν χειρῶν σου, καθῶς ἴστατο ἀνάμεσα στήν πρᾶξι καί στήν θεωρία καί προσευχόσουν γιά τόν θεοφώτιστο λαό σου. Ἐνίκησες τά εἰδωλολατρικά ἔθνη. Ἀνέβασες πρὸς τό ὄρος τῆς ἀπαθείας αὐτοῦς πού σέ ἀκολουθοῦν. Τούς ἐχειροτόνησες ἱερεῖς (πνευματικῶν θυσιῶν). Παρέδωσες τόν νόμο τῆς (πνευματικῆς) περιτομῆς, μέ τήν ὁποία ἐάν δέν καθαρισθοῦμε εἶναι ἀδύνατο νά ἰδοῦμε τόν Θεόν. Ἀνέβηκες πολύ ὑψηλά παραμερίζοντας κάθε σκοτεινό σύννεφο καί ζόφο καί θύελλα, παραμερίζοντας δηλαδή τό «τρίγνοφον»⁷ σκοτάδι τῆς ἀγνοίας.

Προσῆγγισες στό φῶς, τό ὁποῖον σοῦ παρουσιάσθηκε κατά πολύ σεβασμιώτερο καί λαμπρότερο καί ἀνώτερο ἀπό ὅ,τι στήν βάτο. Ἀξιώθηκες νά ἀκούσης τήν θεϊκή φωνή. Ἀξιώθηκες θεϊκῆς θεωρίας καί προφητικῆς χάριτος. Εἶδες κατά κάποιον τρόπο, ζῶντας ἀκόμη στήν γῆ, τά «ὀπίσω τοῦ Θεοῦ», δηλαδή τά μελλοντικά μεγαλεῖα, τόν πλήρη φωτισμό τῆς γνώσεως πού μᾶς ἀναμένει στήν μέλλουσα ζωή. Ἐπειτα ἄκουσες καί τήν φωνή πού σοῦ εἶπε: «Δέν θά ἰδῆ ἄνθρωπος τό πρόσωπόν μου» (Ἐξοδ. λγ' 20). Γι' αὐτό καί κατέβηκες ἀπό ἐκεῖνη τήν θέα τοῦ Θεοῦ στήν βαθύτατη κοιλάδα τῆς ταπεινώσεως, στό Χωρήβ, φέροντας μαζί σου καί τίς πλάκες πού ἀνυψώνουν στήν γνῶσι τοῦ θεϊκοῦ θελήματος, καί ἔχοντας ἀκτινοβόλο καί δοξασμένο τό πρόσωπο τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος. Ἀλλοίμονο ὅμως γιά τό θέαμα πού ἀντίκρυσες ἐν συνεχείᾳ: Τό χρυσό μοσχάρι πού κατεσκεύασαν! Αὐτό εἶναι ἔργο τῆς ἰδικῆς μου συνοδίας. Ἀλλοίμονο γιά τήν συντριβή τῶν πλακῶν!

---

7. Κατά μία ἄποψι τό ἀποκαλεῖ «τρίγνοφον», διότι ἐπικάθηται στό τριμερές τῆς ψυχῆς – λογιστικό, ἐπιθυμητικό καί συναισθηματικό.

Τί ἔκανες ἔπειτα; Ἐπῆρες τόν λαό σου ἀπό τό χέρι. Τόν ἐπέρασες μέσα ἀπό τήν ἔρημο. Ἴσως δέ και ὅταν κάποτε συνέβη νά φλέγεται ἀπό τήν ἐσωτερική του φλόγα, τοῦ ἀνοιξες πηγὴ ὕδατος δακρύων μέ τό ξύλο, δηλαδή μέ τήν σταύρωσι «τῆς σαρκός, σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις» (Γαλ. ε' 24). Πολεμεῖς ἔπειτα τά ἐχθρικά ἔθνη πού συναντᾶς καὶ τά κατακαίεις μέ τό πῦρ τοῦ Κυρίου. Φθάνεις στόν Ἰορδάνη—τίποτε δέν ἐμποδίζει νά παραποιήσω καὶ νά προχωρήσω λίγο πιο πέρα τήν διήγησι—καὶ ὅπως ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ χωρίζεις σέ τμήματα τόν λαό μέ τόν λόγο σου. Ἐν συνεχείᾳ διαιρεῖς τά ὕδατα, καὶ αὐτά πού ἦταν ἐμπρός, (δηλαδή τά εἰσαγωγικά δάκρυα), τά ἄφησες νά χυθοῦν στήν ἄλμυρά καὶ Νεκρά θάλασσα, νά χυθοῦν δηλαδή γιά τήν νέκρωσι τῶν παθῶν. Ἐνῶ τά ὕδατα πού ἔρχονταν ἀπό ἐπάνω, δηλαδή τά (τελειοποιᾶ) δάκρυα τῆς ἀγάπης πού προέρχονται ἐκ τῆς ἄνωθεν χάριτος, τά ἐσταθεροποίησες στούς ὀφθαλμούς τῶν νοητῶν Ἰσραηλιτῶν σου, (δηλαδή τῶν μαθητῶν σου).

Ἐπειτα τούς διατάξεις νά πάρουν δώδεκα πέτρες, πού σημαίνει ἢ ὅτι τούς δείχνεις τόν δρόμο τῶν Ἀποστόλων ἢ ὅτι ὑπονοεῖς τήν νίκη τῶν ὀκτώ περίπου ἐθνῶν καὶ παθῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ τήν ἀπόκτησι τῶν τεσσάρων μεγάλων καὶ γενικῶν ἀρετῶν⁸. Ἀπομακρύνεσαι καὶ ἀφίνεις πλέον πίσω σου ὀριστικά τήν περιοχὴ τῆς ἀγόνου καὶ Νεκρᾶς θαλάσσης. Φθάνεις ἐμπρός στήν ἐχθρική πόλι. Σαλπίζεις μέ τήν προσευχὴ κατὰ τήν διάρκεια τοῦ ἐβδόμου κύκλου, δηλαδή κατὰ τήν διάρκεια τῆς ἐπιγείου ἀνθρω-

---

8. Οἱ τέσσερες γενικώτατες ἀρετές εἶναι ἡ φρόνησις, ἡ ἀνδρεία, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη. Ἡ διαίρεσις αὐτῆ συναντᾶται στήν πλατωνική φιλοσοφία καὶ ἔχει υἱοθετηθῆ ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

πίνης ζωῆς⁹. Κατεκρήμνισες τήν πόλι. Ἐνίκησες. Ἔτσι μπορεῖς νά ψάλλης καί σύ πρὸς τόν αὐλο καί ἄορατο Σύμμαχό σου: «Οἱ ρομφαῖες τοῦ ἐχθροῦ ἐκμηδενίσθησαν καί τίς πόλεις τῶν παθῶν μου κατέστρεψες» (πρὸβλ. Ψαλμ. θ' 7).

Θέλεις νά εἰπῶ τό σπουδαιότερο καί γενναιότερο ἀπό ὅλα; Ἀνέβηκες στήν Ἱερουσαλήμ, πού εἶναι ἡ ὄρασις τῆς τελείας ψυχικῆς εἰρήνης. Βλέπεις τόν Χριστόν, τόν Θεόν τῆς εἰρήνης. Συγκακοπαθεῖς «ὡς καλός στρατιώτης» (Β' Τιμ. β' 3). Συσταυρώνεσαι κατά τήν σάρκα «σύν τοῖς παθήμασι καί ταῖς ἐπιθυμίαις» (Γαλ. ε' 24). Καί ἔτσι δικαίως γίνεσαι, ὅπως ὁ Χριστός, «Θεός τοῦ Φαραῶ» (Ἐξοδ. ζ' 1) καί ὅλης τῆς ἐχθρικῆς του δυνάμεως. Ἐν συνεχείᾳ συνθάπτεσαι καί συγκατέρχεσαι στόν ἄδη, στήν ἄβυσσο

---

9. Ὁ ἑβδομος κύκλος συμβολίζει τήν ἐπίγειο ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τόν ὄγδοο πού ἀντιστοιχεῖ στήν ζωή τῆς αἰωνιότητος (πρὸβλ. σχόλιο 1, σελ. 417). Σχετικῶς σημειώνει καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, σχολιάζοντας τό ια' 2 τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ: «Δός μερίδα τοῖς ἑπτά, τῷ βίῳ τούτῳ, καί γε τοῖς ὀκτώ, τῷ μετὰ τοῦτον ἡμᾶς ἐκδεξομένῳ» (Περί φιλοπτωχίας, κβ'). Παρεμφερῆ σημειώνει καί ὁ Μ. Βασίλειος: «Ἀνέσπερον καί ἀδιάδοχον καί ἀτελεύτητον τήν ἡμέραν ἐκείνην οἶδεν ὁ λόγος, ἦν καί ὄγδῳ ὁ φαλμωδός προσηγόρευσε, διά τό ἔξω κείσθαι τοῦ ἑβδοματικοῦ τούτου χρόνου, ὥστε κἂν ἡμέραν εἴπης κἂν αἰῶνα, τήν αὐτήν ἐρεῖς ἔννοιαν...» (Εἰς Ἐξαήμερον, Β' 8). Ὁ ἑβδομος κύκλος ἀφορᾷ τήν ἀνθρώπινη ζωή μέσα στόν περιορισμό τοῦ ἱστορικοῦ τόπου καί χρόνου, μέσα στόν «ρωῶδη τοῦτον καί παροδικόν χρόνον, ἐν ᾧ τό μέν γίνεται, τό δέ λύεται» (Γρηγόριος Νύσσης, Εἰς τήν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν, Β' 5).

δηλαδή τῆς Θεολογίας καί τῶν ἀρρήτων μυστηρίων. Ἀλείφουσαι μέ μύρα καί εὐωδιάζεσαι ἀπό τίς συγγενικές καί ἀγαπητές γυναῖκες, δηλαδή ἀπό τίς ἀρετές. Ἀνασταίνουσαι, (τί μέ ἐμποδίζει νά τό εἰπῶ καί αὐτό, ὅταν καί στόν οὐρανό εὐρίσκεσαι καί κάθεσαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός;¹⁰ Ὡ, τί διέδωσαν οἱ ἐχθροί, ὅτι ἐκλάπη τό σῶμα σου!) ἀνασταίνουσαι καί σύ τριήμερος, μετά τήν νίκη δηλαδή τῶν τριῶν τυράννων πού ἀντιστοιχεῖ μᾶλλον, γιά νά γίνω πιό σαφής, μέ τήν νίκη τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς καί τοῦ πνεύματος. Ἡ καί μετά τήν κάθαρσι τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς, τοῦ ἐπιθυμητικοῦ δηλαδή, τοῦ συναισθηματικοῦ καί τοῦ διανοητικοῦ.

Ἔρχουσαι τέλος ἐπάνω στό ὄρος τῶν Ἐλαιῶν –πρέπει νά συντημῆσω τόν λόγο καί νά μή σοφίζωμαι περιττά, γράφοντας μάλιστα πρὸς ἐσένα τόν πλήρη σοφίας καί ἀνώτερον ἀπό ὅλους μας στήν γνῶσι τῶν «ὑπέρ ἡμᾶς» πραγμάτων –γιά τό ὅποῖον ὄρος ἕνας καλός δρομεύς ἐκελαηδοῦσε καί ἔλεγε: «Ὅρη τα ὑψηλά ταῖς ἐλάφοις» (Ψαλμ. ργ' 18), γιά τίς ψυχές δηλαδή πού ἐξολοθρεύουν τά θηρία¹¹. Τρέχοντας λοιπόν καί σύ μαζί μέ αὐτόν ἔφθασες στήν ἄκρη τοῦ ὄρους. Ἀνέβλεψες πρὸς τόν οὐρανό –πάλι θά ἐπαναφέρω τόν λόγο στόν συμβολισμό τοῦ Λόγου–, εὐλόγησες ἐμᾶς τοὺς μαθητάς σου, εἶδες νά προβάλλη ἐμπρός σου στηριγμένη στόν οὐρανό ἡ κλιμαξ τῶν ἀρετῶν.

---

10. Ἡ τολμηρά αὐτή φράσις δικαιολογεῖται, διότι ἐκλαμβάνεται μέ τήν ἔννοια, ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύσις ἀνεκεφαλαιώθη καί ἐτιμήθη στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί ἐκάθησε, μετά τήν Ἀνάληψι, στόν θρόνο τῆς μεγαλωσύνης. Σχετικῶς βλ. καί Ἐφεσ. β', 6.

11. Βλέπε σχόλιο 1, λόγου ΚΕ', σελ. 425.

Σ' αὐτήν τήν κλίμακα σύμφωνα μέ τήν χάρι πού σοῦ ἐδόθηκε ἀπό τόν Θεόν «σάν σοφός ἀρχιτέκτων ἔβαλες τό θεμέλιο» (Α' Κορ. γ' 10) ἤ μᾶλλον τήν κατεσκευάσες ὀλόκληρη, μολονότι ἀπό τήν πολλή σου ταπεινοφροσύνη ἐπίεσες ἐμᾶς τούς ἀνοήτους καί μᾶς παρεπλάνησες νά σοῦ δανείσωμε τό ρυπαρό μας στόμα γιά νά τό χρησιμοποιοῦμε στόν λαό σου. Καί αὐτό δέν εἶναι περίεργο, διότι σύμφωνα μέ τήν συμβολική διήγησι καί ὁ Μωϋσῆς συνήθιζε νά ἀποκαλῆ τόν ἑαυτό του ἰσχνόφωνο καί βραδύγλωσσο. Ὁ Μωϋσῆς ὅμως ἀξιώθηκε νά ἔχη ἀριστο βοθηθό καί «λογοδότην» τόν Ἀαρών. Ἐνῶ ἐσύ, ὁ μνημένος στά ἄρρητα μυστήρια τοῦ Θεοῦ, δέν γνωρίζω πῶς παρωρωμήθηκες νά ἔλθης σ' ἐμένα, μία ἄνυδρη πηγῆ γεμάτη ἀπό αἰγυπιακούς βατράχους ἤ μᾶλλον ἀπό κάρβουνα.

Ἐπειδή ὅμως δέν πρέπει νά σταματήσω ἀφίνοντας ἀτελείωτο τόν δρόμο τοῦ λόγου πού ἀφορᾷ ἐσένα, ὦ οὐρανοδρόμε, συνεχίζω ὑφαίνοντας πάλι τόν ποικιλόμορφο στολισμό τοῦ κάλλους σου:

Προχώρησες στόν ἅγιον ὄρος, ἀνύψωσες τό βλέμμα πρὸς τόν οὐρανό, ἐπάτησες τό πόδι σου στήν ἄκρη, ἔτρεξες, ἀνέδραμες, ἀνυψώθηκες, «ἐπέβης ἐπί χειρουβίμ», δηλαδή στίς ἀγγελικές ἀρετές, «καί ἐπετάσθης» (Ψαλμ. ιζ' 11), καί «ἀνέβης ἐν ἀλαλαγμῶ» (Ψαλμ. μς 6), ἀφοῦ κατετρόπωσες τόν ἐχθρό. Μᾶς ἀνοιξες τόν δρόμο, προηγέθηκες, ἀλλά καί τώρα ἀκόμη ἠγεῖσαι καί προηγείσαι ὄλων μας, διότι ἔχεις τρέξει καί ἔχεις φθάσει στήν κορυφή τῆς ὀσίας Κλίμακος καί ἔχεις ἐνωθῆ μέ τήν ἀγάπη. Ἡ δέ ἀγάπη εἶναι ὁ Θεός (Α' Ἰωάν. δ' 8). Αὐτῶ ἤ δόξα εἰς τούς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ε΄

ΑΓΙΟΥ ΚΟΣΜΑ ΑΙΤΩΛΟΥ († 1779)

Διά έσένα, παιδί μου,
όπου μέλλεις νά γένης παπαῶς¹

Πρέπει πρώτον νά είσαι καθαρός ώσαν τόν άγγελον, νά μάθης γράμματα έλληνικά νά έξεύρης νά έξηγαῶς τό Εὐαγγέλιον καί τήν Άγίαν Γραφήν καί νά γίνεσαι δεκαοκτώ χρονῶν αναγνώστης είκοσι υποδιάκονος, είκοσιπέντε διάκονος. Καί όταν γένης τριάντα χρονῶν, άνίσωσ καί σέ παρακαλέσουν οί κοσμικοί καί ό δεσπότης, τότε νά γένης παπαῶς χωρίς νά δώσης ένα παρῶ.

Καί νά έχης ένα κελλίον κοντά είς τήν έκκλησίαν νά φυλάγης, καθώς ό μπακάλης φυλάει τό άργαστήρι του, ό,τι ώρα σέ ζητήσουν οί κοσμικοί νά σέ εύρίσκουν. Ό πι-

---

1. Άπόσπασμα από τήν Διδαχή Ε΄. Βλ. Ίωάννου Β. Μενού-νου, Κομῶ τοῦ Αἰτωλοῦ, Διδαχές· Φιλολογική Μελέτη – Κείμενα, έκδ. Τήνος, Αθήνα 1979, σελ. 279-281. (Πρβλ. Άλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, Στιγμιότυπα καί περιπλανήσεις σέ δρόμους Ποιμαντικῆς Διακονίας, ανάπτυπο από τό περ. «Έφημέριος», Αθήνα 1983, σ. 140-143.

στικός περιτριγυρίζει τά πρόβατά του, ὁμοίως καί ἐσύ ὁ παπᾶς ἔχεις χρέος νά περιτριγυρίζεις τά σπίτια τῶν χριστιανῶν ἡμέρα καί νύκτα, ὄχι νά τρώγης καί νά πίνης καί νά παίρνης τά πράγματά τους, ἀλλά νά στοχάζεσαι ποῖος ἄνδρας εἶναι μαλωμένος μέ τήν γυναῖκα του, ποῖος πατέρα μέ τό παιδί του, ποῖος ἀδελφός μέ τόν ἀδελφόν του, ποῖος γείτονας μέ τόν γείτονα νά τοὺς βάνης εἰσέ ἀγάπην, αὐτό εἶναι τό χρέος τοῦ παπᾶ, καί νά βάνης τήν ζωήν σου καί τό κεφάλι σου διά τοὺς χριστιανούς.

Καί ὅταν λειτουργᾶς καί τελειώνης τό Εὐαγγέλιον νά τό κλεῖς καί νά τό βάνης εἰς τήν ἀγκαλιά σου νά τό ἐξηγᾶς εἰς τοὺς χριστιανούς τί παραγγέλλει ὁ Χριστός νά κάνουν καί νά στοχασθῆς πῶς οἱ φοῦντες ὅπου εἶναι εἰς τό ἐπιτραχήλι καί ἔχεις εἰς τόν λαιμόν σου κρεμασμένο, δέν εἶναι φοῦντες, ἀλλά εἶναι οἱ ψυχές τῶν χριστιανῶν καί μία ψυχή νά χαθῆ ἀπό αὐτές ἔχει ὁ Θεός νά τήν ζητήσῃ ἀπό τόν λαιμόν σου ἐν ἡμέρα Κρίσεως.

Καί νά στοχάζεσαι τό φελόνι ὅπου φορεῖς καί δέν ἔχει μανίκες τί φανερώνει; Φανερώνει πῶς ὁ παπᾶς δέν πρέπει νά ἔχη χέρια νά ἀνακατώνεται εἰς τά κοσμικά πράγματα, ἀλλά νά ἔχη πάντοτε τόν νοῦν του εἰς τόν οὐρανόν. Καί ὅταν μαζώνης τό φελόνι σου καί γίνεται ὡσάν δύο πτέρυγας, τί φανερώνει; Φανερώνει πῶς, ἀνίσως καί κάνεις καλά ὡσάν ἄγγελος, ἔχεις νά ἀπετάξης νά πηγαίνης εἰς τόν Παράδεισον.

Καί καθώς πλένεις τό ὑποκάμισόν σου καί τοῦ βγάνεις τήν λέραν καί ὕστερα τό φορεῖς, ὁμοίως καί ὅταν θέλῃς νά λειτουργήσῃς, ἄν δέν κλαύσης πρῶτον νά πλύνῃς καί νά καθαρῖσῃς τήν ψυχὴν σου μέ τά δάκρυα, νά μὴν ἀποτολμῆσῃς νά κοινωνήσῃς τά Ἄχραντα Μυστήρια. Ἄν τό κάνῃς αὐτό, ἀληθινά εἶσαι ἀνώτερος ἀπό τοὺς ἀγγέλους καί δέν εἶμαι ἄξιος μῆτε τά ποδάρια νά σχύψω νά σοῦ φιλήσω. Εἶδέ πάλιν καί εἶσαι ἀνάξιος, ἀγράμματος, ἀπαί-

δευτος, μεμολυσμένος μέ άμαρτίες ώσαν έμένα και πη-
γαίνεις και δώνεις γρόσια και φλωριά και βάνεις μεσίτας
και αγοράζεις τό πετραχήλι, δέν αγοράζεις τό πετραχήλι,
παπᾶ μου, αλλά την Κόλασιν και καίεσαι πάντοτε.

Και όταν πιάνη ό παπᾶς και λέγη τό Εὐαγγέλιον και
λέγη τόσα ψεύματα και τόσες βλασφημίες, αλλοίμονον εις
έκεινον τόν παπᾶ, καλύτερα ἦτο νά στέκη από μακριά νά
κλαίη διά τίς άμαρτίες του, διά νά τόν εὐσπλαγχνισθῆ ό
Θεός νά τόν βάλη χωρίς έπιτραχήλι εις τόν Παράδεισον,
παρά νά τόν βάλη μέ τό πετραχήλι εις την Κόλασιν νά
καίεται πάντοτε.

ΣΤ'

ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΡΙΟΥ (†1813)

Ταλανισμοῦ ἄξιον...¹

Ἄν θέλωμεν νά εἰπῶμεν, χωρίς τινα συστολήν τήν ἀλήθειαν, εἶναι ταλανισμοῦ ἄξια τήν σήμερον ἡ Ἑλλάς. Καί ὄχι μόνον ἡ Ἑλλάς, ἀλλά καί ὅλοι οἱ ἀπανταχοῦ Χριστιανοί. Ἀλλά διατί;

Διατί τοῦ ἔλειψαν ἀπό μιᾶς οἱ ποιμένες, οἱ ἀληθινοί ποιμένες ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι διά σημεῖον τῆς τελείας ἀγάπης, ὅπου εἶχον πρός τόν κοινόν δεσπότην, καί τήν ποιμαντικήν προστασίαν ἐδέχθησαν. καί τήν ψυχήν τους ἐθυ-

---

1. Τό ἀνωτέρω κείμενο εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τό τρίτο κεφάλαιο τοῦ πονήματος τοῦ Ἀθανασίου Παρίου «Περί τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας» (ἐν Τριεστίῳ 1802) πού φέρει τόν τίτλο: «Ὅτι εἶναι ταλανισμοῦ ἄξιον τήν σήμερον τό γένος τῶν χριστιανῶν, ὅτι τοῦ λείπει ἡ ποιμαντική πρόνοια» (σ. 25-30). Τό ὠραιότατο τοῦτο κεφάλαιο Ποιμαντικῆς ἔχει ἐπιμεληθῆ ὁ καθηγητής κ. Ἀλ. Σταυρόπουλος. (Βλ. Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, *Στιγμιότυπα καί περιπλανήσεις σέ δρόμους Ποιμαντικῆς Διακονίας*, ἀνάπτυο ἀπό τό περ. «Ἐφημέριος», Ἀθήνα 1983, σ. 145-152).

σίαζαν ὑπὲρ τῶν προβάτων, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχιποίμενος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν καιρὸν ὅλον τῆς ζωῆς των, ἄλλο δὲν ἔκαμναν, καὶ εἰς ἄλλο τίποτες δὲν ἐκαταγίνοντο, καὶ διενυκτέρευον, παρέξ ἢ μυστήρια νὰ διδάσκουν, ἢ θείας γραφάς νὰ ἐξηγοῦν, ἢ λόγους ἠθικούς νὰ κάμνουν, πρὸς ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τῶν λογικῶν προβάτων, ὅπου ἐμπιστεύθησαν. Ἐπειδὴ ἤκουσαν τὸν κοινὸν δεσπότην, καὶ πρῶτον διδάσκαλον ὅπου λέγει εἰς τὸν Πέτρον, εἰ φιλεῖς με Πέτρε, ποιῶμαινέ τὰ πρόβατά μου. Ποιῶμαινέ οὐχὶ ἄμελγε, ἢ κούρευε, ἢ κατάρωγε τὰ πρόβατά μου. Ὅτι τό τοιοῦτον δὲν εἶναι ποιμαίνειν, ἀλλὰ πημαίνειν (βλάπτειν) τὰ πρόβατα.

Ἐλειψαν, λέγω ἔλειψαν, ὦ καὶ πῶς ἤμπορῶ νὰ τό λέγω, καὶ νὰ τό γράφω χωρὶς δάκρυα, ἔλειψαν οἱ ποιμένες ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ ἐφιλονεῖκει μέ τὸν λόγον, καὶ ὁ λόγος μέ τὴν ζωὴν, ποῖον ἀπὸ τὰ δύο νὰ ὠφελήσῃ περισσότερο τούς πιστούς. Οἱ ἀληθινοὶ ποιμένες. Οἱ ὄντως ποιμένες καὶ διδάσκαλοι. Οἱ φωστῆρες τοῦ νοητοῦ στερεώματος τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἀπλανεῖς ὁδηγοὶ τῶν πλανωμένων. Οἱ σοφοὶ ἰατροὶ τῶν ἀσθενούντων. Οἱ ἀκριβέστατοι μιμηταὶ τοῦ Παύλου, οἱ τὰ πάντα τοῖς πᾶσι γινόμενοι ἵνα πάντως τινὰς σώσωσιν. Τούτῃ εἶναι ἡ μεγίστη συμφορὰ. Τοῦτο ἡ ἐσχάτη δυστυχία. Τοῦτο τό πολλῶν δακρύων ἄξιον, ὅπου πάσχει, ὄχι μόνῃ ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ σχεδόν, ἡ Ἐκκλησία πᾶσα τοῦ Χριστοῦ τὴν σήμερον. Ὅτι πανταχοῦ ἡ κακία παρρησιάζεται, θριαμβεύει. Πανταχόθεν οἱ Πολέμιοι ἐπιτίθενται καὶ οἱ ἐπίσκοποι βλέπουσι τὴν ρομφαίαν ἐρχομένην, καὶ αὐτοὶ ἢ εἰς ἄλλα προσέχουσιν, ἢ εἰς ὕπνον βυθίζονται, καὶ μήτε κινοῦνται ὀλότελα νὰ σημάνωσι μέ τὴν σάλπιγγα τοῦ λόγου, εἰς τούς χριστωνύμους λαούς, νὰ στέκουν ἐξυπνοί, νὰ φυλάττωνται ἀπὸ τούς ἐπερχομένους ἐχθρούς, καὶ μάλιστα τό περισσότερο νὰ φυλάττωνται ἀπὸ τούς ὀπαδοὺς τοῦ ἀθεωτάτου Βολταίρ (Voltaire).

Διά ταῦτα εἶναι τῶντι ταλανισμοῦ ἄξιον τό γένος τῶν Ἑλλήνων, ὄχι διατί τοῦ ἔλειψαν οἱ Δημόκριτοι, καί οἱ Πλάτωνες, καί οἱ Ζήνωνες, καί οἱ Εὐκλείδαι, καί οἱ τοιοῦτοι ἄλλοι μετεωρολέσχει (φλυαροῦντες περί οὐρανίων πραγμάτων), καί ὄχι διατί δέν σεμνύνονται μέ Νεϋθωνας (Newton), μέ Βολφίους (Wolff), μέ Λωκίους (John Locke), καί ἄλλους τοιοῦτους, ὅπου κηρύττονται, πῶς ἔφεραν τήν φιλοσοφίαν εἰς τό ἄκρον, ὄχι λέγω γιά τούς τοιοῦτους λήρους, καί φληνάφους, ἀλλά διατί ἔλειψαν, φεῦ, οἱ Βασίλειοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Χρυσόστομοι, οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Κύριλλοι, οἱ Αὐγουστῖνοι, οἱ Ἀμβρόσιοι, οἱ Σωφρόνιοι, οἱ Δαμασκηνοί, οἱ Οὐρανόφρονες ἄνδρες, οἱ τῶν ἀποστόλων ὁμότροποι, οἱ ὄντως κοσμοσώτηρες, τά πυξία τοῦ πνεύματος, οἱ συνεργοί, κατά Παῦλον, τοῦ Χριστοῦ. Θέλω νά εἰπῶ ἔλειψεν, ἐσβέσθη ἀπό μιᾶς, καί πουθενά δέν φαίνεται, οὐδέ ἀκούεται ὁ Ζήλος ἐκείνων τῶν ἀοιδίμων διδασκάλων, ὁ ὁποῖος ἐψύχωνεν, ἐθέρμαινε, καί ἐζωογονεῖ τούς νενεκρωμένους τῇ ἁμαρτίᾳ. Καί εἰς τά Οὐράνια ὕψη τούς ἀνεβίβαζεν.

Πόσον ἀξίζει ἡ καλή ποιμαντική.

Ὅταν ἀκούετε Χριστιανοί, χιλιάδας, καί μυριάδας ἀσκητάς, εἰς διαφόρους τόπους, καί μέρη τῆς γῆς ἀγωνιζομένους, στοχάζεσθε ἐσεῖς πῶς οὕτως ἀπλῶς καί ὡς ἔτυχεν, οἱ ἄνθρωποι ἄφηναν τάς πόλεις, καί τούς συγγενεῖς ἠρνοῦντο, καί τά ὑπάρχοντά τους ἀπαρατοῦσαν, καί κάθε ἄλλην ἀπεστρέφοντο ἠδυπάθειαν, καί ἔτρεχαν εἰς τάς ἐρήμους, καί εἰς τά σπήλαια ἐκρύβοντο, καί εἰς κάθε ἄλλην σκληραγωγίαν, καί κακοπάθειαν κατεδίκαζον τούς ἑαυτούς των.

Ὅχι βέβαια δέν ἔτρεχαν ἀπό λόγου τους οἱ ἄνθρωποι,

ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἀείμνηστοι ποιμένες μέ τας καθημερινάς των διδαχάς, ὅπου ἀδιαλείπτως ἐδίδασκον περί ἀρετῆς, περί βασιλείας οὐρανῶν, περί μελλούσης κρίσεως, περί ἀνταποδόσεως, περί τῆς αἰωνίου κολάσεως, ἐκεῖνοι, λέγω, μέ τας ἀκαταπαύστους διδαχάς των, καί τό περισσότερον καί κυριότερον, μέ τό ἐδικόν τους ἀποστολικόν παράδειγμα, ἐφύτευον εἰς τας ψυχάς τῶν Χριστιανῶν τόν πόθον τῆς ἀρετῆς, ἐθέρμαινον τήν προθυμίαν, ἀναβαν τόν ζήλον τῆς ἀσκήσεως εἰς τας καρδίας των, ὅθεν καί μήν ἤμποροῦντες νά κατορθώσουν ἐντελῆ τήν ἀσκησιν τῆς ἀρετῆς μέσα εἰς τας πόλεις, ἔφευγον ἀπό τόν κόσμον καί ἔτρεχαν, ὡς αἱ διψῶσαι ἔλαφοι, εἰς τας ἐρήμους, καί εἰς τά ἡσυχαστήρια, καί ἐκεῖ καθ' ἡσυχίαν ἔστηναν τήν παλαιστραν, κατά τοῦ διαβόλου καί τῶν παθῶν.

Βλέπετε πόσον ἀξίζει ἡ καλή ποιμαντική. Ἐκεῖνοι καί τούς μάρτυρας ἤλειφαν πρός τούς μαρτυρικούς ἀγῶνας, διδάσκοντες τούς Χριστιανούς, καιροῦ καλοῦντος εἰς τό μαρτύριον, νά τρέχουν προθύμως, καί νά μή φοβοῦνται, ἀπό τῶν ἀποκτεινόντων τό σῶμα, τήν δέ ψυχήν μή δυνάμενων ζημιῶσαι, καί τά παραπλήσια.

Ἄναγκαῖος ὁ ἀληθινός ποιμήν.

Θέλετε νά ἰδῆτε ἀδελφοί πόσον εἶναι ἀναγκαία εἰς τόν κόσμον ἡ ποιμαντική πρόνοια; Στοχασθῆτε, μέ ποῖα παραδείγματα τούς ὁμοιάζουσι, καί πρῶτον εὐθύς, **ψυχάς** τούς ὀνομάζουσι τῶν πόλεων, ὅτι καθὼς ἡ ψυχή ζωογονεῖ, καί κινεῖ τό σῶμα, οὕτως καί ὁ ἐπίσκοπος μέ τόν λόγον του, καί μέ τό ἐδικόν του καλόν παράδειγμα, ζωογονεῖ καί κινεῖ εἰς τά καλά ἔργα, τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, καί καθὼς ἡ ψυχή ὅταν χωρισθῇ ἀπό τό σῶμα, εὐθύς μένει νεκρόν καί ἀκίνητον, καί ἀκολούθως καί σήπεται, καί σκώ-

ληκας γεννᾶ, οὕτως καί ἀπό τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν λείψῃ ὁ ἀληθινός ποιμήν, ἐκεῖνο νεκροῦται, καί ἀκίνητον γίνεται, εἰς τάς καλᾶς πράξεις, καί τέλος πάντων, καί εἰς βρωμερά καί ἀκάθαρτα ἔργα καταντᾶ.

Καί διά τοῦτο ὁ Κύριος τοὺς ὠνόμασεν ἄλας, «ὕμεις ἐστε τό ἄλας τοῦ κόσμου» ὅτι καθὼς τό ἄλας στύφει, καί σφίγγει τά κρέατα, καί δέν τά ἀφήνει νά γεννήσουν σκώληκας, οὕτως οἱ προστάται τῶν Ἐκκλησιῶν, μέ τήν διδασκαλίαν καί τήν στυφότητα τῶν ἐλέγχων τους, στύφουσι, καί συσφίγγουσι τοὺς Χριστιανούς, καί δέν τοὺς ἀφήνουσι κατά τόν θεῖον Χρυσόστομον νά γεννήσουν τοὺς αἰωνίους σκώληκας.

Οἱ Ἱεροί ποιμένες ὁμοιάζουσιν ἀκόμη, καί μέ ἐκεῖνον τόν **πύρινον στύλον**, ὁποῦ ὠδήγει τοὺς υἱούς Ἰσραήλ εἰς τήν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὅτι καθὼς ἐκεῖνος πηγαίνοντας ἐμπρός ὠδηγοῦσε μέ τό φῶς του τόν καιρόν τῆς νυκτός τόν ἐβραϊκόν λαόν, εἰς τήν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καί χωρίς ἐκεῖνον ἔμενον ἀκίνητοι, ἐκεῖ εἰς τήν ἔρημον, οὕτως οἱ καλοὶ ποιμένες μέ τόν ἀποστολικόν τους λόγον, καί μέ τό φωτεινόν παράδειγμα, τῆς εὐαγγελικῆς των ζωῆς, ὠδηγοῦσι τοὺς Χριστιανούς, εἰς τήν μακαρίαν κατάπαυσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλέως δηλαδή ἄνευ τούτων, μένουσι προσηλωμένοι εἰς τά βιωτικά καί μάταια τῆς γῆς.

Λοιπόν, ὅσον ἡ ψυχὴ εὐρίσκεται ἀναγκαία, πρὸς τό ζῆν, καί κινεῖσθαι τό σῶμα, καί ὅσον τό ἄλας εἶναι ἀναγκαῖον, πρὸς τό διαμένειν ἄσηπτα τά κρέατα, καί ὅσον ἦτον ἀναγκαῖος ὁ πύρινος στύλος, πρὸς τήν ὠδηγίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Λαοῦ, ἄλλο τόσον εἶναι ἀναγκαῖος ὁ ἀληθινός ποιμήν, διά τήν αἰώνιον σωτηρίαν τοῦ Χριστεπωνύμου πληρώματος. Ἐκεῖνος γνωρίζει διά χρέος του ἀπαραίτητον, νά φροντίζῃ καί προμηθεύῃ τά μέσα καί τοὺς τρόπους, διά νά μανθάνουν, καί νά ἡξεύρουν οἱ Χριστιανοὶ τά δόγματα τῆς ἀγίας πίστεως, τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, καί

νά φυλάττουν καλῶς, τὰς ἐντολάς τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου, τοὔτέστιν νά ζοῦν καί νά πολιτεύωνται ὡς Χριστιανοί, ἤγουν ὡς τέκνα Θεοῦ, ὡς ξένοι καί πάροικοι εἰς τήν παροῦσαν ζωήν, ὡς πολῖται τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, καί ὡς κληρονόμοι τῆς οὐρανίου Βασιλείας, τῆς ἠτοιμασμένης δι' αὐτούς, ἀπό καταβολῆς κόσμου.

Χρεία διδαχῆς...

Ἀναγινώσκονται νά καθ' ἐκάστην ἐπ' ἐκκλησίας τὰ θεῖα λόγια, ἀλλά τί ὄφελος. Καί ὁ Κανδάκης ἐκεῖνος ἀνεγίνωσκε τόν προφήτην Ἡσαΐαν, ἀλλ' ὅταν ὁ ἀπόστολος Φίλιππος τόν ἠρώτησε, λέγων, ἄραγε γινώσκεις, ἃ ἀναγινώσκεις; ἀπεκρίθη ἐκεῖνος φιλαληθῶς «πῶς γάρ ἂν δυναίμην, ἐάν μή τις ὀδηγήσῃ με;». Ὅθεν εἶναι χρεία διδαχῆς, ἡ ὁποία κατὰ μίμησιν τοῦ Κυριακοῦ λόγου, διανοίγει τόν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς. Καί τοῦτο πάντοτε καί πανταχοῦ ἐποιοῦν οἱ ποιμένες οἱ ἀληθινοί.

Πόθεν οἱ Χριστιανοί εἰς τὰ Σαμόσατα ἔδειξαν τόσην ἀποστροφὴν πρὸς τόν Ἀρειανόν ἐπίσκοπον τόν ὁποῖον ἔστειλεν ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς Οὐάλης, ἐξορίσαι τόν ὀρθόδοξον; Πόθεν, λέγω, ὁ κοινὸς λαὸς ἔδειξαν τόσην ἀποστροφὴν; ὥστε ὅπου ἠναγκάσθη νά φύγῃ ἐκεῖθεν κατησχυμμένος, ἀπὸ τόν ἐνθερμον ζῆλον τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Εὐσεβίου, ὅστις καθ' ἐκάστην ἐδίδασκεν κατὰ τῆς ἀθεοτάτης τοῦ Ἀρείου αἵρέσεως.

Πόθεν τὰ πλήθη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠνάγκασαν μέ τὰς δημοσίους των φωνάς, τόν νηστευτὴν Ἰωάννην, ὅταν εἰσῆλθε νέος πατριάρχης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, νά κηρύξῃ τὰς τέσσαρας ἁγίας οἰκουμενικὰς συνόδους, τὸ ὁποῖον καί ἔγινε οὕτω, μή συγχωροῦντος ἔξοδον εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ πλήθους ἂν τοῦτο δέν ἐγίνετο; Φανερόν, ὅτι ἀπὸ

τάς πυκνάς διδαχάς τῶν ὀρθοδόξων διδασκάλων.

Πόθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ λαός τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀκούοντας τόν ἀπ' Ἀντιοχείας ἐλθόντα ἐπίσκοπον Παῦλον, ὁποῦ εἰς τόν λόγον του ἔλεγε Θεοτόκον τὴν Παναγίαν Παρθένον, ἐξεφώνησαν μέ ὄλην τους τὴν χαράν, καλῶς ἤλθες, Κύριε ἐπίσκοπε. Πόθεν; Ἀπό τόν διάπυρον ζῆλον, ἀπό τὴν ἀκούραστον ἐπιμέλειαν τοῦ θείου Κυρίλλου, ὅστις ἀκατάπαυστα ἐδίδασκε, καί ἀπέδειχεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, καί ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων Πατέρων, ὅτι ἀπ' ἀληθείας Θεοτόκος ἦτον ἡ μακαρία παρθένος, ὡς τεκοῦσα τόν Ἐμμανουήλ. Καί τοῦτο πάλιν ὁ ἴδιος λαός ἐμαρτύρησε λέγων, υἱέ Ἀθανασίου κύριε Κύριλλε, πάντας ἐποίησας, ὡς σεαυτὸν ὀρθοδόξους.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ καρποὶ τῆς ἀληθινῆς ποιμαντικῆς. Αὐτά τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀψευδοῦς φιλοσοφίας. Ἄμποτε καί οἱ σημερινοὶ μας ποιμένες, νά ἐλάμβανον εἰς τὰς ψυχὰς των παραμικρόν σπέρμα ἐκείνου τοῦ θείου ζήλου, καί βέβαια ἤθελεν ἔχῃ καλλιωτέραν κατάστασιν τό γένος μας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Β΄

**ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ
ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ**

Ι

ΚΕΙΜΕΝΑ

**ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΑ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

Ὁ Ὅσιος καί Θεοφόρος Πατήρ τῆς Ἐκκλησίας Νεκτάριος Πενταπόλεως ἐξεπόνησε μεγαλειῶδες καί πλήρες, θεολογικόν ἔργο, πατερικοῦ μεγέθους, καθαρό καί διαυγές, ὡς ὕδωρ ἀντλούμενον ἐκ τῶν πηγῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως καί τῆς πατερικῆς Θεολογίας. Πάντοτε ἐπίκαιρο καί ὑπερχρονικό, ὡς ἡ ἀλήθεια, πού τό διαπνέει. Πολυτίμητο καί πολυσήμαντον, ὡς ἡ ἀληθινή σοφία, ἡ ὑπέριτος αὐτή «ἐπιστήμη τῶν Θείων καί ἀνθρωπίνων πραγμάτων» καί «ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν», πού φωταγωγεῖ καί ἐξετάζει τάς ἐπί μέρους ἐπιστήμας. Συγκροτεῖ ἓνα ἄρτιο, θεολογικό οἰκοδόμημα καί συνιστᾷ μία σπουδή στήν ὀρθόδοξη Θεολογία καί Ἐκκλησιολογία. Ἐδημιουργήθη ὑπό πατερικᾶς, πνευματικᾶς προϋποθέσεις, ἐν κόποις, ἐν πόνοις, ἐν δοκιμασίαις καί πειρασμοῖς. Ἦτο ἀναγκαῖο διά τήν θεολογικήν πενία τῆς ἐποχῆς του· ἐνεπλούτισε τήν πτωχή, θεολογική γραμματεία τῆς μέ περισπούδαστα συγγράμματα καί πρωτότυπα ὡς πρός τά θέματά τους, «πολλά τῶν ὁποίων οὐ μόνον διά πρώτην φοράν ἐπραγματεύθη ὁ ἀνὴρ οὗτος παρ’

ἡμῖν, ἀλλά καί ἐν πολλοῖς δέν ἤυρε κἄν μέχρι τοῦδε τόν συνεχισθήν τῆς σχετικῆς ἐρεύνης»¹ κατά τόν Καθηγητή, Ἀκαδημαϊκό καί μαθητήν Αὐτοῦ διατελέσαντα Παν. Μπρατσιώτην. Εἶναι ἀναγκαῖο διά τήν πολυφωνική πενία καί σύγχυσι τῆς ἐποχῆς μας. Θά εἶναι ἀναγκαῖο καί εἰς τούς μελλοντικούς καιρούς. Ἐξεπονήθη, ὅπως ὄλα τά πατερικά ἔργα, χάριν τῆς Ἐκκλησίας διά ποιμαντικούς σκοπούς «πρός τόν καταρτισμόν τῶν ἀγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομήν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ», (Ἐφ. 4, 12).

Ἡ ἀγία, Ἐπισκοπική Προσωπικότης του καί Θεολογία του, ὡς παναρμόνιος σύζευξι πράξεως καί θεωρίας, μαρτυροῦν καί πάλι τήν ἀγιότητα καί αἰωνιότητα τῆς Ἐκκλησίας παρά τήν ἀμαρτωλότητα, τόν ἐγωϊσμό καί τήν ἐμπάθεια μερικῶν μελῶν της, πού τήν ταλαιπωροῦν καί τήν διασποῦν εἰς τήν ἱστορική διαδρομή της. Ἐργῶ καί λόγῳ διδάσκει, ὅτι «ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐστίν ἡ Μία, Ἀγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, ἡ προωρισμένη ἀπό καταβολῆς κόσμου πρός σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καί ἰδρυμένη ἵνα διαμείνη εἰς τόν αἰῶνα»². Εἰς τόν κόσμον ἕνα μόνον ἐδημιουργήθη ἐνδι-αίτημα διά τόν ἄνθρωπον, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἐδέμ μέ κε-

---

1. Π. Ι. Μπρατσιώτου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί Ἀκαδημαϊκοῦ, Ὁ Πενταπόλεως Νεκτᾶριος ὡς λόγιος Ἱεράρχης. Τίτου Ἐμμ. Ματθαϊάκη, Μητροπολίτου πρ. Παραμυθίας, Φιλιατῶν καί Γηρομερίου, Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος Κεφαλαῶς Μητροπολίτης Πενταπόλεως (1846-1920), Ἀθῆναι 1985², σ. 241.

2. Νεκταρίου Κεφαλαῶ, Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Μελέται δύο. Α. Περί τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Β. Περί τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως, ἐκδ. Νεκταρίου Παναγοπούλου, Ἀθῆναι 19872, σ. 15.

φαλή τόν Ἰησοῦ Χριστόν. «Τό ἀμάρτημα τοῦ Ἀδάμ ἐγένετο πρόξενον τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας χώρου»³. Ἡ Ἐκκλησία παραμένει αἰωνία καί περιλαμβάνει, πλὴν τῶν εἰς Χριστόν πιστευσάντων καί πάντας τοὺς ἀπὸ Ἀδάμ πρό τοῦ Νόμου καί ἐν τῷ Νόμῳ ἀποθανόντας δικαίους τοὺς ἀπεκδεχομένους σωτηρία διὰ τοῦ Υἱοῦ τῆς ἐπαγγελίας, τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου. «Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καί ἀσπασάμενοι, καί ὁμολογήσαντες ὅτι ξένοι καί παρεπίδημοι εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς» (Ἐβρ. 11, 13), γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Περὶ δέ τοῦ Ἀβραάμ εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τοὺς Ἰουδαίους: «Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέρα τὴν ἐμὴν, καί εἶδε καί ἐχάρη» (Ἰω. 8, 56). «Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἐδέμ, ἦν τό κέντρον τῆς Ἐκκλησίας τῶν πατριαρχῶν, ἡ ὑπόθεσις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, τοῦ διὰ τύπων καί συμβόλων τὴν Ἐκκλησίαν ὑποτυπώσαντος, καί ἔστι καί ἔσται ἡ κεφαλὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης»⁴.

Ἡ Ἐκκλησία, ἡ ἐπὶ γῆς στρατευομένη καί ἀγωνιζομένη κατὰ τῶν ὑπεναντίων δυνάμεων καί ἡ Θριαμβεύουσα, ἡ ἐν οὐρανοῖς αὐλιζομένη, εἶναι μία καί ἀδιαίρετος ἔχουσα ὡς κεφαλὴ τόν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος συγκροτεῖ αὐτὴν εἰς ἓν σῶμα. Εἰς τὴν Μελέτη του «Περὶ τῶν Ἁγίων τοῦ Θεοῦ» γράφει: «Κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἄρα ἔννοιαν τὴν διδομένην τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ὡς ἅγια τῆς Ἐκκλησίας μέλη, ὡς μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εὐρίσκονται ἐν ἀδιάρρηκτῳ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐνότητι. Ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας εὐρίσκονται ἐν συναισθήσει τῶν λειτουργιῶν τῆς Ἐκκλησίας καί συναι-

3. Αὐτόθι, σ. 20.

4. Αὐτόθι, σ. 15.

νοῦσι καὶ συνδοξάζουσι μετὰ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας τὸν Σωτῆρα καὶ δέονται ὑπὲρ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν ἀσθενείᾳ ψυχικῇ ἢ σωματικῇ μελῶν αὐτῆς τῶν μῆπω τετελειωμένων ἐν τῇ ἀρετῇ, καὶ βοηθοῦσι τῇ θεῖᾳ ἐπινεύσει τοῖς δεομένοις αὐτῶν»⁵. Εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, γράφει, εἶναι ἀδιανόητος ὁ χωρισμός τῶν ζώντων ἀπὸ τὰ τεθνεότα, ἡγιασμένα μέλη της: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀδυνατεῖ νὰ νοήσῃ διάσπασιν καὶ χωρισμόν τῶν ἑαυτῆς μελῶν, τῶν τε ζώντων καὶ τεθνεώτων, διότι ἀδυνατεῖ νὰ νοήσῃ μέλη Χριστοῦ χωρισθέντα τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μετὰ θάνατον καὶ κατασταθέντα νεκρά καὶ ἀναίσθητα. Ἡ Ἐκκλησία ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ τοιοῦτον χωρισμόν μετὰ τὴν μετὰ τοῦ Κυρίου ἐνωσιν· ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ μέλη αὐτῆς λαβόντα τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν καὶ μὴ ἔχοντα πλέον αὐτὴν· ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ μέλη ἄνευ νοήσεως, ἄνευ συναισθήσεως· τοῦναντίον ἡ Ἐκκλησία πιστεύει κατὰ τὰς ἀγίας Γραφάς, ὅτι «ἄρτι βλέπομεν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην» (Α' Κορινθ. ιγ' 12-13).

Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι πάντες οἱ πιστοί, ζῶντες καὶ τεθνεώτες, ὡς μέλη Χριστοῦ ἔχουσι ζωογονοῦσαν τὴν ἦν ἔλαβον ζωὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι αὕτη ἐστὶν αἴδιος, ὅτι τό πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖ ἐν αὐτοῖς καὶ ὅτι μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ χοίκοῦ σκῆνους πλήρη ἔχουσιν τὴν συναισθήσιν τῆς ζωογονούσης αὐτοὺς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ τέλειον τὸν φωτισμόν τῆς γνώσεως (Β' Κορινθ. δ' 8-15 καὶ ε' 1-10) καὶ γινώσκουσι τὰ ἐν τῇ

---

5. Βλ. Νεκταρίου Κεφαλᾶ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Μελέτη περὶ τῶν Ἁγίων τοῦ Θεοῦ*, ἐκδ. Νεκταρίου Παναγοπούλου, Ἀθῆναι 1986, σ. 16.

Ἐκκλησία συμβαίοντα καί ἐπικαλούμενοι ὑπό τῶν στρατευομένων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καί ὑπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας παρέχουσι θεία εὐδοκία τὴν ἑαυτῶν ἀντίληψιν καί βοήθειαν τοῖς ἐπικαλουμένοις, διὰ τὴν παρρησίαν ἣν ἔχουσιν πρὸς τὸν Κύριον καί Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν»⁶.

Οἱ ἐκκλησιολογικὲς Μελέτες του εἶναι μνημειώδεις. Ἀπὸ τοῦ 1895 –ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς διευθύνσεως τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς– ἐξεπόνη τὴν δίτομον «Μελέτη Ἱστορική περὶ τῶν αἰτίων τοῦ σχίσματος, περὶ τῆς διαιωνίσεως αὐτοῦ καί περὶ τοῦ δυνατοῦ ἢ ἀδυνατοῦ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς», «ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱστορικῶν γεγονότων μετὰ ἱστορικῆς ἀκριβείας καί ἀμεροληψίας». Μέγα μέρος τοῦ πρώτου τόμου ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Ἱερόν Σύνδεσμον» τὸ αὐτὸ ἔτος καί πλήρη τὸν ἐξέδωκε τὸ 1911 μέ δαπάνες τοῦ Μοναχοῦ Παναρέτου, Κρητὸς Ἀγιογράφου τῆς Ἱερᾶς Σκῆτης Καυσοκαλυβίων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀφιερωμένο «τῇ Ὑπεραγίᾳ Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καί Ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ, τῇ κραταιᾷ σκέπῃ καί προστασίᾳ τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἄθω καί πάντων τῶν ὀρθόδοξων Χριστιανῶν». Ὁ δεῦτερος τόμος ἐξεδόθη τὸ 1912 μέ δαπάνες τοῦ ἰδίου καί «ἀφιερῶνται τῇ ἀληθείᾳ τῆς Μιάς, Ἀγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας». Ὅπως γράφει εἰς τὸν πρόλογον αὐτοῦ, εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς μελέτης τὸν ἐκίνησε πρῶτον ἡ ἔκδοσι τῶν παπικῶν ἐγκυκλίων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ Πάπαι προσκαλοῦν ἐκάστοτε τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἀναγνώρισιν τοῦ πρωτείου τοῦ μόνου διαδόχου τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καί εἰς ἔνωσιν μετὰ τῆς Δυτικῆς διὰ τελείας ὑποταγῆς, καί

6. Αὐτόθι, σ. 16-17.

δεύτερον «ή τῶν δικαίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καταπάτησις, ἢ τῆς ἀληθείας παραχάραξις καί αἱ ποικίλαι προσβολαί αἱ ἐκάστοτε κατ' αὐτῆς ἐκτοξευόμεναι ὑπό τῶν φανατικῶν παπικῶν». Καί συμπερασματικῶς καταλήγει: «Ἐάν τις ἐρευνήσῃ τά αἷτια ὄλων τῶν ἐρίδων καί τῶν σχισμάτων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀπό τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἐσχάτων, θέλει εὑρεῖν πρῶτον αἷτιον κινουῦν τά ἄλλα αἷτια τήν ἀρχήν τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα. Τό ζήτημα τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα εἶναι κυρίως εἰπεῖν τό ζήτημα τοῦ σχίσματος».

Ἐντεῦθεν οἱ καταλυτικές διά τήν ὑπόστασι τῆς Ἐκκλησίας θεωρίες καί ὑπερφίαλες ἀξιώσεις τῶν Παπῶν, κατὰ τίς ὁποῖες «ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὡς σοφός ἀρχιτέκτων οἰκοδομήσας τήν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐπί τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καί καταστήσας τόν Πέτρον διά τοῦ Θεοῦ δικαίου πρῶτον ἀρχηγόν τῆς Ἐκκλησίας καί ἡγεμόνα, καί διά τοῦ Πέτρου τούς ἐν τῇ Παλαιᾷ Ρώμῃ διαδόχους αὐτοῦ, καί διατάξας τά πάντα πανσόφως, καί δούς Πνεῦμα Ἅγιον αὐτοῖς, ὅπως φωτίζῃ καί ἀγιάζῃ αὐτούς εἰς τούς αἰῶνας ἅπαντας, ἐποπτεύει μόνον ἀπό τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ τήν Ἁγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, τήν αἰεὶ καλῶς διοικουμένην καί ἀσφαλῶς καί ἀλαθῆτως διευθυνομένην εἰς τό σκόπιμον καί λελογισμένον τέλος διά τό ἀλάθητον τῶν ἑαυτῆς ἀρχηγῶν πνεῦμα, δι' ὃ καί οὐδόλως διά τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἀναμίγνυται εἰς τήν τῆς Ἐκκλησίας διεύθυνσιν ὡς προσκροῦον τό τοιοῦτον εἰς τήν Θεῖαν τοῦ Χριστοῦ πανσοφίαν.

Ἡ θεωρία αὕτη μοί φαίνεται ὅτι οὐδόλως διαφέρει τῆς φιλοσοφικῆς ἐκείνης θεωρίας τῆς παραδεχομένης δημιουργόν τοῦ κόσμου ἀλλά οὐχί καί προνοητήν αὐτοῦ, διότι κατ' αὐτούς μειοῖ τό μεγαλεῖον τῆς Θεῖας Πανσοφίας ἢ Πρόνοια, διότι ἡ Πρόνοια θά ἐμαρτύρει ἀτέλειαν νόμων

τῆς φύσεως». Ἄλλ' ὡς καταφαίνεται πάντα ταῦτα οὐδέν ἔρεισμα ἔχουν παρά μόνον τήν παραχάραξι τῆς ἀληθείας.

Ὡς ἐκ τούτου ἀρχίζει τήν Μελέτην μέ τήν Θεολογική καί Ἱστορική θεώρησι τοῦ πρωτείου καί ἀποδεικνύει μέ ἐνάργειαν, ὅτι μόνον ἐπί πλαστῶν καί νόθων κειμένων εἶναι δυνατόν νά στηριχθῆ⁷.

Ἡ διεκδίκησι πρωτείου ὑπό τῶν Παπῶν Ρώμης εἶναι ἀρχαιοτάτη κατά τάς σωζομένας ἱστορικές μαρτυρίας. Ἡ δέ Ἐκκλησία τοὺς ἀπέδιδε πρωτεῖον τιμῆς ἀπό τῶν πρώτων αἰώνων κατά τάς μαρτυρίας Εἰρηναίου καί Τερτυλλιανοῦ, ὁ ὁποῖος καί συγκατατάσσει τήν μόνην ἐν τῇ Δύσει Ἀποστολικήν Ἐκκλησίαν μετά τῶν Ἀποστολικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Κορίνθου, τῶν Φιλίππων, τῆς Θεσσαλονίκης καί τῆς Ἐφέσου. (Τερτυλ. de praescript XXXVI). Τό πρωτεῖο τιμῆς δέν εἶχε τήν ἀποδιδομένην ὑπό τῶν Δυτικῶν ἔννοια καί παρείχετο διά τοὺς ἐξῆς τρεῖς λόγους: α) διά τό ἰδιάζον προσόν τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, ὡς Ἐπισκόπου τῆς πρωτευούσης τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους· β) διά τήν θεμελίωσι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης ὑπό τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, διότι πολλή τιμή ἀπεδίδετο πρός τάς ὑπό τῶν Ἀποστόλων ἰδρυθείσας Ἐκκλησίας διά τό εἶναι αὐτάς καθέδρας Ἀποστόλων καί γ) διότι ἡ Ρωμαϊκή Ἐκκλησία ἦτο ἡ μόνη Ἐκκλησία ἐν τῇ Δύσει ἡ ἔχουσα ἰδρυτή καί Θεμελιωτή Ἀπόστολον.

Οἱ Πάπαι ὑπό τήν ἐπίδρασι τοῦ ἐθνικοῦ, Ρωμαϊκοῦ χαρακτῆρος ἠθέλησαν νά διαμορφώσουν ἐν ἐκκλησιαστικό σύστημα κατά τό πρόγραμμα: «Εἷς Θεός, μία πίστις, ἐν

---

7. Τό πρωτεῖον ἐξετάζει θεολογικῶς καί εἰς τά συγγράμματά του: *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, ἐκδ. Νεκταρίου Παναγοπούλου, Ἀθήναι 1992³. Βασιλείου Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1974 καί ἀναλυτικώτερον εἰς τό «Ἱερατικόν Ἐγχόλιον», ἐν Ἀθήναις 1907.

βάπτισμα, μία Ἐκκλησία, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης». Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς Ρωμαϊκῆς ἀπό τὴν Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ διάνοιξι χάσματος σταδιακῶς διευρυνομένου διὰ τῶν ποικίλων ἐνεργειῶν τῶν Παπῶν πρὸς ἀπόκτησιν ἡγεμονικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἀντιδράσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων μέχρι τοῦ σχίσματος ἐπὶ Φωτίου, αἱ ὁποῖαι ἐξιστοροῦνται εἰς τὴν ἀνά χειρας Μελέτη.

Τὸ σχίσμα, κατὰ τὸν ἱερό συγγραφέα, συνετελέσθη «τά μάλα καλῶς, ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία διέτρεχε κίνδυνον νὰ ἀποβῆ ἐκ μιᾶς καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐκκλησία Ρωμαϊκὴ ἢ μᾶλλον Παπικὴ, κηρύττουσα οὐχὶ πλέον τὰ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἀλλὰ τὰ τῶν Παπῶν δόγματα» (σ. 10-11). Κατὰ τὴν Παπικὴν ἐκκλησιολογία, θεμέλιον, κέντρο καὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Πάπας, ἐνῶ κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον –Βιβλική, Ἀποστολικὴ καὶ Πατερικὴ– ἐκκλησιολογία «**Θεμέλιον, Κέντρο καὶ Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ ἰδρυτὴς καὶ Κύριος αὐτῆς Ἰησοῦς Χριστός**». Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία πρὸς ἐδραίωσιν τοῦ πρωτείου ἐξουσίας καὶ μονοκρατίας καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ τῆς φιλοδοξίας προγράμματος ἀπέβαλε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, τὸν ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν μαρτυρούμενον Ἀπόστολο τῶν Ἐθνῶν καὶ Ἀπόστολο καὶ Ἰδρυτὴ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, τὸν ἐπὶ δύο ἔτη «ὑπὲρ αὐτῆς μοχθήσαντα, τὸν ἀλύσειν ὑπὲρ αὐτῆς δεδεμένον», καὶ ἐξέλεξε ὡς ἰδρυτὴν ἑαυτῆς τὸν Πέτρο, τὸν οὐδαμόθεν μαρτυρούμενον ὡς Ἀπόστολο τῶν ἔθνῶν καὶ Ἀπόστολον καὶ Ἰδρυτὴ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, τὸν θεωρούμενο θεμέλιο τῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἡγεμόνα τῶν Ἀποστόλων κατὰ παρερμηνεία τῶν κάτωθι Εὐαγγελικῶν χωρίων:

α) «λέγει αὐτοῖς· ὑμεῖς δὲν τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπε· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ·

μακάριος εἶ, Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ἐγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὅ ἐάν δήσης ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὅ ἐάν λύσης ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. 16, 15-19).

β) «Εἶπε δέ ὁ Κύριος· Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν σίτον· ἐγὼ δέ ἐδεήθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλίπη ἡ πίστις σου· καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου» (Λουκ. 22, 31-32).

γ) «Ὅτε οὖν ἠρίστησαν, λέγει τῷ Σίμωνι Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς· Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾶς με πλεῖον τούτῳ; λέγει αὐτῷ· ναί, Κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε, λέγει αὐτῷ· βόσκει τὰ ἀρνία μου. λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον· Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾶς με; λέγει αὐτῷ· ναί, Κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ· ποιμαίνει τὰ πρόβατά μου. λέγει αὐτῷ τό τρίτον· Σίμων Ἰωνᾶ, φιλεῖς με; ἐλυπήθη ὁ Πέτρος ὅτι εἶπεν αὐτῷ τό τρίτον, φιλεῖς με, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Κύριε, σὺ πάντας οἶδας, σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· βόσκει τὰ πρόβατά μου» (Ἰω. 21, 15-17).

α) Ἡ πρώτη ρῆσις εἶναι μία τῶν σπουδαιοτέρων, διότι α) δι' αὐτῆς ἀναγγέλλεται ἡ μέλλουσα ἰδρῦσι τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ὁποίας ἔμελλε νά διαιωνισθῇ τό ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, ἐπὶ τῆς πέτρας τῆς ὁμολογίας τοῦ Πέτρου: «Σὺ εἶ ὁ Χριστός ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος» καὶ β) δηλοῦται ἡ δύναμις αὐτῆς: «καὶ πύλαι Ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ οἰκοδομήθη ἐπὶ τῆς πέτρας τῆς ὁμολογίας τοῦ Πέτρου, ἤτοι ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐχί ἐπὶ τοῦ Πέτρου κατὰ τὴν καινοφανῆ ἐρμηνεία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο καταδεικνύται

καί δηλοῦται σαφῶς ἐξ αὐτῆς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δέν φαίνεται πουθενά ὅτι οἰκοδόμησεν ἐπὶ τοῦ Πέτρου τὴν Ἐκκλησίαν Του ὁ Κύριος καί ὅτι περιέφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Πέτρου τὴν Ἐαυτοῦ Ἐκκλησίαν. Δέν μαρτυρεῖται πουθενά εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ὅτι πρό τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶχε ὁ Πέτρος τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καί τὴν δύναμιν τοῦ δεσμεῖν καί λύειν, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶδομεν αὐτόν κλαίοντα πικρῶς διὰ τὸν κίνδυνον, πού διέτρεχε νά ἀπολέσῃ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἕνεκεν τῆς τριττῆς ἀρνήσεώς του, τὴν ὁποίαν διὰ τὴν ὁμολογίαν του ὑπεσχέθη εἰς αὐτόν ὁ Σωτῆρ. Διὰ τῆς ἐπαγγελίας, «δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν», ὁ Κύριος ὑπεσχέθη, ὅτι ἔμελλε νά τοῦ δώσῃ τὴν οὐράνιον βασιλείαν καί νά τὸν καταστήσῃ, ὡς καί τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους, ὄργανον τῆς σωτηρίας τῶν ὁμολογούντων τὴν αὐτὴν πίστιν. Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος, ὡς φορεὺς καί ἐκφραστὴς τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος, περὶ αὐτοῦ ἐπακριβῶς γράφει: «ἦσαν δέ αἱ κλεῖδες οὐχὶ σύμβολον ἐξουσίας δικτατορικῆς, ὡς ἀποφαίνονται οἱ Δυτικοὶ Θεολόγοι, ἀλλὰ Χάριτος καί δυνάμεως πνευματικῆς πρὸς σωτηρίαν τῶν ὁμολογούντων τὸν Ἰησοῦν Υἱόν Θεοῦ. Τὴν ἐξουσίαν τοῦ εἰσάγειν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν ὁ Ἰησοῦς ἑαυτῷ ἐπεφυλάξατο· διὸ καί αὐτοῦ δεόμεθα, ἵνα ἀνοίξῃ τὰς πύλας τῶν Οὐρανῶν καί οὐχὶ τοῦ Πέτρου, οὐδὲ τοῦ θεωρουμένου διαδόχου αὐτοῦ Πάπα Ρώμης»⁸.

Θεμέλιος λίθος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός. Αὐτός ὁ Πέτρος τοῦτο φρονῶν ἀποκαλεῖ τὸν Ἰησοῦν Χρι-

---

8. Νεκταρίου Κεφαλαῖ, Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Ἱερατικόν Ἐγκόλπιον· ἦτοι Α! Περί Ἱερωσύνης. Β! Περί τοῦ πρωτείου ἐν τῇ Ἱεραρχίᾳ. Γ! Περί τῆς ἰσότητος ἐν τῇ Ἱεραρχίᾳ, ἐν Ἀθήναις 1907, σ. 62.

στόν «λίθον ζῶντα, ὑπό ἀνθρώπων μὲν ἀποδοκιμασμένον, παρά δέ Θεῷ ἐκλεκτόν, ἔντιμον... διότι περιέχει ἐν τῇ γραφῇ· ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἐκλεκτόν, ἔντιμον, καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυθῆ» (Α' Πέτρ. 2, 4-6). Ἐπ' Αὐτοῦ τοῦ Θεμελίου ἐστερεώθη ὁ Πέτρος καὶ πάντες οἱ Ἀπόστολοι, διότι, ὡς ὁ Παῦλος διακηρύττει, «Θεμέλιον γάρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρά τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός» (Α' Κορ. 3, 11). Τοῦτο φρονοῦν καὶ διακηρύττουν οἱ Ἅγιοι Πατέρες, οἱ Θεόπνευστοι ἐρμηνευταί τῆς Ἁγίας Γραφῆς, Αὐγουστίνος, Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων, Χρυσόστομος, Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Νύσσης, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Βασίλειος Σελευκείας, Θεφάνης καὶ σύμπασα ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

β) Ὡς πρὸς τὴν δευτέρα ρῆσιν: Ὁ Κύριος εἰς τὴν Ἀρχιερατικὴν Αὐτοῦ προσευχὴν ἐδεήθη ὑπὲρ πάντων τῶν Ἀποστόλων «ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν» εἰς Αὐτόν (Ίω. 17, 20). Συμφώνως πρὸς τὸ ἀκραιφνὲς πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἐκπεφρασμένον εἰς Πατριαρχικὰς ἐγκυκλίους καὶ διατυπωμένον εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Ἁγίων Πατέρων Βασιλείου, Χρυσοστόμου, Αὐγουστίνου, Ἀμβροσίου, Ἐπιφανίου, Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Τίτου Βόστρων, Θεοφυλάκτου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐδεήθη ἰδίως περὶ τοῦ Πέτρου, διότι προεῖδε τὴν διὰ τῆς ἀρνήσεως χαλεπὴν πτῶσιν αὐτοῦ, τοῦ μεγαλορρημόνως εἰπόντος: «εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι» (Ματθ. 26, 33). Ὁ Χριστός δὲν ἐδεήθη, ἵνα μὴ σαλευθῆ ἡ πίστις τοῦ Πέτρου, ἢ κατὰ συγχώρησιν θεῖαν διὰ τὴν ἀλαζονεῖαν τῶν λόγων του σαλευθεῖσα, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκλίπη καὶ ἀπελπισθεῖς διὰ τὴν ἄρνησιν ἀπολεσθῆ· διὰ δὲ μετανοίας καὶ δακρύων ἐξαλείψας τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὴν προτέραν πίστιν γένηται τύπος

σωτηριώδους στηριγμοῦ πρὸς τοὺς σαλευομένους περὶ τὴν πίστιν ἀδελφούς.

γ) Ὡς πρὸς τὴν τρίτην ρῆσιν: Διὰ τῆς τρισσῆς ἐρωτήσεως τοῦ Κυρίου κατὰ τοὺς Θεηγόρους Πατέρας Χρυσόστομον, Ἐπιφάνιον, Αὐγουστίνον, Ἀμβρόσιον, Κύριλλον Ἀλεξανδρείας ἐξηλείφθη τό τῆς τρισσῆς ἀρνήσεως ἀμάρτημα καὶ ἀνεκαινίσθη τό τῆς ἀποστολῆς ἀξίωμα τοῦ Πέτρου. Οἱ διὰ τῆς τρισσῆς ἐρωτήσεως λόγοι τοῦ Κυρίου δέν ἐλέχθησαν δι' ἐξουσίαν ἢ μοναρχίαν τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ συνιστοῦν ἐντολή δοθεῖσαν εἰς πάντας τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν.

Οἱ Ἀπόστολοι, καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν, εἶναι μεταξύ των ἴσοι, διότι πάντες ἔλαβον τὴν αὐτὴν ἐπαγγελίαν τῶν χαρισμάτων: «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐάν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐάν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. Πάλιν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐάν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντός πράγματος οὗ ἐάν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρά τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὗ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τό ἐμόν ὄνομα, ἐκεῖ εἶμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθ. 18, 18-20).

Οἱ Ἀπόστολοι εἶναι πάντες μεταξύ των ἴσοι, διότι Αὐτός ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς ὁ μένων εἰς τόν αἰῶνα προχειρίζεται πάντας κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου, ἐργάτας τῆς Θείας βουλῆς, μυσταγωγούς τῶν Θείων μυστηρίων καὶ Ἀρχιερεῖς πρὸς διαιώνισι τοῦ μυστηρίου τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους: «εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν· εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ ἐγὼ πέμπω ὑμᾶς, καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον. ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται» (Ἰω. 20, 21-23). «καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησεν αὐτοῖς λέγων· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ

γῆς. πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτούς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ἀμήν» (Ματθ. 28, 18-20). Εἰς πάντας δέ τούς μαθητάς Του ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο: «ἀμήν λέγω ὑμῖν ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραήλ» (Ματθ. 19, 28).

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἐπεχύθη εἰς πάντας τούς Ἀποστόλους καὶ πάντες ἔλαβον τὸ πλήρωμα τῶν χαρισμάτων Αὐτοῦ. Ἡ ἰσότης εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ ἀληθές πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ ἰσότης μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἀποστόλων λαμβανομένων πάντοτε ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐν συνδιασκέψει. Δέν φαίνεται πουθενά ὁ Πέτρος ἰpso jure, ἄνευ γνώμης τῶν λοιπῶν συνεπισκόπων του νά ἐθέσπισε θέσπισμα ἀφορῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα. Καί κατὰ τὴν ἐκλογή τοῦ Ματθία ἐκ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, καί κατὰ τὴν ἀνάδειξι τῶν ἑπτὰ διακόνων, καί κατὰ τὴν ἐμφάνισι τοῦ ζητήματος τῆς περιτομῆς τῶν ἐξ ἔθνῶν Χριστιανῶν, καί περὶ αὐτοῦ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὰ ἔθνη, ἂν καὶ πάντες οἱ Ἀπόστολοι εἶχαν λάβει ἐντολὴν παρὰ Κυρίου, ὁ Πέτρος φαίνεται ἀποδεχόμενος τὰς ἐντολάς τῆς Συνόδου, ἥτοι τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης. Ἐν Ἀντιοχείᾳ μάλιστα ἠλέγχθη παρὰ τοῦ Παύλου (Γαλ. 2, 11). Ἐντεῦθεν ὁ Πέτρος φανερῶν τὴν ἰσότητα ἀπεκάλει ἑαυτὸν συμπρεσβύτερον τῶν Πρεσβυτέρων: «Πρεσβυτέρους τούς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνός, ποιμάνετε τὸ

ἐν ἡμῖν ποιμνιον τοῦ Θεοῦ, ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἐκουσίως. μηδὲ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως, μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου· καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποιμένος κομειῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον». (Α' Πέτρ. 5, 1-4).

Τὴν ἰσότητα μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἡ συγκρότησι τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ οἱ κανόνες αὐτῶν.

Εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Ἀποστολικῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων Πατέρων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἡ ἰσότης μαρτυρεῖται καὶ οὐδέν στοιχεῖον περὶ πρωτείου ἀπαντᾶται.

Τὴν ἰσότητα σεβόμενοι καὶ οἱ πάπαι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὅταν ἤρχοντο εἰς σχέσεις πρὸς ἄλλους ἐπισκόπους, προσηγόρευον αὐτούς, Ἀδελφέ (Frater) καὶ οὐδέποτε Υἱέ (Fili). Οἱ πάπαι Λέων Α' καὶ Γρηγόριος Α' τὸν Χριστὸν ἐκήρυττον ὡς Κεφαλὴν καὶ Κέντρον ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ ἑαυτούς. Ὅθεν οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἐπεζήτουν ἐπὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Τὴν ἰσότητα ἀσπάζονται καὶ καθολικοὶ, κυρίως Γάλλοι, θεολόγοι.

Οἱ πιστοὶ δὲν εἶναι πρόβατα, οὔτε τοῦ Πέτρου οὔτε τῶν ἄλλων Ἀποστόλων, ἀλλὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς αὐτός ὁ Πέτρος ὁμολογεῖ: «ἦτε γάρ ὡς πρόβατα πλανώμενα, ἀλλ' ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν» (Α' Πέτρ. 2, 25). Μόνος ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἀληθὴς καὶ αὐτεξούσιος Ποιμὴν, ὁ ὁποῖος περὶ ἑαυτοῦ εἶπε: «ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων» (Ἰω. 10, 11). Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε εἰς τὸν Πέτρον, ποιμαίνε τὰ πρόβατά σου, ἀλλὰ «ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου» (Ἰω. 21, 16). Ὁ Πέτρος καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι εἶναι ὑπηρετικοὶ

ποιμένες και συγχρόνως λογικά πρόβατα τῆς τοῦ Χριστοῦ ποιμνῆς⁹. Τοιαύτην συνείδησιν εἶχον περί ἑαυτῶν οἱ Ἀπόστολοι, οἱ διάδοχοι αὐτῶν καί οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Θεμέλιος λίθος καί ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι καί τό Κέντρο ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐγκείται εἰς τήν ἔνωσιν τῶν μελῶν αὐτῆς μετά τοῦ Κυρίου καί ἐδραιοῦται ἐπί τῆς ἰσότητος καί τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης, ὅπως ἐδεήθη ὁ Κύριος εἰς τήν Ἀρχιερατικὴν Αὐτοῦ προσευχή. Ὁ Θεόφορος Ἰγνάτιος εἰς ἐπιστολή του πρὸς Μαγνησιεῖς, 1, γράφει: «ἐν οἷς περιφέρω δεσμοῖς ἄδω τὰς Ἐκκλησίας, ἐν αἷς ἔνωσιν εὐχομαι σαρκὸς καί πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ διὰ παντός ἡμῶν ζῆν, πίστεως τε καί ἀγάπης, ἧς οὐδέν προκέκριται, τό δέ κυριώτερον Ἰησοῦ καί Πατρὸς».

Οἱ βουλόμενοι νά θεμελιωθοῦν ἐπὶ ἀνθρώπων μερίζουν τήν Ἐκκλησία καί ἐλέγχονται ὑπό τοῦ Παύλου ὡς σαρκικοί: «λέγω δέ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει· ἐγὼ μὲν εἶμι Παύλου, ἐγὼ δέ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δέ Κηφᾶ, ἐγὼ δέ Χριστοῦ. μεμέρισται ὁ Χριστός; μή Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν; ἢ εἰς τό ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε;» (Α΄ Κορ. 1, 12-13).

«ἔτι γάρ σαρκικοί ἐστε. ὅπου γάρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καί ἔρις καί διχοστασίαι, οὐχί σαρκικοί ἐστε καί κατά ἄνθρωπον περιπατεῖτε; ὅταν γάρ λέγη τις, ἐγὼ μὲν εἶμι Παύλου, ἕτερος δέ, ἐγὼ Ἀπολλῶ, οὐχί σαρκικοί ἐστε; Τίς οὖν ἐστι Παῦλος, τίς δέ Ἀπολλῶς ἀλλ' ἢ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε, καί ἐκάστω ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν;» (Α΄ Κορ. 3, 2-5). Ὁ δέ ἱερός Πατήρ τῆς Δύσεως, Αὐγουστίνος ἐκφράζων τό πνεῦμα τῆς Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας διερμηνεύει οὕτω: «Σύ εἶ Πέτρος», λέγει ὁ

9. *Αὐτόθι*, σ. 81-90.

Χριστός, «καί ἐπί ταύτη τῇ πέτρα», ἦν σύ ὠμολόγησας, ἐπί ταύτη τῇ πέτρα, ἦν ἐγνώρισας εἰπὼν «Σὺ εἶ ὁ Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», «οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν»· ἐπ’ ἐμέ μὲν δύνασαι σύ οἰκοδομήσαι, οὐκ ἐγὼ δέ ἐπί σέ, τοῦτέστι τό σῶμα μου, τὴν Ἐκκλησίαν μου· οἱ δέ ἄνθρωποι οἱ βουλόμενοι ἐπ’ ἀνθρώποις θεμελιωθῆναι ἔλεγον· «ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δέ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δέ Κηφᾶ (Πέτρου)» (Πράξ. 124 εἰς τὸν Ἰωάννην).

Ἄλλ’ ἐπί πλέον ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος ἐρωτᾷ: «καί ἐάν πρῶτος ὁ Πέτρος μεταξύ τῶν Ἀποστόλων, καί ἐάν κορυφαῖος, καί ἐάν θεμέλιος λίθος τῆς Ἐκκλησίας, καί ἄν κλειδοῦχος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καί ἐάν ποιμὴν τῶν προβάτων καί τῶν ἀρνίων τοῦ πνευματικοῦ ποιμνίου τοῦ Σωτῆρος, τί κοινόν μεταξύ τῶν ἀξιωματίων τούτων καί τῶν διαδόχων τῶν ὑπ’ αὐτοῦ προχειρισθέντων ἐπίσκοπων; πῶς δέ ἐκ τῶν Θεῶν αὐτῶν χαρισμάτων τό τῆς ἱεροκρατίας καί κοσμοδεσποτείας ἀνεβλάστησε σύστημα; πῶς δέ καί αἱ κλεῖδες τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἠνέωξαν τὰς θύρας τῆς ἐπιγείου βασιλείας; πῶς τὰ πνευματικά εἰς τὰ ὑλικά ἤγαγον; πῶς ὁ ποιμὴν ἐγένετο ἡγεμόν; πῶς αἱ κλεῖδες εἰς ξίφος μετεβλήθησαν; πῶς ἡ πέτρα τῆς πίστεως πέτρα ἐγένετο σκανδάλου; Ἀλλά διατί εἰς προνομιοῦχος διάδοχος καί οὐχί πάντες οἱ τὴν διαδοχὴν ὁμοιογενῆ ἔχοντες; μὴ ἓνα μόνον ὁ Πέτρος διὰ τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ ἐγέννησεν; μὴ μίαν ἐκκλησίαν ἵδρυσεν; μὴ ἓνα ἐπίσκοπον ἐχειροτόνησεν; διατί εἰς ἀντιποιεῖται τὴν τοῦ Πέτρου διαδοχὴν;»¹⁰

Κατὰ τό ὀρθόδοξο φρόνημα, τό ὁποῖον διατυπώνεται καί εἰς τὴν Μελέτη τοῦ «Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι τῆς

10. Ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, *Μάθημα Ποιμαντικῆς*, σ. 55.

τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», «μόνη ἡ καθόλου Ἐκκλησία, ἥς πρόσωπον ἐπέχει ἡ Οἰκουμενική Σύνοδος, ἐστίν ἡ ἀλήθεια ἢ κατὰ τόν Ἀπόστολον Παῦλον <στῦλος καί ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας> (Α΄ Τιμοθ. 3, 15)»¹¹. Ἰδιώματα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι ἡ ἀναμαρτησία, τό ἀλάθητο καί ἡ ἀθανασία.

Ἡ Δυτική Ἐκκλησία μέ τό ἀνθρωποκεντρικό, πνευματικῶς ἀνελεύθερο σύστημά της καί τό ἀλάθητον τοῦ Πάπα εἰσήγαγε ἐν ἑαυτῇ τά σπέρματα τῆς ἀποκεντρώσεως: «διότι ἐδίδαξε ἕκαστον ἀποδέχεσθαι τήν γνώμην ἑνός προσώπου. Εἰς τήν λυπηράν ταύτην κατάστασιν περιῆλθε ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων, ἥτις ἀποσυντιθεμένη ὁλονέν προβαίνει γιγαντιαίοις βήμασιν εἰς τήν τελείαν ἀποσύνθεσιν»¹². Συγκρίνων δέ τά δύο συστήματα γράφει: «Ἐν μέν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ τό ἄτομον, ἦτοι ὁ Πάπας, συγκεντροῖ περί ἑαυτόν πολλά βωβά καί ἀνελεύθερα πρόσωπα συμμορφούμενα ἑκάστοτε πρός τάς ἀρχάς καί τά φρονήματα τοῦ ἐπικαθημένου ἀτόμου. Ἐν δέ τῷ Προτεσταντισμῷ ἡ Ἐκκλησία συνεκεντρώθη περί τό ἄτομον. Ὅθεν ἡ Δυτική Ἐκκλησία εἶναι ἄτομον καί οὐδέν πλέον... Ἐν μέν τῇ τῶν προτεσταντῶν ἕκαστον ἄτομον ἀποτελεῖ μίαν Ἐκκλησίαν, ἐν δέ τῇ Δυτικῇ ὅλην τήν Ἐκκλησίαν ἀποτελεῖ ἓν ἄτομον, οὐχί πάντοτε τό αὐτό, ἀλλ' ἀείποτε ἕτερον»¹³. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια καί ἡ ἀγάπη, πού ἐνυπάρχει στό Θεῖο θέλημα, ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ δέ Ἐκκλησία δέν εἶναι ἄτομον. Τό ἐκκλησιαστικό

---

11. Νεκταρίου Κεφαλαῖ, Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Α΄ Αἰ Οἰκουμενικαί Σύνοδοι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Β΄ Μελέτη περί τῶν ἁγίων Εἰκόνων, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 69.

12. Αὐτόθι, σ. 72.

13. Αὐτόθι, σ. 73.

φρόνημά του εκφράζεται και εις ἐπιστολή του πρὸς Μοναχὸν οὕτω: «Αὐταπάρνησις δὲ εἶναι ἢ ἄρνησις τοῦ ἐγωισμοῦ, ταύτη δὲ ἔπεται ἢ ταπεινώσις καὶ ἢ ὑποταγὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπὶ γῆς ἀντιπροσωπεύει ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ αὐτῆς ὑπουργοί, εἰς οὓς ἀνατιθέμεθα τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν»¹⁴.

Ἡ περισπούδαστος καὶ ἐμπεριστατωμένη «Περὶ τῶν αἰτίων τοῦ Σχίσματος» Μελέτη ἀντλεῖ ἀπὸ βιβλικές, Πατερικές καὶ ἱστορικές πηγές, πού ἐξηρευνήθησαν ἐμπό- νως «μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ ἐμβριθείας», καὶ συνε- γράφη «μετὰ ἱστορικῆς ἀκριβείας καὶ ἀμεροληψίας» ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους. Ὁ πρῶτος τόμος ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ καταλήγει εἰς τὸν θάνατον τοῦ Φωτίου¹⁵. Ὁ δεῦτερος δὲ ἀπὸ τοῦ θά- νάτου τοῦ Φωτίου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντι- νουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακλειόμενος διὰ τῆς εὐχῆς του: «Εἴη ὁ Θεὸς βοηθὸς τῷ Ἔθνει καὶ τῇ Ἐκκλη- σίᾳ»¹⁶. Εἰς τὸ τέλος τοῦ προλόγου τοῦ πρώτου τόμου γράφει: «Τοῦ ἔργου τούτου ἔχομεν καὶ τρίτον μέρος, ἥτοι τρίτον τόμον, ὅστις ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων- σταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Τοῦτον θέλομεν δημοσιεύσει ὑστερώτερον». Ὁ τόμος αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνευρεθῆ.

Τοὺς δύο τόμους ἐξέδωκε, ὅταν ἀνεκινήθη καὶ πάλι τὸ

---

14. Τίτου Ἐμμ. Ματθαιάκη, Μητροπολίτου πρ. Παραμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου, Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος Κεφαλαῖς Μητροπολίτης Πενταπόλεως (1846-1920), Ἀθῆναι 1985², σ. 191.

15. Βλ. σύγχρονη ἔκδοση ὑπὸ Νεκταρίου Παναγοπούλου με Εἰσαγωγή Βαρβάρας Χ. Γιαννακοπούλου, Ἀθῆναι 1998.

16. Βλ. σύγχρονη ἔκδοση ὑπὸ Νεκταρίου Παναγοπούλου, Ἀθῆναι 2000.

θέμα τοῦ σχίσματος κατά τήν περίοδο, πού ἤσκητευε εἰς τήν ὑπ' Αὐτοῦ ἀνασυσταθεῖσα Ἱερά Μονή Ἁγίας Τριάδος Αἰγίνης. Εἰς τήν ἀπό 31.1.1911 ἐπιστολή του πρὸς τό πνευματικό τέκνο του Κωνσταντῖνον Σακκόπουλο γράφει:

«Ὁ πατήρ Πανάρετος ἀνέλαβε νά ἐκτυπώσῃ ἰδίαις δαπάναις τό περί Σχίσματος, ἔρχεται εἰς Ἀθήνας, κομίζων τόν πρῶτον τόμον· νά τῷ παράσῃ τήν συνεργασίαν σου, νά μεταβῆτε πρῶτον εἰς τόν Λεώνη καί νά τῷ ὁμιλήσῃς ἀπό μέρους μου, ὅπως ἀναλάβῃ τήν ἐκτύπωσιν τοῦ ἔργου καί νά φανῇ συγκαταβατικός· τό χαρτί θά τό ἀγοράσῃ ὁ Πατήρ Πανάρετος, τόν ὁποῖον πλέον θεωρῶ ὡς τέκνον πνευματικό καί νά ἔχῃς πᾶσαν πρὸς αὐτόν ἐμπιστοσύνην, διότι εἶναι ἄξιος τοιαύτης καί θά συνεργασθῶμεν τοῦ λοιποῦ ὑπέρ τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ Ἔθνους καί τῆς Ἐκκλησίας. Νά συμφωνήσῃτε μέ τόν Λεώνη, νά ἐκτυπῶται γρήγορα τό βιβλίον, διότι ὁ καιρός τῆς ἐκδόσεως εἶναι τώρα, ὅτε αὐθις ἐκινήθῃ τό ζήτημα τοῦ περί Σχίσματος καί δέν πρέπει, νά παρέλθῃ ὁ καιρός...»¹⁷.

Ὁ πατήρ Πανάρετος δέν εἶναι ὁ Ἀρχιμανδρίτης Πανάρετος Δουληγέρης, ὁ ἐκ Γορτυνίας καταγόμενος, ἀδελφός τῆς Ἱεράς Μονῆς Μεγάλου Σπηλαίου, ὡς ὑπέθεσε ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς καί ἔγραψε εἰς ὑποσημείωσιν ὁ πρωτεργάτης εἰς τήν ἔρευνα τῆς ζωῆς τοῦ Ἁγίου, μακαριστός Μητροπολίτης πρ. Παραμυθίας, Φιλιατῶν καί Γηρομερίου Τίτος Ματθαϊάκης εἰς τόν πρὸς τιμὴν Αὐτοῦ ἐκδοθέντα τόμον¹⁸. Εἶναι ὁ Μοναχός Πανάρετος, Κρής ἀγιογράφος τῆς Ἱεράς Σκήτης Καυσοκαλυβίων Ἁγίου Ὁρους Ἄθω, ὡς ἐγράφη εἰς τήν σελίδα τίτλου καί ὡς ὁ ἴδιος ὑπογράφει εἰς τόν «πρὸς τό σεβαστόν κοινόν» πρόλογό

17. Τίτου Ἐμμ. Ματθαϊάκη, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 186.

18. Αὐτόθι.

του. Οὗτος ἐκτιμήσας τὴν ἀξία καὶ τὸν σκοπὸ τοῦ ἔργου καὶ εἰς μὴν τὴν σπουδαιότητα καὶ ἀναγκαιότητα αὐτοῦ ἀποβλέψας ἐξέδωκε ἰδίαις δαπάναις τὸν πρῶτο τόμο.

Εἰς τὰ πρακτικὰ τοῦ πολυμελοῦς Συμβουλίου (22.11.1909) ὑπάρχει ἀναφορὰ τοῦ νέου πονήματός του «*Ἡ ἱερά τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας παράδοσις*» πρὸς καταπολέμησι τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ἡ ἱερά Παράδοσις ὀνομάζεται ὑπ' αὐτοῦ «*τό μυστικόν, τό ἄγραφον τεῦχος τοῦ Εὐαγγελίου, τό ἀδημοσίευτον*» καὶ θεωρεῖται ἀναγκαιότητα πρὸς σωτηρία.

Τὸ 1913 ἐκδίδονται ὑπὸ τοῦ Ἀγίου εἰς ἓνα τεῦχος «*Μελέται δύο: Α' Περί τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Β' Περί τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως*» καὶ ἀφιερώνονται «*Τοῖς Σεβασμιωτάτοις Ἀρχιερεῦσι τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τοῖς ὀρθοτομοῦσι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας καὶ ποιμένουσι καλῶς τὰ λογικά καὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ πρόβατα. Ἱερὸν*». Στὸν πρόλογο γράφει περὶ τῶν σκοπῶν τῆς συγγραφῆς: «*Τὰς ἀνά χεῖρας μελέτας μου ἔγραφα πρὸς ὑπερασπισμὸν τῆς ἀληθείας τῆς προσβαλλομένης ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν τῶν ἀρνούμενων τὴν ἄγραφον ἱεράν παράδοσιν καὶ τὴν ὀρατὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ δεχομένων μόνον τὴν ἔγγραφον διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἣν θεωροῦσι περιέχουσαν ἅπαν τὸ ἔργο τῆς σωτηριώδους διδασκαλίας καὶ ἀφ' ἑαυτῆς ἐνεργοῦσαν τὴν σωτηρίαν καὶ ἀπολύτρωσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ διαιωνίζουσαν τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως... Τὰ φρονήματα αὐτῶν ταῦτα, ἐάν ἐτήρουν δι' ἑαυτοὺς καὶ δὲν ἐπεχειροῦν νὰ ποιήσωσι κοινωνοὺς αὐτῶν ἀνθρώπους ἀδαεῖς, πιστὰ τέκνα τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ὀρατῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τῆς στρατευομένης ἐν Γῆ, καὶ νὰ ἐλκύσωσιν*

εις τὴν ἑαυτῶν πλάνην, θά καταλείπομεν αὐτούς ὡς ἀνιάτως πάσχοντας καὶ ἀνεπιδέκτους θεραπείας, διότι οὐδεμία ὀρθὴ διδασκαλία ἴσχυσε ν' ἀπαλλάξῃ αὐτούς τῆς πλάνης, καὶ οὐδὲν περὶ αὐτῶν θά ἐλέγομεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ περιέρχονται γῆν καὶ θάλασσαν, ὅπως ποιήσωσιν ἓνα προσήλυτον, καὶ πολλοὺς εἰς τὴν ἑαυτῶν πλάνην σύρουσι, διὰ τοῦτο ἀνελάβομεν ν' ἀποκρούσωμεν αὐτούς ἀνασκευάζοντες ἅπαντα τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν, ἐλέγχοντες τὰς πλάνας αὐτῶν καὶ ὑποστηρίζοντες τὰς προσβαλλόμενας ἀληθείας δι' ἱστορικῶν μαρτυριῶν καὶ λογικῶν ἐπιχειρημάτων· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγράψαμεν τὰς ἐφεξῆς Μελέτας:

Α) Περὶ Ἐκκλησίας. Β) Περὶ Ἱερᾶς Παραδόσεως. Γ) Περὶ Μυστηρίων. Δ) Περὶ τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου. Ε) Περὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. ΣΤ) Περὶ τῶν Ἁγίων τοῦ Θεοῦ. Ζ) Περὶ τῶν ἁγίων Εἰκόνων. Η) Περὶ τῶν ἁγίων λειψάνων. Θ) Περὶ ἱερῶν μνημοσύνων. Ι) Περὶ κηροῦ μελίσεως καὶ ἐλαίου ὡς προσφορᾶς καὶ περὶ θυμιάματος. ΙΑ) Περὶ νηστειῶν. ΙΒ) Περὶ τῆς ἀφιερώσεως τῷ Θεῷ ὁσίων παρθένων καὶ περὶ μονῶν καὶ μοναχικοῦ βίου.

Εἰς τὴν Ἐκκλησιολογικὴ ταύτη Μελέτη γράφει: «Κατὰ τὸ ὀρθόδοξον πνεῦμα μία ὑπάρχει Ἐκκλησία· ἡ ὄρατὴ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἐν ἣ ἀναγεννᾶται ὁ ἀπὸ τοῦ χώρου τῆς ἁμαρτίας ἐρχόμενος ἄνθρωπος καὶ ἐν αὐτῇ διαμένει ὅ,τε ἅγιος καὶ ὁ ἁμαρτωλός»¹⁹.

«Οἱ διαμαρτυρούμενοι οἱ παραδεχόμενοι ἀόρατον Ἐκκλησίαν ἀποτελουμένην ὑπὸ ἐκλεκτῶν, οὓς μόνος ὁ

---

19. Νεκταρίου Κεφαλαῖ Μητροπολίτου Πενταπόλεως, *Μελέται δύο. Α'. Περὶ τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Β'. Περὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως*, ἐκδ. Νεκταρίου Παναγοπούλου, Ἀθῆναι 1987², σ. 15.

Θεός οἶδε, πλανῶνται. Ἄορατος Ἐκκλησία δέν δύναται νά ὑπάρξη, διότι οὐδέ ἀναμάρτητοι ὑπάρχουσιν, ἀφοῦ δέ οὐδεῖς ἀναμάρτητος, ποῦ εἰσιν οἱ ἐκλεκτοί;... Οἱ παραδεχόμενοι καί ἄορατον τῶν ἐκλεκτῶν Ἐκκλησίαν ἀντιλέγουσι πρός τό ὀρθόν τῆς Ἐκκλησίας πνεῦμα, καθ' ὃ αὕτη εἶναι ἀδιαίρετος, τό μή χωρίζον τούς μή τελειωθέντας τῶν τετελειωμένων καί μή διακρίνον ἐκλεκτούς καί μή ἐκλεκτούς πρό τοῦ τέλους. Ἡ διάκρισις εἶναι ἔργον Θεῖον. Ὁ Θεός θέλει χωρίσει μόνον μετά θάνατον τούς δικαίους τῶν ἁμαρτωλῶν»²⁰.

«Περί Ἐκκλησίας» εἶναι καί ἡ τελευταία Μελέτη του, ἡ ἀκολούθως ἀναδημοσιευομένη. Θεμελιώνεται στό διάλογο τοῦ Ἰησοῦ μετά τῆς Σαμαρείτιδος περί τοῦ τόπου τῆς προσκυνήσεως τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κύριος προλέγει στή Σαμαρείτιδα περί τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τοῦ τόπου, ποῦ θά προσφέρουν τήν ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρεία τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου οἱ ἀληθινοί προσκυνητές, οἱ ἀναγεννηθέντες δι' ὕδατος καί Πνεύματος καί λαβόντες ἐπίγνωσι τοῦ Θεοῦ Πατρός διά τοῦ Ἀποκαλύψαντος Αὐτόν Υἱοῦ. Ἐδημοσιεύθη εἰς τήν Ἑβδομηκονταπενταετηρίδα τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς 1844-1919· Παναγυρικός Τόμος ἐκδοθείς ὑπό τοῦ Καθηγητικοῦ Συλλόγου τῆς Σχολῆς ἐπί τῆ ἑβδομηκονταπενταετηρίδι αὐτῆς, ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 334-349.

Τήν συνέταξε εἰς τήν ὑπ' Αὐτοῦ ἀνασυσταθεῖσα Ἱ. Μονή Ἁγίας Τριάδος Αἰγίνης τήν 1η Ἰουλίου 1919 ἐπί τῷ ἑορτασμῷ τῶν ἑβδομήκοντα πέντε ἐτῶν τῆς λειτουργίας τῆς Ριζαρείου Ἐκκλ. Σχολῆς, εἰς τήν ὁποίαν ὑπηρέτησεν εὐδοκίμως ἐπί δέκα τέσσαρα ἔτη (1894-1908) προσφέρων ἐκλεκτούς κληρικούς καί θεολόγους εἰς τήν Ἐκκλησία καί τό Ἔθνος.

---

20. Αὐτόθι, σ. 21.

Προσεκλήθη δι' ἐπιστολῆς ὑπό τοῦ τότε Διευθυντοῦ, Ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, τοῦ μετὰ ταῦτα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὅπως παραστῆ εἰς τόν ἑορτασμό ἢ ἐάν κωλύεται δι' οἰονδήποτε λόγο, ὅπως δε-
ηθῆ ὑπέρ τῆς ἀγαπητῆς Του σχολῆς καί εὐλογήσῃ αὐτήν. Ἐκεῖνος μὴ δυνάμενος, νά μεταβῆ, λόγω ὀργανικοῦ νο-
σήματος ἐνάμισυ χρόνο πρό τῆς μακαρίας τελευτῆς του (†1920), ἐκφράζει τίς εὐχαριστίες καί τά συγχαρητήριά του δι' ἀπαντητικῆς ἐπιστολῆς, τήν ὁποίαν κατακλείει οὕτω:

*«Πρός δέ τοὺς πάντοτε ἀγαπητοὺς μου μαθητάς τῆς Σχολῆς νά προσφέρητε τάς εὐχάς μου καί τάς εὐλο-
γίας, καί διαβεβαιώσητε αὐτοὺς, ὅτι δέν θέλω λείψει εὐχόμενος πάντοτε ὑπέρ τῆς υἰγείας, εὐημερίας καί τῆς προόδου αὐτῶν, ἣτις ἔσται χαρά ἡμῶν καί πάντων τῶν ἐργαζομένων ὑπέρ τῆς Σχολῆς»²¹.*

BARBARA X. GIANNAKOΠΟΥΛΟΥ

---

21. Βλ. Τίτου Ἐμμ. Ματθαϊάκη, ἔνθ. ἄνωτ. σ. 195 ἐξ.

A

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ (†1920)

ΠΕΡΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

*«Γύναι, πιστευσόν μοι ὅτι ἔρχεται ὥρα
ὅτε, οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε
ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ».
(Ἰωάν. δ', 21)*

**1. Περί τῆς ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας καὶ πε-
ρί τοῦ τόπου ὅπου δεῖ προσκυνεῖν τόν Θεόν.**

*Ἐνθεος πόθος γνώσεως τοῦ τόπου τοῦ ὑπό τοῦ Θεοῦ
ὠρισμένου πρὸς θείαν λατρείαν καὶ Πνευματικὴν προ-
σχύνησιν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀποκαλυφθέντος τοῖς Πατράσι
τῶν Ἰουδαίων κινεῖ τὴν Σαμαρείτιδα πρὸς ἐρώτησιν τοῦ
Ἰησοῦ ὡς προφήτου ὑπό τοῦ Θεοῦ ἐμπνευσμένου καὶ γι-
νώσκοντος τὴν θείαν βούλησιν καὶ τί τῷ Θεῷ εὐάρεστον,
ὅπως ἐπιγνῶ ἀσφαλῶς, τὴν ἀλήθειαν καὶ τόν τόπον τῆς
λατρείας, ἐν ᾧ εὐαρεστεῖται τό Θεῖον λατρεύεσθαι ὅπως
προσφέρῃ αὐτῷ εὐάρεστον λατρείαν. «Κύριε, λέγει, θε-
ωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ. Οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει*

τούτῳ προσεκύνησαν καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν». Ἡ ἐπιποθία τῆς γνώσεως τοῦ τόπου, ἐνῶ ὁ Θεὸς εὐαρεστεῖται πρὸς προσφορὰν θυσίας εὐπροσδέκτου ἐκφράζει αἴσθημα λατρείας καὶ πόθον προσεγγίσεως τῷ Θεῷ πρὸς ἐξιλέωσιν αὐτοῦ διὰ τὰ πεπραγμένα αὐτῇ ἁμαρτήματα καὶ καθαρισμὸν ἀπὸ τοῦ ρύπου τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῆς. Οἱ λόγοι τῆς Σαμαρείτιδος μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ μετὰ τοῦ Κυρίου συνδιάλεξις ἤγαγεν αὐτὴν εἰς συναίσθησιν τοῦ ἠθικοῦ αὐτῆς βίου τοῦ μὴ ἀρεστοῦ τῷ Θεῷ, διὸ καὶ ἐν μετανοίᾳ διαπυθάνεται περὶ τοῦ τόπου τῆς λατρείας, ὅπως σπεύσῃ καὶ προσφέρῃ τὰς περὶ ἁμαρτίας καὶ ἐξιλέωσεως ἱλαστηρίου θυσίας τῷ Θεῷ καὶ λατρεύσῃ τὸν Θεὸν τῶν πατέρων αὐτῆς.

Πρὸς τὸν διακατέχοντα τὴν Σαμαρείτιδα πόθον ἀπαντῶν ὁ Κύριος λέγει αὐτῇ: «Γύναι, πιστεύσον μοι ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ Ὄρει τούτῳ (τὸ Γαριζὶν) οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρί». Ἀποκάλυψις μυστηρίου θεοῦ γνωρίζεται τῇ Σαμαρείτιδι· ἡ Σαμαρείτις διαπυθάνεται περὶ ὁρέων, ἐν οἷς ὁ Θεὸς δέχεται τὰς θυσίας. Ὁ δὲ Κύριος Ἰησοῦς ἀπαντῶν διδάσκει αὐτὴν, ὅτι οὐχὶ τὰ ὄρη καθιστῶσι τὴν λατρείαν εὐάρεστον τῷ Θεῷ, οὔτε αἱ αἱματηραὶ θυσίαι, ἀλλ' ἡ πνευματικὴ καὶ ἀληθινὴ λατρεία ἢ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσφερομένη τῷ Θεῷ, αὕτη ἐστὶν λατρεία, εὐάρεστος τῷ Θεῷ. «Πνεῦμα ὁ Θεός, λέγει αὐτῇ, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Ὁ Κύριος ἀποκαλύπτει τῇ Σαμαρείτιδι τὸ Μυστήριον, ὅπερ ἔμελλεν ἐγγὺς νὰ ἀποκαλυφθῇ τῷ κόσμῳ, διὸ καὶ λέγει αὐτῇ, «ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρί ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ». Ἡ Σαμαρείτις ἔγνω μὲν ὅτι περὶ πνευματικῆς λατρείας προὔκειτο, λατρείας ἐξ ἀποκαλύψεως γινομένης, γνωστῆς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ἀλλὰ θεωροῦσα τοῦτο

Μυστήριον Θεοῦ ἀποκεκρυμμένον τοῖς ἀνθρώποις λέγει πρὸς τὸν Ἰησοῦν: «οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα». Οἶδε ἡ Σαμαρεῖτις ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὅτι ἔμελλεν ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ὅτις ἔμελλεν νὰ ἀναγγεῖλῃ αὐτοῖς πάντα τὰ ἀφορῶντα τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν καὶ πάντα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ Χριστός ὁ Μεσσίας ὁ ἐπηγγελμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἀληθῶς καλῶς κατενόησεν ἡ Σαμαρεῖτις ὅτι περὶ μυστηρίου ἐλάλησεν αὐτῇ ὁ Κύριος καὶ μάλιστα περὶ μεγίστου μυστηρίου, οὗτινος ἡ φανέρωσις ἦν ἐγγύς, διότι μέγα τὸ μυστήριον τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου.

Ὁ Κύριος ἀποκαλύψας τῇ Σαμαρεῖτιδι τὸν προφητικόν αὐτοῦ χαρακτήρα ἀποκαλύπτει ἐπὶ τέλους ἑαυτὸν καὶ γνωρίζει αὐτῇ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἀναμενόμενος Μεσσίας, αὐτός ὁ λαλῶν μετ' αὐτῆς. «Ἐγὼ εἰμί, λέγει αὐτῇ, ὁ λαλῶν σοι.» Ἀποκάλυψις κατὰ θαυμάσιον τρόπον γενομένη. Ἀποκάλυψις φωτίζουσα τὰς ψυχὰς τῶν κεκλημένων εἰς σωτηρίαν. Ἀποκάλυψις μυστηρίου τηρουμένου ἀγνώστου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἐπιποθήτου δέ τοῖς υἱοῖς τοῦ Θεοῦ. Ἀποκάλυψις λαλοῦσα ἐν ταῖς ἀγαθαῖς καρδίαις, ἐν αἷς δόλος οὐκ ἔστιν. Ὁ Κύριος φανεροῖ ἑαυτὸν τῇ Σαμαρεῖτιδι, κηρύττει ἑαυτὸν τὸν ἀναμενόμενον Μεσσίαν, ὁμολογεῖ ἑαυτὸν εἶναι τὴν προσδοκίαν τῶν ἐθνῶν, εἶναι τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου, καὶ ἀναγγέλλει αὐτῇ ὅτι θέλει ἀποκαλύψῃ πάντα τὰ ἐν τῇ βουλῇ τοῦ Θεοῦ Πατρός μυστήρια, ἅτινα θέλουσι τελεσιουργηθῆναι πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ γνωρίζει αὐτῇ ὅτι ἐγγύς ἐστὶν ἡ ὥρα, καὶ νῦν ἐστὶν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Θαυμάσιος διάλογος.

Ἡ Σαμαρεῖτις διερωτᾷ τὸν Ἰησοῦν περὶ τοῦ τόπου τῆς λατρείας τῆς κατὰ τὸν νόμον, ὅπως λατρεύσῃ τῷ Θεῷ, ὁ

δέ Κύριος αποκαλύπτει αὐτῇ τό ὕψιστον τῶν Μυστηρίων. Τίς αὕτη, Κύριε, ἡ ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρεία, ἣτις ἐν τῷ ἐγγύς μέλλοντι ἔμελλε νά ἀποκαλυφθῇ τοῖς ἀνθρώποις; Τίνες δέ οἱ ἀληθινοί προσκυνηταί, οἱ ἀληθεῖς λάτρεις τοῦ Θεοῦ; Τί δέ ἐστὶν λατρεύειν τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ; διατί δέ τῷ Πατρὶ καί οὐκ εἶπε τῷ Θεῷ; Τίς ὁ Πατήρ; Τίς δέ ὁ τόπος, ἐφ' ᾧ μέλλει ἡ τοιαύτη λατρεία προσφέρεσθαι τῷ Πατρὶ; Τίς ὁ ἐγγύς χρόνος, καθ' ὃν γνωσθήσεται τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἀληθινὴ προσκύνησις;

Οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου εἰσὶν ἀποκαλύψεις μυστηρίων, ὧν φανέρωσις ἔμελλε νά γίνῃ ἐν τῷ ἐγγύς μέλλοντι. Μυστήριον μέγα ἡ Νέα λατρεία, ἡ ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ.

Μυστήριον οἱ ἀληθινοί προσκυνηταί. Μυστήριον ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπουρανίου Θεοῦ διὰ τοῦ Πατρός. Μυστήριον ὁ τόπος, ἐφ' οὗ ἡ ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρεία ἔμελλε νά προσενεχθῇ τῷ Θεῷ. Μυστήριον καί ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔμελλε νά γνωσθῇ τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἀληθινὴ προσκύνησις καί ἀληθινὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀπολύτου πνεύματος. Μυστήριον ἡ σχέσις τοῦ λαλοῦντος Ἰησοῦ πρὸς τόν θεόν, τό ἀπόλυτον πνεῦμα τό ὁποῖον καλεῖ Πατέρα.

Ὁ Ἰησοῦς ὁμιλεῖ πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα καί γνωρίζει αὐτῇ κεκαλυμμένως ἅπαν τό μυστήριον τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας, ὅπερ ὡς Μεσσίας ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ ἐπουρανίου αὐτοῦ Πατρός, ἵνα τελειώσῃ αὐτό καί ὅπερ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἀνέλαβεν ὡς υἱός καί λόγος τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀπολύτου πνεύματος, ὃν καλεῖ Πατέρα, ἵνα δηλώσῃ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τόν Θεόν.

Ταῦτα πάντα τὰ μυστήρια ἀπεκάλυψεν ὁ Κύριος ἐν τῷ ἐγγύς χρόνῳ· ἡ ἱστορία τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων, τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων, τῶν ἐπιστολῶν καί τῆς ἱεράς τοῦ Ἰωάννου ἀποκαλύψεως ἀποκαλύπτουσι ἡμῖν τὰ νοήματα τῶν Μυστηρίων τῶν λόγων τοῦ Κυρίου καί διασαφη-

νίζουσιν αὐτά καί γνωρίζουσιν ἡμῖν τόν ἀληθῆ χαρακτήρα πάντων τῶν μυστηρίων τῶν ὑποκεκαλυμμένων ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Κυρίου.

2. Περί τοῦ Μυστηρίου τῆς νέας ἐν πνεύματι λατρείας.

Τίς αὐτῆ ἢ ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρεία, ἣτις ἐν τῷ ἐγγύς χρόνῳ ἔμελλεν νά ἀποκαλυφθῆ; Πότε ἀπεκαλύφθη; Ἀσκεῖται ἤδη ἡ τοιαύτη λατρεία; παρά τίνων ἀσκεῖται; κατὰ τίνα τρόπον ἐκδηλοῦται; ἀσκεῖται μέχρι σήμερον ὡσαύτως ὡς καί ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀποκαλύψεως;

Τίς ὁ ἀποκαλύψας; Τίς δέ ὁ παραδούς αὐτήν τοῖς ἀνθρώποις; Πῶς δέ ἐτηρήθη ἀναλλοίωτος μέχρι σήμερον;

Ἡ ἐν Πνεύματι αὐτῆ καί ἀληθείᾳ λατρεία, ὡς καί ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν μανθάνομεν καί ὡς ἡ Ἁγία Ἀποστολική παράδοσις παρέδωκε τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἦν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τῇ τοῦ Πνεύματος δυνάμει εὐλαβέστατα φυλάττει, ἐστίν ἡ λατρεία τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ἡ θυσία τοῦ Ἄμνου τοῦ Θεοῦ, τοῦ αἵροντος τήν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τό Μυστικόν Πάσχα, τό Πνευματικόν καί οὐράνιον Πάσχα περί οὗ ὠμίλει ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ Μαθητάς, ὅτε ἔλεγεν αὐτοῖς: «ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τό Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν προτοῦ με παθεῖν.» ὅτε λαβὼν τόν ἄρτον εὐχαριστήσας ἔκλασε, καί ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων: «τοῦτο ἐστίν τό σῶμα μου τό ὑπέρ ὑμῶν διδόμενον. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τήν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καί τό ποτήριον μετὰ τό δειπνήσαι λέγων: Τοῦτο τό ποτήριον ἡ Καινή Διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τό ὑπέρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον.

Ὁ Σωτῆρ διὰ τοῦ Μυστικοῦ τούτου δείπνου τό ἑαυτοῦ ἐτέλει Πάσχα, γίνεται θύτης καί θῦμα καί ὡς μέγιστος Ἀρχιερεὺς παραδίδωσι νέον τύπον τῆς σωτηριώδους θυ-

σίας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἑαυτοῦ θυσίας τῆς προσφερομένης ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας, καὶ κυροῖ διὰ τῆς ἑαυτοῦ θυσίας τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἣτις κατέπαυσε τὴν λατρείαν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, κατήργησε τὰς αἱματηρὰς θυσίας καὶ ἐποίησε τὰ πάντα καινά.

Οὐρανὸν καινόν, θυσίαν καινὴν, λατρείαν καινὴν, ἐφ' οὗ τὸ Μυστικόν τὸ οὐράνιον θύεται Πάσχα, ὅπερ αὐτός πρῶτος ὁ Κύριος ὡς Μέγας ἀρχιερεὺς προσέφερε τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὐτοῦ θυσίαν, ἣτις ἐστὶν ἡ λογικὴ καὶ πνευματικὴ λατεία.

Ταύτην τὴν λατρείαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας ἐνετείλατο ὁ Κύριος τοῖς Μαθηταῖς καὶ μύσταις αὐτοῦ ποιεῖν εἰπών. «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἢ ἐν τῷ αἵματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ κυρουμένη ἐστὶν ἡ ἐπισφράγις τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἣν διέθετο ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ πρὸς ἀπολύτρωσιν καὶ σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Τούτου τοῦ σωτηρίου αἵματος τύπος καὶ σύμβολον ἦτο τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου τοῦ Πάσχα καὶ τὸ αἷμα τῶν θυσιῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, δι' οὗ ἐκεῖνη ἐσφραγίσθη (Ἐξοδ. κδ', 6-8) ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ὁ Παῦλος γράφει. «Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστίν, ὅπως, θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας. Ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου (Θ, 15-16)... Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρίζεσθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττωσι θυσίαις παρά ταύτας. οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα Ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν. (Θ, 23-24 κτλ.)

3. Περί τῶν ἀληθινῶν προσκυνητῶν. – Τίνες εἰσὶν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί;

Περί τῶν ἀληθινῶν προσκυνητῶν ὁ Κύριος εἶπεν. «Ὅτι οὗτοι θέλουσι λατρεύσει τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ». Ἀλλὰ ποῖοι οὗτοι; πόθεν γινωσκόμενοι; Πάντως ἀληθινοὶ προσκυνηταί εἰσιν οἱ τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν γινώσκοντες.

Ἀλλὰ πόθεν οὗτοι ἔγνωσαν τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ; διότι περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Σωτὴρ εἶπε, προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ, ἦτοι τῷ ἀληθινῷ Θεῷ, ὃν αὐτοῖς ἀποκαλύπτει. Ὁ Κύριος περὶ τῶν γινωσκόντων τὸν Θεὸν εἶπεν: «Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱὸς καὶ ὃ ἐὰν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι.» (Ματθ. ια΄ 27). Ὡστε οὐχὶ πάντες ἐπιγινώσκουσι τὸν Πατέρα Θεόν, ἀλλὰ μόνοι ἐκεῖνοι, οἷς ἀπεκάλυψε τὸν Θεὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· διότι αὐτῷ μόνῳ παρεδόθη πάντα ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἔτι καὶ αὐτό τὸ ἀποκαλύπτειν τὸν Θεὸν Πατέρα τοῖς ἀνθρώποις. Μόνοι ἄρα οἱ πιστοί, οἱ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιγινόντες τὸν Θεὸν Πατέρα, μόνοι οὗτοι ἀληθῶς γινώσκουσι τὸν Θεὸν καὶ ἀληθῶς λατρεύουσι καὶ προσκυνοῦσι Θεὸν τρισυπόστατον νοῦν, λόγον καὶ πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον. Οὗτοι εἰσιν οἱ ἀληθεῖς τοῦ Θεοῦ γνῶσται, οὗτοι εἰσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί καὶ οὗτοι ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦσι τῷ Θεῷ· διότι ἔχουσιν ἀληθινήν γνῶσιν τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὃν ἀπεκάλυψεν αὐτοῖς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ διότι καταλλαγέντες δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα Θεόν, ἔχουσιν παρρησίαν πρὸς αὐτόν καὶ διότι γενόμενος μεσίτης μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μεσιτεύει πάντοτε πρὸς τὸν Πατέρα ὑπὲρ αὐτῶν· ὥστε οἱ μὴ παρά τοῦ Υἱοῦ μαθόντες

τόν Θεόν Πατέρα προσκυνούσι Θεόν, ὃν οὐκ οἶδασιν, ἢ δέ προσκύνῃσι αὐτῶν οὔτε ἐν πνεύματί ἐστίν οὔτε ἐν ἀληθείᾳ· ἄρα οὔτε ἀληθινοί εἰσὶ προσκυνηταί, ἄρα ἀνάγκη ἐπιβαλλομένη ἐστὶ νά ἐπιγνώσωνται πρῶτον τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ, νά πιστεύσωσι αὐτῷ ὅπως ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τόν Πατέρα, λάβωσιν ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, γίνωσιν ἀληθινοί προσκυνηταί καί τότε προσκυνήσωσι διά τοῦ Υἱοῦ ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ τῷ ἀποκαλυφθέντι Θεῷ.

Οὐδεῖς μὴ γινώσκων τόν Υἱόν ἐστίν ἀληθινός προσκυνητής.

4. Ὅτι μόνο οἱ ἀναγεγεννημένοι δι' ὕδατος καί πνεύματος γινώσκουσι τόν Θεόν καί οὗτοι μόνοι εἰσὶν οἱ ἀληθινοί προσκυνηταί.

Ὅτι ἀληθεῖς προσκυνηταί εἰσιν οἱ πιστεύσαντες καί ἀναγεννηθέντες δι' ὕδατος καί πνεύματος μαρτυρεῖται ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου πρὸς τόν Νικόδημον ὅτι ἐάν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν οὐ δύναται ἰδεῖν τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ὥστε οἱ ἄνωθεν γεγεννημένοι, οἱ πνεῦμα Θεοῦ λαβόντες, οὗτοι εἰσὶ πνευματέμφοροι καί οὗτοι προσκυνούσιν ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ τόν Θεόν τῆς ἀληθείας, ὃν τό πνεῦμα ἀπεκάλυψεν αὐτοῖς· εἰσὶ δέ γεγεννημένοι ἄνωθεν οἱ δι' ὕδατος καί πνεύματος ἀναγεγεννημένοι. Οἱ μὴ ἄνωθεν ἀναγεγεννημένοι εἰσὶ γεγεννημένοι ἐκ τῆς σαρκός, πᾶν δέν τό γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκός σὰρξ ἐστίν, τό δέ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστίν.

Τοῦτο τό ἐκ πνεύματος γεγεννημένον ἐπιγινώσκει τόν ἀληθῆ Θεόν ὅτι πνεῦμά ἐστίν ὁ Θεός, καί ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ προσκυνεῖ τόν Θεόν. Ὁ Κύριος ὁ τό ἔργον τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας ἐλθὼν πληρῶσαι καί τοῦτο προτυπώσας ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ἔργου

τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀποστολῆς ἔλεγε πρὸν τὸν Ἰωάννην ἐρχόμενος πρὸς αὐτὸν βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ καὶ κωλυόμενος, «ἄφες ἄρτι· οὕτω γάρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην». (Ματθ. γ. 15). Ἡ δικαιοσύνη, ἐν ἣ πᾶσα συλλήβδην ἡ θεία πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐδοκία ἐξηδηλοῦτο, ἦτο ἡ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον φιλιώσις, ἣτις προδιετυπώθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' ὃ ὁ οὐράνιος αὐτοῦ Πατὴρ τοὺς κεκλεισμένους διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ προπάτορος Ἀδάμ οὐρανοὺς ἠνέωξε καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐχαρίσατο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τῷ βαπτισθέντι Θεανθρώπῳ ἔπεμφεν, ὅπως οἱ βεβαπτισμένοι πνεῦμα ἅγιον λαμβάνωσι καὶ ἐν πνεύματι προσκυνῶσι καὶ λατρεύωσι τὸν ἀποκαλυφθέντα τρισυπόστατον Θεὸν Πατέρα, υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. Ἐν τῷ βαπτίσματι ἐπληρώθη πᾶσα δικαιοσύνη. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιφοιτήσαν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἐπεφοίτησεν ἐπὶ πάντας τοὺς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεγεννημένους, τοὺς υἱοὺς τοῦ νέου Ἀδάμ, τοὺς λαβόντας πνεῦμα ἅγιον. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς Θεάνθρωπος ἦτο τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος καὶ ἦτο καθόλου ἀνενδεής, ὅ,τι ἐγένετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἐγένετο πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ πρῶτον ἀξίωμα καὶ τὸ ἀρχαῖον κάλλος, δι' ὃ πᾶν ὅ,τι ἐποίει ὁ Κύριος, τοῦτο ἐποίει ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πᾶν ὅ,τι ἔπασχε ὁ Κύριος ὡς ἄνθρωπος, τοῦτο ἔπασχε ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου· ἐνηθρώπισεν ἵνα ἀνακαινίσῃ τὸν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας φθαρέντα ἄνθρωπον.

Προσηλθε τῷ Προδρόμῳ καὶ ἔκλινε κορυφὴν ὁ κλίνας οὐρανοὺς, ὅπως αἰτήσῃται ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἦτο ἡ πρώτη πρᾶξις ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς τὸν Ἰωάννην κωλύοντα τὸν Κύριον βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ

εἶπεν ὁ Κύριος ἄφες ἄρτι, ὅτι πρέπει αὐτῷ, πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. Κατέρχεται ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ λούεται ἐν τοῖς ὕδασι αὐτοῦ βαπτιζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, ὅπως καθάρῃ ἐν ἑαυτῷ τὸν ῥύπον τῆς ἁμαρτίας τοῦ προπάτορος. Διὰ τοῦ βαπτίσματος ὁ Κύριος προδιετύπωσε ὅλον τὸ πάθος τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας. Τὸν θάνατον, τὴν συντριβὴν τῆς κάρας τοῦ δράκοντος, τὴν εἰς Ἄδου κάθοδον αὐτοῦ, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν σκύλευσιν τοῦ Ἄδου. Διὰ τοῦ βαπτίσματος ὁ Κύριος ἐπλήρωσε πᾶσαν δικαιοσύνην. Διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐγένετο ἡ διαλλαγή μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, μετὰ τὸ βάπτισμα ἠνεώχθησαν οἱ οὐρανοὶ σύμβολον ὅτι ἠνεώχθη ὁ ἐν οὐρανοῖς Παράδεισος, ὁ κεκλεισμένος διὰ τὴν ἁμαρτίαν.

Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιφοιτήσαν ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὴν ἀνάβασιν τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τῶν ὑδάτων ἐδήλου τὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ φωνὴ ἡ ἐνεχθεῖσα οὐρανῶθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἡ μαρτυρήσασα περὶ Ἰησοῦ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς αὐτοῦ ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ ἠδύοχησεν, ἐφανέρωσεν τὴν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενομένην υἰοθεσίαν τῶν ἀνθρώπων.

Τὰ ἐν Οὐρανῷ συμβαίνοντα ἐμαρτύρουν καὶ ἐπεκύρουν τὰ ἐπὶ γῆς τελούμενα. Ὁ Υἱὸς ἐπλήρου πᾶσαν δικαιοσύνην, ὁ Πατὴρ εὐδοκῶν ἐδέχετο τὴν τελεσθεῖσαν θείαν δικαιοσύνην, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐτέλει τὴν ἐπισφράγισιν τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ τὴν γενομένην ἐπικοινωνίαν τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος ἀνεγεννᾶτο ἄνωθεν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος καὶ εἰσήγετο εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν. Τοῦτο πρὸς τὸν Νικόδημον ἔλεγεν ὁ Κύριος. Τοῦτο ἐσήμαινον οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ Πνεύματος, ὃ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες αὐτῷ. Τοῦτο ἐσήμαινον οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου, τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ· ἦτοι ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς Θεὸς παντοδύναμος

ὅπου θέλει ἐπιφοιτᾶ καὶ ἀναγεννᾶ τοὺς διεφθαρμένους ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀνθρώπους, καθιστᾶ τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Τοῦτο εἶπεν ὁ προφήτης Ἰωήλ «καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα καὶ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὀράσεις ὄφονται· καὶ ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου» (3, 1-2).

Οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου καὶ αἱ προφητεῖοι τοῦ Ἰωήλ ἐπληρώθησαν πρῶτον κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, ὅτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἶδει φλογός πυρός ἐπεφοίτησεν ἐπὶ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους καὶ Μαθητάς τοῦ Κυρίου καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ ὑπερώῳ πιστούς.

Τοῦτο ἐκήρυξεν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς σκηνοπηγίας, ὅτε ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν πάντας τοὺς διψῶντας πιεῖν ὕδωρ ζωηρόν. Οἱ ποταμοὶ οἵτινες ἔμελλον νὰ ρεῦσωσιν ἐκ τῆς καρδίας τῶν πιστῶν τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος ἐπιφοίτησιν ἐδήλουν. Τοῦτο ἐγένετο καὶ γίνεται ἐπὶ πάντας τοὺς βαπτιζομένους. Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πολλαχοῦ μαρτυρεῖται ὅτι οἱ βαπτιζόμενοι ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον καὶ ἐποίουν τέρατα καὶ σημεῖα. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιφοιτῶν ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀνεδείκνυεν αὐτοὺς υἱούς φωτός καὶ ὄργανα τῆς θείας χάριτος καὶ εὐδοκίας, ἀληθῶς ἐκ καρδίας αὐτῶν ἐξεχέοντο ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος. Ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου τῆς θείας χάριτος ἐπλημύρησεν ἅπας ὁ κόσμος.

Οὗτοι οἱ λαβόντες Πνεῦμα ἅγιον φωτισθέντες ἐγένοντο υἱοὶ θεοῦ Θεοῦ καὶ υἱοὶ φωτός καὶ ἐπέγνωσαν τὸν ἀληθῆ ἐν Τριάδι Θεόν καὶ ἐλάτρευσαν αὐτόν. Οὗτοι εἰσιν

οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί, οἱ λατρεύοντες τόν Θεόν ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ. Τοῦτο ἀποκαλύπτων τῇ Σαμαρεϊτιδί ὁ Θεός εἶπεν αὐτῇ: «Πνεῦμα ὁ Θεός καί τούς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.»

5. Περί τῆς προσκυνήσεως τοῦ Θεοῦ

Τό προσκυνεῖν τόν Θεόν ἐστίν λατρεύειν τῷ Θεῷ ὡσαύτως καί τό λατρεύειν Θεῷ ἐστίν προσκυνεῖν τῷ Θεῷ οὐχ' ὅμως καί τό προσκυνεῖν τινά ἐστίν λατρεύειν τινά. Ἐτερον τό προσκυνεῖν Θεῷ καί ἕτερον τό προσκυνεῖν τινά· τό μὲν σημαίνει λατρείαν, τό δέ τιμᾶν. Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ τό προσκυνεῖν τῷ Θεῷ σημαίνει λατρεύειν τῷ Θεῷ. Ἡ Σαμαρεῖτις λέγουσα περί τῆς λατρείας τῶν πατέρων αὐτῆς λέγει οἱ Πατέρες αὐτῆς προσεκύνησαν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον ὅτι ἐν Ἱερουσαλήμ ἐστίν ὁ τόπος ἐν ᾧ δεῖ προσκυνεῖν τῷ Θεῷ ἤτοι λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ ὥστε οἱ τοῦ Κυρίου λόγοι «ἔρχεται ὥρα, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί προσκυνήσουσι τῷ πατρί ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ», ἐδήλουν οἱ ἀναγεννημένοι δι' ὕδατος καί πνεύματος, οὗτοι θέλουσι λατρεύσει τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ.

6. Τίς ἡ ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρεία;

Ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρεία ἐστίν ἡ ἐν τῷ μυστικῷ Δείπνῳ προδιατυπωθεῖσα θυσία τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ τοῦ προσενεγκόντος ἑαυτόν θυσίαν ἄμωμον τῷ Θεῷ καί Πατρί ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καί σωτηρίας. Αὕτη ἐστίν ἡ ἀληθῆς προσκύνησις, ἡ εὐπρόσδεκτος λατρεία, ἡν

οί ἅγιοι Ἀπόστολοι παραλαβόντες παρά τοῦ θεοῦ λόγου και ἐκπληροῦντες αὐτοῦ τήν ἐντολήν, ὅπως τοῦτο ποιῶσιν, ἦτοι διά ταύτης τῆς ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρείας λατρεύωσι τῷ Θεῷ· ταύτην τήν λατρείαν προσέφερον τῷ Θεῷ καί Πατρί καί ταύτην παρέδωκαν τήν λατρείαν τοῖς πιστοῖς ὡς τήν μόνην εὐάρεστον θυσίαν τῷ τρισυποστάτῳ θεῷ· περί ταύτης τῆς λατρείας ἔλεγεν ὁ Κύριος πρὸς τήν Σαμαρείτιδα, πρὸς ἣν ἀπεκάλυψεν τόν χαρακτήρα τῆς ἀληθοῦς λατρείας.

Ὅταν ὁ Κύριος ἔλεγεν πρὸς τήν Σαμαρείτιδα ὅτι ἔρχεται ταχέως ἡ ὥρα τῆς ἀληθοῦς προσκυνήσεως, ἦτοι τῆς ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ προσκυνήσεως, μυστικῶς προανήγγειλεν αὐτῇ τήν ἑαυτοῦ θυσίαν ὑπέρ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου καί τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀνθρώπων, τῆς θυσίας τῆς μόνης δυναμένης ἀφιέναι ἁμαρτίας, καί ἦν προεδήλωσε τοῖς Ἰουδαίοις, καί προδιετύπωσεν ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ, ὅπως οἱ μαθηταί αὐτοῦ ταύτην κατ' ἐντολήν αὐτοῦ ὡς θυσίαν μυστικὴν προσφέροντες, ταύτην μόνην ἐπὶ τῆς μυστικῆς ἀγίας τραπέζης τελῶσιν, ἦν καί θυσιαστήριον οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι ἐκάλουν, καί οὕτω παρέδωκεν καλεῖν τήν ἀγίαν τράπεζαν, ἐφ' ἧς καί θύεται ὁ ἁμνός τοῦ Θεοῦ ὁ αἶρων τήν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

Ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει «ἔχομεν θυσιαστήριον ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες» (ιγ' 10). Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Ἀποστόλου κηρύττουσι τήν ἀνύψωσιν τῆς μυστικῆς ἀγίας τραπέζης εἰς θεῖον καί οὐράνιον θυσιαστήριον, διότι ἐθύετο ἐπ' αὐτῆς ὑπό τῶν ἀγίων Ἀποστόλων ὁ ἁμνός τοῦ θεοῦ, ὁ αἶρων τήν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

Ἐν τῷ Μυστηρίῳ τῆς Κ. Διαθήκης δίδεται πρὸς πόσιν τό αἷμα τοῦ Σωτῆρος τό ἐκχυνόμενον ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καί σωτηρίας. Τοῦτο τό αἷμα ἐδόθη πρὸς πόσιν τοῖς πιστοῖς, ἵνα πίνοντες οὗτοι μετὰ πίστεως ζώην

ἔχωσιν ἐν Χριστῷ καὶ περισσὸν ἔχωσιν ἀνακαινιζόμενοι εἰς νέαν ζωὴν, διὰ ταύτης μεταδίδωσιν ἡμῖν τό σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ὡς αὐτός ὁ Σωτὴρ εἶπεν πρὸς τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτόν Ἰουδαίους. «Ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πῖντε αὐτοῦ τό αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς». «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τό αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ» (Ἰωάν. στ', 53-55). Περὶ τῆς πνευματικῆς ταύτης λατρείας ὠμίλησεν ὁ Κύριος πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα εἰπών, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν τὸν Θεόν. Διὰ τῶν λόγων τούτων ὁ Κύριος ἀπεκάλυψεν τῇ Σαμαρείτιδι τό Μυστήριον τῆς Κ. Διαθήκης, ὃ διέθετο αὐτῷ ὁ Πατήρ καὶ ὅπερ ἔμελλεν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ νὰ ἀποκαλύψῃ τοῖς ἀνθρώποις. Τὴν λατρείαν ταύτην, ἣν Κύριος ἔμελλεν νὰ ἀποκαλύψῃ τῷ κόσμῳ, ὠφείλεν, ἡ Σαμαρεῖτις νὰ ἀναμείνῃ ἵνα λάβῃ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῆς. Διὰ τῆς λατρείας ταύτης ἔμελλεν ἡ Σαμαρεῖτις νὰ γένηται κοινωνὸς τῆς θυσίας τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ μέτοχος τῆς αἰωνίου ζωῆς, διὰ ταύτης ἔμελλε νὰ ἀναδειχθῇ ἀληθὴς προσκυνητῆς τοῦ ἀπολύτου πνεύματος, τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ.

7. Περὶ τῆς Ἱερωσύνης τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς νέας λατρείας.

Ἡ νέα μυστικὴ λατρεία, ἡ παραδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν Μυστικόν Δεῖπνον τοῖς Ἀποστόλοις, εἶνε τοσοῦτῳ μεῖζων τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας ὅσα μεῖζων εἶνε ἡ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεία τῆς διὰ θυσιῶν ζώων λατρείας· ὅσα δέ μεῖζων ἡ λατρεία, τοσοῦτῳ μεῖζων καὶ ὁ τὴν μυστικὴν τελῶν θυσίαν θύτης τοῦ θύτου τῶν ζώων.

Ἐάν δέ ἐκεῖνοι διὰ τό ἔργον τῆς λατρείας ἐλέγοντο ἰε-

ρείς τοῦ Θεοῦ, πολὺ μᾶλλον δικαιότερόν ἐστιν καλεῖσθαι ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς τοὺς θύτας τῆς νέας λατρείας, τοὺς ταχθέντας ὑπὸ τοῦ Παναγίου Πνεύματος θύτας τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

Ἐάν δέ δίκαιον νά ὀνομάζωνται ἱερεῖς οἱ τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες Ἰουδαῖοι. πολὺ δικαιότερον νά ὀνομάζωνται ἱερεῖς οἱ τὰ τῆς νέας λατρείας ἐπιτελοῦντες ἱερεῖς οὓς τό πνεῦμα τό ἅγιον ἔταξε καί ἡ χάρις ἐβεβαίωσε καί αἱ ἐνεργούμεναι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν θεῖαι δωρεαί τὰ μυστήρια, τὰ τέματα καί τὰ θαύματα ἐπεκύρωσαν καί ἐμαρτύρησαν.

8. Ὅπου θυσιαστήριον ἐκεῖ καὶ ἱερωσύνη.

Τό θυσιαστήριον τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶνε ἀντίτυπον τοῦ ἐν Οὐρανῷ θυσιαστηρίου, ὃ εἶδεν ὁ Ἡσαΐας, ὅταν εἶδε τόν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καί ἐπηρμένου καί τὰ Χερουβεὶμ κύκλῳ ἐστῶτα καί περιιπτάμενα κεκραγότα ἕτερον πρὸς τό ἕτερον ἀπαύσταις φωναῖς ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ Οὐρανός καί ἡ γῆ τῆς δόξης σου κτλ.

Τό θυσιαστήριον ἐκεῖνο ἦτο τό θεῖον καί νοερόν θυσιαστήριον, τό καθαῖρον καί ἐξαλείφον τὰ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτήματα. Τά Χερουβεὶμ ἦσαν οἱ ἱεροὶ λειτουργοὶ τοῦ θυσιαστηρίου, οἱ τὴν μυστικὴν λατρείαν ἐπιτελοῦντες. Τοῦτο τό θυσιαστήριον ἐκαθάρισε τόν Ἡσαΐαν.

Οἱ ἄνθρακες τοῦ πυρός τοῦ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσὶν τό νεαρόν ὑποκείμενον τῆς ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρείας τῆς μυστικῶς προδιατυπωθείσης πρὸς ἐξιλασμόν τῆς λατρευούσης τόν Θεόν ἀνθρωπότητος. Αἱ δέ ἱλαστήρια θυσίαι τῆς Μωσαϊκῆς λατρείας ἐπὶ τό θυσιαστήριον τοῦτο ἀνεφέροντο. Διότι τὰ αἵματα τῶν ταύρων καί τῶν τράγων δέν ἀφιᾶσιν ἁμαρτήματα. Τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρ-

τιῶν τῶν ἀνθρώπων ἀνέλαβε νά ἄρῃ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τό ἀρνίον τό ἐσφαγμένον ἀπό καταβολῆς κόσμου. Ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς, ὅστις ὕψωσεν ἐν οὐρανῷ τό θεῖον καί νοερόν θυσιαστήριον, ἐφ' οὗ ἔθύετο μυστικῶς τό ὑπέρ νοῦν καί ἔννοιαν τοῦ θεοῦ ἀρνίου τοῦ ἐσφαγμένου σῶμα καί ὅπερ ἱερούργουν τά Χερουβεῖμ, οἱ ἀνθρακες τοῦ πυρός αὐτό τό ἅγιον σῶμα τοῦ Κυρίου προδιετύπουν, ὅστις ἦτο τό ἐσφαγμένον ἀρνίον ἀπό καταβολῆς κόσμου.

Τό Χερουβεῖμ, τό λαβόν τόν ἀνθρακα ἀπό τοῦ θυσιαστηρίου διά τῆς λαβίδος καί ἀψάμενον τῶν χειλέων τοῦ Ἑσαίου καί καθάρισαν αὐτόν ἱερέως ἐτέλεσεν ἔργον. Τοῦτο τό ἔργον τελοῦσι καί οἱ τά Χερουβεῖμ μυστικῶς εἰκονίζοντες ἱερεῖς, οἱ κυκλοῦντες τό ἅγιον θυσιαστήριον καί τήν μυστικήν προσφέροντες λατρείαν, διό καί τά αὐτά λόγια τοῦ Χερουβεῖμ λέγουσιν οἱ θύοντες τό ἅγιον σῶμα τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ καί σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· «τοῦτο ἤφατο τῶν χειλέων μου καί ἀφαιρεῖ τάς ἁμαρτίας μου καί τάς ἀνομίας περικαθαριεῖ.»

9. Περί τοῦ ὄρους τοῦ Κυρίου ἦτοι περί τοῦ ὑψωθέντος ὑπό τοῦ Κυρίου αἰωνίου θυσιαστηρίου.

Ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ τοῦ παντός Δημιουργός, ὕψωσεν ἀπό καταβολῆς κόσμου ὑπερουράνιον καί νοερόν θυσιαστήριον, ἐφ' οὗ ὑπερκόσμιος ἐτελεῖτο θυσία, δι' ἧς τά ἐπουράνια λειτουργικά ἅγια Πνεύματα λατρείαν ἄπαιστον προσέφερον τῷ Θεῷ, τήν λογικήν καί πνευματικήν λατρείαν καί δι' ἧς μύσται ἐγίνοντο τοῦ μυστηρίου τῆς τριαδικῆς θεότητος καί κοινωνοί τῆς χάριτος τῆς τρισυποστάτου θεότητος. Τό ὑπερουράνιον καί νοερόν θυσιαστήριον ἦν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἐπουράνιος ναός τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ τά ἐπουράνια

τάγματα καί αἱ ταξιαρχίαι τῶν ἁγίων Ἀγγέλων καί Ἀρχαγγέλων καί ἅπαντα ἡ πληθὺς τῶν ἁγίων αὐλῶν πνευμάτων ἄδουσι ἀκαταπαύστως τό Γέλ, Γέλ, Γέλ καί τό ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανός καί ἡ Γῆ τῆς δόξης σου (Ἡσαΐου· στί 3).

Τοῦ ὑπερουρανίου καί νοεροῦ τούτου θυσιαστηρίου εἰκῶν εἶνε τό ἅγιον θυσιαστήριον τό ὑψωθέν ὑπό τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐν μέσῳ τῆς Γῆς, ὅπως προσφέρεται ἡ ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρεία τῷ Θεῷ καί Πατρὶ αὐτοῦ, πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ἀκρου Ἀρχιερέως, τοῦ προσενεγκόντος ἑαυτὸν θυσίαν ἄμωμον τῷ Θεῷ καί Πατρὶ καί εἶτα ὑπό τῶν Ἀποστόλων, τῶν λαβόντων τὴν ἐντολήν τοῦτο ποιεῖσθαι εἰς ἀνάμνησιν μὲν τοῦ ἐκουσίου καί σωτηρίου πάθους τοῦ Κυρίου, εἰς βρωσιν δὲ τοῦ σώματος καί αἵματος τοῦ ἀεὶ ἐκχυνομένου ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καί σωτηρίας. Τό θυσιαστήριον τοῦτο εἶνε ἡ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἁγία τράπεζα, ἡ θυσιαστήριον κληθεῖσα, διότι κατὰ τὸν Μυστικὸν Δείπνον ὁ Κύριος προδιετύπωσε τό ἑαυτοῦ πάθος καί τὸν ἴδιον ἐώρτασε Πάσχα προσενεγκὼν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καί Πατρὶ ὡς Μέγιστος Ἀρχιερεὺς θυσίαν ἁγίαν, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος. Ὁ Μυστικὸς Δείπνος ἦτο ἡ βρωσις καί ἡ πόσις τοῦ θυσιασθέντος τοῦ Χριστοῦ σώματος, τοῦ προσενεχθέντος ὑπ' αὐτοῦ ὡς Ἀρχιερέως θυσία τῷ Θεῷ καί πατρὶ. Ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸν Μυστικὸν Δείπνον μετέδωκε τοῖς Ἀποστόλοις τό ἑαυτοῦ σῶμα καί αἷμα μεταβαλὼν διὰ τῆς εὐλογίας τὸν ἄρτον καί τὸν οἶνον εἰς σῶμα καί αἷμα ἑαυτοῦ. Ἡ ἁγία τράπεζα διὰ τῆς θυσίας τῆς Μυστικῆς ἀνεδείχθη πνευματικὸν θυσιαστήριον καὶ οὕτω ἐκάλουν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι τὴν τράπεζαν, ἐφ' ἧς ἔκλων τὸν ἅγιον ἄρτον.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανούς καί νουθετῶν αὐτούς μὴ περιφέρεσθαι διδα-

χαῖς ποικίλαις καί ξέναις, καλόν γάρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τήν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες, λέγει «ἔχομεν θυσιαστήριον, ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες» γνωρίζει ἡμῖν τήν ὑπαρξιν ἐκκλησίας Χριστιανικῆς, ἐχούσης ἐν μέσῳ αὐτῆς θυσιαστήριον πνευματικόν, ἐφ' οὗ προσεφέρετο θυσία πνευματική, ἡ διαταχθεῖσα τοῖς Ἀποστόλοις ὑπό τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τοῦ γενομένου Ἀρχιερέως εἰς τόν αἰῶνα κατὰ τήν τάξιν Μελχισεδέκ, καί ἀναδειξάντος τούς Ἀποστόλους λειτουργούς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς μαρτυρουμένης κρείττονος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· διότι «Εἰ μὲν τελείωσις ἦν διὰ τῆς λευϊτικῆς ἱερωσύνης οὐκ ἔτι χρεία ἦν ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, κατὰ τήν τάξιν Μελχισεδέκ» μαρτυρεῖται γάρ ἐν ψαλμῷ (ρθ' 4) ἱερεύς εἰς τόν αἰῶνα κατὰ τήν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἄρα ἀθέτησις γίνεται τῆς Παλαιᾶς, διότι οὐδέν ἐτελείωσεν ὁ νόμος.

Ἐγένετο δέ ἐπεισαγωγή κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ. Ὡς δέ ὁ Ἀρχιερεύς μένει εἰς τόν αἰῶνα, ἀγιάζων τούς ἐγγίζοντας τῷ Θεῷ τούς κεκοινωνημένους αὐτῷ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καί ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ, ἡ Ἐκκλησία τῆς Καινῆς Διαθήκης μένει εἰς τόν αἰῶνα, ὅπως ἀγιάζη τούς μετέχοντας καί κοινωνοῦς γενομένους τῆς Διαθήκης τῆς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ὅς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτόν προσενεγκῶν ἄμωμον τῷ Θεῷ καθαριοῖ τήν συνείδησιν ἡμῶν ἀπό νεκρῶν ἔργων εἰς τό λατρεύειν Θεῷ ζῶντι, ὥστε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἡ Καινή Διαθήκη ἔχει Ἐκκλησίαν καί θυσιαστήριον καί ἱερωσύνην κατὰ τήν τάξιν Μελχισεδέκ, ἧς οἱ τοῦ Σωτῆρος Ἀπόστολοι πρῶτοι ἐγένοντο λειτουργοί τῆς Καινῆς Διαθήκης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἀναδειχθέντες τοιοῦτοι, ὅπως τά τῆς νέας λατρείας ἐπιτελῶσι καί ἀγιάζωσι τούς πιστούς προσφέροντες αὐτοῖς τό σῶμα καί τό αἷμα τοῦ Κυρίου, ὑπό τά εἶδη τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου, ἱε-

ρουργοῦντες κατά τήν τάξιν Μελχισεδέκ εἰς τόν αἰῶνα, διότι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μένει εἰς τόν αἰῶνα «καί πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». (Ματθ. ις' 18)

10. Περί τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὕτη ἐστὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιον, ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ κ.τλ.

Ἡ Ἁγία Ἐκκλησία εἶναι τὸ ὄρος τὸ ἅγιον, τὸ μέγα, τὸ ὑψηλόν, ἡ πόλις ἡ ἁγία Ἱερουσαλήμ, ἡ καταβαίνουσα ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἔχουσα τήν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἧς ὁ φωστήρ ὁμοιος λίθῳ τιμιωτάτῳ, ὡς Ἰάσπιδι κρυσταλλίζοντι, ἡ ἔχουσα τεῖχος μέγα καὶ ὑψηλόν, ἡ ἔχουσα πυλῶνας δώδεκα καὶ ἐπὶ τοῖς πυλῶσιν ἀγγέλους δώδεκα καὶ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα, ἃ ἐστὶν ὀνόματα τῶν δώδεκα φυλῶν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Ἀπ' ἀνατολῶν πυλῶνες τρεῖς, καὶ ἀπὸ βορρᾶ πυλῶνες τρεῖς καὶ ἀπὸ νότου πυλῶνες τρεῖς, καὶ ἀπὸ δυσμῶν πυλῶνες τρεῖς καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἔχον θεμελίους δώδεκα καὶ ἐπ' αὐτῶν δώδεκα ὀνόματα τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τοῦ Ἀρνίου, κ.τλ. (Ἀποκάλ. κα' 10). Αὕτη εἶνε ἡ Ἐκκλησία, ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ, διότι Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ναὸς αὐτῆς ἐστίν, καὶ τὸ Ἀρνίον καὶ ἡ πόλις οὐ χρεῖαν ἔχει τοῦ Ἥλιου οὐδέ τῆς Σελήνης, ἵνα φαίνωσιν αὐτῇ, ἡ γὰρ δόξα τοῦ Κυρίου ἐφώτισεν αὐτήν καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ Ἀρνίον καὶ περιπατήσουσι τὰ ἔθνη διὰ τοῦ φωτός αὐτῆς καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς φέρουσι τήν δόξαν καὶ τήν τιμὴν αὐτοῦ εἰς αὐτήν. κ.τλ. (Ἀποκ. Κεφ. 22) Αὕτη εἶνε ὁ τόπος, ἐν ᾧ πάντες ὀφείλουσι τήν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσφέρειν λατρείαν. Αὕτη εἶνε ἡ πύλη, ἡ εἰσάγουσα εἰς τήν ζωὴν. Περί ταύτης εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τήν Σαμαρείτιδα ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ, καὶ τήν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσοίσουσι λατρείαν. Διὰ ταύτης μόνῃς εἰσάγονται οἱ πιστοὶ εἰς τήν βασιλείαν τῶν

Οὐρανῶν. Αὕτη μόνη εἶνε ἡ νύμφη ἢ γυνή τοῦ Ἀρκίου δι' ἧς ἐπλήθυνε τέκνα σωτηρίας τῷ μόνῳ ἀνδρὶ αὐτῆς, τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ ταῦτα μόνα ἀποτελοῦσι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῦτα μόνα λατρεύουσι τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ, καὶ ταῦτα μόνα προσφέρουσι τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν. Μόνα τὰ τέκνα τῆς νύμφης τοῦ Χριστοῦ, τὰ ἐκ τῆς κοιλίας τῆς κολυμβήθρας προελθόντα, τὰ τέκνα τοῦ νέου Ἀδάμ, τὰ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἐν τῇ Ὁρατῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία γεννηθέντα μόνα ταῦτα προσφέρουσι τῷ Θεῷ λατρείαν εὐάρεστον. Οἱ μὴ ἀναγεννηθέντες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομοῦσιν (Ἰωάν. γ' 1-4). Οἱ ἄλλως φρονούντες καινοὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐρμηνευταὶ οἱ Ἐκκλησίαν νοοῦντες τὸ ἄθροισμα τῶν πιστῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν ἀόρατον Ἐκκλησίαν ἣν εἶδε ὁ μόνος ὁ Κύριος καὶ οὐς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀοράτως ἐπιφοιτῶν ἀναδεικνύει τέκνα σωτηρίας καὶ μέλη τῆς ἀόρατου Ἐκκλησίας κακῶς οὗτοι πλανῶνται πλάνην δεινὴν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δέν οἰκεῖ ἐν αὐτοῖς, διότι δέν ἀνεγεννήθησαν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ τῇ μιᾷ ἀγίᾳ Καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ οὐδέ ἐγένοντο τέκνα τοῦ νέου Ἀδάμ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως, ὥσπερ γάρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθῆσονται. Πάντες ἄρα οἱ βεβαπτισμένοι ζωοποιηθῆσονται καὶ οὗτοι εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· διὸ λέγει ὁ Παῦλος εἰ οἱ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; (ἦτοι περὶ τοῦ θανάτου Ἰησοῦ καὶ μὴ ἀναστάσης κατ' αὐτούς) ἄρα ἀνάγκη οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστόν καὶ νά βαπτισθῶσιν εἰς τόν Χριστόν εἰς τε τόν θάνατον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ὅπως ἀναστῶσιν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

11. Περί τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας.

Ἔργον τῆς σωτηρίας εἶνε τό βάπτισμα. Ἡ πίστις μόνη ἄνευ τοῦ ἔργου τοῦ βαπτίσματος δέν σώζει, πρῶτον δέ ἔργον τῆς πίστεως ἐστι τό βάπτισμα, τό τελούμενον ὑπό τῆς Ἐκκλησίας εἰς τό ὄνομα τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, ὡς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν διά τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Τό πνεῦμα τό ἅγιον ἐπιφοιτᾷ ἐπί τοῦ βαπτιζομένου· ἄνευ τοῦ πρώτου τούτου ἔργου τῆς σωτηρίας ἡ πίστις εἶνε νεκρά. Τό πνεῦμα τό ἅγιον εἶνε τό ζωογονοῦν, τό ἀγιάζον καί τό δικαιοῦν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τόν πιστεύσαντα καί βαπτισθέντα· διά τόν λόγον τοῦτον ὁ Κύριος εἶπεν: Ὁ πιστεύσας καί βαπτισθεῖς σωθήσεται. Ὁ ἅγιος Κυπριανός ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ πρὸς Δονάτον λέγει... «Ἄλλ' ὅτε τό ὕδωρ τῆς παλιγγενεσίας ἀπέπλυνε τόν ῥύπον τοῦ προτέρου μου βίου, ἰλαρόν καί καθαρὸν φῶς κατήλθεν Οὐρανόθεν ἐπί τήν καρδίαν μου. Ὅτε διά τῆς ἀναγεννήσεως μετεπλάσθην εἰς νέον ἄνθρωπον ἐκρατύνθη θαυμασίως τό ἀσταθές καί παραφερόμενον πνεῦμα μου. Ἀπεκαλύφθησαν τά μυστήρια, διελύθη τό σκότος... ἔγνων ὅτι τό κατά σάρκα ζῆσαν ἐν ἐμοί διά τήν ἁμαρτίαν, ἀνῆκεν εἰς τήν γῆν, ἤρξατο δέ ἤδη τό θεῖον, τό διά τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος ζῶν» ὥστε ἡ πίστις καί τό βάπτισμα σώζουσιν. Ἄνευ τοῦ βαπτίσματος ἡ πίστις εἶναι νεκρά. (ἴδε περί βαπτίσματος εἰς τό **περί Μυστηρίων** σελ. 15-18 ἔργον μου).

12. Ὅτι ὁ τόπος ἐν ᾧ δεῖ προσκυνεῖν καί λατρεύειν τόν Θεόν ἐστιν Ἐκκλησία

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐστιν ὁ τόπος, ἐν ᾧ οἱ ἀληθινοί προσκυνηταί προσφέρουσι τῷ Θεῷ, τῷ ἀπολύτῳ πνεύματι, τήν ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ λατρείαν.

Ἡ Ἐκκλησία ιδρύθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ πρὸς ἑαυτὸν πίστει τῶν ὁμολογησάντων αὐτόν, υἰὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Ταύτην ὁ Κύριος ὠνόμασε μικρόν ποιμνιον. Τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ἐνεκαινίασε τὸ ἐπιφοιτῆσαν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν Πνεῦμα ἅγιον. Ταύτην ἀπετέλεσαν πάντες οἱ πιστεύσαντες Ἀπόστολοι καὶ Μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ ὁμολογήσαντες τὸν Χριστὸν υἰὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Ταύτη ὁ Θεὸς ἔθετο «πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν». (Α΄ Κορινθ. ιβ΄ 28-31).

Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐστὶν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πάντες δέ οἱ ἀναγεννηθέντες δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος μέλη εἰσὶ Χριστοῦ· καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν καὶ πάντες εἰς ἓν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν (Α΄ Κορινθ. ιβ΄ 12-14). Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ιδρύθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, ἵνα μείνῃ εἰς τὸν αἰῶνα, ὅπως διαιωίσῃ τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος. Ἐπειδὴ δέ ἡ σωτηριώδης Οἰκονομία τοῦ Κυρίου πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐστὶ τὸ Μυστήριον τῶν Μυστηρίων, καὶ ἐπειδὴ μόνος ὁ ἐν Τριάδι Θεὸς σώζει τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ λαληθέντα λόγον τοῦ ποιούντος τὰ ἔργα τῆς πίστεως τὰ παραδοθέντα τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν Ἀποστόλων, διὰ τοῦτο ἐδόθησαν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεῖαι τινες τελεταὶ ἐν Μυστηρίου μορφῇ, ὅπως ἡ θεία χάρις χρωμένη ὡς ὄργανοις τοῖς ὑπηρέταις τῆς Ἐκκλησίας ἀναγεννᾷ τοὺς πιστεύοντας καὶ ὁμολογοῦντας πίστιν εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν τοῦ κόσμου Χριστὸν καὶ μεταδίδωσι τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῖς βαπτιζομένοις καὶ ποιεῖ αὐτοὺς κοινωνοὺς τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μεταβαλλομένου τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ ἐν τῷ θείῳ μυστηρίῳ τῆς εὐχα-

ριστίας. Ἐπρεπε τό ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως ὡς τό Μέ-
γιστον τῶν Μυστηρίων διά θείων μυστηρίων νά διαιωνίσῃ
αὐτό. Ἡ Ἐκκλησία ἐστίν ἡ ἀνάδοχος τῆς Καινῆς Διαθή-
κης. Αὕτη μόνη σώζει διά τῶν αἰώνων τοὺς πιστεύοντας
καί αὕτη μόνη ἀναγεννᾷ τοὺς πιστεύοντας καί αὕτη μόνη
φέρει πρὸς Θεόν, καί αὕτη μόνη υἱοθετεῖ καί τέκνα Θεοῦ
ἀναδεικνύει. Περί ταύτης ἔλεγε τῇ Σαμαρείτιδι ὁ Κύριος.

Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1919
† Ὁ Μητροπολίτης Πενταπόλεως ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ'

-
1. Ἡ ἀνωτέρω «Περί Ἐκκλησίας» Μελέτη τοῦ Ἁγίου Νεκτα-
ρίου Πενταπόλεως μέ τήν προηγηθεῖσα Εἰσαγωγή εἰς τήν
Ἐκκλησιολογία Αὐτοῦ ἐξεδόθη, χάριν τῶν φοιτητῶν τῆς
Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, ὑπό τῆς Βαρ-
βάρας Χ. Γιαννακοπούλου, Ἀθήνα 1997.

B

ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ¹

I

Περί τῆς πολιτείας τοῦ ἱεροῦ κλήρου κατὰ τούς Πατέρας τῆς ἐκκλησίας.

Προσκληθέντες φιλοφρόνως ὑπό τοῦ Σεβ. Μητροπολί-

-
1. Τίς Ποιμαντικές Ὁμιλίες ἀπηύθυνε ὁ Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως στούς κληρικούς τῆς (τότε) Μητροπόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τίς ἐβδομαδιαῖες συγκεντρώσεις τους στήν αἴθουσα τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου» κληρικῶν προσκληθεῖς ὑπό τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Γερμανοῦ Καλλιγᾶ (1844-1896). Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος, ὁ ὁποῖος τότε, ὡς Διευθυντής τῆς Ριζαρείου Σχολῆς (1894-1908), ἐδίδασκε τήν Ποιμαντι-

του Ἀθηνῶν κ. Γερμανοῦ νά ὀμιλήσωμεν τό πρῶτον ἐνώπιον τῆς ἱεράς ταύτης ὀμηγύρεως, ἔγνωμεν νά πραγματευθῶμεν θέμα συνᾶδον πρὸς τό ἱερόν πολιτεύμα καί τήν κλήσιν τοῦ ἱερέως, ὅπως ἢ διά τῆς ὀμιλίας πνευματική ἡμῶν ἐπικοινωνία ἔχη τό εὐάρεστον μετά τοῦ ὠφελίμου, διότι τό οἰκεῖον αἰείποτε εὐάρεστον καί προσφιλές. Θέμα λοιπόν τῆς ὀμιλίας ἡμῶν εἶνε τόδε· «Περὶ τῆς πολιτείας τοῦ ἱεροῦ κλήρου κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς ἐκκλησίας». Τοιοῦτον ἔχομεν τό θέμα· ὅπως ὅμως ἔχομεν προοδεδομένον τόν λόγον τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης εἰκόνας, καθ' ἣν περιγράφεται τό πολιτεύμα τοῦ ἱερέως, θέλομεν προτάξει μελέτην τινά περὶ ἱερωσύνης.

κή καί ἄλλα θεολογικά μαθήματα, ἐγνώριζε τήν ἔλλειψη καταλλήλων ἐγχειριδίων πρὸς διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ κλήρου. Διά τοῦτο, πρὸς πλήρωση τοῦ ὑπάρχοντος κενοῦ, συνέταξε αὐτές τίς Ποιμαντικές Μελέτες ἐν εἴδει Ὀμιλιῶν, τίς ὁποῖες συμπεριέλαβε σχεδόν ὅλες στό ἐγχειρίδιο Ποιμαντικῆς, πού ἐξέπότησε καί ἐξέδωσε τό 1898 πρὸς χρήση τῶν ἱεροσπουδαστῶν καί τοῦ ἱεροῦ Κλήρου ὑπὸ τόν τίτλο «Μάθημα Ποιμαντικῆς». Οἱ Ποιμαντικές Ὀμιλίες ἐδημοσιεύθησαν στήν ὀμώνυμο ἐφημερίδα ἀπό 2/11/1985-14/3/1896. Στήν Α' Ὀμιλία του «Περὶ τῆς πολιτείας τοῦ ἱεροῦ Κλήρου κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας», στήν ὁποία προτάσσει μελέτη «Περὶ Ἱερωσύνης ὡς ἱεράς Διακονίας», ἐξεικονίζει τό μεγαλεῖο καί τό ὕψος τῆς Ἱερωσύνης καί σκιαγραφεῖ τό πρότυπο τοῦ ἱερέως. Στίς ἐπομένους πραγματεύεται περὶ τῆς ἱεροπρεπείας καί σεμνοπρεπείας τοῦ ἱερέως. Τήν πρώτη Ὀμιλία ἀνεδημοσίευσεν στόν «Ἐφημέριο», 34 (1986) 138-139· 166-167· 186-187 καί ἐξέδωκε εἰς ἀνάτυπα ἢ Βαρβάρα Γιαννακοπούλου χάριν τοῦ ἱεροῦ Κλήρου καί τῶν φοιτητῶν τῆς Θεολογίας στό πλαίσια τοῦ μαθήματος Ποιμαντικῆς.

Περί Ἱερωσύνης ὡς ἱεραῆς Διακονίας.

Ἡ ἱερωσύνη εἶνε μέγα καὶ ὑψηλὸν ὑπουργημα πρῶτον διὰ τὴν ἑαυτῆς ἀρχήν, καὶ δεύτερον, διὰ τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς.

Ἡ ἱερωσύνη εἶναι ὑψηλὸν τι καὶ μέγα διὰ τὴν ἑαυτῆς ἀρχήν, διότι ἀρχὴ ταύτης εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις παραδοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, ἐγένετο Ἀρχιερεὺς Μέγας προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «*Ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ*» (πρὸς Ἑβραίους ε' 10), καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν Ἁγίων λειτουργός καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος (Ἑβρ. ἡ' 2-3). Οὗτος ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς παρέδωκε τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ Ἀποστόλοις τὸ τῆς ἱερωσύνης μυστήριον ἵνα διαμείνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Οὗτοι δὲ παρέδωκαν πρὸς τοὺς ἑαυτῶν μαθητάς, παρ' ὧν καὶ ἡμεῖς τῇ χάριτι καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐλάβομεν.

Ἡ ἱερωσύνη εἶναι μέγα καὶ ὑψηλὸν ὑπουργημα διὰ τὸ ἔργον τῆς ἑαυτῆς ἀποστολῆς, ὅπερ εἶναι μέγα καὶ ὑψηλόν, διότι ἡ ἱερωσύνη σκοπὸν προτίθεται νὰ ἀγιάσῃ καὶ σώσῃ ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, μεταδίδουσα τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως εἰς ἀπάσας τὰς ἐπερχομένας γενεάς μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ὅπως ἅπασα ἡ ἀνθρωπότης σωθῇ διὰ τῆς θυσίας τοῦ Σωτῆρος τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὴν ἱερωσύνην ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ὀνομάζει ἱεράν διακονίαν, τύπον τῆς ὑπερκοσμίου ἱεραρχίας καὶ βασιλείαν ἱεράν καὶ ἁγίαν. Ὁ δὲ θεῖος Πατὴρ ἡμῶν Χρυσόστομος ταῦτα συνομολογῶν προστίθῃσι καὶ τὰ ἑξῆς: «*Τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει ταγμάτων*». Ἄλλ' ἡ ἱερωσύνη οὐ μόνον εἶναι μέγα καὶ

ὕψηλόν ὑπόργημα καί ἱερά διακονία ἀλλά καί μυστήριον μέγα ἱερόν καί θεῖον διά τήν θεῖαν αὐτῆς ἀρχήν, διά τόν ἐπιζητούμενον σκοπόν, διά τόν θεῖον αὐτῆς χαρακτῆρα, καί διά τά ὑπέρ κατάληψιν ὑπ' αὐτῆς τελούμενα. Εἶνε μυστήριον, διότι διά τῆς ἱερωσύνης οἱ ἄνθρωποι, χοῖκοί ὄντες, τάξιν ἐπουρανίων λαμβάνουσι ταγμάτων καί λειτουργικά ἀποβαίνουνσι πνεύματα καί μέλη τῆς ὑπερκοσμίου ἱεραρχίας καί ὡς ἄγγελοι Θεοῦ τό θεῖον θεραπεύουσιν. Εἶναι μυστήριον, διότι διά τῆς ἱερωσύνης ἡ γῆ πρὸς οὐρανόν ἐξομοιοῦται, καί τά ἐν οὐρανῷ ἐπὶ γῆς τελεσιουργεῖται. Ἐκεῖ θρόνος καί θυσιαστήριον καί τά Σεραφεῖμ κύκλω ἱστάμενα καί περιιπτάμενα τόν Τρισάγιον ἀναμέλπουσιν ὕμνον «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανός καί ἡ γῆ τῆς δόξης Σου». Ἐνταῦθα ἀντίτυπον τοῦ οὐρανίου θυσιαστηρίου καί κύκλω αὐτοῦ οἱ ἱερεῖς ὡς οἱ ἄγγελοι τόν Τρισάγιον ἀναμέλπουσιν ὕμνον. Ἐκεῖ ἄνθραξ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου καί λαβίς καί Σεραφεῖμ μεταδίδον διά τῆς λαβίδος τόν ἄνθρακα τόν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐνταῦθα ὁ ἄνθραξ ὁ ζῶν καί λαβίς καί ἱερεὺς μεταδίδων διά τῆς λαβίδος τό σῶμα καί αἷμα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἐκεῖ ἄγγελοι ἐπὶ τοῦ ἐπουρανίου θυσιαστηρίου τήν λειτουργίαν ἐπιτελοῦσιν, ἐνταῦθα ἱερεῖς τήν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου προσφέρουσιν. Εἶναι μυστήριον, διότι διά τῆς ἱερωσύνης ὡς ἐν οὐρανῷ κοσμεῖται τά ἐπίγεια καί ἡ γῆ πρὸς τόν οὐρανόν ἀνυψοῦται, καί ὁ οὐρανός τῇ γῆ ἐπικλίνει. Ἄγγελοι τοῖς ἀνθρώποις συνάπτονται πρὸς ὕμνωδίαν καί ἄνθρωποι μετὰ ἀγγέλων τόν Θεόν δοξάζουσι.

Πρὸς τί δυνάμεθα νά ὁμοιώσωμεν τήν ἱερωσύνην.

Ἡ ἱερωσύνη εἶναι ἡ κλιμαξ ἡ συνάπτουσα τόν οὐρανόν

καί τήν γῆν καί ἡ γέφυρα ἡ μετάγουσα ἀπό γῆς πρὸς οὐρανόν.

Ὁ θεῖος ἡμῶν Πατήρ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ ἱερωσύνης· «Σκόπει ὅση τῶν ἱερέων ἡ δύναμις. Ἐννόησον τό βάπτισμα, τῶν ἀμαρτιῶν τήν ἄφεσιν, τήν υἰοθεσίαν, τά μυστήρια, τά μυρία ἀγαθά, ἃ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τούτων (τῶν ἱερέων) σοί παραγίνεται, καί διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῆς ὑπὸ τούτων γινομένης».

Ὅντως ἡ ἱερωσύνη εἶναι τό ὕψιστον τῶν θείων δωρημάτων, ἐξ ὧσων ὁ Θεός ἐχαρίσατο τοῖς ἀνθρώποις καί ἡ πηγῆ, οὕτως εἰπεῖν, ἀπασῶν τῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δωρεῶν, διότι ἀπό τῆς ἱερωσύνης, ὡς ἀπό πηγῆς πολυχεύμονος, ἀπορρέουσιν ἅπαντα τά πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεμπόμενα ἀγαθά.

Διὰ τῆς ἱερωσύνης καθίσταται ἡ ἐκκλησία τῶν πιστῶν βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον. Τί ἀληθῶς τῆς ἱερωσύνης μεγαλείτερον, ἢ ὑψηλότερον ἢ θειότερον ἢ ἐνδοξότερον τῶν ἐπὶ γῆς ἀξιωματῶν; Ὅντως οὐδέν· διότι ὁ ἱερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος διὰ τῆς ἱερωσύνης ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τά πρὸς τόν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρα τε καί θυσίας πρὸς τόν Θεόν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καί σωτηρίας. Ταύτην τήν ὑπὲρ ἔννοιαν τιμὴν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἱερωσύνης κατανοῶν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, καί τήν δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦσαν θεῖαν δύναμιν καί τά τελούμενα τεράστια θαυμάζων λέγει: «ἐννόησον τό βάπτισμα»· τί δι' ἄρα γε διὰ τούτου δηλοῖ; τί ἕτερον ἢ τό μυστήριον, δι' οὗ ἀναγεννᾶται ὁ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας θανατωθεὶς ἄνθρωπος, τό διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἱερέων τελούμενον; τί ἕτερον θέλει νά εἴπῃ ἢ τό θαυμαστόν τελούμενον τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ εἰς Χριστόν βαπτισθέντος; διότι οὐχί διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος; ὁ δέ γεννώμενος ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ ἐν τῷ θανάτῳ γεννᾶται, συνθηπτόμενος δέ τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνίσταται

αὔθις εἰς ζωὴν αἰώνιον; πόσον ἀληθῶς ὑπερφυῆς τό τε-
λούμενον διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης· ἀλλ' ἰδοὺ
ἕτερον ὑποδεικνύει ὁ θεῖος Πατήρ, ἐπίσης θαυμάσιον
ἔργον τῆς ἱερωσύνης· «σκόπει, λέγει, τῶν ἁμαρτιῶν τὴν
ἄφρῃσιν»· ὄντως μέγα τι καὶ ἀκατάληπτον· τίς δύναται
ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰμὴ ὁ Θεός; ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ
ἰδοὺ οἱ τὴν ἱερωσύνην περιβεβλημένοι ἄνθρωποι ταπεινοὶ
συγχωροῦσι τὰς τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἁμαρτίας, διότι διὰ
τῆς ἱερωσύνης θείαν ἐνεδύσατο δύναμιν καὶ περιεζώσα-
ντο. Ἡ εἰς αὐτοὺς δοθεῖσα ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν
ἁμαρτίας, ἀνέδειξε τοὺς ἱερεῖς ἀπὸ ἀνθρώπους, τολμῶ
εἰπεῖν, θεοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· διότι, «ἅπερ ἐργάζονται κάτω
οἱ Ἱερεῖς, ταῦτα καὶ ὁ Θεός ἄνωθεν κυροῖ, καὶ τὴν τῶν
δούλων γνώμην ὁ Δεσπότης βεβαιοῖ», λέγει ὁ θεῖος Χρυ-
σόστομος. Πόσον μεγάλη ἡ ἐξουσία! πόσον μέγα τό τε-
λούμενον! ἄνθρωποι χοῖκοὶ διὰ τῆς ἱερωσύνης θείαν ἀνα-
λαμβάνουσιν ἐξουσίαν· ἐν ᾧ δὲ ἐν γῆ διατρίβουσιν, αἱ τῶν
λόγων αὐτῶν ἐνέργειαι εἰς οὐρανὸν τὰ ἀποτελέσματα
ἔχουσι, καὶ τό ἔργον τοῖς λόγοις παρακολουθεῖ, καὶ ὁ
οὐρανὸς κυροῖ τό ἐπὶ γῆς τελούμενον ἔργον! ὄντως μέ-
γα καὶ ἀκατάληπτον τό διὰ τῆς ἱερωσύνης τελούμενον
μυστήριον· ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἕτερον ὑποδεικνύει ἡμῖν τό
θαυμάσιον ὁ θεῖος Πατήρ· «σκόπει, λέγει, τὴν υἰοθεσίαν·
ὁποῖαν υἰοθεσίαν»; τὴν υἰοθεσίαν τὴν διὰ τοῦ Παναγίου
Πνεύματος γινομένην, διότι πνεῦμα υἰοθεσίας λαμβάνου-
σιν οἱ ἀναγεννώμενοι διὰ τοῦ βαπτίσματος, διὸ καὶ τέκνα
Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ τῆς οὐρανόθεν Βασιλεί-
ας γίνονται, καὶ ταῦτα διὰ τῆς ἱερωσύνης. Ἀλλὰ καὶ ἕτε-
ρά τινα δεικνύει ὁ θεῖος Πατήρ τὰ ὑπὸ τῆς ἱερωσύνης τε-
λούμενα· «σκόπει, λέγει, τὰ μυστήρια», τὰ ἑπτὰ μυστή-
ρια ὡς μίαν ὑποδεικνύει θαυμασίαν δύναμιν τῆς ἱερωσύ-
νης· ἀλλὰ τίσι λόγοις τὰ τῶν ἑπτὰ τούτων μυστηρίων
ἐξεῖπω μεγαλεῖα; τίσι θὰ ἐπαρκέσω λόγοις ὅπως τό τῶν

μυστηρίων περιγράψω μέγεθος; διότι ὑπέρ λόγον καί ἔννοιάν εἰσι τά τελούμενα· διό ἱκανόν νομίζω νά εἶπω ὅτι εἰσὶ μυστήρια θεῖα, καί τό θεῖον ἐνεργεῖ διά τῶν ἱερέων, ὄργανα αἰσθητά τῶν ὑπέρ αἴσθησιν τελουμένων καθιστῶν αὐτούς διά τό θεῖον ἔλεος. Ἰκανόν νά εἶπω ὅτι τοῦ Θεοῦ εἰσιν ὑπουργοί· ἐν τούτῳ τῷ τίτλῳ ἅπαν περιλαμβάνεται τό μεγαλεῖον τοῦ ἱερέως καί αὐτό τό τέλος τῶν λόγων περικλείεται, ἀλλ' ἀνεξάντλητα τά τῆς ἱερωσύνης χαρίσματα· «σκόπει, λέγει, τά μύρια ἀγαθά, ἃ διά τῶν ἐπιθέσεων τῶν χειρῶν τῶν ἱερέων σοί παραγίνεται, καί διά τῆς ἐπικλήσεως τῆς ὑπό τούτων γινομένης». Ὅποια τά ἀγαθά τά διά τῶν ἐπιθέσεων τῶν χειρῶν διδόμενα τοῖς προσιούσι τοῖς ἱερεῦσι; Ὅποια δέ καί τίνα τά ἀγαθά ταῦτα; ἐπιλείψει με ἀληθῶς ὁ χρόνος διηγούμενον, ἐάν καθ' ἐν ἀπλῶς ταῦτα καί κατ' ὄνομα διεξέλθω. Διότι πάντα τά ἀγαθά τά τε πνευματικά καί τά σωματικά, ὅσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λαμβάνομεν διά τῆς τῶν ἱερατικῶν χειρῶν ἐπιθέσεως παραγίνονται. Ἐνόησον ἀληθῶς ὅσον τό πλῆθος τῶν ἀγαθῶν τό διά τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἱερατικῶν χειρῶν παραγόμενον τοῖς πιστοῖς.

Διά τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἱερέων ἡ χάρις τοῦ Παναγίου παραγίνεται Πνεύματος· διά τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τά ἀσθενῆ θεραπεύονται· διά τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν νόσοι διώκονται· διά τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν οἱ κάμνοντες ἐγείρονται· διά τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν δαιμόνια φυγαδεύονται· διά τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τά δεσμά τῆς ἁμαρτίας λύονται· διά τῶν χειρῶν τῶν ἱερέων αἱ εὐλογίαι δίδονται καί τόσα ἄλλα ἀγαθά παρέχονται· ἀκουέτω δέ καί τῶν ἐκτενῶν αἰτήσεων τῶν ἱερέων καί γνώτω ὁ θέλων ὅποσα ἀγαθά τῷ κόσμῳ δαφιλεύονται διά τῶν ἐπικλήσεων τῶν ὑπό τούτων γινομένων. Οὔτοι μεσίται ἄγρυπνοι ἴστανται εἰς τό διηνεκές μεταξὺ Θεοῦ καί ἀνθρώπων νυχθημερόν ἱκετεύοντες τόν Θεόν

ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καί σωτηρίας· «μέσος τοῦ Θεοῦ καί τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως», λέγει ὁ Θεῖος Χρυσόστομος, ἔστηκεν ὁ ἱερεὺς τὰς ἐκεῖθεν τιμὰς κατάγων πρὸς ἡμᾶς, καί τὰς παρ' ἡμῶν ἱκετηρίας ἀνάγων ἐκεῖ, καί ἱκετεύει Αὐτόν, ἵνα δεχθῆ τὰ δῶρα καί τὰς δεήσεις τοῦ λαοῦ, καί δώσῃ ἰλασμόν καί ἄφεσιν καί σωτηρίαν εἰς ὅλον τό ὑπήκοον. Διὰ τῶν ἱερέων εὐχομένων ἐπιφοιτᾷ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τόν λαόν, καί δαφιλεῖς παρέχονται αἱ δωραὶ τοῦ Παναγίου Πνεύματος· διὰ τῶν εὐχῶν αὐτῶν αἱ ψυχαὶ καί τὰ σώματα τῶν πιστῶν ἀγιάζονται καί ἰατρεῖον ἄμισθον αἱ τῶν ἱερέων ἀποβαίνουσι παρακλήσεις.

Τόν ἱερέα καλεῖ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας Θεόν, λέγων «Θεοῦ σου οὐ κακολογήσεις καί ἄρχοντος τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς». Ταύτην τὴν προφητικὴν ῥῆσιν ἐρμηνεύων ὁ Θεῖος Χρυσόστομος λέγει ὅτι ἐννοεῖ ὁ προφήτης τοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ τοὺς τῇ ἱερωσύνῃ τετιμημένους· διότι τούτους Θεοὺς ὁ νόμος καλεῖ. Ὁ Θεός ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ὀνομάζει τόν Μωϋσῆν Θεόν Φαραῶ λέγων: «ἰδοὺ δέδωκά σε Θεόν Φαραῶ καί Ἀαρῶν ἀδελφός σου ἔσται σοι προφήτης» (Ἐξόδ. ξ' 1).

Τοιαύτη ἡ Ἱερωσύνη ὡς Ἱερά διακονία ἐν σκιαγραφίᾳ, ἤδη ἐξετάσωμεν καί γνῶμεν ὁποῖος πρέπον καί ἀναγκαῖον εἶνε νά εἶναι ὁ Ἱερεὺς ὁ τοιαύτη δυνάμει καί δόξῃ τετιμημένος.

Εἰς τὴν ἐρώτησίν μας ταύτην ἀπαντᾷ ὁ θεῖος πατήρ ἡμῶν Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος· «Τύπος πιστῶν, τουτέστι τό ἀρχέτυπον τοῦ βίου, ὁ ἱερεὺς ἔστω, ὡσπερ εἰκῶν προκείμενος, ὡσπερ νόμος ἔμφυχος, ὡσπερ κανὼν καί ὄρος τῆς κατὰ Χριστόν πολιτείας». (Πρὸς Τιμ. Αἰγ. ὁμιλ. ιγ')· διὰ τί δέ ταῦτα; ἰδοὺ διατί ὁ αὐτός ἀπαντᾷ· «Οὐ γὰρ ὑπέρ στρατηγίας οὐδέ ὑπέρ βασιλείας ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλ' ὑπέρ πράγματος ἀγγελικῆς ἀρετῆς δεομένου. Καί γὰρ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καθαρωτέραν τῷ Ἱερεῖ τὴν ψυχὴν

εἶναι δεῖ ἵνα, μὴ ποτε ἔρημον αὐτόν καταλιμπάνῃ τό πνεῦμα τό Ἅγιον, ἵνα δύνῃται λέγειν ζῶ δέ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοί Χριστός» (Λόγος περί Ἱερωσύνης)· ἰδοῦ δέ τί λέγει καί ὁ Ἅγιος πατήρ ἡμῶν Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας.

«Χρή δὴ διαζῆν ἀγίως καί ὀρθοποδεῖν ἐν Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἐπιλέκτους ἱερουργούς, ἦτοι τοὺς κεκλημένους εἰς ἱερωσύνην. Ἔσονται γάρ οὕτως εἰς ὑποτύπωσιν εὐκοσμίας καί πάσης ἀρετῆς τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, οἳ καί τὸν τῶν ὄλων γεραίρουσι Θεόν, τῆς τῶν Ἱερέων πολιτείας τό λαμπρόν καί ἐξαίρετον καταθεώμενοι κάλλος... Ὡσπερ γάρ σκανδαλίζονται λαοὶ τοὺς ἱερεῖς ἐλομένους ζῆν ἐκτόπως, οὕτω πλείστην τε ὄσσην καί λίαν ἀμφιλαφῆ κερδανούσι τὴν ὄνησιν, εἴ δέ που θεάσαιντο πληροῦντας τό ἀγαθόν». (Κυριλ. Ἀλεξ. Τομ. Ε'. Σελ. 328).

Διὰ ταῦτα λέγει ὁ πατήρ Χρυσόστομος· «Δεῖ τόν Ἱερέα καθάπερ τισὶν ἀδαμαντίνους ὄπλοις πεφράχθαι πάντοθεν, τῇ τε συντόνῳ σπουδῇ καί τῇ διηνεκεῖ περί τόν βίον νήψει, πάντοθεν περισκοποῦντα, μὴ ποῦ τις γυμνόν εὐρών τόπον καί παρημελημένον πλήξῃ καιρίαν πληγὴν· πάντες γάρ περιστήκασιν τρώσαι ἔτοιμοι καί καταβαλεῖν, οὐ τῶν ἐχθρῶν μόνον καί πολεμίων, ἀλλὰ καί αὐτῶν τῶν προσποιουμένων φιλίαν». (Χρυσ. περί Ἱερωσύνης λόγος δ'. κεφ. ιδ').

Τίς δέ ὁ τούτου λόγος ἀγαπητοὶ ἀδελφοί· τό ὕφος τοῦ ἀξιώματος καί τό μέγεθος τῆς τιμῆς. Ἰδοῦ τι λέγει ὁ θεῖος πατήρ ἡμῶν Χρυσόστομος. «Οἱ ἐν τῇ κορυφῇ ταύτης καθήμενοι τῆς τιμῆς πρῶτον μὲν πᾶσιν εἰσι κατάδηλοι· ἔπειτα καὶ ἐν τοῖς μικροτέροις σφάλλωσι μέγала τά μικρά τοῖς ἄλλοις φαίνεται· οὐ γάρ τῷ τοῦ γεγονότος μεγέθει, ἀλλὰ τῇ τοῦ διαμαρτόντος ἀξία τὴν ἀμαρτίαν μετροῦσιν ἅπαντες» (Χρυσοστ. λόγοι περί Ἱερωσύνης).

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐπιμαρτυρεῖ καί ὁ ἅγιος πατήρ ἡμῶν Ἰσίδωρος λέγων· «Τό μὲν πταίειν τινά τοῖς ὑπηκό-

οις τελούντα δεινόν· τό δέ τόν Ἱερωμένον δεινότερον· τό δέ τόν τήν ἀρχιερωσύνην κεκληρωμένον πάντων δεινότατον· ὅσω γάρ ταῖς τιμαῖς προύχουσι, τοσοῦτω καί τό ἀμάρτημα, εἰ γάρ καί τό αὐτό εἶη, ἀργαλεώτερον γίνεται, οὐ τῇ φύσει, ἀλλά τῇ ἀξίᾳ τοῦ δράσαντος μετρούμενον». (Ἰσίδωρ, Πηλουσιώτου).

Τοσοῦτον ἐπίφθονον ἢ τιμή, καί τοσοῦτον ἔτοιμοι οἱ κατήγοροι, ὥστε· «Κἄν ἰδῶσιν Ἱερωμένον περισσόν ἱμάτιον ἔχοντα, τόν λόγον αὐτῷ προβάλλουσι τόν Δεσποτικόν· «ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότη τῷ μὴ ἔχοντι», αὐτοὶ μυρία ἀρπάζοντες καί καθ' ἐκάστην πλεονεκτοῦντες τήν ἡμέραν· κἄν ἰδῶσι δαφιλεστέρας τροφῆς ἀπολαύοντα, πικροὶ γίνονται κατήγοροι, αὐτοὶ καθ' ἐκάστην μεθύοντες καί κραιπαλοῦντες». (Χρυσόστομος).

Τό φιλόφογον τῶν ἀνθρώπων εἶνε τοσοῦτον ὥστε τόν μὲν ὄγκον τῶν κατορθωμάτων, δέν καθορῶσι, τό δέ μικρόν παράπτωμα πάνυ ἀκριβῶς θεῶνται· ἰδοὺ καί περὶ αὐτοῦ τί λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος· «Ἔως μὲν γάρ ἄν πανταχόθεν ἡρμοσμένος ἦ ὁ τοῦ Ἱερέως βίος ἀνάλωτος γίνεται ταῖς ἐπιβουλαῖς. Ἄν δέ τύχη μικρόν τί παριδῶν, οἷα εἰκός ἐστίν ἀνθρωπον ὄντα καί τό πολυπλανές τοῦ βίου τούτου περαιουῶντα πέλαγος, οὐδέν αὐτῷ τῶν λοιπῶν κατορθωμάτων ὄφελος πρός τό δυνηθῆναι τά τῶν κατηγορῶν στόματα διαφυγεῖν, ἀλλ' ἐπὶ παντί τῷ λοιπῷ χρόνῳ τό μικρόν ἐκεῖνο παράπτωμα ἐπὶ τά στόματα φέρεται». (Χρυστ. περὶ Ἱερωσύνης λόγος γ' ιδ').

Τό μὴ εἶναι τόν Ἱερέα πανταχόθεν ἡρμοσμένον, ἀλλά εὐάλωτον ταῖς ἐπιβουλαῖς πλὴν τοῦ αἰδίου φόγου διὰ τό παράπτωμα καί ἕτερα συνεπάγεται κακά. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος.

«Χρή πάντοθεν αὐτοῦ (τοῦ Ἱερέως) τό κάλλος τῆς ψυχῆς ἀποστίλβειν, ἵνα καί εὐφραίνειν ἅμα καί φωτίζειν δύνηται τὰς τῶν ὀρώντων ψυχάς. Τά μὲν γάρ τῶν τυχό-

ντων ἁμαρτήματα, ὥσπερ ἔν τινι σκότει πραττόμενα, τοὺς ἐργαζομένους ἀπώλεσε μόνους· ἀνδρός δέ ἐπιφανοῦς καί πολλοῖς γνωρίμου πλημμέλεια κοινήν ἅπασι φέρει τήν βλάβην, τοὺς μὲν ἀναπεπτωκότας πρὸς τοὺς ὑπέρ τῶν ἀγαθῶν ἰδρωῶτας ὑπτιωτέρους ποιούσα, τοὺς δέ προσέχειν ἑαυτοῖς βουλομένους ἐρεθίζουσα πρὸς ἀπονίαν». (Χρυστ. λόγος περὶ Ἱερωσύνης γ', ιδ').

Διὰ ταῦτα λοιπὸν ὁποῖον τινά εἶναι χρή τόν Ἱερέα; ἀκουσόμεθα αὐθις τοῦ Χρυσοστόμου· «*Νηφάλιον εἶναι δεῖ τόν Ἱερέα καί διορατικόν καί μυρίους πανταχόθεν κεκτῆσθαι τοὺς ὀφθαλμούς, οὐχ ὡς ἑαυτῷ μόνον, ἀλλά καί πλήθει ζῶντα τοσοῦτω· Οὐ γάρ τῷ τοῦ γεγονότος μεγέθει, ἀλλά τῇ τοῦ διαμαρτόντος ἀξίᾳ τήν ἁμαρτίαν μετροῦσιν ἅπαντες*». (Χρυσοστ. περὶ Ἱερ. λόγος γ'. ιβ').

Τόν Ἱερωμένον ἰδοῦ ὁποῖον θέλει ὁ θεῖος Χρυσόστομος καί τί περὶ Ἱερέως φρονεῖ·

«*Τῷ Ἱερωμένῳ πλοῦτος μὲν ὁ τῆς ἀρετῆς κόσμος, ἡδονὴ δέ ἡ σωφροσύνη, τροφή δέ ἡ αὐτάρκεια, εὐφροσύνη δέ ἡ τῶν ὑπηκόων πρὸς ἀρετὴν ἐπίδοσις. Εἰ δέ τις τάναντία τούτων ἐπιτηδεύων Ἱερωσύνης ὀνόματι ἐναβρύνεται, οὗτος ἀνίερος τυγχάνει, καί τῆς ἀρχῆς ἀνάξιος*» (Παύλῳ τῷ πρεσβυτέρῳ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰωάν. τοῦ Χρυσοστόμου).

Τοιαύτη ἡ ἱερωσύνη, τοιοῦτον τό τοῦ ἱερέως ἀξίωμα καί τοιοῦτον τό τοῦ ἱερέως πρότυπον.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

II

Περί ιεροπρεπείας.

«Δεῖ τόν Ἐπίσκοπον εἶναι κόσμιον».

(Α΄ Τιμ. γ, 2)

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, γράφων πρὸς Τιμόθεον τὴν Α΄ ποιμαντορικὴν αὐτοῦ ἐπιστολὴν μετὰ διαφόρους ὁδηγίας ἀφορώσας εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, δίδωσι καὶ περιγραφὴν τινὰ τῶν προσόντων τῶν ὀρεγομένων ἐπισκοπῆς, λέγων τὰ ἑξῆς· «Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ· δεῖ οὖν τόν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν· μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον· τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος».

Ταῦτα κατὰ τόν ἀπόστολον τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀξίου διὰ τό τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα, ἅτινα δέον νά χαρακτηρίζωσιν αὐτόν καθ' ὅλον τό στάδιον τοῦ βίου του. Ἀλλά ταῦτά εἰσι καὶ τὰ τοῦ πρεσβυτέρου προσόντα διὰ τό αὐτοῦ ἀξίωμα, διότι, ὡς λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, καὶ ἡ Ἐκκλησία καθόλου δέχεται «οὐ πολὺ τό μέσον αὐτῶν πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων. Καί γάρ καὶ αὐτοὶ διδασκαλίαν εἰσὶν ἀναδεδεγμένοι, καὶ προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἅ περὶ ἐπισκόπων εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ταῦτα καὶ πρεσβυτέροις ἀρμόττει· τῇ γάρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκασι, καὶ τοῦτο μόνον δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους» (Χρυσοστ. Α΄ Τιμόθ. ὁμιλία Θ΄.)

Ἡ τῶν γνωρισμάτων τούτων καθ' ἕνα ἕνα ἀνάπτου-

ξις εἶναι ἔργον μᾶλλον ἀνῆκον εἰς τακτικὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς ποιμαντικῆς ἢ εἰς ἕκτακτον ὁμιλίαν σκοποῦσαν τὴν ἀνάπτυξιν θεμάτων τινος. Ἡ ἀνάπτυξις ἑνὸς ἐκάστου τῶν προσόντων ἐν ὁμιλίᾳ τοιαύτῃ εἶναι ἀδύνατος, διότι θά καθίστα τὸν λόγον λίαν ἐκτενῆ καὶ πολλοῦ θά ἐδέετο χρόνου, οὗτινος ἡμεῖς στερούμεθα. Δι' ἀμφοτέρους τούτους τοὺς λόγους καὶ ἡμεῖς τὸν λόγον πρὸς τὸν χρόνον προσαρμόττοντες προτιθέμεθα ἐν μόνον τῶν γνωρισμάτων νὰ λάβωμεν ὡς θέμα, ὅπερ θά ἀναπτύξωμεν πρὸς κατασκευὴν τοῦ λόγου. Ὡς τοιοῦτον θέμα ἐλάβομεν τὸ γνῶρισμα τῆς κοσμιότητος ὡς περιεκτικὸν καὶ πολλῶν ἄλλων γνωρισμάτων· διότι φρονοῦμεν ὅτι πολλὰ τῶν εἰρημένων γνωρισμάτων συντρέχουσιν εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς κοσμιότητος, ἣν θεωρῶ ὁμοίαν πρὸς εἰκόνα, ἣς τὰς ὠραίας γραμμάς ἐχάραξαν τὰ λοιπὰ γνωρίσματα καθ' ἐν ἰδίᾳ.

Κατὰ ταῦτα ἡ κοσμιότης, ἡ περικοσμοῦσα τὸν ἱερέα εἶναι τὸ γνῶρισμα τὸ χαρακτηρίζον τὸ ὅλον ἦθος τοῦ ἱερέως καὶ οἶονεὶ τὸν ὅλον χαρακτῆρα αὐτοῦ. Τὴν κοσμιότητα ταύτην ὀνομάζομεν σεμνοπρέπειαν, ἢ ἱεροπρέπειαν, καὶ ταύτην ὀφείλει νὰ ἔχη ὁ ἱερεὺς. Περί τῆς τοιαύτης λοιπὸν σεμνοπρεπείας ἢ ἱεροπρεπείας ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ πρῶτον δίδομεν τὸν ὄρισμόν τῆς ἱερατικῆς κοσμιότητος ἢ σεμνοπρεπείας.

Σεμνοπρέπεια ἱερατικὴ εἶναι ὁ σχηματισμὸς τοῦ τε ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος πρὸς τοὺς ὄρους τοῦ ἱερατικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ πολιτεύματος. Κατὰ ταῦτα ὀφείλει ὁ πνευματικὸς ποιμὴν καὶ κατ' οἶκον, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ πανταχοῦ καὶ πάντοτε νὰ τηρῇ τὸν τύπον τῆς ἱεροπρεπείας· ἢ ἱεροπρέπεια ἀνάγκη νὰ περικοσμηῇ αὐτὸν ἐν τε τῷ ἱερῷ καὶ ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν ἱερῶν αὐτοῦ καθηκόντων, καὶ ἐκτός τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐν ταῖς

ἀναστροφαῖς αὐτοῦ, καί ἐν τῇ πόλει καί ἐν ταῖς ὁδοῖς καί ἐν τοῖς περιπάτοις καί ἐν παντί τόπῳ καί κατ' ἰδίαν· ὁ δὲ λόγος, τό ὑψηλόν αὐτοῦ ἀξίωμα καί ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἀποστολή. Κληθεῖς δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ καί διδάσκαλος τῆς κοινωνίας ὀφείλει νά ᾖ ἄξιός τοῦ ἀξιώματός του, καί ἐπιβαλλόμενον ὑπόδειγμα χριστιανικῆς τελειότητος πρὸς τό ἑαυτοῦ ποιμνιον, ὅπερ ἐκλήθη νά ποιμάνῃ τό ἀτενίζον πρὸς αὐτόν ὡς πρὸς τήν ιδέαν τῆς τελειότητος. Ὁ ἱερεὺς, ὅστις τῷ κανόνι τούτῳ οὐ στοιχεῖ, καί ξένῳ τινί πολιτεύματι ἔπεται, ἱεροπρέπειαν δ' ἐπιτηδεύει, μάτην κοπιᾷ, εἰς τετρημένον δὲ πίθον ἀντλεῖ ἐπιζητῶν παρά τοῦ ποιμνίου του εὐλάβειαν καί σεβασμόν· διότι οἱ πρὸς αὐτόν ἀτενίζοντες κάθηνται αὐστηροί τοῦ πολιτεύματός του κριταὶ ἔτοιμοι τήν ἐσχάτην κατ' αὐτοῦ νά ἀπαγγείλωσι καταδίκην, καί ταῦτα οὐ μόνον οἱ αὐστηροί, ἀλλά καί οἱ μᾶλλον ἐπεικεῖς. Καί δικαίως, διότι ἡ πολιτεία αὐτοῦ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τό ἀξίωμα αὐτοῦ· ἴδου τί λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος. «*Ἱερέας τότε μάλιστα τιμᾶσθαι δεῖ, ὅταν καί ἀπό τῆς πολιτείας ὧσιν αἰδέσιμοι*».

Ὁ δὲ λόγος τῆς τοιαύτης αὐστηρότητος καί τό ἀδυσώπητον εἶναι τό ἱερόν αὐτῶν ἀξίωμα καί ἡ ὑψηλή αὐτῶν ἀποστολή, διότι ὁ ἱερεὺς καθ' ἐκάστην παρίσταται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιαζομένου λαοῦ ὡς ἱεροκῆρυξ καί διδάσκαλος τῶν θείων ἐντολῶν καί τῶν ἱερῶν κανόνων, πάντες δὲ ἀπαιτοῦσι παρά τοῦ διδασκάλου τῶν θείων λογίων καί ἐνταλμάτων νά δεικνύῃ αὐτός πρῶτος τό παράδειγμα, παριστάμενος τύπος καί ὑπογραμμὸς ἀρετῆς καί τελειότητος, καθ' ἃ διδάσκει καί ὁ Πέτρος λέγων· «*Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καί Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν, ἵνα ἀκολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ*». (Πέτρ. Α' β' 21), καί ἀξιοῦσιν ἵνα ἡ διδασκαλία ὑποστηρίζηται διὰ τῶν ἔργων πρὸς τε ἀπομίμησιν καί ἐνίσχυσιν αὐτῶν· διότι πάντες

οἶδασι τό εἰρημένον ἱερόν λόγιον «ποιεῖν τε καί διδάσκειν» οὐδέ φρονοῦσιν ὅτι αὐτοί μὲν ὀφείλουσι νά ὦσι τηρηταί τῶν ἐντολῶν, οἱ δέ διδάσκαλοι αὐτῶν νά ἀθετῶσιν αὐτάς· διότι ἀδυνατοῦσι νά ἐννοήσωσι τόν λόγον, δι' ὃν οὗτοι μὲν ὀφείλουσι νά πολιτεύωνται κατά τά ἱερά ἐντάλματα, οἱ δέ τῶν ἐνταλμάτων διδάσκαλοι δέν ὀφείλουσιν· ὅτι αὐτοῖς ἐπιβάλλεται ἡ εὐθύτης, ἡ κοσμιότης, ἡ τελειότης καί αὐτή ἡ ἀγιότης, τοῖς δέ ἱερεῦσι καί ἱεροκήρυξι, δέν ἐπιβάλλεται· δι' ὃ καί ἔτοιμοι νά εἴπωμεν τῷ τοιοῦτῳ διδασκάλῳ καί ἱεροκήρυκι· «*Ἰατρέ θεράπευσσον σεαυτόν*»· καί τό, «*ἄλλων ἱατρός αὐτός ἔλκεσι βρύων*».

Ἡ κατηγορία γίνεται ἀσθηροτάτη, ὅταν ἡ τοῦ παραδείγματος ἔλλειψις γεννᾷ ἀμφιβολίας παρά τοῖς ἀσθενοῦσι τῇ πίστει περί τῆς πίστεως τοῦ ἑαυτῶν ποιμένος, καί ταλαντεύσεις περί τῆς ὀρθότητος τῶν διδασκομένων θρησκευτικῶν ἀρχῶν, διότι εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένη ἀρχή, ὅτι ἡ πίστις ἐκ τῶν ἔργων δείκνυται· δι' ὃ λέγει καί ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος «*δειξόν μοι τήν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, καὶ γώ δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τήν πίστιν μου*» (β' 18). Ταύτην τήν ῥῆσιν τό ποιμνιον λέγει τῷ ποιμένι αὐτοῦ τῷ αἰτοῦντι παρ' αὐτοῦ τήν δι' ἔργων ἐπίδειξιν τῆς πίστεως αὐτοῦ.

† Ο ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

III

Περί ιεροπρεπείας.

«Δεῖ τόν Ἐπίσκοπον εἶναι κόσμιον».

(Α΄ Τιμ. γ, 2)

Ἡ ιεροπρέπεια διά τόν ἱερέα εἶναι ὁ ἀληθής στολισμός ὁ περικοσμῶν αὐτόν ὑπέρ πάντα κόσμον, ὁ καθιστῶν αὐτόν πανταχοῦ καί πάντοτε περίβλεπτον, ὁ ἀναδεικνύων αὐτόν τοῖς πᾶσι σεβαστόν, καί ὁ ἐπισπώμενος τήν εὐλάβειαν πάντων. Ὁ ιεροπρεπής ἱερεύς ἐπαναπαύει τάς καρδίας τῶν πιστῶν, φέρει τήν εἰρήνην τῆς συνειδήσεώς των, γίνεται τύπος καί ὑπογραμμός τοῦ χριστιανικοῦ βίου, καί ἀποβαίνει ἡ αἰσθητή καί ζῶσα εἰκὼν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἣτις προβάλλεται πρὸς τάς ὄψεις ἀπάντων, καθ' ἣν ἡ θειότης τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν κρίνεται καί παρά τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες, θαυμάζοντες τήν εἰκόνα, θαυμάζουσι τήν θεῖαν ἡμῶν πίστιν, λέγοντες «ἶδε ὁποῖους ἀναδεικνύει ποιμένας λαῶν ὁ Χριστιανισμός».

Ἡ ιεροπρέπεια ἀποκρούει τάς προσβολάς, φιμοὶ καί τὰ ἀπύλωτα στόματα, περιφρουρεῖ δέ τόν ἱερέα πανταχόθεν, καί καθιστᾷ ἀνάλωτον· τοῦτο μαρτυρεῖ καί ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγων· «Ἔως μὲν γάρ ἂν πανταχόθεν ἡρμωσμένος ἦ καλῶς ὁ τοῦ ἱερέως βίος ἀνάλωτος γίνεται ταῖς ἐπιβουλαῖς». (Ἱερ. λογ. γ'. ιδ').

Ἀνάγκη ἄρα ἀναπόδραστος ὁ πνευματικός ποιμὴν νά τηρῇ προσεκτικῶς τήν ἑαυτοῦ κοσμιότητα, ὅπως καί τό οἰκεῖον ἀξίωμα καθιστᾷ σεβαστόν, καί τῷ ποιμνίῳ ὑποβάλλῃ ἑαυτόν παράδειγμα ἀγαθόν πρὸς μίμησιν, καί τάς ἐπιθέσεις καί διαβολάς ἀποκρούῃ· ἄλλως θᾶπτον ἢ βρα-

δύτερον θέλει ἐξεγείρει καθ' ἑαυτοῦ παντοίας μομφάς καί κατηγορίας, ὧν ἕνεκα καί ἑαυτῷ πολλάς προσπορίσει τάς θλίψεις, καί τοῖς ἄλλοις ἀποβήσεται λίθος προσκόμματος, καί πέτρα σκανδάλου.

Τοιαύτη ἡ σεμνότης ἦτοι ἡ ἱεροπρέπεια, ἣτις δέον νά περικοσμή τόν περιβεβλημένον τό τοῦ ἱερέως καί τοῦ διδασκάλου ἀξίωμα. Ἦδη ἴδωμεν καί τό, πόθεν περιγίνεται αὐτῷ τό τῆς σεμνοπρεπείας παράστημα.

Σεμνοπρεπές παράστημα

Τό τῆς σεμνοπρεπείας παράστημα περιγίνεται τοῖς ἱερεῦσιν ἐκ τῆς τοῦ ἦθους τελειώσεως· ἡ ἀληθῆς σεμνοπρέπεια, ἡ δίκην ἀλουργίδος περικοσμοῦσα τόν ἄνθρωπον καί δῆ τόν ἱερέα, ἔχει τάς ἑαυτῆς ἀρχάς ἐν τῷ ἔσω ἀνθρώπῳ· εἶναι ἀντανάκλασις τῆς αἴγλης τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμῆσεως· αὕτη ἐκ τῶν ἔνδον πρὸς τά ἔξω διαχοσμήνη καθιστᾷ λαμπράν καί χαρίεσσαν τήν τοῦ ἐξωτερικοῦ ὄψιν. Κατά ταῦτα ἡ σεμνοπρέπεια εἶναι εἰκὼν τοῦ ἦθους καί ἐκφρασις τῆς ψυχικῆς διαθέσεως καί τῆς ἐσωτερικῆς σεμνότητος· αὕτη εἶναι ἀνεπίπλαστος καί ἀσχημάτιστος, ἀπλή καί ἀπέριττος· ἔχει σταθερόν καί ἀναλλοίωτον τόν χαρακτήρα μηδέποτε μεταβαλλόμενον ἢ μετασχηματιζόμενον, ἢ μεταπίπτοντα ἀπό τοῦ σεμνοῦ εἰς τό ἄσεμνον, ἔχει μονιμότητα εἰς τό διηνεκές.

Ἡ ἐπιτετηδευμένη, ἡ ἐπίπλαστος, ἡ δολία σεμνοπρέπεια, τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ νά εἶναι ἀξία τοῦ ὀνόματος, ὥστε εἶναι βδελυρά ὑποκρισία ὅπως ἀναξιοπρεπῆς τῷ ἱερῷ Κλήρῳ· εἶναι ὄψις ἐψιμυθιωμένη ἄλλον ἀντ' ἄλλου δεικνύουσα πρόσωπον πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ἀνθρώπων· διότι ἐν ᾧ ὁ ἔσω ἄνθρωπος εἶναι ὅπως ἀδιακόσμητος καί ἄσεμνος καί φαῦλος, σπουδάζει νά ἐπιδεικνύῃ σεμνοπρέ-

πειαν διά τινος ἑξωτερικοῦ ἐπιπλάστου φόρτου τρόπων σοβαρῶν, καί βεβιασμένου σχηματισμοῦ, ὅπως καλύψη διά τεχνητοῦ ψευδοῦς παραστήματος τήν εἰδεχθῆ ὄψιν τοῦ ἔσω ἀνθρώπου.

Μαρτύρια τῆς ἀληθοῦς σεμνοπρεπείας

Μαρτύρια τῆς ἀληθοῦς σεμνοπρεπείας καταφανῆ εἶναι περίπου τά ἑξῆς: Στάσις τοῦ σώματος εὐσχημος καί ἀξιοπρεπῆς μηδέν ἔχουσα τό ἐπιδεικτικόν, διάθεσις τοῦ προσώπου φυσική καί ἀνεπίπλαστος, ὄμμα ἀφελές, σταθερόν καί ἀπερίεργον. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Παιδαγ. βιβλ. Γ' κεφ. ια') λέγει περί τούτου· «ἔστω καθαρὸν τό πρόσωπον, ὀφρὺς μὴ καθειμένη, μηδὲ ὄμμα ἀναπεπταμένον, μηδὲ ἀνακεκλασμένον· μὴ ὕπτιος ὁ τράχηλος, μηδὲ ἀνειμένα τά τοῦ σώματος μέλη». Χειρονομίαι ἀπέριττοι καί ἤρεμοι, βādισμα ὁμαλόν καί τακτικόν, ἵνα μήτε τό ἄγαν βραδύ καταγγεῖλη αὐτοῦ τήν νωθρότητα καί χαύνωσιν καί τήν τῆς ψυχῆς ἔκλυσιν, μήτε τό σφοδρόν αὐθις καί σεσοβημένον ἀποφαίνῃ ἀκαθέκτους αὐτῆς τάς ὁρμάς. Περί τοῦ βādισματος ἰδοῦ τί λέγει καί ὁ ἱερός Φώτιος· καί «βādισματος δέ πρέπει τῷ ἄρχοντι (τῷ ἱερεῖ) εὐταξία μήτε εἰς τό θηλυπρεπές καί ἔκλυτον ἀσχημονοῦντι τήν κίνησιν, μήτε μὴν εἰς τό ἀθρόον καί τετραραγμένον, καί ἀνώμαλον ταύτην ἐκνεωτερίζοντι, καί ὄλως πᾶσα κίνησις τάξει κοσμεῖσθω. Δεῖ καί προσώπου διαθέσει, καί κόμης ἀσκήσει, καί περιβολῇ ἐσθῆτος κόσμιον ὀραῖσθαι καί σεμνόν, μήτε εἰς τό βλακῶδες καί περιεργον ἐκφερόμενον, μήτε πάλιν παρὰ τοῦ μετρίου πρὸς τό ἡμελημένον καθελκόμενον· ἐκάτερον γάρ ἀπρεπές καί εὐκαταφρόνητον καί ἱερατικῆς πολιτείας ἀλλότριον». (Φωτίου ἐπιστ. η').

Ἡ ἐσθῆς αὐτάρκης πρὸς χειμῶνά τε καὶ θέρος, οὔτε ῥυπαρά καὶ ἀτημελής, οὔτε πάλιν ἀνθηρά κατὰ τό χρώμα καὶ πολυτελής, καὶ κεκοσμημένη, ἅπερ εἰσὶν ἴδια τοῦ γυναικείου καλλωπισμοῦ. Περί τῆς ἐσθῆτος ὁ μέγας Βασιλεῖος (ἐν ἐπιστολῇ Β΄) γράφων πρὸς Γρηγόριον τὸν θεολόγον λέγει·

«Σκοπὸς ἐσθῆτος εἶς, κάλυμμα εἶναι σαρκὸς πρὸς χειμῶνα καὶ θέρος αὐταρκες. Μήτε ἐν χρώματι τό ἀνθηρόν διωκέσθω, μήτε ἐν τῇ κατασκευῇ τό λευκόν καὶ μαλακόν. τό γάρ τās ἐν ἐσθῆτι εὐχροίας περισκοπεῖν ἴσον ἐστὶ γυναικείῳ καλλωπισμῶ, ὃν ἐκεῖναι ἐπιτηδεύουσι. χιτῶν διὰ ζώνης προσεσταλμένος τῷ σώματι. Τό μέντοι ζῶσμα μήτε ἄνω τῶν λαγόνων· γυναικῶδες γάρ· μήτε χαῦνον, ὥστε διαρρεῖν τόν χιτῶνα· βλακικόν γάρ· καὶ τό βάδισμα μήτε νωθρόν, ὡς ἐκλυσιν τῆς ψυχῆς κατηγορεῖν, μηδ' αὖ σφοδρόν καὶ σεσοβημένον, ὡς ἐμπλήκτους αὐτῆς τās ὀρμάς ἐμφαῖνον». Καί αὖθις (ἐν τοῖς κατὰ πλάτος ὅροις Ἐρώτ. κβ.) ὁ Μέγας Βασιλεῖος λέγει· «Χρήσιμον καὶ τό τῆς ἐσθῆτος ἰδίωμα προκηρυττούσης ἕκαστον καὶ προδιαμαρτυρομένης τό ἐπάγγελμα τῆς κατὰ Θεόν ζωῆς· ὥστε ἀκόλουθον καὶ τήν πρᾶξιν παρά τῶν τυγχανόντων ἡμῖν ἀπαιτεῖσθαι· οὐ γάρ ὁμοίως τό ἀπρεπές καὶ ἄσχημον ἐν τοῖς τυχοῦσι καὶ ἐν τοῖς μεγάλα ὑπισχνουμένοις διαφαίνεται».

Ὡς οὖν ἔστι τι στρατιώτου ἴδιον ἐν τῷ ἐνδύματι, καὶ ἄλλο τοῦ συγκλητικοῦ, καὶ ἄλλο ἄλλου, ἀφ' ὧν εἰκάζεται αὐτῶν ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον τά ἀξιώματα, οὕτως εἶναι τινα καὶ χριστιανοῦ ἰδιότητα καὶ ἀπό ἐσθῆτος εὐπρεπές καὶ ἀκόλουθον σώζουσαν τήν ἀπό τοῦ ἀποστόλου παραδεδομένην κοσμιότητα, ποτέ μὲν τόν ἐπίσκοπον κόσμιον καὶ διοριζόμενον, ποτέ δέ τās γυναῖκας καταστολῆ κοσμίῳ εἶναι διατασσομένου. (Μέγ. Βασιλ. αὐτόθι).

† Ο ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

IV

Περί ιεροπρεπείας.

«Δεῖ τόν Ἐπίσκοπον εἶναι κόσμιον».

(Α' Τιμ. γ, 2)

Τίνι τρόπῳ περιφρουρεῖται ἡ τοῦ Πνευματικοῦ Ποιμένου κοσμιότης.

Ἡ τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος κοσμιότης περιφρουρεῖται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιμένου· α) ὅταν προσέχη ἑαυτῶ ὅπως μὴ ἐκδηλῶνται φυσικά τινά αὐτοῦ πάθη ἐν περιστάσεσι, καθ' ἃς ἀναπτύσσονται δυσάρεστά τινά συναισθήματα καί ἐξεγείρονται ἀκάθεκτα ταῦτα ὡς ἡ ὀργή καί ὁ θυμός, καί καταστρέφουσι τόν τῆς σεμνοπρεπείας χαρακτῆρα· β) ὅταν συνεχῶς μελετᾷ τό ἑαυτοῦ πολίτευμα καί δοκιμάζῃ πρὸς τάς ἠθικάς ἀρχάς τοῦ Εὐαγγελίου ὡς πρὸς Λυδῖαν λίθον καί ἐξελέγχῃ τάς ἑαυτοῦ πράξεις μετὰ τῆς αὐτῆς ἢ καί πλείονος ἀυστηρότητος, μεθ' ἧς καί αὐτός ἐξελέγχει τάς τῶν ἄλλων καί οἱ ἄλλοι τάς ἑαυτοῦ, καί ὅταν διαπυθάνηται καθ' ἐκάστην ἐσπέρας ἑαυτόν· «Πῆ παρέβην τί δ' ἔρεξα, τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη», καί πρὸς τήν ἀπάντησιν δρᾷ.

Ἡ ἐξέτασις τῆς ἠθικῆς του καταστάσεως καί τῶν ἔργων του εἶναι δοκιμασία τῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας αὐτῶν, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται ἡ τοῦ ἱερέως ιεροπρέπεια. Ὅθεν ὀφείλει ὁ ἱερεὺς ὁ τῆς ἑαυτοῦ σεμνοπρεπείας φειδόμενος οὐδέποτε νά ἐπαναπαύηται ἐπί ταῖς ἀρεταῖς του, οὐδέ νά λησμονῇ ὅτι διαβαίνει ἐν μέσῳ παγίδων πολλῶν, ὅτι ὀλισθηρόν τό ἔδαφος, ἐφ' οὗ βαδίζει, καί ὅτι ἄνθρωπος εἶναι

ἔχων ἀσθένειαν. Διὰ ταῦτα ὀφείλει νά ἀποφεύγη ὅπως ἐκτίθεται ἄνευ ἀνάγκης τινός εἰς τάς ὄψεις τοῦ κοινοῦ, διότι ἡ συνεχῆς θέα τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος μετὰ τοῦ ὄχλου σοβοῦντος διὰ τῆς ἀγορᾶς καί τῶν δημοσίων περιπάτων ζημιοῖ τήν σεμνοπρέπειαν αὐτοῦ καί μειοῦται παρά τῷ ποιμνίῳ ἢ περί αὐτοῦ ὡς ἱεροῦ προσώπου ἰδέα· διότι τό ποιμνιον ἀξιοῖ νά βλέπη τόν ἑαυτοῦ ποιμένα ἰστάμενον λίαν ὑψηλά καί νά παρίσταται τοιοῦτος, οἷον οὔτοι αὐτόν φαντάζονται, δι' ὃ, ὅταν ἴδωσι τόν ἱερέα ἄλλον ἢ ὅποιον αὐτοί φαντάζονται αὐτόν, καθίστανται βαρεῖς αὐτοῦ κριταί καί ἐλεγκταί· τοσοῦτον δέ προβαίνουσιν, ὥστε καί τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας κατώτερος νά παρίσταται αὐτοῖς καί ὅταν ἔτι τήν ἱερατικήν περιβεβλημένος στολήν ἐκτελῇ τά ἱερά αὐτοῦ καθήκοντα.

Ἀνάγκη ἄρα ὁ τῆς ἑαυτοῦ σεμνοπρεπείας φειδόμενος νά ᾗ λίαν προσεκτικός καί προφυλακτικός, καί ν' ἀποφεύγη πᾶσαν ἀφορμήν πρὸς κατάκρισιν καί μείωσιν τοῦ τῆς σεμνοπρεπείας αὐτοῦ γοήτρου. Ταῦτα ὁμως εἰσὶν εἰρημένα περί τῶν ἀληθῶς σεμνοπρεπῶν καί ἱεροπρεπῶν, διότι περί τῶν μὴ τοιούτων οὐδεὶς λόγος· διότι οὔτοι τά πάντα ἀπολέσαντες οὐδένα ἤδη διατρέχουσι κίνδυνον ἀπωλείας τινός σεμνοῦ, διότι οὐδ' ἔχουσι τι νά περιφρονησωσιν· οὔτοι εἰσι φρούρια ἐκπορθηθέντα καί ἀλωθέντα· ὁ λόγος ἐνταῦθα πρὸς διατήρησιν τῆς ἀληθοῦς σεμνοπρεπείας τῶν ἐχόντων τοιαύτην.

Ὅποῖος δέον νά εἶναι ἐν ταῖς συναναστροφαῖς αὐτοῦ ὁ Πνευματικός Ποιμὴν.

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἡ ἀπάντησις εἶναι εὐχερής· ὁ Πνευματικός Ποιμὴν δέον νά εἶναι κόσμιος. Ἐν τῇ κοσμιότητι ἐνυπάρχουσι συλλήβδην πάντες οἱ τρόποι τῆς

καλῆς συμπεριφορᾶς. Ὁ Πνευματικός ποιμὴν διατηρεῖ τὴν ἑαυτοῦ κοσμιότητα ἐν ταῖς ἀναστροφαῖς του α) ὅταν δὲν ἐπιλανθάνηται τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀποστολῆς, β) ὅταν μέμνηται, ὅτι πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὀφείλει καὶ λέγων καὶ σιωπῶν νά γίνηται διδασκτικός καὶ γ) ὅταν ἀναλογίζηται τὰς εὐθύνας, ἃς φέρει ἐκ τῆς διαταράξεως τῆς συνειδήσεως τοῦ ποιμνίου του. Ὁ Πνευματικός Ποιμὴν ὁ μὴ ἐπιλανθανόμενος ἑαυτοῦ καὶ μεμνημένος τοῦ ἑαυτοῦ καθήκοντος, παρευρισκόμενος ἐν τινι συναναστροφῇ οὐδέποτε ἀποτίθεται τὸν ἑαυτοῦ σεμνὸν χαρακτήρα, διότι τοῦτο ἀποβαίνει αὐτῷ ἀδύνατον, καθ' ὅσον ἀπέβη ἀναπόσπαστον σχῆμα. Τό ἀναλλοίωτον ἱεροπρεπὲς σχῆμά του ὑποχρεοῖ τὸν ἱερέα νά ρυθμίξη μετὰ πολλῆς ἐρεύνης καὶ προσοχῆς τὰς ἐν τῇ κοινωνίᾳ σχέσεις του καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιφυλακτικότητος νά ποιῆται τὰς συναναστροφάς· α) ὀφείλει νά γνωρίζη, ὅτι ἥμισυ ἀρμόζει τῷ ἱερωῦ αὐτοῦ χαρακτήρι τό νά ἐμφανίζηται ἄνευ τινός λόγου τῆς ὑπηρεσίας του ἐν ταῖς συναναστροφαῖς, ἢ νά ἐπιζητῇ τοιαύτας, ἢ καὶ νά φαίνηται ἀρεσκόμενος ἐν αὐταῖς, β) ὀφείλει μετὰ πολλῆς περισκέψεως νά ποιῆται τὰς ἑαυτοῦ συναναστροφάς καὶ μετὰ προηγουμένην ἐξέτασιν τῆς διαγωγῆς τοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ φρονήματος τῶν προσώπων, μεθ' ὧν προτίθεται νά συναναστραφῇ. Καὶ ἐάν μὲν ταῦτα εἶναι τοιαῦτα, ὥστε ἢ πρὸς αὐτὰ φιλία καὶ σχέσις νά περιάπτῃ αὐτῷ τιμὴν καὶ ὑπόληψιν, τότε δύναται νά φιλιῶται καὶ συναναστρέφηται αὐτοῖς. Ἐάν ὅμως ἡ φήμη αὐτῶν δὲν εἶναι εὐφημος, ἢ θεωρῆται ἀμφιβόλου ἠθικότητος, ἢ φρονήματος διεφθαρμένου, ἢ ἀγωγῆς καὶ πολιτείας διαβεβλημένης, τότε ἢ πρὸς αὐτοὺς φιλία καὶ σχέσις ὅσω οἰκειότερα, τοσοῦτω ἐπιβλαβεστέρα καὶ ἐπίφογος. Τοῦτο μᾶς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγων· «Μὴ πλανᾶσθε· φθειρουσιν ἦθη χρηστά ὁμιλίας κακαί. (Α' Κορινθ. ιε'. 33)». Αἱ τοι-

αὐται συναναστροφαί βλάπτουσι πολύ μᾶλλον τόν ἱερέα· διότι ἐν τῇ μετὰ ὑπόπτων προσώπων συνδιαγωγῇ ἀφαιρείται ἀνεπαισθήτως ἡ σεμνοπρέπεια αὐτοῦ καί συλεῖται βαθμηδόν τῆς ποιμαντορικῆς σεμνότητος ὁ πλοῦτος, καί ἐπί τέλους καί αὐτός εὐρίσκεται γυμνός πάσης τιμῆς καί ὑπολήψεως ἐστερημένος παρά τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένοις. Περί τοῦ ἱερέως τούτου δύναται νά ρηθῇ τό τοῦ προφήτου Ὡσηέ λίαν προσφυῶς: «κατέφαγον ἀλλότριον τήν ἰσχύν αὐτοῦ, αὐτός δέ οὐκ ἔγνω» (39).

† Ο ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

V

**Ὁ ἱερεύς ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν ἑαυτοῦ
ἱερῶν καθηκόντων ἐν τῇ κοινωνίᾳ.**

*«Δεῖ τόν Ἐπίσκοπον εἶναι κόσμιον».
(Α΄ Τιμ. γ, 2)*

Ὁ ἱερεύς ὡς πνευματικός ποιμὴν ἐκτελῶν τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὀφείλει νά ἔρχηται εἰς παντοίας σχέσεις μετὰ παντοίων προσώπων· ἡ ἐπικοινωνία αὕτη ἀποβαίνει ὠφέλιμος ἢ βλαβερὰ ἐκ τῆς ἡθικῆς παρασκευῆς τοῦ ἱερέως. Ἐάν ὁ ἱερεύς εἶναι σοφός, τοιοῦτος, ὅποιον ἤδη περιεγράψαμεν καί ἐν τῇ προηγουμένῃ ὁμιλίᾳ, αἱ μετὰ τῶν παντοίων παντοῖαι ἐντεύξεις καί συναναστροφαί δύνανται νά ἀποβῶσι καί αὐτῶ καί τοῖς ἐντυγχάνουσιν ὠφελιμώταται, διότι αὐτός μὲν λαμβάνει ἀκριβεστέραν πείραν τῶν πραγμάτων καί τῶν προσώπων ἀναγκαιοτάτην καί χρησιμωτάτην καί ἀπαραίτητον πρὸς καρποφορίαν τοῦ ποιμαντορικοῦ κηρύγματος· οἱ δέ ἐντυγχάνοντες καρποῦνται ἐκ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ· διότι ῥύεται ψυχὰς ἐκ θανάτου σοφός ἱερεύς. Ἐάν ὅμως ὁ ἱερεύς εἶναι διάφορος ἢ οἷον ὑπεδείξαμεν, ἢ εὐάλωτος ἐκ τῶν πειρασμῶν, τότε αἱ μετὰ παντοίων παντοῖαι ἐντεύξεις ἀποβαίνουσι καί αὐτῶ καί τοῖς ἐντυγχάνουσι βλαβεραί· διότι καί αὐτός γίνεται ἄλωτός καί ἐκπορθεῖται ἢ ἑαυτοῦ ἱεροπρέπεια, καί τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἀπωλείας γίνεται πρόξενος, διὰ ταῦτα ἀπαιτεῖται μεγάλη ἢ προσοχή ἐν τοῖς διαβήμασι τούτοις καί ἀποχή μάλιστα, εἰ τοῦτο εἶναι δυνατόν τοῖς μή πανταχόθεν ὠχυρωμένοις.

Ὅποῖός τις δέον νά εἶναι ὁ πνευματικός ποιμήν ἐν ταῖς συζητήσεσιν.

Ὁ πνευματικός ποιμήν ἐν ταῖς συζητήσεσιν αὐτοῦ ὀφείλει νά δείξῃ πολλήν ἐπιμέλειαν, ὅπως μή παραβλάβῃ τῆς ἱεροπρεπείας καί σεμνότητος αὐτοῦ τόν χαρακτήρα, διότι τήν τῆς ἱεροπρεπείας χάριν λυμαίνονται αἱ τε ἀνοί- κειοι συζητήσεις καί ὁ τῆς συζητήσεως ἀπρεπής τρόπος.

Ὅποῖος ἐν ταῖς ὁμιλίαις καί ταῖς διαλέξεσιν αὐτοῦ.

Ὁ πνευματικός ποιμήν ὀφείλει νά ᾗ ἐν τοῖς λόγοις λίαν μεμετρημένος, μετά πολλῆς δέ τῆς περισκέψεως νά δια- λέγεται· ὁ λόγος αὐτοῦ ἔστω ἀπέριττος, σεμνός, χαρίεις· ἡ φωνή αὐτοῦ νά ᾖ φυσική καί ἀνεπίπλαστος, ὁ δέ τό- νος αὐτῆς ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ σεμνοπρεποῦς μεταξύ τῆς γε- γωνυίας προφορᾶς καί τῆς εἰς ἄκρον σιγηλῆς. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει· «Τό τεθρυμμένον, τῆς φωνῆς θηλυ- δρίου, σῶφρονος δέ καί τό ἐν τῇ φωνῇ μεμετρημένον, με- γέθους τε καί μήκους, καί τάχους, καί πλήθους, εἶργοντος τό φθέγμα τό αὐτοῦ... Οὐ γάρ τροχαλῶς καί συνδιωκό- μενος ὁμιλητέον. (Παιδαγ. β', ζ'). Καί αὐθις πάντων τῶν λόγων ἀπό διανοίας καί ἡθους ῥεόντων, οὐχ οἷόν τέ ἐστι γελοίους τινάς ποιεῖσθαι λόγους, μή οὐχί ἀπό γελοίου ἡθους φερομένου, (αὐτόθ. Β', ε').

Τῷ ἱερεῖ οὐδόλως ἐπιτρέπεται νά χαριεντίζεται καί εὐτραπελεύηται. Περί εὐτραπελείας λίαν πικρῶς ὁμιλεῖ ὁ θεῖος Χρυσόστομος· ἰδοὺ οἱ λόγοι αὐτοῦ· «Εἴ τις ἄτιμος, εἴ τις αἰσχρὸς, οὗτος καί εὐτράπελος, πολλοῖς δέ καί ἀρε- τή τό πράγμα εἶναι δοκεῖ... Οὐδέν τοῦ εὐτραπέλου ἀναι- σχυντότερον. Ὅστε οὐ χάριτος γέμει τό στόμα, ἀλλ' ὀδυ- νης... Ἦδη καί ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσῆγκται ἤδη καί τῶν

Γραφῶν ἤψατο. Εἶπω τι, ἵνα δείξω τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κακοῦ; Αἰσχύνομαι μὲν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐρῶ. Ἐτυχέ τις παρὰ τινι τῶν ἐπὶ γνώσει μέγα φρονούντων, καὶ οἶδα μὲν γέλωτα κινήσων, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐρῶ, καὶ τοῦ πίνακος παραιθέντος ἔλεγε· Δράξασθε παιδεῖα μὴ ποτὲ ὀργισθῆ κοιλία. Καὶ πάλιν ἕτεροὶ φασιν. Οὐαὶ σοι Μαμμωνᾶ, καὶ τῶ μὴ ἔχοντί σε». (Ἱερωσύνης ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίουσ ὁμιλ. ιζ', γ'). Καὶ αὐθις λέγει· «Εὐτράπελος λέγεται ὁ ποικίλος, ὁ παντοδαπός, ὁ ἄστατος, ὁ εὐκόλος, ὁ πάντα γινόμενος... ταχέως τρέπηται ὁ τοιοῦτος καὶ μεθίσταται· δεῖ γὰρ αὐτόν καὶ σχῆμα καὶ ῥῆμα, καὶ γέλωτα, καὶ βάδισμα, καὶ πάντα μιμῆσθαι, καὶ σκώμματα δὲ ἐπινοεῖν χρὴ τόν τοιοῦτον· δεῖ γὰρ αὐτῶ καὶ τούτου... καὶ ἀνάγκη τόν εὐτραπελευόμενον ἔχθρας ἀναδέχεσθαι περιττὰς τῶν εἰκῆ σκωπτομένων, ἂν τε παρῶσι, ἂν τε ἀπόντες ἀκούσωσιν (αὐτόθι).

Καὶ αὐθις αὐτόθι λέγει· «Μεγάλα κακὰ ἐν ψυχῇ εὐτραπελευομένη οἰκεῖ· μεγάλη διάλυσις καὶ ἐρημία, κέχηεν ἢ ἀρμονία, σεσάθρωται ἢ οἰκοδομή, ὁ φόβος ἐξώριστα, εὐλάβεια ἀπέστη». Τοιοῦτος λοιπόν θεωρεῖται ὁ εὐτράπελος, ὥστε ὅταν περὶ ἱερωμένου προσώπου λέγηται, ὅτι ἀστεῖζεται κομψῶς, ἢ χαριεντίζεται εὐφυῶς, ὅτι εἶναι εὐτράπελος, ὅτι ἀρέσκει εἰς τὰς συναναστροφάς, ὅτι εἶναι ἄνθρωπος τῶν σαλονίων, ὅτι εἶναι ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, ὅτι εἶναι ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς καὶ τὰ τοιαῦτα, πάντως οὐχὶ πρὸς σύστασιν αὐτοῦ λέγονται.

Περὶ ὁποῖά τινα πρέπει νά συζητῆ καὶ νά διαλέγηται.

Τὰ θέματα τῆς συζητήσεως τὰ ζητούμενα ἐν τῇ συναναστροφῇ, ἐάν ᾧσιν ἠθικοκοινωνικά ἢ Ἐκκλησιαστικά, δύναται καὶ ὁ ἱερωμένος νά συζητῆ· ἐάν ὅμως τοῦ κύκλου τούτου ἐξέρχωνται, ὅταν περιστρέφονται περὶ πράγμα-

τα κοινά καί ἀσήμαντα ἢ περί συρμῶν, καί θεάτρων, καί δραμάτων καί μυθιστορημάτων, καλλονῶν καί τά τοιαῦτα, ὀφείλει ὡς οἶόν τε ἐπιμελῶς νά ἀποφεύγη τās συζητήσεις· ἐπίσης ὀφείλει νά ἀποφεύγη τās περί προσώπων συζητήσεις.

Ὁ ἱερεύς συζητῶν περί θρησκευτικῶν ὀφείλει νά στρέφεται ἐντός τοῦ κύκλου τῶν ὁρίων τοῦ χαραχθέντος περί τήν πίστιν καί τās δοξασίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, καί οὐδέποτε χαριζόμενος πρός πρόσωπα τῆς συναναστροφῆς νά ὑπερπηδᾷ καί ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς συντηρητικότητος καί ἐλευθεριάζῃ καί ἐπιδεικνύῃ θρησκευτικήν ἀνεξαρτησίαν, διότι ἡ τοιαύτη θρησκευτική ἐλευθεροφροσύνη ἢ ἐπιδεικνυμένη χάριν τῶν προσώπων εἶναι ἰσοδύναμος μέ ἀνευλάβειαν καί ἀσέβειαν πρός τά θειώτατα καί ἱερώτατα.

Ἐπισκόπησις

Ὁποῖος ἀναδεικνύμενος ὁ πνευματικός ποιμήν σώζει τήν ἑαυτοῦ ἱεροπρέπειαν.

Ὁ πνευματικός ποιμήν σώζει τήν ἑαυτοῦ ἱεροπρέπειαν, ὅταν αὐτή περικοσμῇ αὐτόν καί ἔνδοθεν, ὅταν ἔχη τοὺς λόγους καί τοὺς τρόπους, τήν συμπεριφορὰν καί τήν στάσιν τοῦ σώματος, τήν περιβολήν καί τήν ἐν γένει παράστασιν κοσμίαν, σεμνοπρεπῆ καί προσήκουσαν τῷ ἀξιώματι αὐτοῦ· ὅταν εἶναι ἱλαρός, προσηγής, καί οὐχί ἄγαν σοβαρός ἢ σκυθρωπός καί συνωφρωμένος, οὔτε τούναντίον λίαν μειδιαστικός καί ὑπέρ τό δέον φαιδρός· ὅταν κατὰ τήν περιβολήν οὔτε πολυτελής καί κομψευτικός, οὔτε ἀτημελής καί πενιχρός, ἀλλά ἀπέριττος καί σεμνός· ὅταν ἐν πᾶσι μέμνηται τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ἀξιώματος

καί τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς καί φροντίζῃ νά περι-
φρουρῇ ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης προσβολῆς.

† Ο ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

II.
ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ
ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΜΕΛΕΤΕΣ
ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

**ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΣ
Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΗΣ ΡΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ**

« ή δέ γυνή ίνα φοβήται τόν άνδρα».
(Έφεσ. ε΄, 33)

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΣ Η ΑΛΗΘΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΗΣ ΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

«ή δὲ γυνή ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα»

(Ἐφεσ. ε', 33)*

Ἀφοῦ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐγνώρισε τοῖς Ἐφεσίοις τὸν μυσικὸν χαρακτῆρα τοῦ γάμου καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὅτι ὁ Γάμος εἶνε μέγα μυστήριον καὶ ἔδειξε τὴν ἀναλογίαν τοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου πρὸς τὴν ἔνωσιν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἔιαξε τὸν ἄνδρα, ἵνα, κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἦνε κεφαλὴ τῆς γυναικός, καθ' ἣν ἀναλογίαν ὁ Χριστὸς εἶνε κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐδίδαξεν ὅτι ὅτε ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἐπίσης κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν εἰσὶν ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα ὡς μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἡμεῖς εἶνε σῶμα Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς ὡς οἰκίαν ἑαυτοῦ σάρκα, συνιστᾷ καθ' ἓνα ἕκαστον τῶν ἀνδρῶν οὕτω νὰ ἀγαπᾷ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ὡς ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν.

Τελειοτέραν ἀγάπην τῆς ἀγάπης ταύτης ἦτο ἀδύνατον νὰ σοιήσῃ ὁ Ἀπόστολος πρὸς τὸν ἄνδρα. Διὰ τῆς οὐσιώσεως ταύτης οὐ μόνον ἀνύψωσε τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς περιωπὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηυγένισε καὶ ἀπεπνευμάτωσε καὶ ἠγίασε. Μετὰ τὴν σύστα-

---

* Δημοσιεύτηκε ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου στὸ περ. «Ἀνάπλασις», τ. 15, ἀριθ. φ. 255 τῆς 14 Νοεμβρίου 1902, σ. 1621-1622.

οιν ταύτην πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς οχέσεως τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τοῦ θαθμοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀγάπης, καὶ μετὰ τὴν ἀναγωγὴν τοῦ γάμου εἰς περιωπὴν καθαρῶς ἰερῶν καὶ πνευματικῆν καὶ τὴν διατύπωσιν τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, μεταβαίνει εἰς τὴν διατύπωσιν καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν καθηκόντων τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἐαυτῆς ἄνδρα. Ταῦτα δὲ πάντα διατυποῖ διὰ τῆς ῥήσεως ταύτης· «ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα».

Ἡ ῥῆσις αὕτη, μετὰ τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ Παύλου περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν ἐαυτοῦ γυναῖκα καὶ περὶ τοῦ θαθμοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος φόβος οὐδὲν δύναται νὰ ἐκφράξῃ τὸ φοβερὸν καὶ τὸ ἐκδειματιῶν τὴν γυναῖκα. Ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ ἀγαπᾷ καὶ συνάμα φοβεῖται τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς σωτῆρα καὶ κεφαλὴν αὐτῆς. Ὁ φόβος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν γεννᾶται ἐκ τῆς πολλῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἀγαπήσαντα αὐτὴν καὶ ἐκφράζεται καὶ ἐκδηλοῦται ὡς ἄκρα πρὸς αὐτὸν εὐλάβεια, ὡς εὐλάβεια πρὸς τὰς ἐαυτοῦ ἐντολάς, ὡς ὑποταγὴ ἄκρα πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς προθυμία πρὸς εὐαρέσκειαν αὐτοῦ. Ἡ ἀγάπη αὕτη τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν σωτῆρα ἐκδηλοῦται ὡς φόβος μὴ ὑπολειφθῆ ἕν τι καὶ ἐκπέση τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἀναξία ταύτης δεικνυμένη. Τοιοῦτος ὁ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν φόβος. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν καὶ σημασίαν ὁ Ἀπόστολος γράφει ἵνα ἡ γυνὴ φοβῆται τὸν ἄνδρα.

Διὰ τῆς ῥήσεως ταύτης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξήτησε τὴν σύμφιξιν τῶν δεσμῶν τῆς συζυγικῆς

ἀγάπης· διότι ὡς ἡ ἀγάπη καὶ ὁ φόβος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν προσφιλεσιτέραν αὐτὴν ὡς νύμφην τῷ νυμφίῳ Χριστῷ ποιοῦσιν, οὕτω καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ὁ φόβος τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα προσφιλεσιτέραν αὐτὴν αὐτῷ ποιοῦσιν. "Οτι ὁ φόβος οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὸν ὑπονοούμενον φόβον ὑπὸ τινῶν κυριῶν τῶν μειδιωσῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναγνώσεως τῆς περικοπῆς ταύτης ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ γάμου, καὶ ὅτι οὐδὲν εἶνε ἱερός, ἀγνός καὶ δίκαιος, καὶ ὅτι ἐπιβάλλεται οὐδὲν εἰς τὰς γυναῖκας ὡς θεία ἐντολὴ διὰ τὴν ἑαυτῶν εὐτυχίαν καὶ αἰωνίαν εὐδαιμονίαν καὶ τὸν ἀδιάρρηκτον σύνδεσμον τῆς κοινῆς ἀγάπης θέλομεν ἀποδείξει.

Περὶ φόβου

Ὁ φόβος εἶνε ξμφυτον συναίσθημα τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ συναίσθημα τοῦτο ἐκδηλοῦται ὡς δειλία, ὡς δέος, ὡς τρόμος ἐν περιστάσεσιν, ἐν αἷς ἀπειλεῖται κίνδυνος ζωῆς. Ἐπίσης ἐκδηλοῦται τὸ συναίσθημα τοῦτο ὡς ταραχὴ καὶ ἀνησυχία ἐν περιστάσεσιν, ἐν αἷς ἀπειλεῖται ἢ προσβολὴ τῆς τιμῆς ἢ περιουσίας τοῦ ἀνθρώπου δικαίως ἢ ἀδίκως.

Ὁ βαθμὸς τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος ἐκδηλώσεως τοῦ φόβου ἢ τῆς ταραχῆς καὶ ἀνησυχίας εἶνε ἀνάλογος ἢ τῷ μεγέθει τοῦ πραγματικοῦ κινδύνου ἢ τῷ μεγέθει τῆς διεγερθείσης φαντασίας. Τὸ συναίσθημα τοῦ φόβου ἐνίοτε ἐκδηλοῦται καὶ ἐν περιστάσεσιν, καθ' αἷς οὐδὲν μὲν τὸ πραγματικῶς ἀπειλούμενον καὶ διακινδυνεύον καθ' ἣν ὥραν ὁ ἄνθρωπος κατέχεται ὑπὸ τοῦ συναισθηματος τούτου, προκύπτει ὅμως ἐξ ἐνδεχομένου ἐν τῷ μέλλοντι κινδύνου, δυναμένου νὰ προέλθῃ ἐξ ἀμελείας ἡμῶν εἰς τι τῶν προσφιλῶν ἡμῖν

ὑποκειμένων. Τὸ συναίσθημα τοῦτο ἐκδηλοῦται ἢ ὡς ἄκρα ἀγάπη πρὸς τι ἢ ὡς ἄκρα εὐλάβεια ἢ ὡς ἄκρα φρονις ἢ ὡς ἀδιάλειπτος μέριμνα. Κατὰ ταῦτα ὁ φόβος, ὡς διαφόρως ἐκδηλούμενος κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ κατὰ διάφορα γεννῶντα αὐτὸν αἷτια, ἀνάγκη καὶ διαφόρως νὰ χαρακτηρίζηται. "Ὅθεν ὁ μὲν φόβος ὁ ἐκδηλούμενος ὡς δέος ἢ δειλία ἢ τρόμος, δύναται νὰ ὀνομασθῇ φυσικός, ὁ δὲ φόβος ὁ ἐκδηλούμενος ὡς ταραχὴ καὶ ἀνησυχία, ὡς καὶ ὁ φόβος ὁ ἐκδηλούμενος ὡς ἀγάπη καὶ εὐλάβεια, δύναται νὰ κληθῇ ἠθικός." Ἄρα ὁ φυσικός φόβος διαφέρει τοῦ ἠθικοῦ φόβου κατὰ τὰ διεγείροντα αὐτὸν αἷτια.

Ἐπεὶ ὁ φυσικός φόβος εἶνε πάντοτε ἀδιάβλητος καὶ καιατάσσειται μεταξὺ τῶν ἀδιαβλήτων παθῶν, ὡς μίαν μόνην ἔχων ἀφορμὴν τὸν κίνδυνον τῆς ἀπωλείας τῆς ζωῆς. Ὁ ἠθικός φόβος δὲν εἶνε πάντοτε ἀδιάβλητος· διότι εἶνε διπλοῦς ὡς προερχόμενος ἀπὸ διάφορα κατὰ τὸ ποιὸν ἠθικὰ αἷτια τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ μίσους. Ὡς δὲ ἐναντιώτατα τὰ γεννῶνται αὐτὸν αἷτια, ἐναντιώτατοι καὶ οἱ χαρακτηῆρες αὐτῶν. Ὁ μὲν φόβος ὁ ἐκ τῆς ἀγάπης γεννώμενος εἶνε ἱερός, ἀγνός καὶ δίκαιος, καὶ ἐκδηλοῦται ὡς εὐαισθησία ψυχῆς ὑπὲρ τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου, ὡς μέριμνα, ὡς πρόνοια καὶ ὡς περὶ αὐτοῦ φρονις. Ὁ ἱερός οὗτος φόβος ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου ὡς ἐπίτασις εὐλαθείας λέγοντος «ὁ φόβος (ὁ ἱερός) ἐπίτασις ἐστὶν εὐλαθείας ὡσπερ καὶ εὐλάβεια συνεσιαλμένος φόβος» καὶ αὐτὸς «φόβος ἐστὶν αἰδώς καὶ εὐλάβεια καὶ ἐπιτεταμένη τιμὴ». Ὁ Οὐκονμένιος λέγει περὶ τοῦ φόβου τοῦτου τὰ ἑξῆς: «φόβος τελειωτικός δέους μὲν ἀπῆλλακται, διὸ καὶ ἀγνός εἴρηται καὶ διαμένων εἰς

αἰῶνα αἰῶνος»· καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ ἡ λέξις φόβος πολλάκις λαμβάνεται ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας καὶ δι' αὐτῆς ἐκφράζεται ὁ πόθος πρὸς τελείαν ἐπίγνωσιν καὶ οἰκείωσιν τοῦ θείου. Ὁ φόβος ὁ ἐκ τοῦ μίσους εἶνε φόβος ἐναγῆς καὶ ἐκδηλοῦται ὡς ἀποσιροφῆ καὶ ἀπέχθεια πρὸς τινα, ὡς ἀδιαφορία καὶ ὡς ἐχθροπάθεια. Περὶ τοῦ φόβου τούτου ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει «Τὸ ἕτερον εἶδος τοῦ φόβου μετὰ μίσους γίνεται ὡς δοῦλοι δεσποταῖς κέχρηται χαλεποῖς».

Ὁ ἱερὸς φόβος εἶνε ὁ φόβος ὁ πρὸς τὸν Θεόν, ὁ φόβος ὁ πρὸς τοὺς γονεῖς, ὁ φόβος ὁ πρὸς τὸν σύζυγον καὶ ὁ φόβος ὁ πρὸς τοὺς θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους, καὶ πηγάζει ἐκ τῆς ἀγάπης.

Ὁ ἐναγῆς φόβος εἶνε φόβος κολάσεως. Τοῦτον φοβοῦνται οἱ παραβάται τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων νόμων. Οὗτος πηγάζει ἐκ τοῦ πονηροῦ συνειδήσιος. Ἡ Ἐκκλησία συνιστᾷ τοῖς ἑαυτοῖς τέκνοις τὸν ἱερὸν, τὸν ἁγνὸν καὶ ἅγιον φόβον. Τοῦτον τὸν φόβον συνιστᾷ καὶ πρὸς τὴν ἐρχομένην εἰς γάμου συζυγίαν, καὶ ὑπὸ νέον ἡθικὸν νόμον τεθειμένην γυναῖκα· ζητεῖ δὲ τοῦτο διὰ τὴν εὐτυχίαν αὐτῆς τῆς γυναικός.

Ὁ ἱερὸς φόβος ἀπαθῆς ὢν οὐδὲν ἐπαπειλεῖ τὸ δεινόν. Ὁ φόβος οὗτος ὡς συναίσθημα ταυτίζεται τῇ ἀγάπῃ εὐλάβειαν ἐπὶ τῇ ψυχῇ ἐμποιοῦν, ἵνα μὴ διὰ τὴν τῆς ἀγάπης παρορσίαν εἰς καταφρόνησιν τοῦ ἀνδρὸς ἔλθῃ, ὡς λέγει πατήρ τις. Ὁ ἡθικὸς ἁγνὸς φόβος εἶνε ἐν ἐκ τῶν ἐπιτὰ χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δὴ ἡ Ἁγία Γραφή ὀνομάζει φόβον Θεοῦ. Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ἡ ἄκρα δικαιοσύνη χαρακτηρίζεται ὡς φόβος Θεοῦ «ἀνὴρ δίκαιος φοβούμενος τὸν Κύριον». Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Δεκαλόγῳ εἶνε ἡ

πρώτη και μεγάλη ἐπιτολή. Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ εἶνε ἀρχὴ σοφίας. Ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου οἶόν τι πρῶτον σπάργαρον· καὶ σοφία τὸν φόβον ὑπερβάσα καὶ εἰς ἀγάπην ἀναβιβάσασα Θεοῦ φίλους ἡμᾶς καὶ υἱοὺς ἀντὶ δούλων ἐργάζεται» καὶ ὁ Σιραχ λέγει «Στέφανος σοφίας φόβος Κυρίου ἀναθάλλων εἰρήνην καὶ ὑγίαν ἰάσεως» (κεφ. α' 18). Τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι πατέρες καλοῦσιν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν· «φόβος Θεοῦ ἀγάπη πρὸς αὐτόν ἐστιν· ἀγάπη δὲ σειρά τις, ἥς ἡ μὲν τῶν ἀρχῶν ἐξαριτᾶται τῆς τοῦ ἀνθρώπου καρδίας, ἡ δὲ ἐτέρα ἄπειται τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς ἔλκοντος αὐτόν ἀεὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ φόβον». Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει «σωτήριος ὁ φόβος καὶ ἀγιασμοῦ ποιητικὸς ἐστι».

Ὁ ἱερὸς οὐτιος φόβος ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ταυτίζεται πρὸς τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν. Οὕτως ἐνόησαν καὶ ἠρμήνευσαν οἱ ἐρμηνευταὶ καὶ μεταφρασταὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐν τῇ ἐν Ὁξωνίῳ ἐκδοθείσῃ ἑλληνιστὶ μεταφράσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὁ ἐν κεφ. ε' 33 στίχ. τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς μεταφράσθη «Πλὴν καὶ σεῖς οἱ καθ' ἕνα, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἄς ἀγαπᾷ ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ γυνὴ ἄς σέβηται τὸν ἄνδρα». Ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσει φέρεται ὡς ἐξῆς· «*uxor autem videto, ut timeat virum*». Τὸ *timeo* ἐνταῦθα, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ἐδλαβεῖσθαι. Ἐν τῇ γαλλικῇ μεταφράσει τῶν Παρισίων μεταφράζεται «*que la femme respecte son mari*». Ἐν τῇ ἰταλικῇ μεταφράσει «*ed altresì la moglie riverisca il marito*». Ὑπὸ ταύτῃ τὴν ἔννοιαν τὸν στίχον τοῦτον ἄπασαι αἱ

εὐρωπαϊκαὶ γλώσσαι μετέφρασαν. Καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ
 ἑβραϊκῇ γλώσσῃ ὁ φόβος πρὸς τὸν Θεὸν ἐρμηνεύεται
 ὑπὸ τῶν ἐρμηνευτῶν φόβος ἐκ σεβασμοῦ, ἐξ εὐλα-
 θείας· ὡς ὁ ἐν τῷ Λευϊτικῷ ιθ'. 3 στίχος «θέλετε φο-
 βεῖσθαι ἕκαστος τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ τὸν πατέρα αὐ-
 τοῦ» ἐρμηνεύεται, θέλετε σέβεσθαι καὶ εὐλαβεῖσθαι
 καθὼς καὶ ὁ ἐν χωρίῳ Ἰησοῦ Ναυῆ δ'. 14 στίχος
 «καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν (τὸν Ἰησοῦν Ναυῆ) καθὼς ἐ-
 φοβοῦντο τὸν Μωϋσῆν, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς
 αὐτοῦ» ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν λεξικογράφων τοῦ ἑ-
 βραϊκοελληνικοῦ λεξικοῦ M. N. Ph. Sauder καὶ M.
 I. Trenel «comme ils avaient respecté Moïse». Ὑπὸ
 τὴν αὐτὴν σημασίαν ἀπαντιᾷ καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις
 τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὑ-
 πὸ ταύτῃ τῇ σημασίᾳ ἐχρήσατο τῇ λέξει καὶ ὁ Ἀπόστο-
 λος Παῦλος, καθ' οὗ ἐπιτίθενται λίαν ἀδίκως αἱ κυ-
 ρίαι τὰς ὁποίας οὔτις εἰς μεγάλην ὑψώνει περιωπῆν.
 «Ὡστε τὰ αἷτια τῶν διαζυγίων οὐχὶ ἐκ τοῦτου τοῦ
 φόβου τοῦ ὑπὸ τοῦ Παύλου διδασκομένου προέρχον-
 ται, ἀλλ' ἄλλαχού δέον νὰ ζητηθῶσιν ἴσως ἴσως εἰς
 τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἱεροῦ τοῦτου φόβου.

Τῇ 7 Νοεμβρίου 1902.

**Η ΑΓΩΓΗ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ
ΚΑΙ ΑΙ ΜΗΤΕΡΕΣ**

Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΑΙ ΜΗΤΕΡΕΣ

Ἡ τῶν παιδῶν ἀγωγή ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας ἀνάγκη νὰ ἀρχηται, ὅπως αἱ ψυχικαὶ τοῦ παιδὸς δυνάμεις ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῶν διευθύνονται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὸ καλόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀληθές, καὶ ἀπομακρύνονται τοῦ κακοῦ, τοῦ αἰσχροῦ καὶ τοῦ ψευδοῦς· ἡ ἡλικία αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀσφαλεστέρα βάσις, ἐφ' ἧς μέλλει νὰ οἰκοδομηθῇ ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ τοῦ παιδὸς μόρφωσις. Διὸ ὁ μὲν Φωκυλίδης λέγει· «Χρὴ παῖδ' ἔτ' ἔοντα καλὰ διδασκόμεν ἔργα», διότι ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὡς ἀπὸ ἀφετηρίας, ὁρμάται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ στάδιον, ὅπερ μέλλει νὰ διατρέξῃ ἐν τῷ βίῳ του. Ὁ δὲ Μέγας Βασίλειος ἀποφαίνεται· «εὐπλαστον ἔτι οὖσαν καὶ ἀπαλὴν τὴν ψυχὴν καὶ ὡς κηρὸν εὐτήκτον ταῖς τῶν ἐπιβαλλομένων μορφαῖς ῥαδίως ἐκτυπούμενην πρὸς πᾶσαν ἀγαθῶν ἄσκησιν εὐθὺς καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνάγεσθαι χρὴ. Ὡστε τοῦ λόγου προσγενομένου καὶ τῆς διακριτικῆς ἕξεως προσελθούσης, δρόμον ὑπάρχειν ἐκ τῶν ἐξ ἀρχῆς στοιχείων καὶ τῶν παραδοθέντων τῆς εὐσεβείας τύπων, τοῦ μὲν λόγου τὸ χρήσιμον ὑποβάλλοντος, τοῦ δὲ ἠθους εὐμάριαν πρὸς τὸ κατορθοῦν ἐμποιοῦντος». Καὶ τίς τῷ ὄντι δὲν ὁμολογεῖ ὅτι αἱ πρῶται ἐντυπώσεις αἱ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν γενόμεναι δὲν ἀ-

ποβαίνουνσιν ἀνεξάλειπτοι; Τίς ἀμφιβάλλει ὅτι κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν τοσοῦτον ἰσχυρῶς ἐκτυποῦνται ἐπὶ τῆς ἀπαλῆς ψυχῆς τοῦ παιδὸς αἱ ἐπιδράσεις, ὥστε καθ' ὅλον τὸν βίον νὰ παραμένωσι ζωηραί;

Πρὸς τὴν ἡλικίαν ταύτην ἡ φύσις ἔταξε παιδαγωγοὺς τοὺς γονεῖς καὶ ἰδίως τὰ μητέρας· ταύτας ἄρα ἀναγκαῖον διὰ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο καθήκον τοῦ παιδαγωγοῦ προσηκόντως νὰ ἐκπαιδεύωμεν καὶ ἐπιμελῶς νὰ ἀνατρέφωμεν, διότι αὗται θέλουσι χρησιμεύει τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις εἰκόνας καὶ ὑπόδειγματα, ὧν ἐκμαγεῖα ἔσονται τὰ τέκνα. Ὁ παῖς τοσοῦτον ἀπομμεῖται τὰς ἀρετὰς ἢ τὰ ἐλαττώματα τῆς μητρὸς, ἔτι δὲ καὶ τὴν φωνὴν καὶ τοὺς τρόπους, καὶ τὸ ἦθος καὶ τὴν συμπεριφορὰν, ὥστε λίαν καταλλήλως δύναται τις νὰ παρομοιώσῃ τὰ τέκνα πρὸς τὰς ὀρειχαλκίνους πλάκας τοῦ φωνογράφου, τὰς δεχομένας πρῶτον τὰ ἴχνη τῆς φωνῆς καὶ ἐκπεμπούσας τὸ δεύτερον τὴν φωνὴν μετὰ τοῦ αὐτοῦ τόνου, τοῦ αὐτοῦ ὕφους, καὶ τοῦ αὐτοῦ χρωματισμοῦ, μεθ' οὗ ἐξεφωνήθη. Πάν νεῦμα, πᾶσα λέξις, πᾶν κίνημα καὶ πᾶσα πράξις τῆς μητρὸς, γίνεται νεῦμα καὶ λέξις, καὶ ἔκφρασις, καὶ κίνημα καὶ πράξις τοῦ παιδός, διὸ λέγει καὶ ὁ Ἀστέριος (ὁμιλ. ε' εἰς τὸν Ματθαῖον)· «ὁ μὲν γὰρ τῶν παιδῶν τῆς μητρικῆς φωνῆς τὴν ὁμοιότητα σώζει, ἄλλος τὸ πολὺ τοῦ χαρακτῆρος ἐφέλκεται· ἕτερος τὴν τοῦ ἠθους κατάστασιν ἐμορφώθη πρὸς τὴν τεκοῦσαν»⁹. Ἡ μήτηρ διὰ τῆς ἐνδεδε-

9. Ἀστερίου Ἐπισκόπου Ἀμασειᾶς, Ὁμιλία Ε' ἐκ τοῦ

χοῦς μετὰ τοῦ παιδὸς συνδιατριβῆς καὶ τῆς συνεχοῦς ὑποδείξεως τῶν αὐτῶν παραστάσεων ἐπιδραῖ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἤθους τοῦ παιδὸς καὶ δίδωσι αὐτῇ πρώτη τὴν πρώτην ὥθησιν πρὸς τὸ ἀγαθόν.

Ἡ μήτηρ δι' ἐνὸς βλέμματος, δι' ἐνὸς φιλήματος, διὰ τῆς μελιχίου αὐτῆς φωνῆς καὶ τῶν ἀβρῶν αὐτῆς θωπευμάτων, δύναται νὰ διεγείρῃ εὐθὺς εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδὸς τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ῥοπὴν καὶ κλίσιν· ὁμοίως ἢ αὐτῇ δι' ἐνὸς δυσμενοῦς βλέμματος, δι' ἐνὸς δακρυοῦ κυλιομένου ἐπὶ τῶν παρειῶν της, διὰ μιᾶς ἐκφράσεως της δηλωτικῆς τῆς θλίψεως τῆς καρδίας της δύναται νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν παῖδα ἀπὸ τοῦ ὀλεθριωτάτου τῆς καρδίας κινδύνου. Ὁ παῖς ἐν τῷ μητρικῷ κόλπῳ ἀνατρεφόμενος, καὶ ἐν τῇ μητρικῇ ἀγκάλῃ θερμαινόμενος ἀρχίζει νὰ ἀγαπᾷ πρὶν ἢ καταμάθῃ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγάπης καὶ ἀρχίζει νὰ ὑποτάσῃ τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον, πρὶν ἢ καταμάθῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἠθικοῦ νόμου, καὶ τὴν πρώτην δὲ περὶ Θεοῦ ἔννοιαν μόνον ἢ μήτηρ εἶναι καταλληλοτάτη νὰ διεγείρῃ ἐν τῇ παιδικῇ καρδίᾳ. Τούτου ἕνεκα ὁ μὲν μέγας Βασιλεῖος λέγει (ἐπιστολ. σγγ') «ἦν

κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου εἰς τὸ «Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πάσαν αἰτίαν», Migne P. G. 40, 236C.

Ὁ Ἀστέριος, Ἐπίσκοπος Ἀμασειᾶς τῆς ἐν Πόντῳ τῆς Καππαδοκίας, ὑπῆρξε σύγχρονος τῶν μεγάλων Καππαδοκῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γραμματεία διὰ τὴν πηγαίαν εὐσέβεια καὶ τὴν ρητορικὴν αὐτοῦ δεινότητα. Δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μετὰ τοῦ ἀρειανόφρονος Ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ.

ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου, ταύτην ἀύξηθεισαν ἔσχον ἐν ἑμαυτῷ· οὐ γὰρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέβαλλον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμπληρώσει, ἀλλὰ τὰς παραδοθείσας μοι παρ' αὐτῆς ἀρχὰς ἐτελείωσα»¹⁰. ὁ δὲ μέγιστος τῶν σημερινῶν παιδαγωγῶν Πεσταλότσης ἀναθέτων ἄπασαν τὴν θρησκευτικὴν τοῦ παιδὸς ἀγωγὴν εἰς τὰς μητέρας ἀνακράζει, «ἐπίστευσα εἰς τὴν μητέρα μου· ἡ καρδία αὐτῆς κατέδειξεν εἰς ἐμὲ τὸν Θεόν, Θεὸς μου εἶναι ὁ Θεὸς τῆς μητρὸς μου. Θεὸς τῆς καρδίας μου εἶναι ὁ Θεὸς τῆς καρδίας της· μήτερο, μήτερο! σὺ κατέδειξάς μοι τὸν Θεόν ἐν τοῖς προστάγμασί σου καὶ ἐγὼ εὗρον αὐτὸν ἐν τῇ ὑπακοῇ μου· μήτερο, μήτερο! Ἐὰν λησμονήσω τὸν Θεόν, λησμονήσω σὲ αὐτήν».

Ἄλλ' ὅπως πᾶσα καλὴ πράξις, πᾶσα καλὴ λέξις, καὶ πᾶσα καλὴ διάθεσις τῆς μητρὸς ἀποτελοῦσιν τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τῶν μετὰ ταῦτα καλῶν πράξεων, λόγων καὶ διαθέσεων τοῦ παιδός, οὕτω καὶ πᾶσα κακὴ πράξις, λόγος καὶ διάθεσις τῆς μητρὸς ἐγκλείουσι τὰ φθοροποιὰ σπέρματα τῶν μετὰ ταῦτα κακῶν πράξεων, λόγων καὶ διαθέσεων τοῦ παιδός, διὸ τοιοῦτος ἀποβαίνει ὁ παῖς, οἷα εἶναι ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Ἐὰν λοιπὸν ἡ τῆς μητρὸς ψυχὴ εἶναι δυσειδῆς καὶ

---

10. Εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Migne τὸ κεῖμενον ἔχει οὕτως: «ἦν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης Μακρίνης, ταύτην ἀύξηθεισαν ἔσχον ἐν ἑμαυτῷ· οὐ γὰρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέβαλον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμπληρώσει, ἀλλὰ τὰς παραδοθείσας μοι παρ' αὐτῶν ἀρχὰς ἐτελείωσα». (Βασιλείου Μεγάλου, Ἐπιστολὴ ΣΚΓ, 3, P. G. 32, 825C).

μοχθηρά, ἢ μέλαινα, ἢ διεφθαρμένη, ἢ σκληρὰ καὶ τραχεῖα, αἱ δὲ κλίσεις κακαί, καὶ οἱ τρόποι σκανδαλώδεις, καὶ οὐχὶ σεμνοί, ἢ ἂν αὕτη εἰς ἀσέβειαν ῥέπη, ἢ εἰς ὀργήν, ἢ εἰς πάθη παράφορα καὶ μίση, ταχέως μέλλουσι νὰ βλαστήσωσι καὶ παρὰ τῷ παιδί τῶν μοχθηρῶν τούτων κακιῶν τὰ βλαστήματα. Ἄν δὲ τὸναντίον τῆς μητρὸς ἢ ψυχῆ εἶναι θεοειδῆς, καθαρὰ, ἰλαρὰ, ἀθώα καὶ πλήρης φόβου Θεοῦ, αἱ δὲ κλίσεις εὐγενεῖς καὶ ἅγιοι, καὶ αἱ διαθέσεις εἰρηνικαί, φιλόθεοι καὶ φιλόανθρωποι, τότε καὶ ἡ τοῦ παιδὸς ψυχὴ εἰς τοιοῦτον κάτοπτρον κατοπτριζομένη καὶ ἀνεπαισθήτως ταύτην ἀπομιμουμένη ἀποβαίνει αὐτῇ ὁμοία καὶ σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι ἀποφαίνει τῶν ἀγαθῶν σπερμάτων τὴν βλάστησιν. Διὰ τοῦτο ὅταν ὁ Μέγας Ναπολέων ἠρώτησε διάσημόν τινα παιδαγωγὸν (τὴν Campan), τίνος δέεται ἡ Γαλλία ὅπως ἀποκτήσῃ καλοὺς κάγαθοὺς ἄνδρας; Μητέρων, ἀπήντησε πρὸς τὸν μονάρχην ἢ περιφρων γυνή. Τότε κατάστησον λοιπὸν ἰκανὰς τοιαύτας διὰ τὸν μέγαν τοῦτον ἔθνικὸν σκοπὸν, εἶπεν ὁ μέγας ἀνὴρ.

Αἱ μητέρες δύνανται διὰ τὴν ἐπιρροήν, ἣν ἐπὶ τὰ τέκνα ἑαυτῶν κέκτηνται, νὰ διαπλάσωσιν αὐτὰ κατὰ ἴδιον χαρακτήρα, ὡς ὁ κεραμεὺς τὴν κέραμον κατὰ τὸ ἴδιον σχέδιον. Περὶ τοῦ εὐπλάστου τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἔλεγεν ὁ Διογένης τὰ ἐξῆς: «Τὴν τῶν παιδῶν ἀγωγὴν εἰκέναι τοῖς τῶν κεραμῶν πλάσμασιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι ἀπαλὸν μὲν τὸν πηλὸν ὄντα, ὅπη θέλουσι σχηματίζουσι καὶ ῥυθμίζουσιν, ὀπηθέντα δὲ οὐκέτι δύνανται πλάσσειν, οὕτω καὶ τοὺς νέους μὴ διὰ

πόνου παιδευθέντας, τελείους γενομένους ἀμεταπλάστους γίνεσθαι». Ὁ δὲ Πλούταρχος (ἐν τῷ περὶ παίδων ἀγωγῆς) ἀποφαίνεται· «εὐπλαστον καὶ ὑγρὸν ἢ νεότης καὶ ταῖς τούτων ψυχαῖς ἀπαλαῖς ἔτι τὰ μαθήματα ἐντήκεται». Κατὰ τὴν ἀβρὰν ἄρα τοῦ παιδὸς ἡλικίαν αἱ μητέρες δύνανται ἀποτελεσματικώτερον καὶ ἐντονώτερον νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ παιδὸς καὶ ἐπὶ τοῦ φρονήματος καὶ ἐπὶ τοῦ αἰσθήματος καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ καὶ ἐπὶ τῆς φαντασίας καὶ ἐπὶ τοῦ ἠθους, διότι κατὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἡλικίαν ἀποσκληρουμένης τῆς παιδικῆς καρδίας, καθίσταται, ἂν ὄχι ἀδύνατος, λίαν δυσχερῆς ἢ διαπαιδαγωγῆσις, ὡς ὀρθῶς ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἀποφαίνεται· «ἐξ ἀρχῆς ἔδει ταῦτα (τὰ ἐλαττώματα) προορῶντας, ὅτε εὐήνιος ἦν καὶ κομιδῆ νέος χαλινούν μετ' ἀκριβείας, ἐθίζειν πρὸς τὰ δέοντα, ῥυθμίζειν, κολάζειν αὐτοῦ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς. Ὅτε εὐκολωτέρα ἢ ἐργασία, τότε τὰς ἀκάνθας ἐκτέμνειν ἔδει, ὅτε ἀπαλωτέρας οὐσης τῆς ἡλικίας εὐκολώτερον ἀνεσπῶντο, καὶ οὐκ ἀμελούμενα τὰ πάθη καὶ αὐξανόμενα δυσκατέργαστα γέγονε. Διὰ τοῦτο, φησί, κάμψον ἐκ νεότητος τοῦ τράχηλον αὐτοῦ, ὅτι εὐκολωτέρα γένοιντ' ἂν ἢ παιδαγωγία» (Χρυσ. Ἐρμ. εἰς α' Τιμόθ. 5, τόμ. 3,378).

Κατὰ ταῦτα αἱ μητέρες διὰ τε τὸν ὑψηλὸν αὐτῶν προορισμὸν καὶ διὰ τὴν ἀσχέτως πρὸς τὴν ιδιότητα ταύτην ὑποκειμενικὴν αὐτῶν ἀξίαν ἀνάγκη ἐκ βρεφικῆς ἡλικίας νὰ λαμβάνωσι τὴν πρέπουσαν αὐταῖς ἀνατροφὴν· εἶναι δὲ πρέπουσα εἰς αὐτὰς ἀνατροφή ἢ ἀντικείμενον μορφώ-

σεως ἔχουσα τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν· διότι τὰ δύο ταῦτά εἰσι τὰ δύο κέντρα, περὶ ἃ περιστρέφεται ἢ τε διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν θάτερον ἀμεληθῇ, ἡ μόρφωσις ἀποβαίνει ἀτελής καὶ χωλὴ. Ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία, καίτοι ὄργανα μιᾶς ψυχῆς, οὐχ ἦπτον ἀνομοίων μέσων καὶ τρόπων μορφώσεως δέονται· διότι ἡ μὲν καρδία διὰ τὸ συναίσθημά της ἀνήκει εἰς τὸν μεταφυσικὸν κόσμον, ὁ δὲ νοῦς διὰ τὴν διάνοιαν εἰς τὸν φυσικόν· διὸ καὶ ἑκάτερον ταῖς οἰκείαις ἀληθείαις ἀνάγκη νὰ ἐκδιδάσκηται. Εἶναι δὲ οἰκείαι ἀλήθειαι, τοῦ μὲν νοῦ ἡ παιδεία, τῆς δὲ καρδίας ἡ θρησκεία· παιδείαν ἄρα καὶ θρησκείαν ἀνάγκη νὰ παρέχωμεν εἰς τὰ κοράσια ἡμῶν, ὅπως δυνηθῶσι καὶ ταῦτα νὰ μεταδώσωσιν αὐτὰ εἰς τὰ ἐναντῶν τέκνα. Ἡ παιδεία καὶ ἡ θρησκεία εἰσὶ δύο φαεινοὶ φάροι οἱ τὸν ποντοπόρον ὀδηγοῦντες ἄνθρωπον κατὰ τὸ πολυκύμαντον τοῦ βίου αὐτοῦ στάδιον καὶ προφυλάσσοντες αὐτὸν ἀπὸ παντὸς ναυαγίου καὶ ἀπομακρύνοντες παντὸς κινδυνώδους σκοπέλου· εἰσὶν οἱ δύο τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί, δι' ὧν τὰ περὶ αὐτὴν σκοποῦσα βαδίζει ἀπροσκόπτως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ σωτηρίαν· εἰσὶ τὰ δύο πνευματικὰ ὄργανα, τὰ τελειοῦντα τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀναδεικνύοντα αὐτὸν ἄξιον τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ καταγωγῆς καὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ὑψηλῆς αὐτοῦ περιωπῆς. Μόνον οὕτω μορφωθεῖσαι μητέρες δύνανται νὰ ἀναδείξωσι τέκνα χρηστά, καλοὺς πολίτας καὶ γενναίφρονας ἄνδρας· παραδείγματα λαμπρὰ πρόκεινται ἡμῖν αἱ μητέρες ὄλων τῶν μεγάλων καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν· παραδείγ-

ματα λαμπρὰ πρόκεινται αἱ τῶν ἁγίων τριῶν ἱεραρχῶν μητέρες, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Αὗται ἐπιθυμοῦσαι νὰ ἐκπαιδεύσωσιν, ὅσον ἔνεστι τελειότερον, τὰ ἑαυτῶν τέκνα καὶ διὰ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ ἐπιστήμης τὸν νοῦν αὐτῶν νὰ λαμπρύνωσιν, οὐδόλως ᾤκησαν νὰ παραδώσωσιν αὐτὰ εἰς διδασκάλους ἔθνικούς, ὅπως διανοητικῶς προσηκόντως ἀναπτυχθῶσιν, εἰς οὐδὲν λογιζόμεναι τὴν τῶν διδασκάλων ἑτεροδοξίαν, διότι εἶχον πεποιθήσιν εἰς ἑαυτάς, εἶχον πεποιθήσιν, ὅτι τὸν ἑαυτῶν ἔρωτα πρὸς τὴν ἀληθῆ παιδείαν, καὶ τὸν θερμὸν ζῆλον πρὸς τὴν θρησκείαν, ὅλως διωχέτευσαν διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἰδίων τέκνων, ἐγνώριζον ὅτι οὐδὲν θὰ ἰσχύσῃ νὰ κλονίσῃ τὰς θρησκευτικὰς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις τῶν υἱῶν των, διότι αὗται μετ' ἐπιμελείας εἶχον οἰκοδομηθῆ ἐπὶ πέτρας! Συνακολούθως λοιπὸν πρὸς ἑαυτάς ἢ μὲν Νόννα καὶ Ἑμμέλεια, αἱ καλαὶ κάγαθαὶ μητέρες Βασιλείου καὶ Γρηγορίου, ἀποστέλλουσιν αὐτοὺς εἰς Ἀθήνας, εἰς τὴν ἐστίαν μὲν τῆς παιδείας καὶ τῶν φάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ κέντρον τῆς εἰδωλολατρείας, ὅπου ἡ ἔθνικὴ θρησκεία ἦν ἐντεθρονισμένη μεθ' ὅλης τῆς μεγαλοπρεπείας αὐτῆς, δὲν διεψεύσθησαν καὶ αἱ πεποιθήσεις αὐτῶν· διότι οἱ δύο νέοι σπουδασταὶ ζωηρὸν ἔχοντες ἐν τῇ ἐστία τῆς καρδίας των τὸ πῦρ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως, διετέλεσαν ἀνεπηρέαστοι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν των, διότι οὔτε ἐκ τῆς διδασκαλίας

τῶν συστηματικῶς πολεμούντων τὸν Χριστιανισμόν σοφιστῶν κλονισθέντες οὔτε ἐκ τῶν μεγαλοπρεπῶν τελετῶν τῆς ἐθνικῆς λατρείας δελεασθέντες, ἀκμαῖοι δὲ καὶ ζωηροὶ κατὰ τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις διατελοῦντες ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἑαυτῶν μητέρας ἀμοιβὴν αὐταῖς ἑαυτοὺς παρέχοντες ἐπὶ τῷ παιδαγωγικῷ πόνῳ, τῇ μητρικῇ φροντίδι καὶ τῇ ἑαυτῶν ἀρετῇ· ἦν δὲ πραγματι πλουσία ἢ ἀμοιβή, διότι ἀπελάμβανον τοὺς υἱοὺς αὐτῶν μέλη Χριστοῦ, ἦτοι μέλη ἑαυτῶν, διότι ὁ μὴ ὢν μέλος Χριστοῦ οὐδὲ μέλος ἐστὶ χριστιανῆς μητρός, διότι ἡ χριστιανὴ μήτηρ οὐσα μέλος Χριστοῦ ἀδυνατεῖ νὰ ἔχη μέλος ἀλλότριον, μέλος σεσηπός, μέλος διεφθαρμένον· ἢ ἀποπλάνησις λοιπῶν τῶν υἱῶν ἤθελεν εἶναι ἀπώλεια! Πρεπόντως ἄρα δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἀμοιβὴν πρὸς αὐτὰς τὴν τήρησιν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῶν υἱῶν αὐτῶν, ὅπερ οὐδέποτε θὰ συνέβαινε, ἐὰν μὴ αἱ μητέρες ἦσαν χριστιανικῶς μεμορφωμένοι.

Ἡ δὲ μήτηρ τοῦ Ἰωάννου ἡ καλὴ καγαθὴ Ἀνθοῦσα, εἰκοσαέτις χηρεύσασα, καὶ ἓνα μόνον υἱὸν ἔχουσα, ἐπεδόθη ὅλη εἰς τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ ἐν μεῖζονι μοίρᾳ τιθεῖσα τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀνατροφῆς τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, ἢ τὸν δεύτερον γάμον· ὡσαύτως δὲ καὶ αὕτη τὸν προσφιλέστατον αὐτῇ μονογενῆ υἱὸν τῆς εἰς ἀκμὴν ἐλθόντα, καὶ μεῖζονος δεόμενον ἐκπαιδεύσεως, δὲν ἐδίωτασε νὰ παραδώσῃ εἰς χεῖρας ἐθνικοῦ διδασκάλου πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων· ἢ πεποιθήσις εἰς τὴν ἑαυτῆς πίστιν ἦν πεποιθήσις εἰς τὸ ἑαυτῆς τέκνον, διότι

ἐγίνωσκεν, ὅτι πᾶσαν ἐνεκένωσεν εἰς τὸν ἀγαπητόν της υἱόν, καὶ δὲν διεψεύσθη, διότι ὁ Ἰωάννης ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του ἐπὶ μικρὸν τὸ τοῦ ῥήτορος μετελθὼν ἔργον, παρεδόθη εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Λιβάνιος, διδάσκαλος τοῦ Ἰωάννου, ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ τῆς προσηλυτίσεως τοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν ἑαυτοῦ θρησκείαν ἀλγήσας μεγάλως· οἴμοι! ἀνέκραξεν, οἳαί εἰσι παρὰ τοῖς χριστιανοῖς γυναῖκες! σημαίνων τὴν ἀφορμὴν τῆς ἀποτυχίας. Πόσον τῇ ἀληθείᾳ ὠραία! Πόσον λαμπρὰ παραδείγματα πρόκεινται ἡμῖν αἱ εὐσεβεῖς αὐταὶ μητέρες; Πόσον θαυμασταὶ εἰκόνες! Πόσον θαυμαστά πρότυπα! Τίς δύναται νὰ ἀρνηθῆ ὅτι αἱ μητέρες ἀναδεικνύουσι τοὺς μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἄνδρας. Διὸ λέγει ὁ Ῥουσσὼ ἐν τῷ Αἰμιλίῳ αὐτοῦ· «Οἱ ἄνδρες θέλουσιν εἶναι πάντοτε τοιοῦτοι, οἷους ἂν θέλωσιν αἱ γυναῖκες· ἂν θέλετε νὰ γίνωσι μεγάλοι καὶ ἐνάρετοι, διδάξατε τὰς γυναῖκας τί εἶναι μεγαλεῖον καὶ ἀρετὴ». Τὰς μητέρας λοιπόν, κατὰ τὰ προκείμενα ἡμῖν παραδείγματα, ἀνάγκη νὰ μορφώσωμεν, ἀρχόμενοι τῆς φροντίδος ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτῶν ἡλικίας, ὅπως ἀσφαλεῖς ὦμεν περὶ τῆς μελλούσης καρποφορίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων.

Ἄνάγκη, λοιπόν, θρησκευτικῶς καὶ διανοητικῶς νὰ μορφώσωμεν τὰς θυγατέρας ἡμῶν, ὅπως ἀναδείξωμεν αὐτὰς ἀξίας τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν. Παιδεῖα λοιπόν εὐσεβῆς καὶ θρησκεία μουσοτραφῆς, ἀνάγκη νὰ συνυπάρχωσι, διότι τὰ δύο ταῦτα εἶναι τὰ μόνα ἀσφαλῆ ἐν τῷ βίῳ ἐφόδια τὰ δυνάμενα ποικίλως νὰ βοηθήσωσι τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ μονομερῆς ἀνατροφή ὡς ἐπιλήψιμος ἄγει εἰς τὰ ἐξῆς δύο ἄτοπα, ἢ εἰς τὴν δεισιδεμονίαν, ἢ εἰς τὴν περιφρόνησιν τῶν Θείων, διότι τὸ κατάντημα τοῦτο εἶναι φυσικὴ ἀκολουθία καὶ τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ εἴδους τῆς ἀνατροφῆς.

Ἡ διανοητικὴ καὶ θρησκευτικὴ μόρφωσις εἶναι δύο ἑτερογενῆ δένδρα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πεδίου πεφυτευμένα, ἅτινα δέον νὰ τυγχάνωσιν ἴσης ἐπιμελείας καὶ φροντίδος πρὸς παράλληλον ἀνάπτυξιν· διότι ἡ ἄνισος καλλιέργεια θέλει ἐπιφέρει τὴν δυσανάλογον ἀνάπτυξιν, ἣτις ἔξει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν μὲν τοῦ ἑνὸς καὶ ἐπικράτησιν, τὸν μαρασμὸν δὲ τοῦ ἑτέρου καὶ ταπεινώσιν· διότι ἐὰν ἡ ἐπιμέλεια στραφῇ περὶ τὸν νοῦν μόνον, ἡ καχεξία τοῦ θρησκευτικοῦ τοῦ ἀνθρώπου συναισθήματος εἶναι ἀναπόδραστος. Ἐὰν δὲ περὶ τὴν θρησκείαν μόνην οὐχὶ τὴν μουσοτραφῆ στραφῇ ἢ φροντῖς ἡμῶν, αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις θέλουσι μαρανθῆ καὶ ἐξαμβλυνθῆ· συνέπεια δὲ τῆς μὲν πρώτης περιπτώσεως ἔσται ἡ ἀθρησκεία καὶ ἀθεΐα, αἷς παρακολουθοῦσιν ἄπειρα δεινά! τῆς δὲ δευτέρας ἢ δεισιδαμονία, ἢ ἐριννὺς αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, ἣτις πῦρ καὶ μάχαιραν κρατοῦσα ταῖς χερσὶν ἀπειλεῖ θάνατον πρὸς πάντα ἑτεροδοξοῦντα. Τοιαῦτα τὰ ἀποτελέσματα τῆς μονομεροῦς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς ἀτελοῦς τῶν μητέρων ἀγωγῆς.

† Ο ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

III.
ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ
ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΜΕΛΕΤΕΣ - ΟΜΙΛΙΕΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΕΡΟΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ
ΤΗΣ ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ

Α'
ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΩΣ ΠΡΟΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Τό θέμα ταύτης τῆς μελέτης μου προῦλθεν ἐκ τῶν μελετῶν, εἰς ἃς ἀπό τινων ἐτῶν ἀσχολοῦμαι. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ὑπῆρξαν τό ὑποκείμενον τῶν μελετῶν μου· ὠρμήθην δέ ἐκ διαφλέγοντος πόθου, ὅπως ἀθροίσω πᾶν ὅ,τι περί Θεοῦ, περί ψυχῆς, καί περί ἀρετῆς ὑγιές εἰρήκασι, καί θησαυρίσω τάς σοφάς τῶν σοφῶν Ἑλλήνων γνώμας ἐν ἐνί τεύχει πρὸς διδασκαλίαν τῶν περί τάς μελέτας ἀσχολουμένων. Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης καί τῆς διευθετήσεως τῆς ὕλης ἐπέισθην, ὅτι οἱ Ἕλληνες σοφοί ἐν ὄλῳ καί ἐν μέρει ὑπῆρξαν διδάσκαλοι τῆς ἀληθείας, ὅτι ταύτης ἐγένοντο ἐρασταί καί ταύτην ἐπεζήτησαν, καί ὅτι ὁ ἕρως τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας ἦν ὁ πρὸς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν αὐτούς ἄγων· οὗτος ἤγαγε κατὰ μικρὸν τό Ἑλληνικόν ἔθνος πρὸς τὴν εὐκρινεστέραν γνῶσιν τῆς ἀληθείας καί τελευταῖον πρὸς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν.

Ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία ἐγένετο τῇ Ἑλληνικῇ φυλῇ παιδαγωγός πρὸς κατανόσιν τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας. Ὁ ἕρως πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἐγένετο ἕρως πρὸς τὸν χριστιανισμόν, καί ἡ φιλοσοφία ἀπέβη πίστις εἰς Χριστόν. Ὁ ἕρως ἄρα πρὸς τὴν ἀλή-

θειαν ὑπῆρξεν ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ Ἑλληνική φυλή ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας ἐγένετο ταύτης ἐραστής καὶ ὁπαδός καὶ ἐνεστερνίσθη καὶ ἐνεκολπώθη αὐτήν καὶ τό αἷμα αὐτῆς ἀφειδῶς ὑπέρ αὐτῆς ἐξέχεεν. Ἐπειδή λοιπόν τοιαύτη ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία καὶ οὗτος ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ Ἑλληνική φυλή πρώτη ἠσπάσθη τόν χριστιανισμόν, διὰ τοῦτο ἔλαβον ὡς θέμα μελέτης τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ὡς προπαίδειαν εἰς τόν χριστιανισμόν, ὡς θέμα πολλῆς σπουδαιότητος διὰ τοὺς Ἕλληνας.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ

Ἑλληνική φιλοσοφία. Δύο λέξεις· ἀλλὰ λέξεις μεστὰι μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἐννοιῶν· Ἐν αὐταῖς ἐγκολποῦται ἡ τελεία περὶ ἀνθρώπου ἔννοια· ἐν αὐταῖς συνάπτονται τὰ πέρατα τῆς φιλοσοφικῆς ἐνεργείας· ἐν αὐταῖς περιλαμβάνεται τό σύνολον τῶν ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν· ἐν αὐταῖς ἐκφράζεται τό πνεῦμα τῆς ἀναπτυχθείσης ἀνθρωπότητος· ἐν αὐταῖς χαρακτηρίζεται ἡ τελεία τοῦ ἀνθρώπου εἰκὼν· ἐν αὐταῖς ὁμολογεῖται τό μέγεθος τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ· τό ὕψος τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, τό βάθος τῶν ἐννοιῶν, ἡ ἰσχὺς καὶ τό κάλλος τοῦ λόγου, ἡ λεπτότης τῶν διανοημάτων, ἡ εὐκρίνεια καὶ ἡ σαφήνεια αὐτῶν, ἡ δύναμις, ἡ χάρις αὐτῶν, καὶ τέλος ἡ θειότης τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἑλληνική φιλοσοφία εἶναι ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς ἀληθοῦς ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως· εἶναι ὁ παιδαγωγός τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ποδηγέτης πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Αὕτη ἐγένετο διδάσκαλος τῆς ἀληθείας, διδάσκουσα τόν ἀνθρώπον τίς ἐστι, τίς ἢ ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολή

αὐτοῦ, καί τί δέον ἐργάζεσθαι, διδάσκουσα αὐτόν τήν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, τήν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τό Θεῖον, καί τήν σχέσιν τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν ἄνθρωπον· διδάσκουσα τά θεῖα ἰδιώματα καί τήν συγγένειαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τό Θεῖον. Ἡ ἑλληνική φιλοσοφία ἐδίδαξεν τήν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τήν ἀνθρωπότητα καί ἐγένετο διά τῶν ὑγιῶν αὐτῆς θεωριῶν παιδαγωγός τῆς ἀνθρωπότητος εἰς Χριστόν.

Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀληθῶς ἀναφαίρετον κτῆμα τοῦ Ἑλλήνος· διαδιδόμενη ἀνά τά ἔθνη προσπλυτίζει αὐτά καί καθιστᾷ αὐτά ἑλληνικά, οὐδέποτε δέ παύεται οὔσα Ἑλληνική· οἱ ὀπαδοί αὐτῆς, οἱ ὁμιληταί αὐτῆς ἀποβαλόντες τό ξένον καί βάρβαρον περιβάλλονται τό ἑλληνικόν καί τήν εὐγένειαν· ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία προώρῃσται ἵνα καταστήσῃ τοὺς πάντας Ἑλληνας· ἐγεννήθη ὑπέρ τοῦ χριστιανισμοῦ καί συνεταυτίσθη μετ' αὐτοῦ, ὅπως ἐργασθῆ πρὸς σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἑλλην καί φιλοσοφία εἰσὶ δύο τινά ἀναπόσπαστα· μαρτυρεῖ δέ καί ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν Παῦλος λέγων: Ἑλληνες σοφίαν ζητοῦσιν. Ὁ Ἑλλην ἀληθῶς ἐγεννήθη, ἵνα φιλοσοφῆ· διότι ἐγεννήθη διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄλλ' ἐάν ἡ φιλοσοφία ἐγένετο παιδαγωγός εἰς Χριστόν, ἔπεται ὅτι ὁ Ἑλλην πλασθεὶς φιλόσοφος ἐπλάσθη χριστιανός, ἐπλάσθη ἵνα γνωρίσῃ τήν ἀλήθειαν καί διαδῶ αὐτήν τοῖς ἔθνεσιν.

Ναί ὁ Ἑλλην ἐγεννήθη κατὰ θεῖαν πρόνοιαν διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος· τοῦτο τό ἔργον ἐκληρώθη αὐτῷ· αὐτῆ ἦν ἡ ἀποστολή αὐτοῦ· αὐτῆ ἡ κλῆσις αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν· μαρτύριον ἡ ἐθνική αὐτοῦ ἱστορία· μαρτύριον ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ· μαρτύριον ἡ κλίσις αὐτοῦ· μαρτύριον αἱ εὐγενεῖς αὐτοῦ διαθέσεις· μαρτύριον ἡ παγκόσμιος ἱστορία· μαρτύριον ἡ μακροβιότης αὐτοῦ, ἐξ ἧς δυνάμεθα ἀδιστάκτως νά συμπεράνωμεν καί τήν αἰωνιότητα αὐτοῦ, διά τό αἰώνιον ἔργον τοῦ Χριστιανισμοῦ μεθ' οὗ συνεδέθη ὁ Ἑλληνισμός· διότι

ἐνῶ ὅλα τὰ ἔθνη τὰ ἐμφανισθέντα ἐπὶ τῆς παγκοσμίου σκηνῆς ἦλθον καὶ παρῆλθον, μόνον τὸ Ἑλληνικὸν ἔμεινε ὡς πρόσωπον δρῶν ἐπὶ τῆς παγκοσμίου σκηνῆς καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας· καὶ τοῦτο, διότι ἡ ἀνθρωπότης δεῖται αἰώνιων διδασκάλων· μαρτύριον τέλος ἡ ἐκλογή αὐτοῦ μεταξύ τῶν ἔθνων ὑπὸ τῆς θείας προνοίας,, ὅπως ἐμπιστευθῆ αὐτῷ τὴν ἱεράν παρακαταθήκην, τὴν ἀγίαν πίστιν, τὴν θρησκείαν τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τὸ θεῖον ἔργον τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς, τὸ αἰώνιον ἔργον τῆς σωτηρίας διὰ τῆς διαπλάσεως ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς ἀκαλυφθείσης θρησκείας. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀληθῶς ἀνετέθη τῇ Ἑλληνικῇ φυλῇ· τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἱστορίας· ἐν μόνον βλέμμα ῥιπτόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπαρκεῖ ὅπως πιστώσῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος αὐτῆς ἀναφαίνεται ἡ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐν τῷ χριστιανισμῷ δρᾶσις, καὶ ἡ κλῆσις αὐτῆς ἵνα ἀναλάβῃ τὸ μέγα τῆς ἀποστολῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἔργον. Οἱ θεῖοι τοῦ Σωτῆρος λόγοι «νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» ὅτε ἀνηγγέλθη αὐτῷ, ὅτι Ἕλληνες ἠθέλον ἰδεῖν αὐτόν, ἐνεῖχον βαθεῖαν ἔννοιαν· ἡ ρῆσις ἦν προφητεία, πρόρρησις τῶν μελλόντων· οἱ ἐκεῖ ἐμφανισθέντες Ἕλληνες ἦσαν οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτῶν διείδεν ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, εἰς ὃ ἔμελλε νὰ παραδώσῃ τὴν ἱεράν παρακαταθήκην ἵνα διαφυλαχθῇ τῇ ἀνθρωπότητι. Ἐν τῇ ἐπιζητήσει αὐτῶν διεύγνω τὴν προθυμίαν τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας, διείδε τὴν ἑαυτοῦ δόξαν τὴν ἐκ τῆς πίστεως τῶν ἔθνων, καὶ ἀνεγνώρισε τὸ ἔθνος, ὅπερ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προώριστο ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀληθῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκλήθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου καὶ πρὸς τοῦτον μαρτυρεῖται διαπεπλασμένον· ὁ Θεὸς ἐν τῇ θείᾳ αὐτοῦ προνοίᾳ διέπλασεν αὐτὸ ὀφθαλμὸν τοῦ σώμα-

τος τοῦ συγκροτουμένου ὑφ' ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος· ὡς ὄργανον τοιοῦτον ἐν τῷ σώματι τῆς ἀνθρωπότητος ὁ Ἕλλην ἐκλήθη ἵνα ἐργασθῆ καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀναγεννήσεως.

Τό Ἑλληνικόν ἔθνος ἔνεκα τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ταύτης ιδιότητος ἀπέβη ἀληθῶς ὀφθαλμός ἐτάζων τά τε ἐμφανῆ καὶ τά κεκαλυμμένα ὑπὸ τοῦ πέπλου τοῦ μυστηρίου· ἠτένισεν ἔκθαμβον πρὸς τό ἔκπαυλον κάλλος τοῦ κόσμου τῆς δημιουργίας, καὶ ἀνεζήτησε τόν θεῖον αὐτῆς δημιουργόν· ἀφωσιώθη εἰς τὴν προσφιῆ αὐτῷ ἔρευναν καὶ ἀνεῦρε τόν θεῖον δημιουργόν ἐν τοῖς δημιουργήμασιν αὐτοῦ· ἡ εἰκὼν τοῦ θείου καλλιτέχνου δημιουργοῦ θεῖῳ δακτύλῳ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς δημιουργήμασιν αὐτοῦ προσεῖλκυσε αὐτόν καὶ ἀφήρπασεν. Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ κατενοήθη ἐν μικρογραφίᾳ ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ κατασκευῇ τῶν ὄντων, τοσοῦτῳ ἐν τῇ θαυμασίᾳ κατασκευῇ τοῦ μικροῦ θαλεροῦ τοῦ ὠραιοτάτου καὶ τερψιθύμου ἀνθυλλίου, ὅσῳ καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν μεγίστων δημιουργημάτων· ἡ ἀναρίθμητος ποικιλία ἢ ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων δι' ἀπειροῦ σοφίας ἐκτυλισσομένη καὶ πρὸς τά μέγιστα καταλήγουσα, ἀποβαίνει τῷ φιλοσόφῳ ἀπειροβάθμιος κλίμαξ, ἧς ἡ κορυφή ἐν τῷ Οὐρανῷ, ἣν θαρραλέῳ βήμασι ἀναβαίνων ἀνέρχεται αὐτὴν ἀδιαλείπτως τὰς βαθμίδας ἀμείβων, καὶ μόνον πρὸς οὐρανόν ἀτενίζων αἴρεται ὅλον ἐν ἀπὸ τῆς γῆς, ἀποδυόμενος τόν περιττόν γήινον φόρτον, καὶ ζητεῖ νά ἀποβῆ πνεῦμα, ὅπως προσεγγίσῃ τῷ θεῖῳ πνεύματι, οὗτινος τόν θρόνον τίθησιν ἐν Οὐρανῷ· ἐννοεῖ ὅτι μία ἀρχή, μία δύναμις, μία ἄπειρος σοφία, ἐν ᾧ θεῖον ἀγαθόν ἐγένετο ὁ δημιουργός τῆς θαυμαστῆς ταύτης δημιουργίας. Ἡ κατανόσις τοῦ θείου ἐκ τῶν θείων αὐτοῦ ιδιοτήτων γεννᾷ ἐν αὐτῷ τό συναίσθημα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς λατρείας· ἡ καρδιά αὐτοῦ πληροῦται θείου τινός ἔρωτος καὶ θερμαίνεται ὑπὸ θείου πυρός· αἰσθάνεται, ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ μυστικὴ τις

δύναμις, ἔλκουσα αὐτόν πρὸς τό θεῖον· ἡ ἰσχύς αὐτῆς εἶναι ἀκατάληπτος ἀλλ' ἰσχυρά ὡς δύναμις θεία· κυριεύει αὐτοῦ καί διευθύνει τὰς τε πνευματικὰς αὐτοῦ καί σωματικὰς δυνάμεις κατὰ τὴν ἰδίαν βούλησιν· ἔχει βούλησιν ἑτέραν παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ αἰσθητικοῦ ἀνθρώπου· αὕτη ἐν αὐτῷ κρατεῖ καί ἰθύνει τὰ πάντα· περιεργον τό φαινόμενον· τί τοῦτο, ἐρωτᾷ, τό γεννηθέν ἐν ἐμοί; τίς ἡ σχέσις ἐμοῦ πρὸς τό Θεῖον, πρὸς ὃ ἡ ἐν ἐμοί αὕτη δύναμις σπεύδει ἀκατάσχετος, πρὸς ὃ ζητεῖ νά προσπελάσῃ, πρὸς ὃ τείνει νά ἀφομοιωθῆ; Πῶς ἡ φύσις ἡ ἐν ἐμοί ὑπετάγη τῇ ὑπερφυσικῇ ταύτῃ δυνάμει; πῶς δέ ἐγώ ὁ φυσικός ἄνθρωπος ἐκουσίως ὑποτάσσομαι τῇ ὑπερφυσικότητι; χαίρω δέ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὑποταγῇ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῇ φυσικῇ τῶν ὁρμῶν ἐλευθερίᾳ; τίς λοιπόν εἰμί ἐγώ ὁ ἐκ τῆς γῆς προελθών, καί τόν οὐρανόν ἐπιζητῶν; τίς ἡ σχέσις τῆς γῆς πρὸς τόν Οὐρανόν; τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ ὑπέρ αἰσθησιν; τίς ἡ σχέσις ἡ ἐμὴ πρὸς τό Θεῖον; διατί ἀγαπῶ αὐτό; διατί ἐπιποθῶ αὐτό; διατί ἐπιθυμῶ νά ἐξομοιωθῶ πρὸς αὐτό; εἰμί λοιπόν πνεῦμα; εἰμί λοιπόν ὄν τί ὑπερφυσικόν; ἀλλ' ἰδοὺ ἀποθνήσκω καί ὁ τάφος καλύπτει τό ἄπνουν καί νεκρόν μου σῶμα· πῶς ὁμως ὁ θάνατος ἀδυνατεῖ νά μέ πείσῃ ὅτι ἀποθνήσκω εἰς τό παντελές; πῶς ἔτι ἐλπίζω ὅτι ζωὴ αἰώνιος μοί ἐπιφυλάσσεται; πόθεν ἡ πληροφορία αὕτη περὶ αἰωνίου ζωῆς; βλέπω ὅτι ἀποθνήσκω, καί ὁμως πέποιθα ὅτι ζήσομαι εἰς αἰῶνα· ὁ βίος μου ἅπας τοῦτο μαρτυρεῖ· ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων ἀπάντων τοῦτο μαρτυρεῖ· οἱ ἄνθρωποι ζῶσι διὰ τὴν αἰωνιότητα· ὁ ἄνθρωπος ἄρα ἔχει κοινὴν τὴν πληροφορίαν περὶ τῆς αἰωνιότητός του· ἡ ἐν αὐτῷ οἰκοῦσα θεία ἐκείνη δύναμις ἡ ἔλκουσα πρὸς τό Θεῖον αὕτη περὶ τῆς ἀθανασίας καὶ αἰωνιότητός του ἐδίδαξεν αὐτόν· αὕτη μυστικῶς ἐπληροφόρησεν αὐτόν, τό δέ κῦρος τοῦ λόγου αὐτῆς ἔπεισεν αὐτόν. Ἴδού ὁ λόγος τῆς πίστεως αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀθανασίαν. Εἶναι λοιπόν ὁ

ἄνθρωπος ὄν ἀθάνατον, διότι νοεῖ τό Θεῖον, διότι ἔλκεται πρὸς τό Θεῖον, διότι ἀγαπᾷ τό Θεῖον, διότι λατρεύει τό Θεῖον, διότι πληροφορεῖται διά τῆς ἐν αὐτῷ μυστηριώδους δυνάμεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θείου.

Ὁ Ἕλλην λοιπόν διά τῆς φιλοσοφίας ἐγνώρισε πρῶτον τήν ὑπαρξιν τοῦ Θείου καί εἶτα ἑαυτόν, οἷος ἀληθῶς ἐστὶ· διά τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ἔσχε τελείαν ἑαυτοῦ γνώσιν· γνωρίσας δέ ἑαυτόν ἔγνω τήν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τό Θεῖον, τήν εὐγένειαν αὐτοῦ, καί ἔγνω ὅτι ἢ πρὸς τό Θεῖον ἀφομοίωσις εἶναι τό πρῶτιστον τῶν καθηκόντων. Ἐγνώ δ' ὅτι ἢ ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολή του εἶναι ἢ τελείωσις, ἢ ἀνύψωσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου πρὸς τόν πνευματικόν· ὅτι ὁ πνευματικός κόσμος δέον ἐστὶ νά ζωογονῇ τόν ὑλικόν κόσμον, ὅτι τό πνεῦμα ἀνάγκη νά ἐπικρατήσῃ τῆς ὕλης, ὅτι οἱ πνευματικοὶ νόμοι δέον ἐστὶ νά ὦσιν ἰσχυρότεροι τῶν ἐν αὐτῷ φυσικῶν νόμων· ὅτι πρέπον ἐστὶν ἐν αὐτῷ νά ἐπικρατῶσιν οὗτοι ὡς λογικοὶ· ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται τέλειος ἀφομοιούμενος τῷ Θεῷ καί ὅτι ἀφομοιοῦται πρὸς τό Θεῖον, ὅταν κοσμηθῆται ὑπὸ τῆς εὐσεβείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀληθείας καί τῆς ἐπιστήμης· διότι ἀληθῶς αἱ ἀρεταὶ αὗται κέκτληται τελειωτικὴν ἐν αὐταῖς δύναμιν· διότι ἢ μὲν εὐσέβεια γίνεται προσπέλασις πρὸς τό θεῖον, ἢ δέ δικαιοσύνη, ἢ ἀλήθεια καί ἢ ἐπιστήμη, γίνονται αὐτῷ εἰς εἰκόνα καί ὁμοίωμα θεῖον.

Ὁ Ἕλλην γνωρίσας τίς εἶναι καί τίς ὀφείλει νά ἀποβῆ, σκοπὸν ἔθετον τήν ἑαυτοῦ τελείωσιν· ἐγένετο ἐραστής τοῦ πνεύματος καί ἐδημιούργησε κόσμον πνευματικόν, ἐν ᾧ ἤθελε νά ζῆ· ἢ γνώσιν τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καί ἢ ἔμφυτος πρὸς τόν πλησίον ἀγάπην ἀνέπτυξεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἕλληνος τόν πόθον τῆς αὐτομεταδόσεως, καί ὁ Ἕλλην ἀπέβη διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ Ἕλλην ἐζήτησε νά ἀφομοιώσῃ τοὺς πάντας πρὸς ἑαυτόν· ὁ Ἕλλην δὲν ἐγεννήθη κατακτητὴς τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος, δὲν ἐξή-

τησε δούλους ἀλλ' ἔλευθέρους. Τοῦτο ἠγάπησε καί ἡ
θεία αὐτῆ ἀγάπη ἐγένετο τό ἐλατήριον ὄλων τῶν ὁρμῶν
του· αὐτῆ ἐμόρφωσε καί τόν ἐθνικόν αὐτοῦ χαρακτῆ-
ρα, ὅστις διέμεινεν ἀναλλοίωτος.

Τοιοῦτος ἐπλάσθη ὁ Ἕλλην καί τοιοῦτος διεμορ-
φώθη ὁ ἠθικός αὐτοῦ χαρακτήρ. Ὁ τοιοῦτος χαρα-
κτήρ δέν ἠδύνατο ἢ νά ἐνθουσιασθῆ ἐκ τῶν ἀρχῶν
τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ χριστιανισμός ἦν ἀγάπη, ἐπιη-
γέλλετο δέ νά διδάξῃ τούς ἀνθρώπους τήν ἀλήθειαν
ὑπό τήν τελείαν καί πλήρη αὐτῆς μορφήν, ἐνισχύσῃ
καί ἀνυψώσῃ τήν φιλοσοφίαν εἰς τήν ὑψίστην αὐτῆς
περιωπῆν, ἀποκαλύψῃ αὐτῇ τά μυστήρια τά κεκα-
λυμμένα μείναντα τῇ φιλοσοφίᾳ, παράσχῃ τήν λύσιν
τῶν αἰωνίων προβλημάτων, ἄρῃ τήν ἀχλύν τήν περι-
βάλλουσάν τούς ὀφθαλμούς τῆς διανοίας τῶν ἀνθρώ-
πων, ἐγείρῃ αὐτόν καθεύδοντα, ἀπαλλάξῃ τῆς δεισι-
δαιμονίας, συνδέσῃ τήν ἀνθρωπότητα διά τοῦ δεσμοῦ
τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, ἀγάγῃ πρὸς τόν Θεόν, καί
σώσῃ αὐτόν τῆς καταδυναστείας τοῦ ἀντιπάλου,
χαριζόμενος ἐν μέν τῷ παρόντι βίῳ τήν ἀληθῆ εὐδαι-
μονίαν, ἐν δέ τῷ μέλλοντι τήν αἰωνίαν μακαριότητα. Ὁ
Ἕλλην ἀνευρών ἐν τῷ χριστιανισμῷ τάς αὐτάς ἀρχάς
καί τήν εἰκόνα τοῦ τελείου, τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ, καί
τόν μόνον διδάσκαλον τόν δυνάμενον νά διδάξῃ αὐτόν
πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει νά γνωρίσῃ νά μάθῃ, καί ὅ,τι αὐτός
ἐπόθει καί ἐπεζήτει, καί εὐρών αὐτόν ἐρμηνευτῆν τῶν
αἰσθημάτων αὐτοῦ, ἐνεκολπώθη αὐτόν καί περιέθαλ-
ψεν. Ὁ χριστιανισμός ὡς πρῶτον δῶρον αὐτοῦ ἐδώρη-
σατο αὐτῷ νέαν ζωήν· ὁ δέ Ἕλλην ὑπεστήριξεν αὐτόν
διά τῶν ἀγώνων καί τῶν αἱμάτων του.

Ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία ἐποδηγέτει τό ἑλληνικόν
Ἔθνος εἰς τόν Χριστιανισμόν· ὅτι δέ ἡ Ἑλληνική φιλο-
σοφία τοιοῦτος ὑπῆρξε ποδηγέτης, μαρτυρεῖ καί ὁ
ιερός πατήρ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγων: ἦν μέν
οὖν πρὸς τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας εἰς δικαιοσύνην
Ἕλλησιν ἀναγκαία· νυνὶ δέ χρυσίμη πρὸς θεοσέβειαν

γίνεται, προπαιδεία τις οὔσα τοῖς τὴν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρπούμενοις· ὅτι ὁ ποῦς σου φησιν (Παροιμ.) οὐ μὴ προσκόψῃ, ἐπὶ τὴν πρόνοιαν τὰ καλὰ ἀναφέροντος ἂν τε ἑλληνικά ἦ, ἂν τε ἡμέτερα· πάντων γὰρ αἴτιος τῶν καλῶν ὁ Θεός, ἀλλὰ τῶν μὲν κατὰ προηγούμενον, ὡς τῆς τε Διαθήκης τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας· τοῖς δὲ κατ' ἐπακολούθημα, ὡς τῆς φιλοσοφίας· τάχα δὲ καὶ προηγουμένως τοῖς Ἑλλησιν ἐδόθη τότε πρὶν ἢ τὸν Κύριον καλέσαι καὶ τοὺς Ἑλληνας· ἐπαιδαγωγῶν γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ Ἑλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τοῦς Ἑβραίους εἰς Χριστόν.

Προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία προοδοποιούσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον... μία γὰρ ἡ τῆς ἀληθείας ὁδὸς ἀλλ' εἰς αὐτὴν καθάπερ εἰς ἀένναον ποταμόν ἐκρέουσι τὰ ῥεῖθρα ἄλλα ἄλλοθεν· καὶ αὐθις ὁ ἱερός πατήρ λέγει περὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας· «ἀλλ' εἰ μὲν μὴ καταλαμβάνει ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία τὸ μέγεθος τῆς ἀληθείας, ἔτι δὲ ἐξασθενεῖ πράττειν τὰς κυριακὰς ἐντολάς, ἀλλ' οὖν γε προκατασκευάζει τὴν ὁδὸν τῆ βασιλικωτάτῃ διδασκαλίᾳ, ἀμνηστὴ σωφρονίζουσα, καὶ τὸ ἦθος προτυπούσα καὶ προστύφουσα εἰς παραδοχὴν τῆς ἀληθείας».

Ὁ Κλήμης δέχεται ὅτι πᾶν ὅ,τι εἶπον ὑγιᾶς οἱ φιλοσοφήσαντες, τοῦτο θείας οἰκονομίας ἦτο ἔργον. Ἴδού τί λέγει:

«Εἴτ' οὖν κατὰ περίπτωσιν φασιν ἀποφθέγγασθαι τινα τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας τοὺς Ἑλληνας, θείας οἰκονομίας ἡ περίπτωσις· οὐ γὰρ ταυτόματον ἐκθειάσει τις διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλοτιμίαν, εἴτε κατὰ συντυχίαν, οὐκ ἀπρονόητος ἡ συντυχία· εἴτ' αὖ φυσικὴν ἔννοιαν ἐσχηκέναι τοὺς Ἑλληνας λέγοι, τὸν τῆς φύσεως δημιουργόν ἕνα γινώσκομεν, καθό και τὴν δικαιοσύνην φυσικὴν εἰρήκαμεν κ.τ.λ.».

Ὁ Κλήμης ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δεικνύει τίνι τρόπῳ αὕτη ἐποδηγέται πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅτι ἔργον αὐτῆς καὶ ὁ κατὰ τοῦ ψεύ-

δους πόλεμος· «προσιούσα δέ ἡ φιλοσοφία ἡ Ἑλληνική, οὐ δυνατωτέραν ποιεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀδύνατον παρέχουσα τὴν κατ' αὐτῆς σοφιστικὴν ἐπιχείρησιν, καὶ διακρουομένη τὰς δολεράς κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπιβουλὰς, φραγμός οἰκείως εἴρηται καὶ θριγκός εἶναι τοῦ ἀμπελῶνος».

Ἔστι πᾶσα σοφία καὶ δὴ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀπὸ Θεοῦ, μαρτυρεῖ καὶ ἡ Γραφή λέγουσα· «Ἀπέστειλεν ἡ σοφία τοὺς ἑαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος ἐπὶ κρατῆρα οἴνου λέγουσα· ὅς ἐστιν ἄφρων ἐκκλινάτω πρὸς μέ...».

Ἔστι ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἶναι δῶρον Θεοῦ καὶ ὅτι πᾶσα σοφία ἀπὸ Θεοῦ ἐστίν, τοῦτο καὶ ἐν Παροιμίαις λέγεται καὶ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ καὶ ἐν τῷ σοφῷ Σειράχ. Ἐν Παροιμίαις κεφ. β', 3-10 φέρονται τὰ ἑξῆς: «ἐάν γάρ τὴν σοφίαν ἐπικαλέσῃ, καὶ τῇ συνέσει δῶς φωνὴν σου· καὶ ἂν ζητήσῃς αὐτὴν ὡς ἀργύριον, καὶ ὡς θησαυρούς ἐξερευνήσῃς αὐτήν, τότε συνήσεις φόβον Κυρίου καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ· εὐρήσεις ὅτι Κύριος δίδωσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ γνῶσις καὶ σύνεσις· καὶ θησαυρίζει τοῖς κατορθοῦσι σωτηρίαν, ὑπερασπιεῖ τὴν πορείαν αὐτῶν, τοῦ φυλάξαι ὁδοὺς δικαιοματιῶν, καὶ ὁδὸν εὐλαβομένων αὐτὸν διαφυλάξει».

Ὁ Κλήμης παραβάλλει τὴν σοφίαν πρὸς τὸν ὑέτον, τοὺς δὲ φιλοσοφοῦντας πρὸς τὰς ποικίλας βοτάνας τῆς γῆς, αἵτινες καίτοι ὑπὸ τῶν αὐτῶν ποτίζονται ναμάτων, ἐκάστη ὁμως πρὸς τὴν ἰδίαν φύσιν τὸν χυμὸν μεταβάλλει. Ἴδού οἱ λόγοι αὐτοῦ: «Καταφαίνεται τοίνυν προπαιδεῖα ἡ Ἑλληνικὴ, σὺν καὶ αὐτῇ φιλοσοφίᾳ θεόθεν ἤκειν εἰς ἀνθρώπους, οὐ κατὰ προηγούμενον, ἀλλ' ὃν τρόπον οἱ ὑετοὶ καταρρήγνυνται εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, καὶ εἰς τὴν κοπρίαν, καὶ ἐπὶ τὰ δωμάτια, βλαστάνει δ' ὁμοίως καὶ πῶα, καὶ πυρός, φύεται τε καὶ ἐπὶ τῶν μνημάτων συκῆ, καὶ εἴ τι τῶν ἀναιδεστέρων δένδρων· καὶ τὰ φυόμενα ἐν τύπῳ προκύπτει τῶν ἀληθῶν».

Ἐντεῦθεν, δῆλον ὅτι ὁ Κλήμης δέν παραδέχεται φιλοσοφίαν εἰ μή τήν ὑγιαίνουσαν. Τοῦτο δηλοῦται καί ἐκ τῶν ἐφεξῆς:

«Οὐ μὴν ἀπλῶς πᾶσαν φιλοσοφίαν ἀποδεχόμεθα, λέγει» ἀλλ' ἐκείνην περί ἧς καί ὁ παρά Πλάτωνι λέγει Σωκράτης. Εἰσί γάρ δῆ, ὡς φασί, περί τὰς τελετάς, ναρθηκοφόροι μὲν πολλοί Βάκχοι δέ παῦροι πολλούς μὲν τοὺς κλητούς, ὀλίγους δέ τοὺς ἐκλεκτούς αἰνιττόμενος ἐπιφέρει γοῦν σαφῶς. Οὗτοι δέ εἰσι κατά τήν ἐμὴν δόξαν, οὐκ ἄλλοι ἢ οἱ πεφιλοσοφηκότες ὀρθῶς ὧν δῆ κἀγώ, κατά γε τό δυνατόν, οὐδέν ἀπέλιπον ἐν τῷ βίῳ, ἀλλά παντί τρόπῳ προὔθυμήθην καί τί ἠνύσαμεν ἐκεῖσε ἐλθόντες, τό σαφές εἰσόμεθα, ἐάν ὁ Θεός θέλη, ὀλίγον ὕστερον.

Ὁ Κλήμης διακρίνει τήν ἀληθῆ φιλοσοφίαν τῆς σοφιστείας καί τά καλῶς παρ' αὐτῆς εἰρημένα τῶν μή καλῶς εἰρημένων· τοῦτο δείκνυται καί ἐκ τῶν ἐξῆς: «Φιλοσοφίαν οὐ τήν Στωϊκὴν λέγω, οὐδέ τήν Πλατωνικὴν, ἢ τήν Ἐπικούρειόν τε καί Ἀριστοτελικὴν· ἀλλ' ὅσα εἴρηται παρ' ἐκάστη τῶν αἰρέσεων τούτων καλῶς, δικαιοσύνην μετ' εὐσεβοῦς ἐπιστήμης ἐκδιδάσκοντα, τοῦτο σύμπαν τό ἐκλεκτικὸν φιλοσοφίαν φημί· ὅσα δέ ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἀποτεμόμενοι παρεχάραξαν, ταῦτα οὐκ ἂν ποτε θεῖα εἴπομ' ἄν».

Ὁ Ἱερὸς Κλήμης τήν φιλοσοφίαν ταύτην ὡς ὑγιῆ θεωρεῖ ἀνωτέραν παντός ψόγου· διό ἵνα προλάβῃ πάντα κατ' αὐτῆς ψόγον ἐκ τῆς παρερμηνείας χωρίων τινῶν τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς ἐρμηνεύει ταῦτα καί λέγει: «Ὅταν ἡ Γραφή λέγῃ περί τῶν Ἑλλήνων σοφῶν φίλαυτοι καί ἀλαζόνες», σοφοὺς λέγουσα ἡ Γραφή, οὐ τοὺς ὄντως σοφοὺς διαβάλλει, ἀλλά τοὺς δοκίσει σοφοὺς. Κατά τούτων φησίν, «ἀπολῶ τήν σοφίαν τῶν σοφῶν καί τήν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω».

Ὁ Κλήμης ἐπὶ τοσοῦτον προβαίνει ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ πᾶσα σοφία καί ὅτι ἡ θεία σοφία ἐφώτιζε καί ἐποδηγέται τό ἑλληνικόν Ἔθνος,

ὥστε φρονεῖ, ὅτι τὰ ἱερά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μετεφράσθησαν κατὰ θεϊαν πρόνοιαν Ἑλληνιστί, καί τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐγράφησαν Ἑλληνιστί, ὅπως τό Ἑλληνικόν ἔθνος τό διά τῆς φυσικῆς θεογνωσίας εἰς τήν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας ποδηγετηθέν, γνωρίσῃ καί τήν δι' ἀποκαλύψεως γνωσθεῖσαν τοῖς ἀνθρώποις ἀλήθειαν καί δι' ἀμφοτέρων ὁδηγηθῆ πρὸς τήν ὑψίστην ἀλήθειαν.

Ἰδοῦ ὁ Κλήμης τί λέγει περὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φωνῇ:

«Διά τοῦτο γάρ Ἑλλήνων φωνῇ ἐρμηνεύθησαν αἱ Γραφαί ὡς μή πρόφασιν ἀγνοίας προβάλλεσθαι δυναθῆναί ποτε αὐτούς, οἷους τε ὄντας ἐπακοῦσαι καί τῶν παρ' ἡμῖν, ἦν μόνον ἐθελήσωσιν».

Ἐκ τούτων δηλοῦται ὅτι ὁ Κλήμης δέχεται θεϊαν πρόνοιαν προνοοῦσαν ὑπέρ τῶν Ἑλλήνων ὅπως γνωρίσωσι τήν ἀλήθειαν καί μή δι' ἀγνοίαν τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης ἀγνοήσωσι τήν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν καί πλανηθῶσι τῆς εὐθείας τῆς ἀγούσης εἰς τήν ἑαυτῶν ἀποστολήν. Πρὸς τήν γνώμην ταύτην καί ἡμεῖς συντασσόμεθα· καί ἀληθῶς, δύναται τις νά ἐρωτήσῃ· διατί Ἑλληνιστί νά γραφῶσιν αἱ Γραφαί καί οὐχί Ρωμαῖστί; ἢ ἐν ἄλλῃ τινί γλώσσῃ; Ἡ θεία πρόνοια ὑπέρ αὐτοῦ πάντως ἔσχε λόγον τήν ἐκλογὴν τοῦ Ἑλλ. ἔθνους ἀπό τῆς ἐμφανίσεώς του διά τόν χριστιανισμόν. Πάντως τό Ἑλλ. ἔθνος εἶχε κληθῆ ἵνα ἐργασθῆ ὑπέρ τοῦ χριστιανισμοῦ καί διά τοῦτο ἢ ὑπέρ αὐτοῦ πρόνοια πρὸς γνῶσιν τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας διά τε τῆς φιλοσοφίας καί τῆς Ἀποκαλύψεως· ἥδη δυνάμεθα νά εἴπωμεν ὅτι ἡ φιλοσοφία ἐποδηγέται τό Ἑλληνικόν εἰς Χριστόν ὅπως ἀναδείξῃ αὐτό κατάλληλον ὄργανον πρὸς διάδοσιν τῶν θείων αὐτοῦ ἀρχῶν.

Καί τοιαύτη ἡ ἐμὴ πεποίθησις. Ἐπειδή ὁμως ἐνδεχόμενον νά ὑπάρχωσιν τινες φρονοῦντες ὅτι ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς ἰσχύος τῆς ἀν-

θρωπίνης διανοίας καί τό τέλος καί ὁ σκοπός τῶν ἐνεργειῶν τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου ἐν ᾧ ἡ πλήρωσις τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου καί τό πλήρωμα τῶν ἐγκαρδίων αὐτοῦ πόθων, τό φέρον τήν εὐδαιμονίαν καί τήν μακαριότητα, ἐπιχειροῦμεν διά βραχέων νά ὑποδείξωμεν τούς λόγους δι' οὓς ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία δέν ἠδύνατο νά ἦ σκοπός, ἀλλά συναίτιον αἴτιον καί ποδηγέτης πρὸς τόν σκοπόν.

Περί τοῦ ζητήματος τούτου ὁ Ἱερὸς Κλήμης ἰδοῦ τί λέγει:

Ἡ φιλοσοφία ζήτησις οὐσα τῆς ἀληθείας πρὸς κατάληψιν τῆς ἀληθείας, συλλαμβάνεται οὐκ αἰτία οὐσα καταλήψεως, ἀλλά σύν τοῖς ἄλλοις (αἰτίοις) αἰτία καί συνεργός, τάχα δέ καί συναίτιον αἴτιον· ὡς δέ ἑνός ὄντος τοῦ εὐδαιμονεῖν αἰτία τυγχάνουσιν αἱ ἀρεταί, πλείονες ὑπάρχουσαι... οὕτω μιᾶς οὔσης τῆς ἀληθείας πολλά τά συλλαμβανόμενα πρὸς ζήτησιν αὐτῆς.

Ἄληθῶς ἡ Ἑλληνική φιλοσοφία ἦτο συναίτιον αἴτιον καί συνεργός καί αἰτία καταλήψεως τῆς ἀληθείας, οὐχί δέ αὐτή ἡ ἀλήθεια, ἥτις ἠδύνατο νά θεωρηθῆ τό τέρμα τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἀνθρωπότητος καί τό τέλος καί ὁ σκοπός τῆς δράσεως αὐτῆς. Ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἐναπελείπετο πάντοτέ τι κενόν, ὅπερ ἡ φιλοσοφία ἠδυνάτει νά πληρώσῃ· ἡ φιλοσοφία οὐ μόνον δέν ἐγένετο πληρωτική τοῦ κενοῦ τῆς καρδίας, ἀλλά μάλλον ἐμεγέθυνε αὐτό ἀνευρίσκουσα μὲν τόν Θεόν ἐν τοῖς δημιουργήμασι καί ἀναπτύσσουσα ἐν τῇ καρδίᾳ τόν πρὸς αὐτόν ἔρωτα, ἀδυνατοῦσα ὅμως νά προσπελάσῃ αὐτῷ καί ἐγκολπωθῆ αὐτόν· ἡ φιλοσοφία, λέγει ὁ Κλήμης, ἔβλεπε τήν εἰκόνα τῆς ἀληθείας ὡς ἐν ἐσόπτρῳ, ὡς φαντασία καθορᾶται ἐν τοῖς ὕδασι, καί διά διαφανῶν καί διαυγῶν σωμάτων· ἡ ἀνθρωπότης ὅμως ἠθέλε νά ἴδῃ καθαρῶς, ἐπεξίτει τήν μετά τοῦ Θεοῦ ἔνωσιν· ἡ δέ φιλοσοφία ἠννόει μὲν τόν Θεόν ἐκ τῶν θείων αὐτοῦ ἰδιοτήτων, συνησθάνε-

το τό ἄπειρον αὐτοῦ μεγαλεῖον, ἀλλ' ἔβλεπεν αὐτόν ὡς ἐν εἰκόνι, ἡδυνάτει δέ νά ἐνώσῃ τόν ἄνθρωπον μετά τοῦ Θεοῦ. Ἡ διά τῆς φιλοσοφίας νόησις τῶν θείων ἰδιοτήτων ἐδίδαξεν τόν ἄνθρωπον τὰς ἠθικάς ἀρετάς ὅπως δι' αὐτῶν ἀφομοιωθῆι πρὸς τό Θεῖον· ἀλλ' ἡ διδασκαλία μόνη ἡδυνάτει νά ἀνυψώσῃ τόν ἄνθρωπον μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ πρὸς ὃν ἐπεθύμει νά φθάσῃ ἵνα ἴδῃ αὐτόν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἡδυνάτει, διότι ἡδυνάτει νά ἄρῃ τό μεσότειχον τό ἀνεγερθέν ὑπό τῆς ἁμαρτίας μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων· ἡδυνάτει, διότι ἡδυνάτει νά διαπλάσῃ τόν ὑπό τῆς ἁμαρτίας διαφθαρέντα ἄνθρωπον στερουμένης θείας διαπλαστικῆς δυνάμεως· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο θείου κύρους· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο πίστεως πληροφορούσης μυστικῶς τήν καρδίαν πρὸς ἀποδοχὴν τῆς διδασκαλίας ἀνευ ἐπιφυλάξεως· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο ἐλπίδος αἰδίου, ἀμειώτου, καθαρᾶς παντός φόβου, πάσης μεταμελείας, ἐλπίδος ἐχούσης ἐν ἑαυτῇ τό πλήρωμα τῆς εὐδαιμονίας· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο δυνάμεως πρὸς ἀνακούφισιν τῶν καρδιῶν τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο τῆς ἰσχύος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης τῆς ἀμειβομένης ὑπό τῆς θείας ἀγάπης τῆς δαψιλευούσης τήν εὐδαιμονίαν καί μακαριότητα· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο πίστεως πληροφορούσης τήν καρδίαν τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς περὶ τῆς ἀπολύτου ἀληθείας τῶν ἑαυτῆς ἀρχῶν· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο θείας δυνάμεως ἐλκούσης τήν ἀνθρωπότητα εἰς ἑαυτήν· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο δυνάμεως πειθούσης ἐν τε τοῖς λόγοις καί τοῖς ἔργοις· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο τῆς μεγαλουργοῦ δυνάμεως τῆς ἐκθαμβούσης καί καταπληπτούσης· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο τῶν ἐκ τῶν ἄνωθεν μαρτυριῶν πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν ἑαυτῆς λόγων· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο θείων χαρισμάτων δαψιλευομένων τοῖς ὀπαδοῖς ὑπό τοῦ οὐρανοῦ· ἡδυνάτει, διότι ἐστερεῖτο τῶν καρπῶν τῆς

χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡδυνάτει, διότι ἔστερεῖτο ἁγιασμοῦ καὶ τῆς μεταδοτικῆς τούτου δυνάμεως ἡδυνάτει τέλος, διότι ἔστερεῖτο θείας ἀποκαλύψεως καὶ θρησκευτικοῦ κύρους ἐπαναπαύοντος τὰς καρδίας τῶν ὁπαδῶν αὐτῆς. Τούτων δέ ἀπάντων ἐδέετο ἡ ἀνθρωπότης ὅπως πεισθῆ, ὅπως βαδίση τὴν εὐθείαν ὁδόν, ἀποστῆ τῆς πλάνης, ἀναπλασθῆ, καὶ τύχη τῆς μακαριότητος ἡ ἔνδεια αὕτη τῆς φιλοσοφίας καθίστα αὐτὴν ἀνίσχυρον ἵνα ἀποβῆ ὁ σκοπός καὶ τὸ τέλος τοῦ πνευματικοῦ τοῦ ἀνθρώπου βίου ἐντεῦθεν ἡ πεποίθησις ἡμῶν ὅτι ἡ φιλοσοφία ἐγένετο παιδαγωγός εἰς τὸν Χριστιανισμόν ἐν ᾧ εὐρίσκετο τὸ πλήρωμα τῶν ἐλλείψεων τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἡ τελεία ἱκανοποίησις τῶν πόθων τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐχὶ σκοπός καὶ τελικόν ὄριον.

Ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία δὲν ἡδύνατο νὰ εἶναι ὁ σκοπός καὶ τελικόν ὄριον τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ πλήρωμα τῶν πόθων τῆς καρδίας αὐτοῦ δείκνυται καὶ ἐκ τῆς ἀδυναμίας ὅπως λύσῃ καὶ τὰ ἐξῆς τρία σπουδαιότατα ζητήματα τὰ ἀπασχολήσαντα ἀπ' αἰῶνων τὸ πνεῦμα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ πείσῃ αὐτὴν ἀδιστακτικῶς περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἑαυτῆς λόγων. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπεθύμει νὰ γνωρίσῃ καὶ πιστεύσῃ τὸν ἀληθῆ Θεόν, διότι ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ προσπελάσῃ αὐτῷ ἐπεθύμει νὰ γνωρίσῃ καὶ πεισθῆ περὶ τῆς ἀξίας ἑαυτοῦ καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ Θεῖον καὶ τρίτον ἐπεθύμει νὰ γνωρίσῃ τὰ περὶ τῆς αἰωνιότητος του. Ἡ φιλοσοφία ἡδύνατο νὰ ἀγάγῃ τοὺς φιλοσοφοῦντας πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὡς καὶ νὰ φανερώσῃ αὐτοῖς τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ διὰ σωμάτων διαυγῶν καὶ διαφανῶν, ἀλλ' ἡδυνάτει διδάσκουσα περὶ αὐτῶν νὰ πείσῃ καὶ ἄρῃ τὸ βάρος τὸ ἐπιβαρύνον τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ ζητήματα ταῦτα συνεδέετο ἅπας ὁ ἠθικός καὶ πνευματικός βίος τοῦ ἀνθρώπου, πᾶσα ἡ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ δραῖσις. Ὁ ἀνθρώπος

ἐπεθύμει νά πληροφορηθῆ καί βεβαιωθῆ ὅπως κανονίση τόν ἠθικόν αὐτοῦ βίον· διότι οὐδεὶς ἐπὶ ἀβεβαίων καί σαλευομένων ἀρχῶν, ἀρχῶν μάλιστα στερουμένων θείου κύρους οἰκοδομεῖ στερεῶς τόν ἑαυτοῦ ἠθικόν βίον· ἡ φιλοσοφία ἐδίδαξεν ὑγιεῖς θεωρίας, ἀλλ' οὐδεὶς ἐπέισθη νά κανονίση τόν ἑαυτοῦ βίον πρὸς τὰς καλὰς θεωρίας διὰ τὴν ἔλλειψιν θείου κύρους καί ἐνδομύχου πληροφορίας· ὁ ἄνθρωπος ἐπεζήτει πληροφορίας· ἐζήτει τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῆς διδασκαλίας τῆς φιλοσοφίας· ἡ δὲ ἀπόδειξις ἔλειπεν. Ἡ ἀπαίτησις αὕτη, ἀπαίτησις τοῦ πνεύματος καί τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου, οὕσα τὸ προοίμιον τῆς συγκαταθέσεως τῆς καρδίας καί τοῦ νοῦ πρὸς ἀσκησιν ἠθικοῦ βίου, οὐχὶ δέ καί τὸ μέσον πρὸς κατόρθωσιν, διότι ἀπητοῦντο πάντα, ὅσα ἀνωτέρω ἐδείξαμεν, ὑπῆρχεν ὁ σκόπελος πρὸς ὃν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἅμα ἀναγομένη πλησίστιος καί ἐναυάγει προσαράσσοσα ἡ φιλοσοφία. Ἡ ὑπὸ τῆς ἱστορίας μαρτυρουμένη ἀδυναμία καί ἀνικανότης πρὸς ἠθικοποιήσιν τῆς ἀνθρωπότητος καί πρὸς ἱκανοποιήσιν τῶν ἀκορέστων πόθων τῆς καρδίας καί τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ νοῦ, δεικνύει τὸ ἀνεπαρκές τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὸ μέγα ἔργον τοῦ φωτισμοῦ καί τῆς διαπλάσεως τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἀνθρωπότης ἐζήτει θεϊαν ἀποκάλυψιν ὅπως μάθῃ τὴν ἀλήθειαν καί βεβαιωθῆ καί πεισθῆ· ἡ ἀνθρωπότης ἐδεῖτο θείου διαπλάστου· ἡ δὲ φιλοσοφία ἐστερεῖτο τούτων. Ἡ ἀνθρωπότης εὗρεν ταῦτα ἐν τῷ χριστιανισμῷ πρὸς ὃν ἐποδηγέται ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία· αὕτη ἡ ἐμὴ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ταπεινὴ γνώμη.*

---

* Ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου στὴν Ριζάρειον Ἐκκλ. Σχολή, 17 Ἰουνίου 1896, πρὸ τῶν προφορικῶν ἐξετάσεων τῶν Ἱεροσπουδαστῶν, παρουσία “πολλῶν ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων” τῆς Ἀθηναϊκῆς Κοινωνίας. Απόσπασμα αὐτῆς ἐδημοσιεύθη στὸν “Ἱερὸν Σύνδεσμον”, 27.6.1896, ἀρ. φ. 83, σ. 3. Προτάσεται στὸν Β' τόμο τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλο Ἱερῶν καί φιλοσοφικῶν λογίων Θεσαύρισμα, πονήματός του, πού ἐξεδόθη τὸ 1896.

Β'
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΛΗΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ

«Ὁ Θεός ἐποίησε τόν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἰδίαν καί ὁμοίωσιν ἵνα ποιήσῃ αὐτόν κοινωνόν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀγαθότητος καί μακαριότητος. Ὁ ἄνθρωπος γενόμενος κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἔσχε ἔμφυτον καί τήν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καί τήν ἀγάπην τοῦ πλησίον καί τήν μέν πρὸς τόν Θεόν ἀγάπην ἐξεδήλωσεν ὡς λατρείαν, τήν δέ πρὸς τόν πλησίον ἀγάπην ὡς αὐτομετάδοσιν, ὡς ἀγαθοεργίαν, ὡς προστασίαν, ὡς βοήθειαν, ὡς ἐπικοινωνίαν ἐν τῇ χαρᾷ καί ἐν τῇ θλίψει καί ὡς πόθον, ἵνα ἀναδείξῃ τόν πλησίον ἑαυτοῦ κοινωνόν τῆς ἑαυτοῦ εὐτυχίας, τῆς εἰρήνης, τῆς χαρᾶς, τῆς ἑαυτοῦ πνευματικῆς ἀναπτύξεως, τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ πλούτου, τῆς πνευματικῆς τελειώσεως καί ἀναδείξεως αὐτοῦ εἰς ὃν εὐτυχῶς καί ἠθικῶς καί πνευματικῶς τέλειον. Οὗτος ὑπῆρξεν ἀνεκάθεν ὁ πόθος τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἀνθρώπου. Τό ἔμφυτον τοῦτο τῆς ἀγάπης συναίσθημα ἠγειρε πανταχοῦ γῆς ναούς πρὸς λατρείαν τοῦ θείου, κοινωνίας δέ ἀνθρώπων πρὸς ἀλληλομετάδοσιν, ἀνάπτυξιν καί προαγωγὴν. Ἀπὸ τῶν κοινωνιῶν τούτων ἀνεπτύχθησαν τὰ ἔθνη ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀπετέλει ἐν σῶμα οὐ τὰ μέλη ἦσαν συνδεδεμένα δι' ἀμοιβαίας ἀγάπης καί πόθου, ἀμοιβαίας προαγωγῆς καί ἀναπτύξεως. Ἀρχὴ ἠθικὴ δεσπόζουσα ἐν τῷ ἔθνει καί ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνός ἐκάστου τῶν μελῶν τοῦ ἔθνους, ἦν ἡ αὐτοθυσία τοῦ

ένός ὑπέρ τοῦ ὅλου. Αὕτη ἡ ἀρχή ἐκφράζεται διά τῶν λέξεων οὐκ ἐγώ¹ τῶν δηλουσῶν ἐξαφάνισιν τοῦ ἐγώ, ἥτοι τοῦ ἐγωΐσμοῦ τοῦ ἰστώντος τήν προσωπικότητα τοῦ ἀτόμου ὡς ἄγαλμα Θεότητος καί ἐπιζητούντος τήν ἐδαφιαίαν πάντων προσκύνησιν καί λατρείαν καί προσφοράς καί θυσίας, καί θυμιάματα, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἑαυτοῦ ματαιόφρονος κουφότητος πρὸς βλάβην καί ζημίαν ὅλου τοῦ ἔθνους. Ἡ ἀρχή τοῦ ἐγωΐσμοῦ κατακρίνεται ἀείποτε ὑπὸ πάντων ὡς ἀνατρεπτική τῶν πάντων καί κατεδείχθη ὡς ὀλέτηρα τῶν κοινωνιῶν, ἐπληνέθη δέ καί ὑπεστηρίχθη ἡ ἀρχή τοῦ οὐκ ἐγώ ὡς ἱερά καί ἁγία ὡς συνδέουσα κραταιοῦσα καί προάγουσα τὰς κοινωνίας. Ἡ ἀρχή τοῦ οὐκ ἐγώ ἡ ἐπικρατήσασα μεταξύ τῶν μελῶν κοινωνίας δέν ἐπεκράτησε δυστυχῶς καί μεταξύ πάντων τῶν ἐθνῶν ὡς ομάδων τοῦ κοινοῦ τῆς ἀνθρωπότητος σώματος. Ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐπεκράτησεν ἐθνικός τις ἐγωΐσμός ζητῶν νά ἐπικρατήσῃ αὐτός μεταξύ πάντων δέν ἐσεβάσθη οὔτε θεῖα οὔτε ἀνθρώπινα δίκαια καί ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τε τῶν θείων καί ἀνθρωπίνων δικαίων ἀνακηρύξας ὡς δίκαιον τό ἑαυτοῦ συμφέρον καί ὡς δικαιοσύνην τήν ἑαυτοῦ ἰσχύν. Ὁ ἐγωΐσμός οὗτος εἶναι ἀξιόμειπτος καί δέον νά καταδικάζηται ὑπὸ πάντων, διότι καί καταστρέφει σκαιῶς πόλεις καί ἔθνη καί λαούς ταπεινοῖ καί ἐξουδενοῖ αὐτούς καί ἀνακόπτει τήν πρόοδον καί τήν πνευματικὴν καί ἠθικὴν ἀνάπτυξιν καί προαγωγὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐάν ἡ αὐταπαρνησία τό οὐκ ἐγώ τό συνδέον τά ἄ-

---

1. Τό οὐκ ἐγώ λαμβάνεται ὑπὸ τήν ἐννοίαν τήν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, ἐν οἷς σημαίνει τελείαν αὐταπαρνησίαν ὑπέρ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί τοῦ πλησίον καί οὐχί ὑπὸ τήν φιλοσοφικὴν τήν δηλοῦσαν πᾶν τό ἐκτός τοῦ ὑποκειμένου ἔμψυχον καί ἄψυχον.

τομα ἑνός ἐκάστου ἔθνους κατ' ἰδίαν συνέδεε τά ἔθνη πρὸς ἄλληλα, ἢ μὲν γῆ ἤθελε μεταβληθῆ εἰς παράδεισον ἢ δὲ εὐτυχία ἢ χαρὰ καὶ ἢ εἰρήνη ἤθελον βασιλεύει ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, διότι ἐάν ἕκαστος ἐξήτει οὐχὶ τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ τοῦ ἑτέρου, ἢ κοινή περὶ πάντων μέριμνα ἤθελε συνδέσει τοὺς πάντας διὰ τῆς ἀγάπης ἢ δὲ ἀμοιβαία ὑποστήριξις ἤθελε ἀναδείξει εὐτυχεῖς πάντας. Ἐν τῷ οὐκ ἐγὼ ὑπάρχει εὐγενῆς τις ἄμιλλα πρὸς τὰ ἕτερα ἄτομα τείνουσα νὰ ὑπερθεματίσῃ ἐν τῇ αὐτομεταδόσει· ἢ ἄμιλλα αὕτη ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ εὐγενῆς, ἱερός καὶ ἅγιος ἐγωῖσμός, διότι ὁ ἐν ταύτῃ ἀμιλλώμενος φιλοτιμεῖται, ὑπὸ τῆς πολλῆς ἀγάπης ὠθούμενος, πρῶτος αὐτός νὰ παράσχῃ τὰς ἑαυτοῦ εὐεργεσίας οὐ μόνον τῷ ἑαυτοῦ ἔθνει, ἀλλ' ἀπάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι. Τοιοῦτόν τινα εὐγενῆ καὶ ὄσιον καὶ ἅγιον ἐγωῖσμόν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι καὶ τὰ ἔθνη καὶ ἐπιδεικνύωσιν αὐτόν ἐν τῇ ἀμίλλῃ πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη πῶς νὰ ὑπερτερήσῃ ἐν ταῖς εὐεργεσίαις καὶ ταῖς ἀγαθοεργίαις. Εὐγενῆς ἐπίσης καὶ ὄσιος εἶναι ὁ ἐγωῖσμός τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ ἔθνους ὁ διαρριπίζων τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ, ὅπως ἀναδειχθῆ πρῶτον ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ δικαίου γενόμενον αὐτό καλόν ἐν πᾶσι καὶ ἀγαθόν καὶ τέλειον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἀρετῇ. Μεταξὺ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων διεκρίθη τὸ ἑλληνικόν ἔθνος ὡς κεκτημένον τὰς ἀρετὰς τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τοῦ εὐγενοῦς καὶ ὀσίου ἐγωῖσμοῦ τοῦ ἐξαιτουμένου τὰς ἀρετὰς τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τοῦ εὐγενοῦς καὶ ὀσίου ἐγωῖσμοῦ τοῦ ἐξισουμένου πρὸς τὴν αὐταπαρνήσιν καὶ τὸ οὐκ ἐγὼ ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Κατὰ τοῦ δεσποτικοῦ ἐγὼ τοῦ τυραννήσαντος καὶ ἐν τοῖς ὁμοφύλοις καὶ ὁμοεθνεῖσι καὶ τοῖς συμπολίταις ἠγέρθη τὸ οὐκ ἐγὼ μὴ ἀνεχόμενον τὴν τυραννίαν τοῦ ἐγὼ. Ἡ διαπάλη μεταξύ ἀμοφτέρων ὑπῆρξε μακρά. Τὸ ἑλληνικόν ἔθνος ὑψωσε πρῶτον τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐκήρυξε τὸν

πόλεμον κατά τοῦ δεσποτικοῦ ἐγωΐσμοῦ. Ἐν Ἑλλάδι τό κράτος αὐτοῦ κατελύθη, καί τό οὐκ ἐγώ ἐκράτησεν ἐν τῷ ἔθνει. Ὁ εὐγενής ἐγωΐσμός, ὁ παροτρύνων τά ἄτομα καί τά ἔθνη εἰς εὐγενῆ ἀμίλλαν, ὁ διαρρηπίζων τήν φιλοτιμίαν αὐτῶν, ὅπως ἀναδειχθῶσι πρῶτα ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τῆς πνευματικῆς καί ἠθικῆς ἀναπτύξεως καί ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐγένετο τό χαρακτηριστικόν γνώρισμα τοῦ Ἑλλήνος. Ὁ Ἑλληνας ἐραστής φύσει τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ δικαίου εἰργάσθη ἐκθύμως εἰς τελειοποίησιν ἑαυτοῦ, εἰς ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης καί τῆς ἐπιστήμης καί εἰς τήν ἀνάδειξιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἀμίλλῃ ἔθνων καί πρῶτον ἐν τῷ πολιτισμῷ. Ἐθνος φύσει ἀγαθόν μή ἀπολέσας τήν ὁμοιοῦσαν αὐτό πρὸς τό Θεῖον ἀρετήν, τήν καθιστῶσαν αὐτό εὐεργετικόν πρὸς ἄλλους καί ἐπιζητοῦσαν νά καταστήσῃ καί τοὺς ἄλλους κοινωνοὺς τῶν ἰδίων ἀγαθῶν, διεκρίθη διὰ τό ἐκπολιτιστικόν αὐτοῦ πνεῦμα. Ὁ διακαέστατος αὐτοῦ πόθος ἦτο νά μεταδώσῃ τὰς ἑαυτοῦ γνώσεις τοῖς ἐγγύς καί τοῖς μακρὰν καί ποιήσῃ αὐτοὺς κοινωνοὺς τῶν ἰδίων ἀγαθῶν. Ἡ εὐγένεια τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἐπέβαλλεν αὐτῷ ὡς καθῆκον τόν ἐξευγενισμόν καί ἐκπολιτισμόν τῶν πλησίων αὐτῷ. Ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ ἀνεύρισκεν ἠθικὴν εὐχαρίστησιν καί τήν πλήρωσιν τοῦ διακαεστάτου τῶν πόθων αὐτοῦ. Ὁ πόθος αὐτοῦ ἦν ἀπλετος, διότι ὁ ἐκπολιτισμός τῆς ἀνθρωπότητος ἐδόθη αὐτῷ ὡς κληρὸς ἀπὸ Θεοῦ. Ἀναλαβὼν τήν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ἐζήτει νά ποιήσῃται κοινωνοὺς τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως καί σοφίας, τῆς ἑαυτοῦ τέχνης καί ἐπιστήμης καί τοὺς ἄλλους καί μεταδώσῃ αὐτοῖς τόν ἑαυτοῦ πολιτισμόν, ὅπως ἀνυψώσῃ αὐτοὺς εἰς τήν ἑαυτοῦ περιωπήν. Ἡ αὐτομετάδοσις εἶναι τό ἀσφαλές τοῦ Ἑλλήνος γνώρισμα. Τό ἐκπολιτιστικόν αὐτοῦ ἔργον μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία. Ἡ θεία πρόνοια διὰ τόν ἐκπολιτιστικόν αὐτοῦ χαρακτῆρα, διὰ τήν ἔμφυτον ἀγάπην τοῦ πλησίου, διὰ τήν αὐταπάρ-

νησιν αὐτοῦ, διὰ τὴν αὐτομετάδοσιν αὐτοῦ, διὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ δεσποτικοῦ καὶ τυραννικοῦ ἐγὼ καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ οὐκ ἐγώ, ἠρετίσατο τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καὶ ἀνέδειξεν αὐτὸ ἀνάδοχον τῶν νέων ἐξ ἀποκαλύψεως ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν, καὶ κήρυκα τῆς νέας θρησκείας, ἧς ἡ ἀρχὴ θεμελιώδης τὸ οὐκ ἐγώ. Ὁ Τίμιος Σταυρὸς ἐστὶ τὸ σύμβολον καὶ τὸ σημεῖον τῆς θρησκείας τῆς αὐταπαρνήσεως, τῆς θρησκείας τοῦ οὐκ ἐγώ. Ἡ τοῦ σταυροῦ μεταρσίωσις ἐστὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀρχῆς τῆς θρησκείας, τῆς ἀποκαλύψεως. Ὁ Σταυρὸς ἀνυψούμενος κηρύττει πόλεμον κατὰ τοῦ ἐγώ καὶ εἰρήνην πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, διότι ὁ αἶρων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἀποθνήσκει ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου, διότι ἀγαπᾷ τὸν κόσμον· ὁ σταυρὸς εἶναι σύμβολον τῆς ἀγάπης τοῦ κόσμου καὶ ὁ φέρων τὸ σύμβολον τοῦτο μαρτυρεῖ, ὅτι ἀγαπᾷ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἐκχέει ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τῆς εἰρήνης αὐτῆς καὶ τὴν τελευταίαν ῥανίδα τοῦ αἵματος αὐτοῦ. Τὴν ἀρχὴν τῆς νέας θρησκείας μόνον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἠδύνατο ν' ἀσπασθῆ, διότι αὕτη ἦτο αὐτῷ ἔμφυτος. Ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς θρησκείας τῆς ἀποκαλύψεως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εὗρε τὸ ἰδανικόν τοῦ ἠθικοῦ ἐγκαρδίου πόθου· κατανοῆσαν τὴν κλῆσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ εἰργάσθη ἐκθύμως ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν τῆς νέας θρησκείας καὶ ἐξέχυσε ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὸ ἑαυτοῦ μαρτυρικὸν αἷμα, λόγῳ καὶ ἔργῳ ὑποστηρίξαν τὴν ἀρχὴν τοῦ οὐκ ἐγώ τῆς νέας θρησκείας. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπῆρξε ὁ πρωταγωνιστὴς ἐν τῇ πάλῃ τοῦ οὐκ ἐγώ κατὰ τοῦ ἐγώ. Ὑπέμεινε καὶ ἐπὶ τέλους ἐνίκησεν. Ὁ σταυρὸς ἐπεκράτησεν.

Ἡ τυραννία τοῦ ἐγώ κατηργήθη. Ἀπὸ τῆς κλήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸ κήρυγμα τῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου, αἱ ἔννοιαι τῶν λέξεων Ἑλληνισμός καὶ Χριστιανισμός ἐγένοντο συνώνυμοι. Ἑλλην σημαίνει Χριστιανός καὶ Χριστιανός σημαίνει Ἑλλην, διότι ὁ ὁπαδὸς τῶν ἀρχῶν τῶν ἐπικρατησασῶν τῆ δυνάμει

τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ φρονεῖ Ἑλληνικά. Ὁ σταυρός ἦν καί ἔσται ἔσαεὶ τῷ Ἑλληνι τό σύμβολον τῶν ἠθικῶν καί θρησκευτικῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, ὑπέρ ὧν ἠγωνίσθη καί ἄς τῷ αἵματι αὐτοῦ ὑπεστήριξεν. Διὰ τοῦ σταυροῦ τό ἑλληνικόν ἔθνος περιεγένετο τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ κατακλύσαντος τά ἀρχαῖα ἔθνη. Διὰ τοῦ σταυροῦ ἔζησε, ἠγωνίσθη, ἠλευθερώθη καί ἀνῆλθεν αὐτίς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ παγκοσμίου θεάτρου, ἵνα διαδραματίσῃ τό ἠθικόν πρόσωπον, ὅπερ ἡ θεία πρόνοια ἔγνω ν' ἀναθέσῃ αὐτῷ. Τό ἑλληνικόν ἄρα ἔθνος ὀφείλει ἐν συναισθήσει γενόμενον τῆς κλήσεως καί τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ νά ἐργασθῆ πρῶτον, ὅπως τελειωθῆ αὐτό ἐν τῇ σοφίᾳ καί ἀρετῇ, ἐν τῇ ἐπιγνώσει τῶν θείων καί ἀνθρωπίνων πραγμάτων καί δεύτερον, ὅπως ἐργασθῆ ὑπέρ τῶν ἀδελφῶν καί τῶν πλησίον αὐτοῦ συνεχίζων οὕτω τό ἔργον τῶν εὐκλεῶν αὐτοῦ προγόνων τῶν ἀνεγνωρισμένων εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ κλήσις καί ἡ ἀποστολή τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑποχρεοῖ πάντα ἔλληνα ἔχοντα συναίσθησιν τῶν ἑαυτοῦ ἠθικῶν καθικόντων νά ἐργασθῆ ἐκθύμως εἰς πλήρωσιν αὐτῶν. Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη, ἡ πάντας ὑποχρεοῦσα, ὑποχρεοῖ ἰδιαίτατα τοὺς μαθητάς τῆς ἡμετέρας σχολῆς, διότι ταύτης ὁ προσρισμός καί ἡ ἀποστολή εἶναι ἡ μόρφωσις καί ἀνάδειξις πολιτῶν Ἑλλήνων μεμορφωμένων πνευματικῶς καί θρησκευτικῶς, ἱκανῶν, ἵνα ἐργασθῶσιν ὑπέρ τοῦ σταυροῦ, ἦτοι ὑπέρ τοῦ οὐκ ἐγώ τοῦ Εὐαγγελίου, καί συνεχίσωσι τό ἔργον τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν μαρτυρησάντων ὑπέρ τῆς ἀληθείας τοῦ σταυροῦ. Οἱ ἀείμνηστοὶ ἰδρυταὶ τῆς σχολῆς ταύτης οἱ μακάριοι ἀδελφοὶ Ριζάραι ἐδείμαντο τὴν σχολὴν ταύτην, ἵνα παράσχωσι τῷ ἔθνει καί τῇ ἐκκλησίᾳ ἄνδρας ὀπαδοὺς τῶν ἀρχῶν τοῦ σημεῖου τοῦ σταυροῦ, ὅπως ἐργασθῶσιν ὑπέρ τοῦ ἔθνους καί τῆς ἐκκλησίας τόν σκοπόν τοῦτον ἡ ἱερά αὕτη σχολή παντί σθένει ἐπιζητεῖ καί ἐργάζεται ἀόκνως πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ. Σύμβουλοι καί καθη-

γῆται οὐδενός κόπου οὐδέ δαπάνης φείδονται πρὸς ἀνάδειξιν τῶν μαθητῶν αὐτῆς ἀξίων τῆς κλήσεως καὶ ἀποστολῆς αὐτῶν. Οἱ ἀδιαφόρως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς σχολῆς διακείμενοι μαθηταὶ διαφεύδουσι τὰς ἐπ' αὐτοὺς προσδοκίας τῆς σχολῆς καὶ δείκνυνται ἱκανῶς ἐγωῖσταί. Ἡ πατρις καὶ ἡ ἐκκλησία ἔχει σήμερον ὑπὲρ ποτε ἀνάγκην ἀνδρῶν ἀφοσιωμένων εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ σταυροῦ, ἀνδρῶν ἀκαταπονήτων, ἀνδρῶν ζώντων οὐχὶ δι' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ διὰ τὸ γένος καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Εἰς ὑμᾶς ἀγαπητοὶ μαθηταὶ προσβλέπει ἡ σχολή καὶ τὸ ἔθνος καὶ ἡ ἐκκλησία ἡμῶν ἀναμένει τὴν φιλοπάτριδα ἐργασίαν καὶ τὴν λόγῳ καὶ ἔργῳ ὑποστήριξιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἀληθείας, τῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου καὶ τῶν δικαίων τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐκκλησίας.

Περαίνων τὸν λόγον πρὸς ὑμᾶς ἤδη ἀποτείνομαι τοὺς ἀποφοιτῶντας τῆς ἱερᾶς ταύτης σχολῆς. Ἡ σχολή λαβοῦσα ὑμᾶς εἰς τοὺς ἑαυτῆς κόλπους ὡς ἀπτήνας νεοσσούς ἐν φωλεᾷ φιλοστόργως ἐξέθρεψε σωματικῶς καὶ ψυχικῶς καὶ κατ' ἄμφω ἐθεράπευσε καὶ μετὰ πενταετῆ διαπαιδαγωγῆσιν ἀνέδειξε ὑμᾶς ἄνδρας ἀκμαίους φέροντας πάντα τὰ ἐφόδια πρὸς ἀγαθὴν δρᾶσιν ὑμῶν ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου ὡς λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἀπολύουσα ὑμᾶς σήμερον ὡς ἄριστα κατηρτισμένους ἐν τε τῇ ἑλληνικῇ παιδείᾳ καὶ τῇ θεολογικῇ γνώσει ἀναμένει νὰ μάθῃ, ὅτι ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἀνεδείχθητε θεράποντες τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐργάται ἀγαθοὶ τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ Κυρίου. Ἡ δρᾶσις ὑμῶν εἶναι ἐπείγουσα, διότι καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶ πολλάι καὶ μεγάλαι καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐπληθύνθησαν σφόδρα, ἐγένοντο δὲ παντοῖοι καὶ ποικίλοι καὶ δεόν νὰ ἐπαρκέσῃτε πρὸς ἀμφοτέρα. Ὀφείλεται καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας νὰ πληρώσῃτε καὶ τοὺς ἐχθρούς αὐτῆς νὰ πολεμήσῃτε καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Σταυροῦ νὰ νικήσῃτε. Παντοῖοι ἑτερόδοξοι περιέρχονται τὰς ἑλληνι-

κάς χώρας, ἵνα προσπλυτίσωσιν εἰς τήν ἑαυτῶν κακοδοξίαν τοὺς ἀπλουστέρους τῶν ἡμετέρων χριστιανῶν. Ὑμεῖς ὀφείλετε αὐτοὺς μὲν νά διδάξητε καί ἐνισχύσητε εἰς τήν πατρῶαν πίστιν τοὺς δέ προσπλυτιστάς νά καταπολεμήσητε διά τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀληθείας.

Πρὸς τοὺς ἀγῶνας τούτους ἔχετε ἱκανά ἐφόδια, ἔχετε πρό πάντων τήν ἀγάπην πρὸς τήν Ἐκκλησίαν καί φρόνημα καί αἴσθημα ἑλληνικόν, ἅτινα δύνανται νά ἀναδεικνύωσιν ὑμᾶς ἀεὶ νικητάς ἐν τοῖς ἀγῶσι κατὰ τοῦ ψεύδους καί τοῦ ἐγωῖσμοῦ. Αἱ δεήσεις πρὸς τόν Θεόν ὑπέρ ὑμῶν τῶν ἀειμνήστων Ριζαρῶν θέλουσι στηρίζει ὑμᾶς ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ ἀγῶνος, αἱ δέ εὐχαί τῶν κυρίων συμβούλων καί τῶν κυρίων καθηγητῶν θέλουσιν εἶσθαι ἀεὶ μεθ' ὑμῶν καί ἡμεῖς εὐχόμεθα ὑμῖν ἀπό καρδίας, ὅπως ἱκανοποιήσητε τάς προσδοκίας τῆς σχολῆς τάς ἐφ' ὑμᾶς καί ἀναδειχθῆτε ἄξιοι τῆς κλήσεως καί τῆς ἀποστολῆς ὑμῶν καί εὐφράνητε τοὺς ἐργασθέντας ὑπέρ ὑμῶν, τιμήσητε ὑμᾶς αὐτοὺς καί τύχητε καί τοῦ στεφάνου τῆς δικαιοσύνης παρά τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γένοιτο.*

---

* Ἐξεφωνήθη ὑπό τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου στήν Ριζαρείον Ἐκκλ. Σχολή, τόν Ἰούνιο 1906, κατὰ τήν τελετή ἀπονομῆς βραβείων καί διπλωμάτων στοὺς Ἱεροσπουδαστές. Ἐδημοσιεύθη στόν “Ἱερόν Σύνδεσμον”, 1.7.1906, ἀρ. φ. 28, σ. 5-8. Βλ. Βαρβάρας Χ. Παννακοπούλου, Δρ. Θ., Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως. Ὁ Διευθυντής τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ὁ Παιδαγωγός, ὁ Θεολόγος, Ἀθήνα 2033.

**Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ
ΚΑΙ ΑΡΧΙΠΟΙΜΕΝΟΣ
ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ**

Ὑποσημειώσεις:

1. Ὁ ὄρος ἐχρησιμοποιήθη καί ὑπό τῶν Ἑλλήνων πρὸς δή-
λωσι τῶν ἡγεμόνων καί βασιλέων.
2. Ἰεζ. 34, 4.
3. Ἰεζ. 34, 5.
4. Ἰεζ. 34, 15.
5. Ἰεζ. 34, 11-14.
6. Ἰεζ. 34, 16.
7. Ἡσ. 40, 11.
8. Ἰεζ. 34, 23.
9. Ἀρχιμ. Λέβ Ζιλλέ, Ὁ Ποιμὴν, μτφρ. Ἑλένης Γκανούρη,
ἐκδ. «Ἡ ἔλαφος», Ἀθήνα ἄ.χ., σ. 11
10. Ἰω. 10, 14.
11. Ἀρχιμ. Λέβ Ζιλλέ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 9, Βλ. Ἀλεξάνδρου Μ.
Σταυροπούλου, Ὁ Ποιμὴν ὁ Καλός, Στιγμιότυπα καί πε-
ριπλανήσεις σέ δρόμους Ποιμαντικῆς Διακονίας, Ἀθήνα
1983, τ. 1, 34.
12. Ἡσ. 53, 6.
13. Ἡσ. 53, 2-6.
14. Ἰω. 10, 11.
15. Μτθ. 24, 30.
16. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τόν Σταυρόν καί εἰς τόν ληστήν
καί περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ Παρουσίας, Migne
PG. 49, 403.

17. Ἰω. 13, 31.
18. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, Τό Σῶμα τοῦ Ζῶντος Χριστοῦ· Μία ὀρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας, μτφρ. Ἰ. Κ. Παπαδοπούλου, Θεολογικά δοκίμια 3, Πατριαρχικόν Ἰδρυμα πατερικῶν μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1981, σελ. 120.
19. Γρηγορίου Θεολόγου, Εἰς τό ἅγιον Πάσχα, ΚΗ, ΒΕΠΕΣ 60, 202.
20. Α. Ἰω. 4, 10.
21. Ἰω. Χρυσοστόμου, ἔνθ' ἄνωτ., PG. 49, 399.
22. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τόν Σταυρόν, Migne PG. 49, 407.
23. Μτθ. 24, 30. Βλ. Ἰω. Χρυσοστόμου, Αὐτόθι, Migne PG. 49, 413.
24. Ἰω. Χρυσοστόμου, ἔνθ' ἄνωτ., PG. 49, 413.
25. Μτθ. 24, 27.
26. Μτθ. 24, 30.
27. Ἐβρ. 7, 26.
28. Ψαλμ. 109 (110), 4.
29. Μτθ. 22, 44. Μαρ. 12, 36. Λουκ. 20, 42.
30. Ἐβρ. 7, 1-25.
31. Ἐβρ. 7, 20.
32. Ἐβρ. 7, 24.
33. Ἐβρ. 7, 22.
34. Ἐβρ. 7, 11.
35. Ἐβρ. 7, 19.
36. Ἐβρ. 7, 12.
37. Ἐβρ. 7, 13-14.
38. Ἐβρ. 7, 16.
39. Ἐβρ. 5, 11-13.
40. Γεν. 14, 18-20.
41. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τήν πρός Ἑβραίους, IB, α, Migne PG. 63, 97.
42. Ἐβρ. 7, 3.
43. Μάρκου Ἐρημίτου, Εἰς τόν Μελχισεδέκ, Δ, Migne PG. 65, 1121.

44. Θεοδωρήτου Κύρου, Λόγος περί τῆς θείας καί ἀγίας ἀγάπης, Migne PG. 82, 1513.
45. Ἐβρ. 7, 6.
46. Ἐβρ. 7, 7.
47. Ἐβρ. 10, 4-7· 10.
48. Α΄ Πέτρ. 1, 20.
49. Μαλ. 1, 10-11.
50. Μτθ. 12, 39.
51. Μαλ. 4, 2.
52. Ἦσ. 9, 2.
53. Ἦσ. 61, 1. Λουκ. 4, 19.
54. Α΄ Πέτρ. 4, 6.
55. Φιλ. 2, 10.
56. Ἰω. Δαμασκηνοῦ.
57. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, IV, IA, Migne PC 94, 1128-1129.
58. Ἐφ. 4, 9· 11-12.
59. Ἀλεξάνδρου Σμέμαν, Εὐχαριστία, μτφρ. ἀπό τὰ Ρωσικά... Ἀνδρέου καί Μαρίκας Χελιώτη, ἐκδ. «Ακρίτας», Ἀθήνα 1987, σ. 124.
60. Βλ. Ἰω. Κορναράκη, Ποιμαντική, ἐκδ. Δ.Ι. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη ἄ.χ., δ' 18.
61. Νεκταρίου Πενταπόλεως, Ἱερατικόν Ἐγκόλπιον, ἐν Ἀθήναις 1907, σ. 14.
62. Ἰουστίνου, Διάλογος, 117, ΒΕΠΕΣ 3, 316.
63. Νεκταρίου Κεφαλαῖ, Α. Περί τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Β. Περί τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, ἐκδ. «Ὁ Ἅγιος Νικόδημος», Ἀθήναι ἄ.χ., σ. 26.
64. Γρηγορίου Νύσσης, Περί παρθενίας, ΚΔ, Migne PG. 46, 413.
65. Ἐβρ. 13, 10.
66. Ἦσ. σ. 1-7.
67. Νικολάου Καβάσιλα, Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας, ΚΖ, Migne PG. 150, 425.

68. Ἰω. Χρυσοστόμου, Στὴν ἐπιστ. Α΄ Κορ. Ὀμιλία ΜΑ, Σ, Migne PG. 61, 361.
69. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Ὀφόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι, μτφρ. ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ Ἱερομονάχου Ζαχαρίου, Ἰ. Π. Σ. Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 1996³, σ. 359-360.
70. Αὐτόθι, σ. 370.
71. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχησις Μυσταγωγικὴ Ε, Η, ΒΕΠΕΣ 39, 259.
72. Αὐτόθι, ΒΕΠΕΣ, 39, 260.
73. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τὴν Α΄ Τιμόθεον, Ε, γ, Migne PG. 62, 530.
74. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ΚΑ, ε, Migne PG. 60, 170.
75. Πρ. 2, 42.
76. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας, Κεφ. Γ. ν, Migne PG. 3, 432.
77. Λουκ. 24, 46-47.
78. Μτθ. 3, 2-6.
79. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Περί Προσευχῆς, μτφρ. ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ Ἱερομονάχου Ζαχαρίου, Ἰ. Π. Σ. Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 1994², σ. 241.
80. Ἱερομονάχου Γρηγορίου, Ἡ Θεία Λειτουργία. Σχόλια, ἐκδ. «Δόμος», Ἀθήνα 1985², σ. 223-224.
81. Μτθ. 12, 39.
82. Δαν. 4, 15.
83. Ἀρχιμανδρίτου Ζαχαρίου (Ζάχαρου), Ἀναφορὰ στὴ Θεολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου, Ἰ. Σ. Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 2000, σ. 359.
84. Ἦσ. 6, 5.
85. Δαν. 4, 9.
86. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ἑρμηνεῖα εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, G. α, Migne PG. 56, 72.

87. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Ὀψόμεθα, σ. 240-241.
88. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), ἔνθ' ἄνωτ. σ. 357-358.
89. Αὐτόθι, σ. 358.
90. Αὐτόθι, σ. 355.
91. Αὐτόθι, σ. 357.
92. Πρ. 11, 18.
93. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Ὀψόμεθα, σ. 122.
94. Ὄσιου Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, Τά εὕρισκόμενα, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 362. Βλ. Ἱερομονάχου Γρηγορίου, Ἡ Θεία Λειτουργία, σ. 241-242.
95. Τίτου Ματθαϊάκη, Μητροπολίτου πρ. Παραμυθίας, Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος Κεφαλαῶς Μητροπολίτης Πενταπόλεως (1846-1920), Ἀθήναι 1985², σ. 191.
96. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τόν Ματθαῖον ὁμιλία ΟΑ. β, Migne PG. 58, 664.
97. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τόν Ἰωάννην, Ὁμιλία ΚΘ' γ, Migne PG. 59, 170-171.
98. Ἁγίου Νεκταρίου Κεφαλαῶς Μητροπολίτου Πενταπόλεως, Τό γνῶθι σαυτόν, σ. 145.
99. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), ἔνθ' ἄνωτ., σ. 46.
100. Ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 164.
101. Ἰω. Χρυσοστόμου, Εἰς τόν ΡΙΓ' ψαλμόν, Migne PG. 55, 306.
102. Ἰωάννου Σιναΐτου. Λόγος εἰς τόν Ποιμένα, νζ, Κλίμαξ, ἐκδ. Ἱ. Μ. Παρακλήτου, Ὠρωπός Ἀττικῆς 1984, σ. 392.
103. Ρωμ. 7, 23.
104. Ρωμ. 12, 1.
105. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος Β' ἀπολογητικός τῆς εἰς Πόντον φυγῆς, Ε, Migne PG. 35, 497.
106. Τοῦ Ὄσιου Πατρός ἡμῶν Θεογνώστου, Περί Ἱερωσύνης, ιγ', Φιλοκαλία, τ. Β', ἐκδ., «Ἀστήρ», Ἀθήναι 1958, σ. 257.

107. Αὐτόθι, σ. 258.
108. Αὐτόθι.
109. Ἱερομονάχου Γρηγορίου, Ἡ Θεία Λειτουργία, σ. 46.
110. Ἀγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, Κατηχητικαί Ἐπιστολαί πρὸς τὰς Μοναχὰς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίας Τριάδος Αἰγίνης, ἐπ. 39, Ἀθήναι 1984, σ. 104.
111. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Περί Προσευχῆς, σ. 253.
112. Ἰω. 15, 16.
113. Ἑβρ. 5, 7.
114. Λουκ. 3, 21.
115. Λουκ. 6, 12.
116. Λουκ. 9, 28-29.
117. Μάρ. 14, 22-23· 26.
118. Ἰω. 17, 1-26.
119. Μτθ. 26, 36-44. Μάρ. 14, 32-39. Λουκ. 22, 39-46.
120. Λουκ. 23, 34.
121. Λουκ. 23, 46.
122. Λουκ. 24, 30.
123. Μτθ. 14, 23, Μάρ. 6, 46. Λουκ. 9, 18. Μάρ. 1, 35.
124. Λουκ. 5, 15-16.
125. Ἰω. Δαμασκηνοῦ, III, ΚΔ, Migne PG. 94, 1092.
126. Λουκ. 11, 1.
127. Μτθ. 6, 6.
128. Μτθ. 6, 7-13.
129. Μτθ. 6, 14-15.
130. Μτθ. 7, 7-11. Λουκ. 11, 1-14, 18, 1-8.
131. Μάρ. 14, 38. Μτθ. 26, 41. Λουκ. 22, 46.
132. Μάρ. 13, 37.
133. Ἰω. 16, 24.
134. Ἰω. 16, 26.
135. Φιλ. 2, 9. Βλ. Πρ. 21, 5· 10, 9· 16, 25· 28, 8.
136. Λουκ. 24, 47.

137. Πρ. 2, 21· 4, 12.
138. Ίω. 20, 31.
139. Πρ. 4, 30.
140. Κολ. 3, 17.
141. Βλ. Πρ. 1, 24· 6, 6· 8, 15· 9, 11· 10, 5· 10, 30· 11, 5· 13, 3· 20, 36· Ρωμ. 8, 36· Α΄ Κορ. 14, 12· 14, 15. Έφ. 6, 18· Φιλ. 1, 9· Κολ. 1, 3· Β΄ Θεσ. 3, 1· Ίακ. 5, 13· 14, 17· Ίουδ. 16, 20· Α΄ Πέτρ. 4, 7.
142. Α΄ Θεσ. 5, 17.
143. Αρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Περί Προσευχῆς, σ. 182.
144. Βλ. Ίω. 9, 5· 14, 6.
145. Ίωάννου Σιναΐτου, Λόγος εις Ποιμένα β, Κλίμαξ, σ. 381.
146. Αρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), ἔνθ, ἄνωτ. σ. 212.
147. Αρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Ὀψόμεθα, σ. 205.
148. Τοῦ ἰδίου, Περί Προσευχῆς, σ. 170.
149. Τοῦ ἰδίου, Ὀψόμεθα, σ. 367.
150. Α΄ Πέτρ. 2, 9.
151. Έφ. 4, 13.
152. Αρχιμανδρίτου Σωφρονίου (Σαχάρωφ), ἔνθ' ἄνωτ., σ. 413.
153. Ἐπισκόπου Διοκλείας Καλλίστου ware, Ἡ Δύναμη τοῦ Ὄνόματος· Ἡ προσευχή τοῦ Ἰησοῦ στήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα, μεταφρ. ἐπιμέλεια: Δημ. Χουλιάρα, Έλ. Μασσαλῆ, Δημ. Κοκκίνου, ἐκδ. «Ἀκρίτας», Ἀθήνα 1999', σ. 12.
154. Αὐτόθι, σ. 73.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

πρ. Λέκτορος

Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

1. ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Ποιμαντικάί Ὀμιλίες. Α΄ Περί τῆς πολιτείας τοῦ ἱεροῦ κλήρου κατὰ τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, Προλογικό Σημείωμα ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, περ. «Ἐφημέριος», 34 (1986) 138-139. 166-167. 186-187. Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 1986, 1989².

2. ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Παραμυθητική Ἐπιστολή (διὰ τόν θάνατον τοῦ φίλου καί Γέροντος Παχωμίου), ἀνέκδοτος, μέ κριτικό ὑπόμνημα ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, περ. «Ἐφημέριος», 34 (1986) 359-360. Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 1987.

3. Ἄνθιμος Βαγιάνος· «Ὁ Γέροντας τῆς Βοηθείας» (1869-1960), περ. «Ἐφημέριος», 35 (1987) 40 ἔξ. Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 1987, 1990².

4. ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Περί τοῦ τίς ἢ ἀληθῆς ἐρμηνεία τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ἡ δέ γυνή ἵνα φοβῆται τόν ἄνδρα», (Ἐφεσ. ε', 33), ἐπιμέλεια ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, περ. «Ἐφημέριος», 36 (1988) 42-43, Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 1988.
5. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ· Πρόσωπα καί κείμενα (Βιβλιογραφικός ὁδηγός ἐρευνητικῶν γυμνασμάτων) περ. «Ἐφημέριος», 36 (1988) 74-77. 91 ἐξ. 241-246, Ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1988.
6. ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Ἀνέκδοτοι Ἐπιστολαί πρὸς τόν Γέροντα Παχώμιον, ἐπιμέλεια - Εἰσαγωγή ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, περ. «Ἐφημέριος», 41 (1992) 121-123. Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 1992.
7. ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν καί αἱ μητέρες. Ἐπιμέλεια-Εἰσαγωγή ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, περ. «Ἐφημέριος», 42 (1994) 132-134, 154-156. Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 1994.
8. Ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως. Ὁ Διευθυντής τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ὁ Παιδαγωγός, ὁ Θεολόγος. (Μελέτη), περ. «Κοινωνία», 38 (1995) 49-60· 137-145· 287-294, Ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1995. Ἐκδοση Β' ἐπηξημένη, Ἀθήνα 2003.
9. ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Περί Ἐκκλησίας. Εἰσαγωγή εἰς τήν Ἐκκλησιολογίαν Αὐτοῦ ὑπό ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀθήνα 1997.
10. Ἡ κρίσις τοῦ Μοναχισμοῦ κατά τό δεύτερο ἥμισυ τοῦ 19ου καί τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνος καί ὁ ἅγιος Νεκτάριος. Πρακτικά Διορθόδοξου Μοναστικοῦ Συνεδρίου... μέ θέμα: Ὁ γυναικεῖος Μοναχισμός καί ὁ Ἅγιος

Νεκτάριος, (Αϊγίνα, 9-11 Σεπτεμβρίου 1996), Ἀθήναι 1998, σ. 113-128.

11. ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Μελέτη Ἱστορική περί τῶν αἰτίων τοῦ σχίσματος, Περί τῆς διαιωνίσεως αὐτοῦ καί περί τοῦ δυνατοῦ ἢ ἀδυνάτου τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀνατολικῆς καί τῆς Δυτικῆς, Εἰσαγωγή ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, ἐκδ. Νεκταρίου Παναγοπούλου, Ἀθήναι 1998.

12. Ἅγιος Διονύσιος Αἰγίνης - Ζακύνθου. Ὁ Ἀσκητής Ἱεράρχης. Πρακτικά Διεθνoῦς, Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου μέ θέμα: Ἅγιοι καί Ἐκκλησιαστικές Προσωπικότητες στή Ζάκυνθο, (Ζάκυνθος 6-9 Νοεμβρίου 1997), Ἱερά Μητρόπολις Ζακύνθου καί Στροφάδων, Ἀθήναι 1999, σ. 255-263. Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 1999.

13. Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Ὁ Θεολόγος τῆς νοερᾶς προσευχῆς καί τοῦ ἀκτίστου φωτός. Πρακτικά ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου μέ θέμα: Τό Βυζαντινὸ φῶς. Μορφές τοῦ Βυζαντίου, ὀρόσημα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, (Ἀθήνα, 27-29 Μαρτίου 1998), περ. «Ἐλληνορθόδοξος Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς», Β (2000) τ. 1, 37-42. Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 2000.

14. Σημειώσεις Μεθοδολογίας τῆς Ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καί συγγραφῆς φροντιστηριακῶν ἐργασιῶν, Ἀθήνα 1999.

15. Ἡ συμμετοχὴ τῆς γυναίκας στό ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Πρακτικά ἡμερίδος μέ θέμα: Ἡ πολύπλευρη, κοινωνικὴ προσφορά τῆς γυναίκας, (Ἀθήναι, 26 Φεβρουαρίου 2000), περ. (Χ.Ο.Φ.Ε.) «Ἀνησυχίες», ΚΑ, ἀρ. φ. 71, Ἀθήνα 2000, σ. 15-19, Βλ. Κωνσταντῖνος Δωρ.

Μουρατίδης. Πρόμαχος Ὁρθοδοξίας. Τιμητικό ἀφιέρωμα Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων, Ἀθήναι 2003, σ. 911-920. Ἀνάτυπο, Ἀθήνα 2004.

16. ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ, Περί Μεσαιώνος καί Βυζαντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπιμέλεια - Εἰσαγωγή ΒΑΡΒΑΡΑΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, περ. «Ἑλληνορθόδοξος Βυζαντινός Πολιτισμός», Γ (2001) τ. 1, 38-47, τ. 2. 26-40. Ἀνάτυπο, Ἀθήναι 2001.

17. Ἡ Θυσία τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως καί Ἀρχιποίμενος ὡς προϋπόθεση καί σκοπός τῆς Ποιμαντικῆς, Ἀθήνα 2003. (Δοκίμιο).

18. Ποιμαντική κατά τήν Θεολογία καί πράξη τῶν Ἁγίων, Ἀθήνα 2004· 2024² (Διδακτικό σύγγραμμα).

19. Συμβουλευτική Ποιμαντική, Ἀθήνα 2005· 2023². (Διδακτικό σύγγραμμα).

20. Ἡ Προσωπικότης τοῦ πνευματικοῦ ποιμένου κατά τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο. Εἰσήγηση στό διεθνές ἐπιστημονικό Συνέδριο μέ θέμα: Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος, 1600 ἔτη (407-2007), Θεολογικῆς Σχολῆς Ἄριστ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (22-25 Νοεμβρίου 2007), περ. «Κοινωνία», 52 (2009) 155-162.

21. Ἡ Πνευματική Καθοδήγηση στήν Συνοπτική Φιλοκαλία τοῦ Ὁσίου Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἀθήνα 2010. (Μονογραφία).

22. Ἡ συμβολή τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, ὡς Ποιμενάρχου καί Παιδαγωγοῦ, στήν αὐτοσυνειδησία τῶν Ἑλλήνων. Εἰσήγηση στό 51ο Παιδαγωγικό Συνέδριο μέ θέμα: «Ἐθνική φυσιογνωμία καί Ὁρθόδοξη Οἰκουμενικότητα στή σημερινή Ἑλλάδα», Συλλόγου

Ὁρθοδόξου Ἱεραποστολικῆς δράσεως «Ὁ Μέγας Βασίλειος», Τομέως Ἐπιστημόνων, Ἀθήνα, 29 Δεκεμβρίου 2010, Θεσσαλονίκη, 3 Ἰανουαρίου 2011, Πάτρα, 5-6 Φεβρουαρίου 2011. Ἀνάτυπο, σ. 45-62.

23. Ἡ Ποιμαντική Θεολογία τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως· Πράξη καί Θεωρία, Ἀθήνα 2014. (Διατρ.).

24. Ἡ Θεοτόκος στήν Ποιμαντική Θεολογία καί πράξη τῶν Ἁγίων, Ἀθήνα 2023.

